

**УНИВЕРЗИТЕТ ЦОН НЕЗБИТ
Факултет за међународну економију
Београд**

Мр Александра М. Јовановић

**Нови концепт индустријске политике Европске
уније и могућности његове примене у Републици
Србији**

-Докторска дисертација -

Београд, 2017.

JOHN NAISBITT UNIVERSITY
Faculty for International Economy
Belgrade

Aleksandra M. Jovanović, MA

**New Concept of Industrial Policy of the European
Union and the Possibilities of its Application in the
Republic of Serbia**

-PhD thesis -

Belgrade, 2017

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ ЗА ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕДИСЕРТАЦИЈЕ

Проф. др Драгана Гњатовић,

редовни професор Факултета за
међународну економију, Универзитет
Џон Незбит, ментор

Проф. др Неђо Даниловић,

редовни професор Правни факултет,
Универзитет Џон Незбит, члан

Проф. др Биљана Стојановић,

редовни професор Факултета за
међународну економију, Универзитет
Џон Незбит, члан

САДРЖАЈ

САЖЕТАК.....	9
ABSTRACT.....	10
СКРАЋЕНИЦЕ.....	11
УВОД.....	12
Први део.....	18
МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	18
1. Проблем истраживања.....	18
1.1. Хипотетички ставови о проблему истраживања.....	19
1.1.1. Хипотетички ставови о структурним проблемима.....	19
1.1.2. Хипотетички ставови о функционалним проблемима.....	21
1.1.3. Хипотетички ставови о везама и односима.....	21
1.2. Резултати досадашњих истраживања.....	22
1.3. Значај истраживања.....	23
2. Предмет истраживања.....	24
2.1. Теоријско одређење предмета истраживања.....	24
2.2. Дефинисање категоријално-појмовног система.....	25
2.3. Операционално одређење предмета истраживања.....	26
2.3.1. Структурални чиниоци предмета истраживања.....	27
2.3.2. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања.....	28
3. Циљ истраживања.....	28
3.1. Научно-стручни циљ.....	28
3.2. Друштвени циљеви.....	29
4. Хипотетички оквир истраживања.....	29
4.1. Генерална хипотеза.....	29
4.2. Посебне и појединачне хипотезе истраживања.....	29
5. Начин истраживања.....	31

5.1.Узорак истраживања	31
5.2.Методе истраживања	32
6.Научно-стручна и друштвена оправданост истраживања	34
6.1.Научно-стручна оправданост истраживања	34
6.2. Друштвена оправданост истраживања	34
Другидео	35
ОПШТА РАЗМАТРАЊА О ИНДУСТРИЈСКОЈ ПОЛИТИЦИ.....	35
1.Теоријске основе индустријске политике	35
1.1.Еволуција концепта индустријске политике и нова индустријска политика.....	37
1.2.Појам и садржај индустријске политике.....	40
1.3.Циљеви индустријске политике.....	44
1.4.Класификација индустријске политике	46
1.5. Инструменти индустријске политике	51
1.6.Индустријска политика као део економске политике	54
1.7. Индустријска политика као компонента стратегијског управљања развојем индустрије	59
2.Индустријске политике појединих земаља	61
2.1.Индустријска политика САД	63
2.2.Индустријска политика Јапана	67
2.3.Индустријска политика Кине	71
2.4.Индустријска политика источно-азијских земаља.....	75
2.5.Индустријска политика земаља у транзицији	77
2.6.Глобална финансијска и економска криза и концепт нове индустријске политике – Иницијативе појединих земаља	83
3.Оправданост вођења индустријске политике	87
3.1.Аргументи за вођење активне индустријске политике	89
3.2.Процес глобализације и вођење индустријске политике	93

Трећи део	98
ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ	98
1.Оснивање и проширења Европске уније.....	98
1.1.Царинска унија	99
1.2.Јединствено тржиште.....	99
1.3.Европска монетарна унија.....	101
1.4.Банкарска унија	104
1.5.Лисабонски уговор – нова фаза интеграција.....	106
2.Стварање индустријске политике Европске уније.....	107
2.1.Индустријска политика у Европске уније – историјски развој	107
2.1.1.Индустријска политика Европске економске заједнице од 1957. до 1990. године.....	108
2.1.2. Индустријска политика Европске уније од 1990. до 2000. године	112
2.1.3.Индустријска политика Европске уније – Лисабонска агенда, 2000-2010. година.....	116
2.1.4. Ефекти спровођења Лисабонске агенде	120
2.1.5. Концепт нове индустријске политике Европске уније -Стратегија Европа 2020.....	123
2.1.6.Стратегија Европа 2020, Ревидирани Пакт за стабилност и Европски семестар	126
2.1.7. Ревизија стратегије Европа 2020	132
2.2.Институције Европске уније задужене за индустријску политику.....	134
3.Секторске политике Европске уније од значаја за индустријску политику.....	136
3.1. Политика јединственог тржишта.....	137
3.2. Политика заштите конкуренције	141
3.3. Регионална политика	144
3.4.Политика заштите животне средине	149
3.5.Социјална политика и политика запошљавања.....	151

3.6. Политика истраживања и иновација	153
4. Инструменти и мере унапређења конкурентности индустрије Европске уније	159
4.1. Стопе раста прерађивачке индустрије Европске уније	162
4.2. Продуктивност индустрије Европске уније.....	165
4.3. Бруто додата вредност индустрије Европске уније	169
4.4. Конкурентност индустрије Европске уније.....	172
Четврти део.....	175
ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ПРОЦЕСУ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА	175
1. Карактеристике досадашње индустријске политике Републике Србије.....	175
1.1. Период 1947-1965. године – период изразите индустријализације.....	178
1.2. Период 1965 - 1980. године – нова етапа у развоју индустрије.....	181
1.3. Период 1981. до 1990. године - период кризе у индустрији	184
1.4. Период 1991-2000. године – период изразите кризе у индустрији	186
1.5. Индустријска политика Србије после 2000. године	188
1.5.1. Процес приватизације индустрије Србије	190
1.5.2. Стране директне инвестиције и развој индустрије Србије.....	195
1.5.3. Ефекти индустријске политике у периоду 2000-2010. године	199
1.5.4. Ефекти индустријске политике после 2010. године.....	202
1.2. Ефекти процеса транзиције и индустрија Републике Србије	208
1.2.1. Спољнотрговинска размена индустрије Србије	212
1.2.2. Улога и значај малих и средњих предузећа у развоју индустрије Србије..	216
1.2.3. Конкурентнска позиција индустрије Србије.....	219
1.2.4. Развој прехранбене индустрије Србије	224
1.2.5. Развој индустрије информационо-комуникационих технологија у Србији	230
2. Економски ефекти процеса придруживања Европској унији	232
2.1. Процес европске интеграције Републике Србије до данас	233

2.2. ИПА фондови Европске уније – инструмент финансијске помоћи Европске уније потенцијалним кандидатима и кандидатима за чланство	235
2.3. Споразум ЦЕФТА – предворје за улазак у Европску унију.....	236
2.4. Спољнотрговинска размена Србије и Европске уније	240
2.5. Ефекти светске економске кризе на индустрију Србију, чланице Европске уније и земље Југоисточне Европе	245
3. Оквири нове индустријске политике Републике Србије у процесу европских интеграција.....	248
3.1. Нови стратешки приступ развоју индустрије.....	249
3.2. Потреба постојања стратегије развоја индустрије Србије	253
3.3. SWOT анализа индустрије Србије.....	255
3.4. Претпоставке за остварење циљева нове индустријске политике Србије.....	258
3.5. Предлог мера за развој индустрије Србије у периоду 2015-2020. година.....	262
3.6. Хармонизација нове индустријске политике Србије са индустријском политиком Европске уније	266
3.6.1. Преговарачко поглавље 20: Индустријска политика и предузетништво	266
3.6.2. Модел нове индустријске политике Србије	269
ЗАКЉУЧАК	271
ЛИТЕРАТУРА.....	278

НОВИ КОНЦЕПТ ИНДУСТРИЈСКЕ ПОЛИТИКЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И МОГУЋНОСТИ ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

САЖЕТАК

Овај рад се бави истраживањем, анализом и проценом доприноса индустријске политике Републике Србије укупном економском развоју земље током периода приступања у чланство у Европској унији, у циљу долажења до релевантних сазнања о потреби усклађености индустријске политике Републике Србије са индустријском политиком Европске уније. Предмет истраживања је индустријска политика Републике Србије и њен значај током процеса преговарања о чланству у Европској унији.

Наиме, индустрија Републике Србије је на ниском степену развоја и са структуром која није адекватна за укључивање у европске и светске економске токове. Поред других, објективних разлога, томе је у значајној мери, допринело и непостојање адекватне индустријске политике. То је посебно видљиво уколико се посматра структура извоза индустрије, пошто су производи и услуге предузећа из Србије скупи и у великој мери неконкурентни. Таква индустрија не може спремно дочекати чланство у Европској унији. Са друге стране, и процес транзиције који у Србији траје последње две деценије, изискује формулисање адекватних мера и инструмената индустријске политике, којима би се деловало у жељеном правцу реформи и унапређења конкурентности индустрије. Ово, тим пре, што се последњих година, а нарочито са почетком светске економске кризе, све више заговара повратак развоју индустрије, а тиме и креирању одговарајућих индустријских политика. У високо развијеним земљама, попут САД и појединим чланицама Европске уније, видљива је промена у економским политикама, која се назива процесом реиндустријализације. То је економски развој у измењеним околностима, у коме до пуног изражаја долази снага индустријског сектора.

Ефикасност интегрисања индустрије Републике Србије у глобалне економске токове представљаће велики изазов за креаторе економске политике. У том смислу, неопходно је утврдити нову индустријску политику Републике Србије, у светлу предстојећих преговора о чланству и самог чланства у Европској унији.

Кључне речи: развој индустрије, индустријска политика, деиндустријализација, Европска унија, национална привреда, развојни ефекти, реиндустријализација, Република Србија

Научна област: Економија

Ужа научна област: Економска политика, Индустријска политика, Привредни развој

NEW CONCEPT OF INDUSTRIAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION AND THE POSSIBILITY OF ITS APPLICATION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

ABSTRACT

This paper deals with research, analysis and assessment of the industrial policy of the Republic of Serbia to the overall economic development of the country during the period of accession to the European Union, in order to get relevant information on the need for compliance of the industrial policy of the Republic of Serbia with the industrial policy of the European Union. The subject of research is the industrial policy of the Republic of Serbia and its importance during the negotiations on membership in the European Union.

Serbian industry is not competitive and in large extent lags behind the industries of the developed market economies. Amongst other objective reasons, the main factor that contributed to it is the lack of an adequate industrial policy. The situation is particularly evident when the structure of Serbian exports is concerned, as products and services made in Serbia are expensive and uncompetitive. The industry with this base cannot be ready for the EU membership. On the other hand, the process of transition in Serbia that lasts two decades requires the formulation of appropriate measures and instruments of industrial policy, which would redirect the whole economy in the desired direction of reforms and improving the competitiveness of the industry. One more argument, that came to the fore in recent years, especially with the onset of the global economic crisis, is increasingly higher interest for a return to the development of industry, and thus to the creation of appropriate industrial policy. In highly developed countries like the United States and some European Union member states, there are visible changes in economic policy, as a shift to the process of re-industrialization. It is the formulation of the economic development in the changed circumstances, where industrial sector has a prominent role.

The effectiveness of integrating of Serbian industry in the global economy will represent a major challenge for economic policymakers in Serbia. In this regard, it is necessary to establish a new industrial policy of Serbia, as a strategy of re-industrialization, in the light of the upcoming negotiations for the membership to the European Union.

Key words: development of industry, industrial policy, deindustrialization, European Union, national economy, development effects, reindustrialization, Republic of Serbia.

Scientific field: Economics

Narrow scientific field: Economic Policy, Industrial Policy, Economic Development

СКРАЋЕНИЦЕ

БДВ – Бруто додата вредност
БДП – Бруто домаћи производ
ДП – Друштвени производ
ЕВРД – Европска банка за обнову и развој
ЕК – Европска комисија
ЕУ – Европска унија
ЕМУ – Европска монетарна унија
ЗБ – Западни Балкан
ГД – Генерални директорат Европске комисије
ИМФ – Међународни монетарни фонд
ИП – Индустијска политика
ИПА – Инструмент претприступне помоћи Европске уније
ЈИЕ – Југоисточна Европа
МСП – Мала и средња предузећа
МСПП – Мала и средња предузећа и предузетништво
НБС – Народна банка Србије
ОЕЦД – Организација за економску сарадњу и развој
ПДВ – Порез на додату вредност
РЗС – Републички завод за статистику
R&D – Истраживање и развој
САД – Сједињене америчке државе
СРЈ – Савезна Република Југославија
СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија
ЦЕФТА – Споразум о слободној трговини у Југоисточној Европи
СБ – Светска банка
ССП – Споразум о стабилизацији и придруживању
СТО – Светска трговинска организација
UNIDO – Организација Уједињених нација за индустријски развој

УВОД

Иако се сви слажу да је Републици Србији потребна нова стратегија привредног раста, и поред добре воље и великог броја стратешких докумената који су донети како на националном, тако и на регионалним и нивоима појединих општина и градова, до сада нема јасног и конзистентно одређеног стратегијског плана развоја привреде, а тиме ни стратегијског плана развоја индустрије у Србији. Због тога постоји потреба за формулисањем нове индустријске политике Републике Србије, са основом у реиндустријализацији и новој индустријализацији, које би довеле до промене структуре индустрије. Остале економске политике би требало да буду у функцији ефикасног и одрживог индустријског развоја, а што би могло да представља мотор одрживог развоја привреде у целини. Поновна индустријализација, на новим основама, пут је за излазак из економске кризе и начин успешне реализације бројних друштвено-економских циљева, који се постављају носиоцима економске политике у Србији.

Као кандидат за чланство у Европској унији, Србија је у обавези да своје стратешке документе усклађује са политикама и стратешким документима ЕУ. Стратешким документима ЕУ дефинисано је да земља кандидат мора јачати конкурентност своје индустрије како би била у стању да се носи са конкуренцијом на унутрашњем тржишту ЕУ. Такође, индустрија мора да испуни све еколошке стандарде и стандарде безбедности за потрошаче. Европска комисија током преговора у оквиру преговарачког поглавља 20, које се односи на индустријску политику, процењује усклађеност циљева, инструмената и мера индустријске политике са циљевима, инструментима и мерама индустријске политике Европске уније.

Познато је да Европска комисија у годишњим извештајима о напретку Србије, ставља примедбе на велико учешће државе у привреди, незавршен процес приватизације, те недовршене фискалне реформе и реформе образовног система. Са друге стране, упркос све већем обиму трговине са Европском унијом, структура извоза Републике Србије у Унију је још увек неповољна. У српском извозу доминирају производи нижег степена обраде, што указује на ниску конкурентност привреде и индустрије Србије.

Са циљем да се што пре постигну услови за чланство Србије у Европској унији, неминовно је да се изабере таква стратегија индустријског развоја која ће у центар пажње ставити унапређење конкурентности индустрије и њену одрживост на дуги рок. Да би се то постигло, неопходно је да се изабере таква стратегија индустријског развоја која ће у центар пажње ставити промену структуре индустрије у корист извозно

оријентисаних грана и сектора. То такође подразумева и стварање повољног пословног окружења и макроекономске претпоставке (стабилност цена, стабилност девизног курса, правна заштита, ефикасан порески систем, развијено финансијско тржиште и ефикасан банкарски систем).

Дакле, предмет и циљ истраживања ове докторске дисертације је могућност креирања и усклађивања нове индустријске политике Републике Србије са новом индустријском политиком Европске уније, односно могућност примене новог концепта индустријске политике Европске уније у Србији.

Поред увода и закључка, рад се састоји од четири дела.

Први део докторске дисертације, под називом **„Методолошки оквир истраживања“**, односи се на предмет истраживања, његову дефиницију, временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања. У овом делу дато је образложење основног хипотетичког оквира истраживања, резултати претходних истраживања, као и значај истраживања. Дефинисани су научни и друштвени циљеви истраживања и начин истраживања, те објашњена научна и друштвена оправданост истраживања.

Други део докторске дисертације, који носи назив **„Општа разматрања о индустријској политици“**, односи се на теоријско-методолошке аспекте изучавања индустријске политике у домаћој и иностраној литератури. У овом делу дисертације је дат историјски развој термина индустријска политика, дефиниција индустријске политике, подела и циљеви индустријске политике, као и аргументи за вођење индустријске политике.

У овом делу дисертације посебно су разматране индустријске политике развијених земаља, земаља у развоју, као и земаља у транзицији. У савременој пракси запажају се два различита приступа. Први је доминантан у Немачкој, Холандији и Великој Британији и полази од претпоставке да је тржишни механизам довољно ефикасан у алокацији ресурса, а потреба за индустријском политиком (интервенцијом државе) јавља се само уколико, из одређених разлога, тај механизам не функционише задовољавајуће. Други модел наглашава улогу индустријске политике у том смислу да она мора да интервенише, у циљу промене структуре и начина пословања појединих сектора индустрије, а ради постизања постављених циљева. Овај приступ је доминантан у земљама у развоју.

Дефинисање индустријске политике у економској литератури није јединствено. Она је имала различите дефиниције у појединим чланицама Европске уније, у односу на то како је била дефинисана у централно-планским економијама, у земљама у развоју, као

и у Србији. Међутим, могуће је, сублимирајући теоријске поставке и литературу из ове области формулисати општу дефиницију индустријске политике, као и њене циљеве и инструменте.

Трећи део дисертације, под називом **„Индустријска политика Европске уније“**, односи се на историјски развој Европске уније, њене институције и начин деловања. Разматраће се заједничка индустријска политика ЕУ, као наднационалне творевине која је основана на принципима слобода кретања људи, капитала, робе и услуга. Наиме, са сваким њеним проширењем, структура индустрије се мењала, а тиме и индустријска политика Заједнице. Током 1960-их и 1970-их година, индустријска политика ЕУ била је оријентисана на подстицање појединих грана и сектора индустрије. Касније, 1980-их и 1990-их година, индустријска политика је промењена у том смислу да се приоритет даје одређеним секторима који су означени као кључни, те се тако подстичу улагања у истраживања и развој, као и у образовање.

Заокрет у вођењу заједничке индустријске политике догодио се ступањем на снагу Уговора из Мастрихта 1993. године, којим је унапређење конкурентности индустрије Уније прокламовано као један од циљева економске интеграције земаља чланица. То подразумева, што ће се у раду и истаћи, да Европска унија, као и земље чланице морају да обезбеде неопходне услове за подизање конкурентности индустрије. У том смислу, у складу са системом отвореног и конкурентног тржишта, заједничке акције се усмеравају на: прилагођавање индустрије на структурне промене, подршку пословном амбијенту који је повољног за приватну иницијативу и развој предузећа (нарочито малих и средњих предузећа), сарадњу између предузећа, као и на подстицање бољег коришћења потенцијала саме индустрије у области истраживања и иновација.

У овом делу биће посебно истакнута политика унапређења конкурентности индустрије ЕУ, која зависи од других секторских политика Уније, као што су: политика заједничког унутрашњег тржишта, политика регионалног развоја, политика истраживања и развоја, политика образовања, трговинска политика.

Имајући у виду да се неке од најразвијенијих земаља ЕУ већ више деценија налазе у фази деиндустријализације и да примат у расту БДП чини сектор услуга, то указује на потребу Уније да се редифинише улога и место индустрије у укупном привредном развоју. Због тога је 2010. године Савет Еу донео нову стратегију економског развоја, Европа 2020.

Наиме, нова економска политика Уније дефинисана на самиту у Лисабону 2000. године у документу Лисабонска стратегија, 2010. године замењена је стратегијом Европа 2020

са циљем да се унапреди конкурентност предузећа (нарочито малих и средњих), промовишу сви облици иновација (укључујући нарочито оне из области екологије), убрза развој одрживог, конкурентног, иновативног и инклузивног информатичког друштва и промовишу енергетска ефикасност и нови извори обновљиве енергије у свим секторима, укључујући и транспорт.

Стратегија Европа 2020, односно нова економска политика Уније за период 2011-2020. година, као основни циљ циљ има унапређење нивоа конкурентност индустрије Уније на ниво који има индустрија САД. Такође, имајући у виду ефекте и трајање светске економске кризе, предвиђен је и појачан надзор над финансијским сектором, као и јачање Европске монетарне уније.

Иако је економска криза отпочела 2008. године, те иако постоје одређени знаци опоравка највећих светских економија, криза још увек није дефинитивно окончана.

У самој Европској унији, све су већи проблеми изазвани светском економском кризом, криза јавног дуга у појединим чланицама, пораст незапослености, као и старење становништва. Наведени проблеми врше притисак на привреде земаља чланица, те се јавља потреба за реформом унутар Уније. Ова реформа подразумева реформу ЕУ институција, као и реформу секторских политика и њихових инструмената, што је већ прокламовано новим стратешким документима Уније. Због тога су већ током 2014. године ревидирани стратешки документи ЕУ, као и стратегија Европа 2020.

У овом делу рада детаљно ће бити размотрене мере и инструменти које подразумева нова стратегија, уз анализу конкурентности индустрије, посебно прерађивачке индустрије, као и мере за унапређење конкурентности индустрије ЕУ.

Индустријска политика Европске уније се ослања и на инструменте других секторских политика и на регулативу која се доноси на нивоу Уније. Секторске политике се спроводе различитим инструментима економске и правне природе. У економске инструменте спадају различите нефинансијске мере и иницијативе и финансијски инструменти (фондови). У правне инструменте спадају сви извори права ЕУ, почевши од примарних извора права ЕУ (оснивачки уговори), затим директиве, регулативе и мишљења, као и секундарни извори права ЕУ. У изворе права ЕУ спадају и пресуде Европског суда правде.

Истраживање које је спроведено било је усмерено на поједине директиве Европске уније и друге инструменте релевантне за вођење индустријске политике, као и на ефекте тих инструмената у земљама чланицама, које су од значаја за креирање индустријске политике у Републици Србији.

У четвртом делу докторске дисертације, под називом „**Индустријска политика Републике Србије у процесу европских интеграција**“, разматрана је перспектива чланства Републике Србије у Европској унији, са посебним освртом на инструменте и мере индустријске политике, које су неопходне за припрему овог сектора за укључење у привредне токове Европске уније. Овај део рада третира процес европске интеграције Србије, потребу усклађивања законодавства са правом Европске уније, институције и механизме потребне за тај процес. Такође је разматран ЦЕФТА споразум као основа будућих трговинских односа сличних онима који се примењују у Европској унији.

Такође је сагледан преглед економске сарадње Србије и Европске уније, односно сагледани су економски ефекти приближавања Србије чланству у Европској унији, коришћење претприступних фондова Европске уније, као и искуства појединих нових држава чланица Европске уније у процесу преговарања у оквиру преговарачког поглавља 20, које се односи на индустријску политику и предузетништво, као и улогу и место индустријске политике као носиоца економске интеграције Србије у Европску унију.

У овом делу рада посебно је истакнута неопходност подстицања извозно оријентисане стратегије развоја индустрије, као и подстицања политике унапређења конкурентске способности, што би требало да постане примарна национална економска политика. То је, истовремено, и кључна претпоставка за успешну интеграцију националне економије у шире интеграционе процесе, какво је чланство у Европској унији.

Неоспоран је закључак да се индустрија Србије налази на најнижем нивоу развијености за последње две деценије. Томе су допринели различити фактори, као што су: ратови и дугогодишње санкције, губитак великог тржишта бивше СФРЈ, неадекватна економска политика, инфлација, лоше спроведена приватизација, неадекватна политика девизног курса, монополисано тржиште. Запажа се велики пад индустријске производње и продуктивности, али и истовремени пораст учешћа сектора услуга. Међутим, на дуги рок, немогуће је заснивати привредни раст на расту услуга. Потребно је подстаћи и повећати индустријску производњу, јер једино она обезбеђује смањење стопе незапослености и повећање извоза.

Са друге стране, постоје и још увек недовољно искоришћене шансе за дугорочни економски развој. Једна од њих је и чињеница да индустрија Србије има слободан приступ тржишту Европске уније, и обрнуто, што доприноси повећању међусобне робне размене.

Србија је септембра 2009. године почела са једностраном применом Споразума о

стабилизацији и придруживању (ССП) са Европском унијом, да би до пуне примене дошло са стицањем статуса кандидата за чланство у јануару 2012. године. Тиме је отворена могућност да индустрија и предузећа из Србије остварују извоз на тржиште Уније.

Неоспорно је да је примена ССП довела до развоја конкурентнијег тржишта у Србији, повољнијих цена робе, продаје индустријских производа у ЕУ, као и општој и сигурности капитала. Ипак, показатељи пословања индустрије Србије још увек не достижу трећину просека развијености индустрије Уније, што је показатељ ниског нивоа конкурентности и припремљености индустрије Србије за чланство у Унији.

Због тога је, у садашњој фази транзиције и развоја привреде Србије (који се углавном одвијао без опште прихваћене стратегије), неопходно прилагођавање развојне, економске и индустријске политике, као и законских решења која би, у том смислу, требало да буду компатибилна европским стратешким оквирима и критеријумима које треба испунити за захтеве чланства у Унији.

Достизање стопа раста БДП које су пројектоване стратешким документима Владе Републике Србије, могуће је једино уз високе стопе раста индустрије и пре свега извоза. Раст заснован на стабилним стопама извоза индустрије захтева промену производне оријентације и спровођење нове индустријске политике. Због тога би у наредном периоду било неопходно да се изврши реструктурирање индустрије, ка производима вишег степена финализације, као и производима индустрија високих технологија.

У овом делу рада је дат предлог модела индустријске политике Републике Србије, који би било могуће имплементирати у постојећим условима, као и у очекиваним условима у будућим периодима, током приближавања земље чланству у Унији.

Истраживање и анализа који су спроведени, водили су ка закључку да је неопходно да у Републици Србији индустријска политика постане примарна национална економска политика. То је, истовремено, и кључна претпоставка за успешну интеграцију националне економије у шири интеграциони процес, као што је чланство у Европској унији.

Имајући у виду циљ ове докторске дисертације, у овом делу рада је дат предлог модела индустријске политике Републике Србије, који би било могуће имплементирати у постојећим условима и са постојећим ресурсима у временском периоду до 2020. године, што је период у коме се очекује да ће трајати преговори о чланству Србије у Европску унију.

Први део
МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Проблем истраживања

Предмет ове докторске дисертације је нови концепт индустријске политике Европске уније и могућности његове примене у Републици Србији. Генерални циљ истраживања у овој докторској дисертацији јесте формулисање нове индустријске политике Србије, која би била део шире политике економског развоја у светлу приступања Србије чланству у Европској унији.

Имајући у виду главни циљ овог рада, било је потребно претходно анализирати економску и индустријску политику Републике Србије у ранијем периоду. Ипак, посебан акценат је стављен на индустријску политику Републике Србије од почетка транзиције, 1990-их година и посебно после друштвено-економских промена 2000. године, када је наступила друга фазе транзиције.

У периоду транзиције у Србији дошло је до убрзане деиндустријализације, која је уз лоше спроведен процес приватизације у индустрији, довела до потпуне девастације индустрије која је била покретач привредног развоја у претходном периоду. На већ постојећу кризу индустрије Србије надовезало се деловање светске економске кризе после 2009. године. То је довело до сазнања о потреби креирања и спровођења такве стратегије економског развоја која би била заснована на производњи која би омогућила дугорочни развој заснован на извозу.

Услед ових узрока, дошло је до промене модела развоја у Србији 2010. године у корист модела који поставља развој индустрије у центар пажње креатора економске политике. Прекретницу је 2011. године, означило доношење Стратегије развоја индустрије Републике Србије за период 2011-2020. године. У овом документу је по први пут индустрија стављена у центар пажње креатора економске политике Србије. Имајући у виду стратешки циљ Србије – достизање критеријума неопходних за чланство у Европској унији, потребно је реформулисати стратешке документе како би привреда, односно индустрија, спремно дочекале све фазе на путу ка чланству у Унији, као и само чланство.

У раду је дат историјски преглед стварања индустријске политике Европске уније. Процес стварања индустријске политике Унијетекао је постепено, од краја 1950-их година и оснивања Европске заједнице за угаљ и челик, под утицајем спољашњих и унутрашњих фактора и развијао се паралелно са сталним ширењем Европске уније,

односно примањем нових држава у чланство. После стварања јединственог тржишта (1986. године), увођења заједничке валуте (2002. године) и усвајања Лисабонског уговора (2009. године), као израз шире економске интеграције земаља чланица Уније, 2010. године усвојен је нови концепт индустријске политике Европске уније - Стратегија Европа 2020. Основни циљ ове стратегије је да се подигне конкурентност индустрије Европске уније на ниво који имају индустрије САД и Јапана. Предвиђено је такође да се, имајући у виду ефекте и трајање светске економске кризе, врши појачан надзор над финансијским сектором, те да се спроводи јачање Европске монетарне уније. Током 2014. године овај стратешки документ је ревидиран, имајући у виду нове околности унутар саме Уније (криза јавног дуга у неким чланицама ЕУ и пораст незапослености) и на светском тржишту. Овим документима у центар пажње стављено је унапређење конкурентности индустрије ЕУ и подршка иновативним предузећима и нивим технологијама.

У складу са новим приступом индустријском развоју у Европској унији, очекује су да ће Европска комисија Влади Републике Србије поставити захтев за ревидирањем Стратегије развоја индустрије Републике Србије за период 2011-2020. године, у оквиру преговарачког поглавља 20, које се односи на индустријску политику.

Отуда се основни проблем у овој докторској дисертацији може формулисати у облику питања како формулација нове индустријске политике Републике Србије може бити одлучна чињеница усмислу подстицања привредног развоја и достизања задовољавајућег нивоа конкурентности индустрије и привреде Србије, са циљем да се достигну економски критеријуми потребни за чланство у Унији. Потребно је дакле, формулисати и спроводити нову индустријску политику Републике Србије, и то ону која може обезбедити стабилан привреди раст и развој у годинама које претходне ступању у чланство, као и за само чланство у Европској унији.

1.1. Хипотетички ставови о проблему истраживања

1.1.1. Хипотетички ставови о структурним проблемима

Разноврсност концепта индустријске политике манифестује се кроз различите дефиниције и структуру ове области до данас, што је довело до одређених несагласности око њеног вођења. Битан проблем је и то што је индустријска политика у економски развијеним земљама и земљама социјалистичког блока, вођена на различите

начине. Такође, у економској теорији, схватање овог појма није у свему било компатибилано са праксом. Са друге стране, није било сагласности око вођења јединственог концепта индустријске политике у западним, развијеним економијама. Са једне стране у САД и Јапану, постојало је схватање да индустријска политика представља мешање државе у деловање слободног тржишта, док је у Француској заступљен активни модел вођења индустријске политике. Ипак, у економској литератури, постоје општеприхваћени ставови да се индустријска политика односи на скуп мера и инструмената којима владе делују на област индустрије у циљу њеног развоја.

После 2010. године, услед борбе са ефектима светске економске кризе обновљен је интерес за вођење индустријске политике и тада долази до стварања концепта нове индустријске политике. Европска унија 2010. године, такође, доноси нову стратегије економског развоја, Европа 2020, у којој индустријска политика има централно место међу секторским политикама Европске уније.

Иако се економски развој у Републици Србији, после Другог светског рата, базирао на развоју индустрије, индустрија је са распадом СФРЈ и са почетком процеса транзиције, остала запостављена. Економски развој је, посебно у периоду после демократских промена из 2000. године, био заснован на принципима Вашингтонског консензуса, односно на либерализацији, приватизацији и развоју финансијског сектора и сектора услуга. У овом периоду, индустријске политике у Србији скоро да није ни било, што је довело до убрзане деиндустријализације и девастације индустрије.

Услед катастрофалних последица по привреду и деловања светске економске кризе, модел економског развоја је 2010. године, промењен доношењем новог стратешког документа развоја индустрије. Ипак, степен развоја привреде и индустрије Србије је још увек испод нивоа из 1989. године, што говори о потреби изналажења потпуно новог концепта индустријске политике, са основом у реиндустријализацији и новој индустријализацији. То је од посебног значаја за Србију, која се налази у процесу приступања Европској унији, како би своју индустријску политику ускладила са концептом индустријске политике Европске уније и достигла неопходни ниво конкурентности на међународном тржишту.

1.1.2. Хипотетички ставови о функционалним проблемима

Индустријска политика је сложени концепт који произилази из основне концепције развоја, производне оријентације и стратегије индустријског развоја и има за циљ обезбеђење стабилног економског раста и раста животног стандарда становништва.

Индустријска политика Европске уније је такође, сложени концепт који представља комбинацију хоризонталних и вертикалних мера индустријске политике, и заснива се на подстицају економији знања, развоју малих и средњих предузећа, политици истраживања и развоја и унапређењу конкурентности производа и предузећа са територије Уније на светском тржишту.

Са друге стране, иако је доказано да је развој индустрије генератор новог запошљавања и извоза, индустрија је у Србији дуго година била запостављена. Емпирија доказује ову основну хипотезу, али је уочено да постоје могућности за измену праксе која би, у складу са политичким одлукама, биле примењива у периоду до ступања Србије у чланство у Унији.

Ова одступања, између осталог, утичу и на то да би креатори економских политика у Србији требало да одаберу такву концепцију развоја и стратегију развоја индустрије и са њом повезану индустријску политику која би била компатибилна са основним стратешким циљевима економског развоја. То значи да би примена новог концепта индустријске политике Србије, која би била усклађена са индустријском политиком Европске уније, могла да обезбеди преко потребан економски раст. Таква индустријска политика би требало да буде комбинација финих мера хоризонталне (повољно пословно окружење) и вертикалних (подстицај одређеним секторима) мера, којима би се циљано подстакла реиндустријализација и нова индустријализација.

1.1.3. Хипотетички ставови о везама и односима

Из свега напред изнетог може се закључити да однос индустријске политике и привредног развоја Републике Србије у светлу чланства у Европској унији није довољно компатибилан, а разлог томе је што још увек не постоји индустријска политика Републике Србије, која би у оперативном смислу омогућила испуњење критеријума за чланство у Европској унији, из ове области, а која се огледа у форми нове индустријске политике Европске уније.

Стога је битно успоставити индустријску политику Републике Србије која може да задовољи функционалну сагласност са индустријском политиком Европске уније, као

доминантно преовлађујућим концептом у овој области.

1.2. Резултати досадашњих истраживања

При вршењу овог истраживања узета су у обзир искуства других земаља у вођењу индустријске политике, као и теоријске основе овог концепта. Са друге стране, коришћени су резултати претходних истраживања и статистички подаци који се односе на развој индустрије у Европској унији и Републици Србији.

У стратегији економског развоја Европске уније, Европа 2020, дат је концепт индустријске политике, заснован на три основна циља, односно на три приоритетне области:

1. паметан раст – развој економије засноване на знању (наука, образовање, иновације и дигитално друштво),
2. одрживи раст – истовремено подстиче конкурентност и производњу која се ефикасније односи према ресурсима и
3. инклузивни раст – унапређење тржишта рада, борба против сиромаштва и социјална кохезија.¹

Индустријска политика Републике Србије као јединствени концепт још увек не постоји, већ су њени елементи заступљени у различитим стратегијама економског раста. Све до 2010. године, стратегије развоја индустрије није било. Са доношењем Стратегије и политике развоја индустрије Републике Србије за период 2011-2020. година, долази до заокрета у вођењу економске политике. У центар пажње стављен је развој индустријеи већ 2013. године постају видљиви ефекти примене новог модела раста (пораств извоза услед извоза фабрике ФИАТ).

Имајући у виду резултате претходних истраживања ове области (С.Кораћ², Љ.Савић³, В.Мићић⁴, И.Николић⁵, МАТ и ФРЕН⁶, Група за реиндустријализацију САНУ⁷) потврђена је полазна хипотеза да је потребно осмислити концепт нове индустријске

¹ European Commission, Consultation on the future "EU 2020" strategy, COM (2009)647 final, Brussels, 2009.

² КораћС., Индустријска политика, Економика, Београд, 1991

³ СавићЉ., Економика индустрије, Економски факултет, Центар за издавачку делатност (ЦИД), Београд, 2013.

⁴ МићићВ., Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015.

⁵ НиколићИ., Приватизација у Србији, између еуфорије и разочарања, Економски институт Београд, 2011.

⁶ МАТ и ФРЕН, Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020. године, 2010.

⁷ Радна група за реиндустријализацију, САНУ, Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Београд, 2013.

политике Републике Србије, који би био усклађен са концептом нове индустријске политике Европске уније. Потврђена је, такође, чињеница да је ова област још увек недовољно истражена у смислу трагања за концептом нове индустријске политике Републике Србије у периоду који претходи чланству Србије у Европској унији.

1.3.Значај истраживања

Овим радом настоји се истражити област индустријске политике као детерминанте привредног развоја, са више повезаних и међусобно условљених аспеката. Посебна пажња је посвећена месту индустријске политике у концепту привредног развоја Европске уније и Републике Србије, пре свега у стратешким документима који се тичу економског и индустријског развоја, опису и анализи нове индустријске политике у светлу владајуће светске економске кризе, стратешком оквиру који уређује ову област, као и сагледавању стања у вођењу индустријске политике, разматрању предности и недостатака вођења индустријске политике, уз истовремено дефинисање потреба и приоритета неопходних за успостављање система који обезбеђује стабилан економски развој Републике Србије током година које претходе ступању у чланство у Европској унији.

Имајући у виду место индустријске политике међу економским политикама уопште, као и већ изнету чињеницу да је ова област економске политике данас веома актуелна, а недовољно истражена, значај ове докторске дисертације огледа се и у томе да систематизује теоријски аспект овог појмовног облика, као и да се резултати развојног истраживања могу усмерити на увођење новог модела индустријске политике, а резултати стратешког истраживања доведу до тачке када је овај модел могуће практично применити.

2. Предмет истраживања

2.1. Теоријско одређење предмета истраживања

Предмет истраживања у овом случају је индустријска политика Републике Србије и њен значај током процеса преговарања о чланству у Европској унији. Наиме, индустрија Републике Србије је на ниском степену развоја и са структуром која није адекватна за укључивање у европске и светске економске токове.

У периоду транзиције у Србији дошло је до убрзане деиндустријализације, која је уз лоше спроведен процес приватизације у индустрији, довела до потпуне девастације индустрије која је била покретач привредног развоја у претходним периодима, на шта су се надовозали ефекти светске економске кризе. Ови фактори довели су до промене модела развоја после 2010. године. Тада је донет нови стратешки документ развоја у коме је развој индустрије стављен у центар пажње креатора економске политике. Имајући у виду да је стратешки циљ Србије достизање критеријума неопходних за чланство у ЕУ, потребно је ускладити индустријску политику Републике Србије са индустријском политиком Уније.

Процес стварања индустријске политике Европске уније, од краја 1950-их година и оснивања Европске заједнице за угљ и челик, текао је постепено под утицајем спољашњих и унутрашњих фактора и развијао се паралелно са сталним ширењем Европске уније, односно примањем нових држава у чланство. После стварања јединственог тржишта (1986. године), увођења заједничке валуте (2002. године) и усвајања Лисабонског уговора (2009. године), као дубље економске интеграције земаља чланица Уније, 2010. године усвојен је нови концепт индустријске политике Европске уније, стратегија Европа 2020, који је већ 2014. године ревидиран. Основни циљ ове стратегије је да се подигне конкурентност индустрије Европске уније на ниво који имају индустрије САД и Јапана, те да се, имајући у виду ефекте и трајање светске економске кризе, обезбеде механизми ублажавања ефеката кризе и спречавања њене појаве у будућности.

Полазећи од наведених чињеница, **предмет ове докторске дисертације** је да, на основу научне анализе индустријске политике Европске уније, укаже на потребу формулисања нове индустријске политике Републике Србије, која би омогућила преко потребан економски развој током процеса преговарања о чланству и самог чланства у Европској унији. Истраживањем које је спроведено у овој докторској дисертацији, на објективан и непристрасан начин, сагледано је стање и идентификовани су главни проблеми

сектора индустрије у Србији и, на основу тога, предложен је концепт нове индустријске политике Србије.

2.2. Дефинисање категоријално-појмовног система

Основни категоријално-појмовни апарат овог рада чине следећи појмови:

Теоријске основе концепта индустријска политика, у смислу еволуције самог политике, поделе индустријске политике, инструменти и мере индустријске политике.

Индустријска политика представља скуп мера, програма и акција, којима се на флексибилан начин утиче на реализацију различитих циљева индустрије, формулисаних консензусом владе, индустрије и синдиката.⁸

Велика светска финансијска и економска криза је период великог економског пада који је почео 2008. године као америчка финансијска криза. Према ММФ-у, у питању је најгора глобална рецесија од краја Другог светског рата.⁹ Да би се схватио сам обим кризе и њене последице довољно је погледати стопе економског раста Србије, која је у годинама пред кризу (2005, 2006 и 2007) имала стопе раста од 5%, 6% а уједној години чак и 7% да би у 2015. тај раст износио само 0.7%.¹⁰

Реиндустријализација је економски, политички и друштвени процес поновног успостављања индустрије на одређеној територији, потребан деиндустријализованим економијама, најчешће у земљама у транзицији.

Нова индустријализација је економски, политички и друштвени концеп стварања нове индустријске структуре, на основу националних компаративних предности.

Хоризонтална индустријска политика је индустријска политика која за циљ има креирање повољног пословног окружења за развој индустрије.

Вертикална индустријска политика је индустријска политика која делује на поједине секторе и области индустрије које имају компаративне предности, те због тога могу постати мотор развоја индустрије и привреде у целини.

Нова индустријска политика означава вођење индустријске политике у новим околностима, односно у време владајуће светске економске кризе, у периоду после 2008. године. Према овом концепту, у новим околностима, улога државе требало би да буде од пресудног значаја у смислу отклањања тржишних недостатака и подршке

⁸ Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет, Београд, 2013, стр. 142.

⁹ IMF, World Economic Outlook - April 2009: Crisis and Recovery, 2009, str. 11-14.

¹⁰ Републички завод за статистику, различите публикације

привредном развоју, са основом на развоју индустрије, са основним циљем спречавањем појава великих криза у будућности.

Индустријска политика Европске уније, односи се сложени концепт стратегије економског развоја Европа 2020 и заснива се на комбинацији мера хоризонталне и вертикалне индустријске политике, са циљем да се унапреди конкурентност индустрије Европске уније на светском тржишту.

2.3.Операционално одређење предмета истраживања

Овако формулисан предмет истраживања биће научно-теоријски елабориран разрадом следећих целина - чинилаца предмета, и то:

а) У раду ће, пре свега, бити неопходно указати на место индустријске политике међу економским политикама, са посебним освртом на однос индустријске политике и других економских политика, као и месту које индустријска политика има у стратегији привредног развоја. Једно од основних разматрања биће посвећено и анализи историјског развоја појма индустријске политике у свету и у Србији, са критичким освртом на досадашње место индустријске политике у широј политици економског развоја у Републици Србији.

б) С тим у вези, неопходно је теоријски одредити појам индустријска политика, указати на њен историјски развој, класификацију индустријских политика, објаснити мере и инструменте индустријске политике, као и аргументе за вођење индустријске политике, уз посебан осврт на нову индустријску политику која се јавља као одговор на процес глобализације и услед утицаја Велике светске финансијске и економске кризе из 2009.године.

в) У реализацији овог истраживања не могу се занемарити искуства појединих земаља у вођењу индустријске политике. Од посебног значаја је разматрање и анализа нове стратегије економског развоја Европске уније, Европа 2020, као и упоредној анализи вођењаиндустријске политике у појединим државама чланицама Европске уније и на нивоу Уније.

г) Такође, посебна пажња биће посвећена опису и анализи мера и инструмената индустријске политике Европске уније и појединих држава чланица, као и стручном објашњењу места и значаја индустријске политикемеђу другим секторски политикама Европске уније. С обзиром да вођење индустријске политике на нивоу Уније не подразумева само мере које се директно односе на развој индустрије, већ су то мере и

других секторских политика, посебан предмет истраживања су секторске политике Уније од значаја и утицаја на развој индустрије Уније, као што су политика јединственог тржишта, политика заштите конкуренције, Европска монетарна унија, регионална политика, социјална политика, политика истраживања и иновација.

д) Поред тога, неопходно је дати стручан осврт на инструменте и мере унапређења конкурентности индустрије Европске уније, кроз анализу индикатора развоја привреде и индустрије на нивоу Уније, као и у државама чланицама, те објаснити узрочно последични значај вођења индустријске политике и привредног развоја. У том смислу је нужно дефинисати појам и карактеристике индустријске политике Европске уније и представити основне мере за унапређење конкурентности индустрије Уније.

ђ) Будући да се у креирању будуће индустријске политике Републике Србије, мора водити рачуна не само о заједничкој индустријској политици Европске уније, већ и других извозних тржишта, то је посебна пажња посвећена анализи слабости и предности, шанси и изазова са којима се индустрија Републике Србије суочава на светском тржишту.

е) Последњи чинилац истраживања је предлог нове индустријске политике Републике Србије, као и предлози конкретних пројеката изобласти индустрије које би требало подржати током година које претходе чланству Србије у Европској унији.

2.3.1. Структурални чиниоци предмета истраживања

Да би се овако дефинисан предмет докторске дисертације могао истражити, било је потребно рашчланити га на структуралне чиниоце.

Први структурални чинилац чинила су општа размарања о индустријској политици, са тежиштем на теоријским основама индустријске политике, проучавању индустријских политика појединих развијених земаља и земаља у транзицији, и проучавању аргумената за вођење индустријске политике.

Други структурални чинилац обухватао је индустријску политику Европске уније, са тежиштем на оснивање и проширења Европске уније, стварање индустријске политике Европске уније, секторске политике Европске уније од значаја за индустријску политику, као и инструменте и мере унапређења конкурентности индустрије ЕУ.

Трећи структурални чинилац био је посвећен индустријској политици Републике Србије у процесу европских интеграција са акцентом на: карактеристике досадашње индустријске политике Србије, економске ефекте процеса придруживања Републике

Србије Европској унији, као и предлогу оквира нове индустријске политике Републике Србије у процесу европских интеграција.

2.3.2. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања

Временско одређење предмета истраживања обухватило је у општем смислу период после Другог светског рата, у одабраним државама, у Европској унији и у Србији; са тежиштем на индустријској политици успостављеној после промена друштвено-економског система у Републици Србији после 2000. године. У оквиру овог периода, посебно место заузима период после појаве Велике светске финансијске и економске кризе 2008. године, када долази до обновљеног интереса за вођење индустријске политике и до стварања концепта нове индустријске политике у развијеним државама, као и у Европској унији.

Просторно одређење предмета истраживања обухвата анализу индустријске политике на територији САД, Јапана, Кине, појединих источно-азијских развијених земаља и земаља у транзицији, са посебним акцентом на индустријску политику Европске уније, и анализу индустријске политике на територији Републике Србије.

Дисциплинарно предмет истраживања спада у поље друштвено-хуманистичких наука, пре свега научних области економских наука, делом и политичких наука. Мултидисциплинарност предмета истраживања огледа се у чињеници да је индустријска политика предмет изучавања економских дисциплина: економике индустрије, привредног развоја и управљања индустријом, као и политичких наука, у области економске политике и теорије привредних система.

3. Циљ истраживања

Генерални циљ истраживања у овој докторској дисертацији био је да се, пре свега, укаже на друштвени и научно-стручни значај постојања нове индустријске политике Републике Србије током процеса приступања у чланство у Европској унији.

3.1. Научно-стручни циљ

Научни циљеви који у изради ове докторске дисертације су:

- дескрипција досадашњих индустријских политика које су вођене у одабраним земљама, у Европској унији и у Републици Србији,
- класификација и типологизација система индустријске политике развијених земаља,
- научнооткриће и научно објашњење модела нове индустријске политике Републике Србије који битно одступа од досадашњег,

- предлог сектора и области индустријеи предлог приоритетних пројекатакоје би требало подржати и реализовати током процеса придруживања Европској унији.

3.2. Друштвени циљеви

Друштвени циљеви докторске дисертације јесу: да се на основу резултата разматрања историјског развоја индустријских политика појединих земаља и ЕУ, резултата компаративне анализе секторских политика и стратегија примењених на нивоу ЕУ и у земљама чланицама ЕУ, као и резултата анализе ефеката досадашње економске и индустријске политике Србије, понуди платформа за конципирање нове индустријске политике Републике Србије у средњем року, односно индустријске политике која би била примењивана током преговора о чланству и самог чланства у Европској унији.

4. Хипотетички оквир истраживања

Хипотетички оквир у докторској дисертацији чини једна општа (генерална) и четири посебне хипотезе истраживања.

4.1. Генерална хипотеза

Индустријска политика у Републици Србији делимично је усклађена са елементима индустријске политике Европске уније којој жели да се прикључи после окончања приступних преговора за чланство.

4.2. Посебне и појединачне хипотезе истраживања

Прва посебна хипотеза

Што је већи степен развоја индустријепојединих земаља, то је виши укупни економски и друштвени развој у тим земљама.

Друга посебна хипотеза

Индустријске политике САД, Јапана, Кине, земаља у развоју и земаља у транзицији налазе се на различитом степену развоја, што зависи од њиховог укупног развоја.

Појединачне хипотезе

1) У САД, Јапану, источно-азијским земљама и новоиндустријализованим растућим економијама (Бразил, Индија, Кина, Руска Федерација) индустријска политика има

приоритетно место у политици развоја, и ужива институционалну подршку надлежних институција тих земаља.

Индикатори: достигнути ниво развоја према стопама раста БДП у појединим периодима, достигнути ниво конкурентности индустрије на међународном тржишту, удео извоза индустрије у укупном извозу, коришћене мере индустријске политике у појединим периодима, утицај светске економске кризе на обим производње и извоз индустрије.

2) У земљама у транзицији индустрија настоји да успостави корак са осталим гранама привреде, али још увек не ужива апсолутну институционалну подршку у тим земаљама.

Индикатори: достигнути ниво развоја према стопама раста БДП у појединим периодима, достигнути ниво конкурентности индустрије на међународном тржишту, удео извоза индустрије у укупном извозу, коришћене мере индустријске политике у појединим периодима, утицај светске економске кризе на обим производње и извоз индустрије.

Трећа посебна хипотеза

У периоду транзиције Република Србија није имала адекватну индустријску политику.

Појединачне хипотезе

1) Индустријска политика Европске уније је сложени концепт чије познавање је неопходно у смислу усклађивања индустријске политике земље кандидата за чланство.

Индикатори: историјски развој европске интеграције, стопе раста БДП појединих чланица ЕУ, стопе раста БДП на нивоу Европске уније, стопе раста индустријске производње и извоза индустрије Уније, достигнути ниво конкурентности индустрије Европске уније и њених чланица, утицај светске економске кризе на индустрију Европске уније.

2) Процеси транзиције и глобализације, у условима владајуће светске економске кризе, захтевају брзи развој инструмената и мера индустријске политике у Србији и њихову адаптацију сталним променама.

Индикатори: макроекономски показатељи развоја Републике Србије, стопе раста индустријске производње у Републици Србији, ефекти приватизације у индустрији Србије, спољнотрговинска размена индустрије Србије.

Четврта посебна хипотеза

Неопходно је креирати нову индустријску политику Републике Србије која би била усклађена са индустријском политиком Европске уније у чије чланство Србија жели да се прикључи.

5. Начин истраживања

Формулација проблема и дефинисање предмета истраживања одредили су битне компоненте садржаја докторске дисертације на који ће се сазнање односити, а циљеви истраживања су одредили нивое очекиваног научног сазнања. Индикатори повезани са хипотезама одредили су методе, технике, инструменте и поступке који ће бити прмењени у пракси истражувања у овој докторској дисертацији.

С обзиром да је ово истраживање, са једне стране теоријско-емпиријско, а са друге практично јер се индустријска политика води од стране државе и садржана је у важним стратегијским документима и законима, али и видљива у статистичким подацима, то су теоријско-емпиријске и статистичке манифестације:

- 1)постојећа теоријска основа концепта индустријске политике;
- 2)постојеће стратегије развоја у којима је дефинисана индустријска политика;
- 3)статистички подаци у вези са привредним и индустријским развојем;
- 4)постојеће анализе у вези са развојем индустрије и са тим повезаним концептом индустријске политике.

Искази садржани у постојећој теорији и различитим стратегијама економског развоја и статистички подаци о њима захтевају да се начин истраживања заснује на:

- 1)својеврсном повезивању методолошких поставки и решења савремених теоријско-методолошких праваца и концепција који су се афирмисали позитивним резултатима у истраживачкој пракси;
- 2)научним методама који ће се применити у истраживању предмета докторске дисертације.

5.1.Узорак истраживања

Узорак аргумената који ће бити подвргнут анализи се формира по правилима намерног узорка. У узорку се издвајају:

- 1.стратешки и други документи који се односе на област привреде и индустрије у Републици Србији ;
- 2.стратешки и други документи из ове области који постоје у Европској унији,

земљама у транзицији и одабраним економски развијеним државама;

3.теоријска грађа о индустријској политици;

4.статистички подаци о привредном и индустријском развоју.

На основу идентификације основне садржине и својстава докумената, формира се листа докумената који се подвргавају анализи, са образложењем. Сваки документ у листи садржи основне идентификационе податке о себи.

Анализирани су документи на основу којих је препозната потреба промене модела економског раста и одређеност на реиндустријализацију:

-Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020. године, МАТ и ФРЕН, 2010. године,

-Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије за период 2011–2020, Влада Републике Србије, јун 2011. године,

-Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Група за реиндустријализацију, САНУ, 2013. године,

-Стратегија развоја предузетништва и конкурентности за период од 2015-2020. године, из 2015. године,

Према Посткризном моделу економског развоја, на који се ослањају потоњи стратешки документи, нови модел економског развоја, треба заснивати на развоју индустрије. Кључно место будућег развоја, према свим наведеним документима припада индустријској политици.

У раду су такође анализирани стратешки документи Европске уније:

-Лисабонска стратегија, Европске комисије из 2000. године,

-Стратегија Европа 2020, Европске комисије из 2010. године,

Као и велики број извештаја, анализа и осталих докумената Европске уније.

5.2.Методе истраживања

Имајући у виду предмет истраживања и наведене циљеве, током израде докторске дисертације су примењене следеће методе: из групе основних метода сазнања и истраживања у докторској дисертацији су примењене готово све основне методе сазнања, са акцентом на методи анализе, синтезе, апстракције, специјализације, генерализације и индуктивно-дедуктивној методи.

а) Од основних метода мишљења и истраживања биће коришћене готово све методе, али ће се нагласак ставити на:

- методу анализе и синтезе,
- методу апстракције и конкретизације,
- методу генерализације и специјализације,
- индуктивну и дедуктивну методу
- методу аналогije.

Метод индукције и дедукције су коришћене за сагледавање утицаја појединих мера индустријске политике на економски развој у конкретним земљама, са посебним освртом на чланице ЕУ. Осим тога, из ове групе метода су коришћене и *методе анализе, синтезе, специјализације, аналогije и генерализације*.

б) Из корпуса општенаучних метода биће коришћене:

- хипотетичко-дедуктивна метода,
- метода моделовања,
- статистичка метода.

Компаративна метода је примењена ради идентификовања разлика између индустријских политика одабраних економски развијених земаља, индустријске политике Европске уније и индустријске политике Републике Србије.

Статистичка метода је коришћена ради утврђивања статистичких правилности и потврђивања теоријских ставова о позитивним ефектима појединих мера индустријске политике у европској унији, као и у одабраним економски развијеним земљама на укупан економски развој ових земаља.

Хипотетичко-дедуктивна метода је примењена са циљем да се формира постулативна основа евидентирањем разноврсних искустава стечених у вођењу индустријске политике. Овом методом у истим и различитим ситуацијама уз више понављања упоредиће се и констатовати истоветност суштине предмета.

в) Од метода за прикупљање података, у докторској дисертацији биће примењене:

- метода анализе (садржаја) докумената,
- метода студије случаја.

Индикатори намећу да се посебна пажња посвети методи анализе (садржаја) докумената (која има својства државних прописа) и методистудије случаја, којом ће се анализирати подаци о функционалном и организационом елементу у вођењу индустријске политике.

6. Научно-стручна и друштвена оправданост истраживања

6.1. Научно-стручна оправданост истраживања

Научна оправданост овог истраживања изражава се, пре свега, као допринос у спознаји самог концепта индустријске политике и њеног места и значаја у систему економских наука, са посебним освртом на њен утицај на економски развој. Такође, научно-стручна оправданост истраживања повезана је са претпостављеним доприносом науци кроз верификаторне резултате истраживања о позитивним ефектима вођења индустријске политике (проверу и постављање нових хипотеза).

У том смислу, научна оправданост резултата истраживања у овој докторској дисертацији се може изразити и као допринос научној теорији у области индустријске политике, посебно у смислу преговарања о чланству и достизању економских критеријума за чланство Републике Србије у Европској унији.

6.2. Друштвена оправданост истраживања

Друштвена оправданост истраживања индустријске политике Европске уније и њеног утицаја на привредни развој, као и о потреби усклађивања концепта индустријске политике Републике Србије са индустријском политиком Европске уније током година које ће претходити чланству, изражава се у потреби сагледавања досадашње праксе и постигнутих резултата на вођењу индустријске политике у Србији, посебно у годинама после друштвено-економских промена из 2000. године, ради предлагања и изналажења најадекватнијих решења за вођење такве индустријске политике Републике Србије која ће обезбедити преко потребан привредни развој током година које претходе чланству Србије у Европској унији, као једног од кључних предуслова унапређење конкурентности индустрије Србије и њеног оспособљавања за захтеве које са собом доноси чланство у Унији.

ОПШТА РАЗМАТРАЊА О ИНДУСТРИЈСКОЈ ПОЛИТИЦИ

1. Теоријске основе индустријске политике

Термин индустријска политика (ИП) први пут се помиње у 18. веку и у то време се искључиво односи на селективну државну интервенцију, у смислу давања подршке оним секторима индустрије који највише доприносе извозу. У то је владајућа доктрина меркантилизма, која се заснива на интервенционизму и протекционизму. Основни став меркантилизма је да богатство једне нације зависи од способности државе да обезбеђује предности у трговини са другим државама. Заговорници овог концепта су први министар финансија САД А. Hamilton, и економски теоретичар F. List.¹¹

Имајући у виду да је у то време индустријска производња била у зачетку, јавила се потреба за интервенцијом државе у смислу заштите националне индустрије, те је примењивана је интервенционистичка индустријска политика.

Са друге стране, скоро у исто време, у 18. и 19. веку јављају се зачеци и потпуно супротних гледишта на вођење индустријске политике. Наиме, у то време се Француској развила доктрина физиократа, а у Великој Британији класична политичка економија. Обе доктрине противе се било каквој државној интервенцији. Најпознатији представници класичне школе политичке економије, Smith¹², Ricardo¹³, као и други аутори залагали су се за економски либерализам и *laissez faire* концепт развоја.

Овај нови начин размишљања у економску теорију уводи појам слободног тржишта. Због тога се свако интервенционистичко деловање државе сматра непотребним и, те је зато предузимање мера индустријске политике непотребно.

Почетком 20. века и посебно са избијањем Велике светске економске кризе 1929-1933. године, постало је јасно да постулати класичне политичке економије нису ефикасни, те да је улога државе итекако важна. Тако долази до стварања новог концепта улоге државе у привреди.

Аутор овог концепта, Keynes¹⁴ заступа став да жељени циљеви у виду пуне запослености, стабилности цена и дугорочног привредног раста нису последица деловања слободног тржишта, већ активне улоге државе кроз поспешивање агрегатне

¹¹List F., The National System of Political Economy, Philadelphia, 1856.

¹²Smith A., An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nation, London, 1776.

¹³Ricardo D., On the Principles of Political Economy and Taxation, London, 1817.

¹⁴Keynes J.M., General Theory of Employment, Interest and Money, Cambridge, 1936.

тражње. Ово су основни постулати Кејнзијанске економије, који су у то време различито тумачени у земљама развијеног капитализма, што је имало утицаја на стварање различитих концепата националнеиндустријске политике. Заједничко свим овим концептима индустријске политике био је став да је државна интервенција у индустрији неопходна. Посебно се истиче политика *New Deal* у САД, односно државна интервенција у решавању проблема изазваних Великом депресијом.¹⁵

После Другог светског рата, нарочито 1960-их и 1970-их годинау Западној Европи, вођење индустријске политике добија на значају. Наиме, у то време долази до стварања технолошког јаза између земаља западне Европе, са једне стране, и САД и Јапана, са друге стране. Због тога долази до пораста интересовања за подршку одређеним секторима индустрије, кроз тзв. индикативно планирање, тј. државно планирање у тржишним условима. Ово је период концепта*picking winners*, односно стратегије одређивања победничких сектора или компанија којима се селективно пружа подршка, са циљем да се изаберу они сектори или предузећа, који би били покретачи привредног развоја. Истовремено, у централно-планским економијама СССР-а и Кине постојало је државно планско вођење индустрије, путем дугорочних и средњерочних планова развоја.

Са појавом нафтних шокова и криза 1974-1975. и 1980-1983. године, постало је јасно да кејнзијанска економија, заснована на економији тражње, неме одговор на структурне узроке кризе. Због тога се фокус нове, неокласичне доктрине усмерава на страну понуде, уважавајући улогу конкурентности понуде на слободном тржишту, која би требало да аутоматски доведе до стања равнотеже и пуне запослености на тржишту. У таквим условима државна интервенција није неопходна, а држава је задужена једино да створи институционалне оквире за привредни развој. Према овој доктрини, вођење индустријске политикеоправдано јесамо у случајевима када је потребно отклонити несавршености тржишта.

У истом периоду, почетком 1980-их година, услед убрзаног развоја и глобализације, долази до стварања нове економске доктрине, која се заснива на нелиберализму и *mainstream* економској мисли. Теоретичари овог правцазаговарају поштовање тржишних законитости и адекватну улогу државе у привреди. У ово време настају нови правци, међу којима и институционална економија и теорија јавног избора.Тежиште проучавања усмерава се на обезбеђење дугорочног развоја светске економије и

¹⁵Foreman-Peck J, Federico G, *European Industrial Policy-the twentieth-century experience*, Oxford UK, 1999, стр. 14-15.

националних економија, као и на одрживи развој. Модели нове теорије раста засноване су на ендегеном расту.¹⁶

Створен је нови приступ, према коме посебну улогу имају политике инвестиција у истраживања и развој, образовање и обуку, заједно са ефектом ширења знања.¹⁷

1.1.Еволуција концепта индустријске политике и нова индустријска политика

Лингвистички појам индустријска политика, потиче од превода енглеских речи „*industrial policy*“. Због тога се индустријска политика често посматра у смислу секторске економске политике, намењене искључиво индустрији. Индустријска политика се, такође посматра и као развојна политика, при чему је то део економске политике којим се утиче на развој индустрије.¹⁸

Слабости ових приступа су у томе што посматрају индустријску политику као микро политику у првом случају, или као макро политику, у другом случају. Ипак, преовладава оно гледиште које индустријску политику сагледава као део економске политике, као политику која је усмерена на обезбеђивање стабилности и раста у индустрији. У литератури на енглеском језику присутни су и термини политика конкуренције (*competitiveness policy*), структурна политика (*structural policy*), политика предузетништва, односно предузећа (*entrepreneurial policy*), политика иновација (*innovation policy*). Ови називи често замењују термин индустријска политика у случајевима када она означава интервенцију државе у привреди.

Савремена теорија и пракса познају још сложенији концепт индустријске политике, који индустријску политику доводи у међузависност са другим секторским политикама. Тако настају и нове дефиниције индустријске политике.

У новије време, појавила се кованица „*mondustrial policy*“, којом се означава комбинација монетарне и индустријске политике у циљу превазилажења ефеката светске економске кризе, после 2008. године. Овај концепт се све више употребљава од стране вршилаца јавне власти у САД како би се нагласила важност усаглашавања мера монетарне и индустријске политике и њихова примена која због

¹⁶Sharp M., *Industrial Policy and European Integration: Lessons from Experience in Western Europe over the last 25 years*, Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe, Working Paper No.30, London, 2003.

¹⁷Warwick K., *Beyond Industrial Policy*, OECD, Science, Technology and Industry Policy Papers, No 2, 2013, стр.21.

¹⁸Dequech D., *Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox Economics*, JPKE Journal, 2007, стр.297-302.

http://www.bresserpereira.org.br/terceiros/cursos/2010/dequechdavid_neoclassical_mainstream_orthodox.pdf

своје сложености владајуће економске кризе, захтева и сложене одговоре вршилаца јавних функција.¹⁹

Овај назив је први употребио Taylor²⁰ именујући на тај начин интервенцију Федералних резерви САД-а током 2008. и 2009. године, у циљу спасавања великих компанија које су биле угрожене услед деловања светске економске кризе.

Светска банка после 2000. године уводи појамнова индустријска политика, „*new industrial policy*“, којим се означава политички процес реструктурирања и технолошког динамизма у индустрији. Овај процес представља појаву нових решења која превазилазе оквире традиционалног фокуса индустријске политике на услове пословања и унапређење инвестиционог окружења. Заговорници новеиндустријске политике сматрају да је привредни раст процес којим се подстиче учење, а у центру тог процеса је организација иновативних активности и откривање новог начина функционисања индустрије у датом окружењу.²¹

На основу прегледа еволутивног развоја концепта индустријске политике, Светска банка у извештају *Нова индустријска политика* (2010. године), идентификује могуће проблеме у спровођењу индустријске политике према различитим концептима. То су углавном проблеми институционалне и организационе природе, те су због тога мере нове индустријске политике усмерене ка формирању подстицајног институционалног и пословног окружења.²²

Један од аутора нове индустријске политике је Rodrik. По њему, нова индустријска политика треба да буде усмерена на диверсификацију производне структуре индустрије. Индустријска политика представља процес откривања нових индустрија и сектора који могу постати покретачи привредног развоја. Спровођење овог процеса захтева високе фиксне трошкове (трошкови истраживање и развоја) које приватни сектор често не може да поднесе. Због тога је улога државе у томе да инструментима нове индустријске политике делује на мезо нивоу, стварајући нове структуре (нпр. кластере) које подржавају развој нових индустрија и сектора.²³

Нова индустријска политика је дакле, усмерена на идентификовање тржишних недостатака и оснаживање институција задужених за њихово отклањање.

¹⁹ <http://archive.mises.org/16178/the-intellectual-roots-of-mondustrial-policy/>

²⁰ Taylor J., Taylor Rule to Guide Interest-rate Policy, Stanford University, 2008, стр. 8.

²¹ World Bank, New industrial Policy Definition, 2010,

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/WBI/WBIPROGRAMS/KFDLP/0,,contentMDK:20753860~menuPK:2882173~pagePK:64156158~piPK:64152884~theSitePK:461198~isCURL:Y~isCURL:Y~isCURL:Y~isCURL:Y,00.html>

²² Исто.

²³ Rodrik D., <http://www.sss.ias.edu/faculty/rodrik/papers>

Табела број 1: Еволуција концепта индустријска политика

	Вертикална ИП - подржавајуће везе	Хоризонтална ИП- недостаци политике слободног тржишта	Нова ИП- недостајуће везе
Подршка приватном сектору	Ренте (у облику заштите индустрија у зачетку)	Субвенције	Квази ренте-могућности које зависе од сопствених способности
Како се унапређују капацитети приватног сектора	Инвестирање у процес учења на нивоу предузећа	Унапређење инвестиционог окружења	Предузећа и владе идентификују и отклањају уска грла
Фокус	Микро и секторски ниво (picking winners)	Национални ниво: институционална инфраструктура: финансијско тржиште и регулатива (backing winners)	Мезо ниво: повезивање између предузећа (matching winners)
Главне основе	Капацитети влада да подрже и надгледају мезо ниво	Услови пословања, отклањање тржишних недостатака	Идентификовати тржишне недостатке и институције задужене за њихово отклањање
Главни проблеми	Могући конфликти на релацији макро-микро ниво	Недостатак везе између промена на макро нивоу, са ефектима на микро нивоу	Јаз између иновација на микро нивоу и унапређења услова пословања на макро нивоу
Примери	Помоћ индустријама у настајању	Отклањање регулаторних недостатака, оснивање фондова за заједничка улагања	Развој програма подршке, развој мреже фондова за заједничка улагања

Извор: Светска банка, www.worldbank.org/industrialpolicy/overview

Термином **нова индустријска политика** означава се вођење индустријске политике у новим околностима, односно у време владајуће светске економске кризе, у периоду после 2008. године. Према овом концепту, у новим околностима, улога државе требало би да буде од пресудног значаја у смислу отклањања тржишних недостатака и подршке привредном развоју, са основом на развоју индустрије, са основним циљем спречавањем појава великих криза у будућности.

Организација за економску сарадњу и развој (OECD) у свом истраживању из 2013. године, постоји пет разлога за стварање нове парадигме **изнад индустријске политике (beyond industrial policy)**:

-прво, у земљама OECD главни разлог за државне интервенције у економији, потиче од светске економске кризе; помоћ је неопходна секторима који су највише погођени (ауто индустрија, мала и средња предузећа),

-друго, криза је показала да деловања тржишног механизма није увек савршено, посебно у финансијском сектору, као и да још увек постоји потреба откривања „правих“ сектора за обнављање привредног раста,

-треће, индустријска политика треба да разреши проблеме који су привремени и специфични за рецесију и може да да одговоре у појединим секторима, који могу бити касније пренети у остале секторе привреде,

-четврто, криза је открила многе структурне неравнотеже (нпр. регионалне разлике у развијености), те сувладепринуђене да траже решења која се налазе изван финансијског сектора, и односе се на унапређење производног сектора, на развој технологија са ниским учешћем угљеника и друге врсте нових технологија,

-пето, неопходно је креирати нове одговоре на конкуренцију очигледно успешних политика Кине и других брзо растућих економија.²⁴

Дакле, у условима глобализације и владајуће светске економске кризе, нова индустријска политика као нова економска парадигма, у центру пажње требало би да има подршку производном сектору привреде. На тај начин би меке мере хоризонталне индустријске политике (стварање повољног пословног окружења) и мере меке вертикалне (секторске) индустријске политике постале један од основних ослонаца новог концепта индустријске политике. Нова индустријска политика би требало да представља комбинацију мера хоризонталне (унапређење пословног окружења) и мера софистициране, меке секторске индустријске политике.

1.2. Појам и садржај индустријске политике

Дефинисање индустријске политике није јединствено, а ни једноставно. Бројност дефиниција индустријске политике указује на велику сложеност самог појма, те до закључка да дефинисање индустријске политике поставља бројна питања, која остају без дефинитивних одговора.

При дефинисању се ипак мора поћи од две основне премисе: прво, да ли креирање индустријске политике обухвата само мере које предузимају државне власти; и друго, да ли појам индустријска политика обухвата пасивне и активне форме индустријске политике.

Историјски посматрано, све индустријски развијене земље света, земље у развоју, као и

²⁴Warwick K., Beyond Industrial Policy, OECD, Science, Technology and Industry Policy Papers, No 2, 2013, стр. 10-11.

оне у транзицији, користиле су мере индустријске политике како би подстакле извоз, супституисале увоз, односно заштитиле своју индустрију. Индустријска политика се, међутим, различито дефинише у развијеним земљама у односу на то како је индустријска политика била дефинисана у централно-планским економијама, али и у земљама у развоју.

Постоје бројне дефиниције индустријске политике, између којих се јављају значајне разлике, како у обухватности, тако и у критеријумима којима су се аутори руководили при дефинисању. Неке дефиниције индустријске политике су посебне и селективне, неке широке и сложене и укључују многе области јавне политике. У наставку ће бити дат већи број различитих дефиниција груписаних према начину деловања индустријске политике на развој индустрије.

Поједини аутори индустријску политику виде као **средство унапређења конкурентности индустрије**. Zysman, Tyson²⁵ сматрају да „Индустријска политика за главни циљ треба да има унапређење конкурентности, што захтева мере направљене тако да задовоље потребе индустријских сектора. Мере индустријске политике дизајниране су према проблемима сваког појединачног сектора индустрије“.

Некадашњи председник Европске комисије, Prodi²⁶ индустријску политику дефинише као **државну интервенцију у циљу проналажења решења за неразвијене регионе**.²⁷ Према овом концепту, индустријска политика је средство државне интервенције, усмерено на подизање конкурентности националних предузећа за наступ на светском тржишту и подстицање предности над предузећима из других земаља.

За Curzon-Price²⁸, индустријска политика је **средство промене индустријске структуре**: “Индустријска политика може генерално бити дефинисана као свака мера владе или сет мера које су усмерене на то да промовишу или предупреду структурне промене“.

Према овој ауторки, индустријска политика се дефинише као негативно и као позитивно оријентисана. Негативно оријентисана индустријска политика спречава структурне промене у индустрији, бранећи оне секторе индустрије који су угрожени слободним деловањем тржишта. Позитивно оријентисана индустријска политика подстиче структурне промене, са циљем увођења нових технологија и освајања нових тржишта. Ова ауторка се залаже за позитивно оријентисану индустријску

²⁵Zysman J., D'Andrea Tyson L. (eds.), *American Industry in International Competition: Government Policies and Corporate Strategies*, Ithaca and London, 1983, стр. 19.

²⁶Председник Европске комисије у периоду 1999-2004. године.

²⁷Prodi R., *A Review of European Approaches*, Massachusetts, 1983, стр. 56.

²⁸Curzon Price V., *Industrial Policy in the European Community*, London, 1981, стр. 17.

политику, којом се подстиче здрава тржишна конкуренција, и подстиче раст продуктивности и животног стандарда.

Duchene и Shepherd заступају став да највећу пажњу треба датимерама **усмеравања на пожељне активности у индустрији**: „Индустријска политика се најбоље дефинише као све форме активности којима креатори економске политике покушавају да утичу на индустријски менаџмент у правцу који се сматра пожељним“.²⁹

Теоретичари и практичари споре се око тога да ли је деловању слободног тржишта потребно увести државну интервенцију у виду индустријске политике или не. Води се расправа о томе да ли је индустријска политика део социјалистичке идеологије, или може постојати и у капиталистичком друштвеном уређењу. У Западној Европи је **индустријска политика најпре схватана као политика унапређења технологија, а потом као политика државне интервенције**.³⁰

Scott³¹, концентрише се на **улогу државе**, тј. јавне власти у креирању ефикасне индустријске политике. Он истиче неопходност државне интервенције, било путем невидљивих форми интервенције на тржиште и конкурентност, било путем јасно видљивих мера и интервенција којима се индустрија усмерава у пожељном смеру.

Walser³² под **индустријском политиком подразумева стратегију, коју је обликовала и покренула држава**, а обухвата механизам којим се могу координирати, посматрати, и проценити одлуке везане за алокацију ресурса у економији и директним и индиректним мерама утицати на статичну алокацију ресурса унутар и између економских сектора. Индустријска политика је, према томе, сложени механизам мера и утицаја који делују у тзв. мезо сфери, између макроекономске политике и појединих микроекономских политика. У циљу креирања ефикасне индустријске политике, према томе, потребно је познавати и примењивати инструменте других микроекономских политика. При томе, треба водити рачуна о томе да је креирање индустријске политике процес, а не циљ, као и да је то дугорочан процес.

Rodrik³³ дефинише индустријску политику као **стање свести и начина размишљања** оних који су задужени за њено креирање. „Индустријска политика је процес откривања – онај при коме предузећа и владе уче о трошковима и могућностима да се укључе у тај

²⁹Duchene F., Shepherd G., Sources of Industrial Policy, у F. Duchene and G. Shepherd (eds.), 1987, стр. 7.

³⁰European Industrial Policy, Graham Hall, Croom Helm, London, 1986, према Љ. Савић, Економика индустрије, Београд, 2010, стр. 129.

³¹Scott B., National Strategies, Key to International Competition, Harvard Business School, 1984, стр. 2.

³²Walser C. D., Industrial Policy in the Process of Transition, (Dissertation Nr. 2208), Verlag Paul Haupt Bern, Stuttgart, Wien, 1999, стр. 22

³³Rodrik D., Industrial Policy for the Twenty-first Century, 2004, стр. 4.

процес, уз стратегијско координирање.“³⁴

По њему, индустријска политика је експериментални процес при коме предузетници уче које се инвестиције исплате, а које не. Индустријска политика се не тиче само индустрије, већ су то „политике које за циљ имају утицај на прерађивачку индустрију, као и не-традиционалну пољопривреду и/или услуге“.³⁵

Јапанско министарство за индустрију и трговину (МИТИ) дефинише индустријску политику **као визију будуће структуре индустрије** око које би сагласност требало да постигну влада, индустрија и синдикати. Могло би се рећи да је овај концепт индустријске политике преточен у план средњег и дугог рока, који јавна власт и сви чиниоци спроводе доследно, што је један од фактора успеха јапанске индустрије после Другог светског рата.

Hotsomi и Okimura јапанску индустријску политику дефинишу као: „**позитиван напор на промоцији индустријског развоја**“.³⁶

ОЕСД даје следећу дефиницију индустријске политике: „индустријска политика представља **усмеравање пажње на скуп циљева везаних за активност индустрије и њен развој**“.³⁷

UNCTAD сматра да је индустријска политика „**конкретан, фокусиран, свестан напор владе да се охрабри и промовише специфична индустрија или сектор уз помоћ прецизних мера индустријске политике**“.³⁸

Светска банка под индустријском политиком подразумева „**напор владе да мења индустријску структуру са циљем да промовише раст заснован на порасту продуктивности**“.³⁹

Истражујући актуелна питања индустријске политике и нове трендове у одговору на владајућу светску економску кризу, Warwick даје дефиницију нове индустријске политике **као било који тип интервенције или државне политике усмерен на побољшање пословног окружења или измену структуре економске активности према секторима, технологијама или задацима од којих се очекује да понуде боље могућности за економски раст или друштвено благостање**.⁴⁰

³⁴Исто, стр. 39.

³⁵Rodrik D., Normalising industrial Policy, Cambridge, 2007, стр. 3.

³⁶Curzon Price V., Industrial policy for restructuring: Best practice policy instruments in a market economy, South Africa, 1998, стр. 15.

³⁷Grant W., The Political Economy of Industrial Policy, London, 1982, стр. 2.

³⁸United Nations, Conference on Trade and Development, <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>

³⁹www.worldbank.org

⁴⁰Warwick K., Beyond Industrial Policy, OECD, Science, Technology and Industry Policy Papers, No 2, 2013, стр. 47.

Из свега наведеног проистиче закључак да постоје разлике у дефинисању индустријске политике, те да не постоји консензус око једне и јединствене дефиниције индустријске политике. Теоретичари се слажу око тога да је државна интервенција у привреди углавном спровођена путем индустријске политике.

Нове дефиниције индустријске политике, настале су после избијања Глобалне финансијске и економске кризе 2008-2009. године. Према овим дефиницијама акценат је на унапређењу пословног окружења, те зато предност дају меким инструментима софистициране индустријске политике. Ове дефиниције такође, заговарају став да индустријска политика мора изражавати јединство свих актера у једној држави и то владе, индустрије и синдиката. Она мора да буде део ширег концепта економске политике једне земље, да произилази из националне концепције развоја, и да буде флексибилно формулисана.

За потребе овог рада, прихатићемо дефиницију: **Индустријска политика представља скуп мера, програма и акција, којима се на флексибилан начин утиче на реализацију различитих циљева индустрије, формулисаних консензусом владе, индустрије и синдиката.**⁴¹

1.3. Циљеви индустријске политике

Циљеви индустријске политике произилазе из концепције развоја која је утврђена на нивоу једне државе, као и из основних циљева њене економске политике. Ови циљеви могу бити краткорочни и дугорочни.

Индустријска политика би се пре могла дефинисати помоћу циљева који се њоме остварују, него помоћу техника које се користе.⁴²

Циљеви индустријске политике се, дакле, не могу подвести под један општи циљ.

Када је реч о националним економијама, циљ индустријске политике може бити достизање других држава у индустријском развоју, заштита од конкуренције индустрија других земаља и политичке зависности, као и обезбеђење страних директних инвестиција. Економисти и политичари се углавном сукобљавају око два циља: подршке перспективним (промоције националних лидера) или заштите угрожених предузећа. Први се дефинише као избор и подршка перспективним гранама, секторима и предузећима, а други као спасавање угрожених сектора и предузећа.

⁴¹ Савић Љ., Економика индустрије, економски факултет, Београд, 2013, стр. 142.

⁴² Кораћ С., Индустријска политика, Економика, Београд, 1991, стр. 25.

Уопштено се може рећи да су, државе које су биле развојно оријентисане бирале први циљ, а оне које су социјално оријентисане бирале су други циљ. При томе, треба такође имати у виду да ова подела није тако црно-бела као што се чини јер различите концепције развоја постављају оба ова циља.

ОЕСД дефинише следећих десет циљева индустријске политике: ефикасност индустрије, рационализација укупних активности, адаптација малих и средњих предузећа, структурно прилагођавање индустрије, решавање социјалних проблема насталих преструктурирањем индустрије, усклађивање организационе структуре индустрије, стварање услова за уравнотежен индустријски развој, побољшање коришћења индустријских капацитета, бржа адаптација индустрије на променљиве друштвене циљеве и заштита човекове околине.⁴³

Као што се види, циљ сваке индустријске политике је унапређење националне индустрије, што за крајњи циљ има и побољшање економских перформанси привреде једне земље. Међутим, уколико се постави више циљева, они могу бити и међусобно супротстављени и контрадикторни. Комплексно дефинисана индустријска политика се бави различитим циљевима који се у основи могу свести на један основни -унапређење укупног индустријског развоја.⁴⁴

У литератури се најчешће наводи да индустријска политика има четири основна циља:

1. поправљање тржишних карактеристика. Побољшање тржишне позиције је циљ који делује двоструко. Са једне стране индустријска политика делује циљано на разбијање монопола и стварање здраве тржишне конкуренције. Са друге стране индустријска политика помаже у стварању тзв. критичне масе (предузећа, истраживачких и научних институција) која је потребна за реализацију великих пројеката који носе и велики ризик.

2. подстицање иновација. Подстицање иновација је веома важан циљ којим се, путем подстицања активности истраживања и развоја, утиче на унапређење међународне конкурентности. Доминација развијених земаља света, одржава се управо сталним унапређивањем квалитета производа и веома брзим развојем информационо комуникационих технологија.

3. потпомагање структурних адаптација. Структурно прилагођавање је циљ усмерен на реструктурирање компанија „старе структуре“, комбинацијом мера заштите и

⁴³ ОЕСД, Policies for stimulation of industrial innovation, Politics for promoting industrial adaptation, Paris 1978

⁴⁴КораћС., Индустријска политика, Економика, Београд, 1991, стр. 125-132.

директне помоћи. Саставни део ове политике јесу и различите социјалне мере намењене првенствено компанијама чије се активности у потпуности гасе.

4. поправљање положаја индустрије једне земље у међународним економским односима, што се спроводи мерама унапређења извоза, ограничавањем увоза, и унапређењем укупне размене са светом.⁴⁵

У условима деловања Глобалне финансијске и економске кризе, обнавља се интерес за спровођење прецизно утврђене индустријске политике, која би истовремено требало да оствари два супротстављена циља, односно да подстакне привредни раст са једне стране, али и да делује антициклично, са друге стране. Због тога је концепт индустријске политике веома сложено питање око којег би требало да постоји општи друштвени консензус.

1.4.Класификација индустријске политике

У економској теорији постоји више подела индустријске политике, односно више критеријума на основу којих се та подела врши. Најчешће су поделе индустријске политике према: обухватности, времену, стратешкој опредељености, економском интересу и сврси спровођења.⁴⁶

Индустријска политика према обухватности може бити селективна, односно секторска и неселективна, односно генерална или општа.

Неселективна или општа индустријска политика тежи унапређењу индустријског развоја коришћењем бројних мера (фискалних, монетарно-кредитних) који би требало да имају исте ефекте на свеиндустријске комплексе, гране и предузећа.

Таква индустријска политика може бити на штету других делатности, али у оквиру индустрије не ствара различит третман појединих комплекса, грана или предузећа. Селективна индустријска политика је усмерена ка једном делу индустрије – комплексу, грани, предузећу или ка некој територијалној целини (региону). Основни циљеви овакве индустријске политике били би, на пример, реструктурирање неких грана запалих у рецесију, унапређење ефикасности инвестиција у некој грани индустрије, подстицање развоја такозваних пропульзивних индустријских грана или предузећа, унапређење истраживања и развоја у области такозване потпуно нове

⁴⁵ Bolino A., *Industrial Policy: Review of European Approaches*, Lexington Book, Massachusetts, 1983, стр. 55.

⁴⁶ Савић Љ., *Економика индустрије*, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 155.

индустрије.⁴⁷

У том смислу, у литератури се најчешће помињу текстилна индустрија, индустрија челика и других метала, војна индустрија, бродоградња, авио индустрија. Последњих деценија посебно се истиче значај подршке секторима који захтевају истраживање и развој и чији су трошкови за ове активности веома високи.

Табела број 2: Класификација индустријске политике према обухватности

Опште ИП усмерене на:	Секторске ИП
1. Факторе производње	1. Дефанзивне
- Рад	2. Уговорне
- Капитал	3. Стабилизационе
- Комбинација рада и капитала	4. Политике унапређења – позитивне
- Истраживање и развој	
2. Фирме	
3. Географске области-региони	

Извор: Савић Љ., Економика индустрије, Београд, 2013, стр. 156.

Општаиндустријска политика има за циљ унапређење укупног индустријског развоја. Примењени инструменти имају исте ефекте на све секторе индустрије. Трошкови прилагођавања предузећа или целих индустријских грана које узрокују кризни поремећаји могу бити веома високи, те је задатак индустријске политике да их смањи и омогући лакше прилагођавање на новонастале околности. Подстицаји везани за инвестирање капитала одавно су део инструмената индустријске политике у капиталистичким земљама. Ови подстицаји могу бити у форми различитих олакшица, у циљу стимулације инвестиција, пореских олакшица, државних набавки и директних државних улагања у јавни сектор.

Антитрустовске и политике конкуренције су део општих индустријских политика којима се утиче на величину и понашање предузећа. У ову врсту индустријске политике спадају и политике којима се утиче на удруживање предузећа, како би се постигла критична маса капитала за инвестиције, те политике стварања и промоције националних шампиона, у циљу успешног наступа на међународном тржишту. Савремене концепције развоја све већи значај дају подстицању малих предузећа и иновација и ове две политике се често повезују. Без обзира на разлике међу појединим економистима, политика развоја малих и средњих предузећа постаје саставни део сваке

⁴⁷Глигоријевић Ж, Бошковић Г., Индустријски менаџмент, Ниш, 2009, стр. 117.

економске и индустријске политике.

Опште индустријске политике су и оне које се односе на поједине регионе, односно географске области у којима је индустрија неразвијена или има проблема у развоју. У првом случају, предузимају се мере везане за: изградњу инфраструктуре, оснивање образовних и финансијских институција, изградњу индустријских комплекса, које имају за циљ стварање основе за даљи развој индустрије. У другом случају, мерама индустријске политике подстиче се промена структуре индустрије у циљу формирања такве индустријске структуре у којој преовлађују оне гране и предузећа која имају већу виталност и ефикасност. Најчешће коришћена мера је заштита индустрије и, историјски посматрано, ова мера је најзначајнији инструмент индустријске политике.

Секторска или специфична индустријска политика усмерена је ка једном делу индустрије (грана, фирма, пројекат) или ка некој територији (регион). Најпознатији пример је деловање индустријске политике у текстилној индустрији, која је за циљ имала заштиту развијених капиталистичких земаља од конкуренције ниских надница из земаља у развоју. Развојем аутоматизоване производње, текстилна индустрија, као традиционално радно-интензивни сектор, престала је то да буде. У неким капитално интензивним гранама (хемијска индустрија, рафинација нафте, производња базних метала, производња папира), 1970-их година појавили су се вишкови капацитета, што је довело до повећања трошкова који се нису могли покрити. Деловањем мера индустријске политике у циљу стабилизације или смањивања капацитета, утицано је на развој индустрије у овим секторима. У литератури се често помињу авио индустрија и нуклеарна енергија (у последње време и алтернативни и обновљиви извори енергије) код којих су трошкови истраживања и развоја високи. У овим случајевима се мерама индустријске политике утиче на смањивање трошкова за ове намене. При томе је важно нагласити да индустријска политика делује искључиво у оним секторима који су у озбиљним развојним тешкоћама, или у секторима од пресудне важности за економски развој.⁴⁸

Према времену, индустријска политика може бити *ex ante* и *ex post*. Земље које воде антиципативну или *ex ante* индустријска политика, предвиђају дешавања на међународном тржишту и на време прилагођавају своју индустријску политику. Најбољи пример је очекивање смањења залиха фосилних горива и у том смислу подстицај истраживању алтернативних енергија и производње аутомобила на

⁴⁸Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 158-159.

електрични погон. За разлику од ових, *ex post* индустријске политике су оне које делују реактивно, односно прилагођавају се на већ настала дешавања на светском тржишту.

Индустријска политика према времену деловања може бити: привремена или трајна, краткорочна или дугорочна. Најчешће се помиње подршка младим индустријама која је често краткорочна мера, а касније се претвара у дугорочну подршку.⁴⁹

Према стратешкој опредељености индустријска политика се дели на: одбрамбену, политику адаптације и развојну политике. Индустријска политика према сврси спровођења је политика усмерена на: напредовање победника, помоћ губитницима, мирно прелажење и побољшавање околности за индустрију.

Индустријска политика на основу циља деловања дели се на три групе: индустријска политика која има за циљ да се одупре, индустријска политика која има за циљ да се прилагоди, и коначно, индустријска политика која има за циљ да се подстакну структурне промене.⁵⁰

Пример прве врсте индустријске политике је политика реиндустријализације која је спроведена у многим развијеним земљама. Како се привреда развија, она пролази кроз три фазе развоја: пољопривредно-базирана привреда, индустријализована, и деиндустријализована или привреда базирана на сектору услуга. Владе развијених земаља су из разлога националне безбедности или из политичких разлога, усвојиле индустријску политику са циљем да одрже своју индустрију, док се њихове економије све више ослањају на сектор услуга.⁵¹

Адаптивна индустријска политика подржава секторе којима је, услед промена на међународном тржишту потребна заштита, као и оне у којима је помоћ потребна како би се олакшале структурне промене. Посебна категорија је индустријска политика којом влада жели да подстакне производњу у секторима који нису раније постојали у структури домаће привреде. Ова врста индустријске политике је најчешћа у земљама у развоју.⁵²

Савремени услови пословања, као и све већа сложеност односа актера на тржишту захтева комплексне инструменте деловања и комплексне политике које укључују мере не само индустријске политике, већ и монетарне, фискалне и других политика.

Многи аутори, према тржишном приступу, тј. односу државне интервенције и њених ефеката на индустрију, деле индустријске политике на негативну, позитивну и

⁴⁹ Исто, 161-162.

⁵⁰ Diebold W., *Industrial Policy as an International Issue*, New York, 1980, стр. 6-8.

⁵¹ Fuangkajonsak W., *Industrial policy options for developing countries*, 2006, <http://fletcher.tufts.edu>, стр. 5-6.

⁵² Савић Љ., *Економика индустрије*, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 162-164.

стратешку.⁵³

Негативна индустријска политика полази од претпоставке да је деловање тржишта потпуно и успешно, те да успешно тржиште утиче на формирање успешне структуре индустрије. Сваки уплив државе у виду индустријске политике донео би само негативне ефекте. Подстицање неких сектора индустрије у односу на друге, услед деловања индустријске политике допринео би негативној структури индустрије. Супротан став има позитивна индустријска политика, која полази од тога да тржишни механизам није савршен и да постоје бројне неправилности које могу бити исправљене деловањем индустријске политике. Индустријска политика, у овом случају, поставља оквир за формирање динамичне и ефикасне структуре индустрије.

Позитивна индустријска политика подстиче производњу која је специфична за одређене регионе, секторе и подстиче развој индустрије у целини. Стратешка индустријска политика је она која утиче на развој индустрија у зачетку и на опстанак индустрија које су на заласку. Она је производ стратешких одлука државних органа и институција.

Према степену улоге државе у креирању индустријске политике, постоје: неолиберални приступ, приступ тржишне неефикасности и стратешки приступ.

Први приступ је најзаступљенији у пост-транзиционим земљама у којима држава има углавном пасивну улогу. Индустријска политика би својим деловањем пореметила деловање слободног тржишта. Други приступ заснива се на потреби да се исправе неправилности тржишног механизма деловањем индустријске политике. Трећи, стратешки приступ подразумева да деловање државе путем индустријске политике може бити корисно у погледу хармонизације тржишног механизма, подстицања сарадње између предузећа, државне администрације и образовних институција.⁵⁴

Дакле, основне поделе индустријске политике су према критеријумима општости, времена, циља и стратешке опредељености. Избор врсте индустријске политике која ће бити примењивана у некој земљи, зависи од владајућег друштвеног система, организације државе, те затеченог стања индустрије и економије у целини. Пракса показује да државе са слабом индустријом углавном примењују вертикалну индустријску политику, док јаке привреде примењују стратешки усмерену

⁵³ McDonald S., Frank D., European Economic Integration, New York, 1999, стр. 156-160.

⁵⁴ Navarro L., Industrial Policy in the economic literature, Recent theoretical developments and implications for EU policy, European Commission, 2003, стр. 15.

индустијску политику.

1.5. Инструменти индустријске политике

Сложеност концепта индустријске политике, као и сложеност циљева који се постављају, одређују инструменте индустријске политике. Инструменти индустријске политике могу се сврстати у различите групе у зависности од начина и времена деловања, као и постављених циљева индустријске политике.

Постоји подела инструмената индустријске политике на опште или неселективне и селективне. Општи инструменти индустријске политике имају опште дејство на све секторе и сва предузећа. Са друге стране, инструменти селективне индустријске политике имају дејство на нивоу појединих индустрија и сектора, а често и на нивоу предузећа.⁵⁵

Према мерљивости, постоји подела инструмената индустријске политике на активне, пасивне и тешко мерљиве.

Табела број 3: Подела инструмената индустријске политике према мерљивости

	Официјелна тела	Јавна предузећа	Приватни уговори
Активне мере	Индикативни инструменти Пореска структура Тарифе, квоте Контрола капитала Политика курса Контрола цена Учешће у акцијама	Добровољни споразуми Учешће у акцијама (државне холдинг компаније)	Добровољни споразуми Учешће у акцијама (заједнички послови)
Теже мерљиве мере	Нетарифне баријере, Технички стандарди Развојни уговори Јавне набавке Радна снага Служба типа сервиса	Развојни уговори, Јавне набавке Служба типа сервиса	Развојни уговори Радна снага
Пасивне мере	Порески кредити Убрзана амортизација Зајмови специјални Субвенције Осигурање извоза	Помоћи Зајмови специјални Кредити специјалних институција	Зајмови Осигурање извоза државном гаранцијом

⁵⁵Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, ЦИД, 2013, стр. 169-170.

Извор: Bollino A., *Industrial Policy, A Review of European Approaches*, Lexington Books, London, 1983, стр. 58.

Деловање активних инструмената не зависи од њихових корисника (нпр. висина пореза). Пасивни инструменти имају ефекте које корисници индустријске политике могу, али и не морају користити (нпр. порески кредити). Тешко мерљиви инструменти имају својства активних само онда када их корисници индустријске политике користе (нпр. технички стандарди).

Према начину деловања, инструменти индустријске политике се могу поделити на индикативне и опредељене (принудне). У индикативне инструменте спадају општи економски планови, добровољни споразуми. Њима се дефинише општа развојна политика, тиме и одговарајућа. Друга група инструмената се односи на предузећа и може се поделити на: фискалне, финансијске, инструменте трговинске политике, инструменте непосредне државне контроле и остале инструменте. Сви поменути инструменти могу имати принудно или активно дејство (нпр. порез који је једнак и обавезан за све), и пасивно дејство (нпр. субвенције).⁵⁶

У групу фискалних инструмената индустријске политике спадају различите врсте пореза, односно посредни и непосредни порези које предузећа као порески обвезници плаћају, али и различите врсте пореских подстицаја и олакшица. У ову групу инструмената спадају: ослобађање од пореских обавеза, убрзана амортизација, инвестиционе субвенције и попусти, инвестиционе резерве, порески кредити, ослобађање реинвестиране добити од пореза, подстицање иностраних инвестиција.⁵⁷

У групу финансијских инструмената спадају инструменти монетарне и кредитне политике. У групу инструмената трговинске политике спадају: царинска заштита, политика девизног курса, мере контроле и ограничења увоза, као и различите субвенције извозним секторима и предузећима.⁵⁸

Непосредна државна контроле утицај на индустрију спроводи на директан (оснивање државних предузећа) или индиректан начин (коришћењем мера индустријске политике). Најчешће се користе контрола цена, државни уговори, учешће у власништву и инвестиционе и производне дозволе.

Остали инструменти индустријске политике обухватају: прописе везане за права радника, заштиту животне средине, техничке мере и стандарде.

⁵⁶Кораћ С., *Индустријска политика*, Београд, 1991, стр. 43.

⁵⁷Савић Љ., *Економика индустрије*, Економски факултет Београд, 2013, стр. 171-172.

⁵⁸Исто, стр. 173.

Табела број 4: Инструменти индустријске политике и њихово спровођење

Активни мерљиви	Индикативни (национални планови) Пореска структура Царине и квоте Контрола капитала Политика курса Контрола цена Учешће у акцијама
Тешко мерљиви	Нетарифне баријере Технички стандарди Прописи Јавне набавке Радна снага Развој инфраструктуре
Пасивни	Порески кредити Убрзана амортизација Субвенције Зајмови (специјални) Извозно финансијско осигурање

Извор: Кораћ С., Индустријска политика, Београд, 1991, стр. 45.

Активни инструменти делују независно од корисника индустријске политике (нпр. порези), док пасивне предузећа могу, али и не морају да користе (нпр. порески кредити). Тешко мерљиви инструменти индустријске политике имају својство активних инструмената, али тек онда када их привредни субјекти користе (нпр. технички стандарди).

Може се закључити да је носиоцима индустријске политике на располагању велики број разноврсних инструмената, при чему сви они немају једнаку важност. Неки се користе чешће, а неки ретко. Који ће инструмент бити коришћен у некој земљи, зависи од одабране стратегије развоја и циљева који се желе постићи.

Пракса је показала да најбоље резултате даје комбинација инструмената на микро и макро нивоу (нпр. држава се одлучује на помоћ појединим секторима индустрије најчешће да би унапредила њихову конкурентност на међународном тржишту).

1.6. Индустијска политика као део економске политике

Индустијска политика спада у групу специфичних економских политика и део је макроекономске политике. Макроекономска политика као опште економска политика утиче на спољну равнотежу платног биланса, док поједине микроекономске политике утичу на организацију и коришћење производних фактора и повећање ефикасности производње. Макроекономија и микроекономија се односе на различите појмове, као што су нпр. стабилност цена са једне стране, и продуктивност рада са друге стране.

Индустијска политика, користећи инструменте како макроекономске, тако и микроекономске политике, може премостити јаз између макроекономске и микроекономских политика. Због тога се индустијском политиком сматра политика, која у ширем склопу макроекономске политике утиче на индустијски развој.

Индустијска политика је политика којом се делује на остваривање циљева макроекономске политике с обзиром на то да доприноси општем економском расту, постизању веће стопе производње, продуктивности и запослености. Она, циљано и са намером, подстиче производњу одређених добара и услуга или подстиче производњу добара или услуга на одређеном тржишту.

При томе, треба имати у виду да индустијска политика није ограничена само на деловање у производњи, већ да има ефеката и у другим секторима, попут пратећих (услужних).⁵⁹

Дакле, индустијска политика је део шире економске политике, а по свом деловању се преклапа са другим врстама економских политика. Њено деловање може бити хоризонтално и вертикално. Због тога постоји вишеструка повезаност и утицај различитих економских политика на индустијску политику (Слика 1).

⁵⁹ Rodrik D., Normalizing Industrial Policy, Harvard University, 2007

Слика број 1: Однос индустријске политике са другим економским политикама

Извор: Walser C. D., *Industrial Policy in the Process of Transition*, (Diss. Nr. 2208), Stuttgart, Wien, 1999, стр. 22.

Најзначајнији утицај на индустријску политику имају царинска политика, монетарна и кредитна политика, фискална и трговинска политика. Фискална политика има додирних тачака са индустријском политиком преко посредних и непосредних пореза, субвенција, пореских олакшица, фискалних подстицаја и других мера којима се утиче и на развој индустрије. Мерама фискалне политике државаспроводи буџетску, економску и социјалну функцију. У зависности од примењених мера фискалне политике, индустријска политика може имати антициклични, антиинфлациони, структурни и развојни утицај.⁶⁰

Монетарна и кредитна политика, такође, утичу на индустријску политику, јер се рестриктивном или експанзивном монетарном политиком утиче на количину новца у оптицају и ниво каматних стопа. Тиме се стварају услови за развој или стагнацију развоја индустрије и привреде у целини. Царинска заштита је дуго времена била

⁶⁰ Walser C. D., *Industrial Policy in the Process of Transition*, (Diss. Nr. 2208), Stuttgart, Wien, 1999, стр. 23.

инструмент којим се спроводила политика ограничавања увоза и подстицања извоза. За формулисање кохерентне индустријске политике неопходно је познавање њеног односа са најмање шест других подручја економске политике, и то са: технолошком политиком, регионалном политиком, политиком државне помоћи, политиком конкуренције, политиком страних директних инвестиција и политиком стандардизације.⁶¹

Технолошка политика усмерена је на области у којима је технички и технолошки прогрес доминантна одредница развоја. То су индустрије информационо-комуникационих технологија, биотехнологија, саобраћајних средстава, нуклеарних технологија, електронике, хемијска индустрија. Подстицање иновација, премошћавања технолошког јаза са конкуренцијом и смањење екстерних ризика, основни су задатак технолошке политике. Због тога је она у тесној вези са политикама истраживања и развоја и са индустријском политиком.

Основни циљ регионалне политике је постизање уједначеног и одрживог развоја свих региона унутар једне државе. Регионални развој је дугорочни процес, а регионална политика има ограничен утицај. Због тога регионална политика има више политичке него економске ефекте због тога је потребно њено садејство са индустријском политиком.

Политика државне помоћи се у већини случајева сматра делом индустријске политике који има водећу улогу у подстицању брзорастућих индустрија и спасавању индустрија у опадању. Деловање ове политике је, у највећој мери, под јаком контролом државе и њених институција. Ова област је и најчешће критикована због великих могућности злоупотребе.

Политика конкуренције се понекад идентификује са индустријском политиком. Политика заштите конкуренције за основ има антитрустовско и антимонополско законодавство и контролу, које су усмерене на спречавање деформација насталих злоупотребом доминантног положаја на тржишту. Заштита конкуренције и обезбеђење једнаког положаја свих учесника на тржишту основни је циљ ове политике.

Политика страних директних инвестиција (СДИ) има значајну улогу у развоју мање развијених земаља. Ове земље различитим мерама настоје да привуку СДИ са циљем да обезбеде ново запошљавање, подстакну извоз, смање увоз, подстакну развој индустрија нових технологија, реструктурирање индустрије и смањење платног

⁶¹Meyer-Sramer J., Industrial Policy in Europe, 1995, <http://www.meyer-stamer.de/1995/euro.htm>, стр.19.

дефицита.

Политика стандардизације утиче на индустрију у том смислу што врши унификацију производа и услуга. Међународне институције које прописују стандарде у различитим областима свде на минимум девијације у квалитету производа. Праћење и прихватање ових стандарда неопходни су услови за унапређење конкурентности индустрије на домаћем и међународном тржишту.

Овако сагледана индустријска политика је средишња политика, тј. мезо-политика, између макроекономске политике и политике предузећа. Могло би се рећи да јој је више место међу микрополитикама, али је истовремено уско повезана и преклапа се са трговинском политиком и политиком конкуренције, технолошком политиком, политиком образовања, еколошком политиком, енергетском политиком, политиком малих и средњих предузећа и предузетништва, политиком регионалног развоја, монетарном и фискалном политиком, аграрном политиком и инфраструктурном политиком.

У зависности од своје оријентације, индустријска политика може бити хоризонтална или вертикална. Хоризонтална (индиректна) индустријска политика препушта специфични унутар или међуиндустријски развој тржишту, тежећи да побољша функционисање самог тржишта. Вертикална (директна) индустријска политика тежи развоју појединих индустрија или целих индустријских сектора.⁶²

Различите индустријске политике имају заједничке елементе који се огледају у томе да све оне користе инструменте других политика, најчешће инструменте трговинске и фискалне политике. На пример, увозно-супститутивна индустријска политика користи привремену забрану трговине, тј. увоза индустријских производа појединих сектора (као што је у Србији дуго био случај са забраном увоза аутомобила оне врсте коју је производила домаћа аутоиндустрија).

Вођење индустријске политике може се посматрати и на нивоу предузећа, када се индустријска политика посматра по фазама животног циклуса предузећа (Слика 2).

⁶²Обадић А., Индустријска политика као дио економске политике, Економски преглед 52 (5-6), Економски институт Загреб, 2001, стр. 645-666.

Слика број 2: Деловање индустријске политике у различитим фазама животног циклуса предузећа

Извор: Valila T., *Industrial Policy: Boundaries and Instruments*, EIB Conference in Economics, Luxembourg, 2006, стр. 8.

На хоризонталном нивоу, индустријска политика не долази у конфликт са политиком заштите конкуренције и трговинском политиком. На вертикалном нивоу индустријска политика долази до конфликта са политиком заштите конкуренције, уколико губитак конкурентности анулира ефекте повећања продуктивности услед мера индустријске политике. Однос индустријск и трговинске политике на вертикалном нивоу је контроверзан јер се мерама и једне и друге политике може подстаћи, али и ометати слободна трговина. Такође, ако се нпр. индустријском политиком фаворизују неке индустрије (и гране) то омета конкурентност у привреди. Инструменти који се користе на хоризонталном нивоу, попут фискалних олакшица и подстицаја за иновације, пример су оваквог деловања. Инструменти који се користе на вертикалном нивоу, такође, могу бити инструменти фискалне политике, али и политике заштите конкуренције, попут контроле концентрације. Промене у структури индустрије могу се постићи и мерама трговинске политике, као што су привремене забране увоза, привремене повећане царинске стопе на увоз одређених индустријских производа.⁶³

Овако схваћена индустријска политика је слојевит концепт који обухвата индустријске стратегије, структурне промене у индустрији и мере индустријске политике, али и

⁶³Valila T., *Industrial policy: Boundaries and Instruments*, EIB Conference in Economics, Luxembourg, 2006, стр. 8.

њену повезаност са укупном економском стратегијом и политиком. Често је у пракси случај да мере економске политике више утичу на индустрију од специфичних мера индустријске политике. Стога, иако је економска политика много шири појам, у пракси је тешко направити јасну границу између њих. Зато је приликом креирања и једне и друге политике, неопходно разумевање њиховог односа и повезаности. Из овог концепта проистичу три нивоа индустријске политике.⁶⁴

Први је макро ниво, на којем се настоји да се исправе недостаци тржишта и да се усаглашеним и компензујућим деловањем са тржишним механизмом, обезбеди индустријски развој. Други је ниво сектора и тиче се одређених индустријских области којима се посвећује пажња. Трећи ниво је микро ниво, који је намењен појединим предузећима или индустријским удружењима.

Поставља се питање да ли се све мере и инструменти различитих политика могу користити истовремено. Различити примери из праксе показују да је у одређеним периодима, и у зависности од стања на међународном тржишту, било корисно привремено спровођење одређених мера у појединим земљама. Са друге стране, исте те мере и инструменти у другим земљама нису дале жељене ефекте. Приликом доношења одређених мера треба водити рачуна о томе да се не води индустријска политика по сваку цену, већ искључиво избалансирана индустријска политика која би била у координацији са осталим економским политикама.

1.7. Индустријска политика као компонента стратегијског управљања развојем индустрије

Индустријска политика једне земље је одређена основном концепцијом развоја, производном оријентацијом и стратегијом индустријског развоја.⁶⁵

Концепција развоја привреде означава избор основних циљева развоја у будућем дугорочном периоду. Производна оријентација представља избор алтернатива остваривања установљених циљева, утврђених концепцијом развоја. Стратегију развоја чине поступци, методи и начини за остварење утврђене концепције и са њом усаглашене производне оријентације. Индустријска политика је скуп оперативних инструмената којима се у форми мера, програма и акција остварује стратегија развоја

⁶⁴ NavarroL., Industrial Policy in the economic literature, Recent theoretical developments and implications for EU policy, European Commission, 2003, <http://www.hadjarian.info/Strategic-Management/bahrami.pdf>

⁶⁵ ValilaT., Industrial policy: Boundaries and Instruments, EIB Conference in Economics, 2006, стр. 188.

индустрије, због чега се за индустријску политику може рећи да представља операционализовану стратегију развоја.⁶⁶

Индустријска политика је, према томе, део економске политике која је конципирана тако да подржи остваривање основних циљева концепције развоја привреде. Имајући у виду висок степен међузависности и преклапања појединих економских политика, потребно је поштовање овог својеврсног реда у конципирању индустријске политике.

Искуства досадашњег индустријског развоја показују да у основи постоје две различите концепције. Прва је оријентисана на раст, продуктивност и међународну конкурентност, а друга на правичну расподелу и економску сигурност. Прва је карактеристична за високо индустријски развијене земље тзв. либералног капитализма, а друга за скоро читав остатак света.⁶⁷

Имајући у виду несавршености тржишног механизма, индустријска политика би требало да буде централни део сваке економске политике. Традиционалне стратегије развоја решења траже по принципу листе жеља - ако се креира одговарајуће окружење, то ће по аутоматизму довести до процвата индустрије. Са друге стране, нови и промењени услови на тржишту условљавају појаву нових, комплекснијих стратегија развоја које обухватају како интервенције на страни понуде, тако и на страни тражње. Стратегијско управљање развојем индустрије подразумева модерна управљачка знања, вештине и модерну технологију доношења одлука. То је уствари, веома сложена функција скопчана са научним активностима као што су:

- прогнозирање (процес израде разноврсних прогноза о будућем развоју индустрије и то на бази постојећег стања и неопходних промена у будућности),
- дијагностика (тренутна слика стања, која показује где се у процесу развоја индустрија налази са становишта развојних могућности),
- планирање (централна карика стратегијског управљања, која представља процес доношења плана – обликоване будућности односно оптималне визије развоја индустрије),
- одлучивање (процес доношења односно избора стратешких одлука о развоју индустрије).⁶⁸

Фазе у стратегијском развоју индустрије захтевају време, те је временска димензија

⁶⁶Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2010, стр. 135.

⁶⁷Navarro L., Industrial Policy in the economic literature, Recent theoretical developments and implications for EU policy, European Commission, Brussels 2003, стр. 65.

⁶⁸Глигоријевић Ж., Бошковић Г., Индустријски менаџмент, Економски факултет Ниш, 2009, стр. 127.

нешто што мора бити узето у обзир при формилисању индустријске политике . Због тога је индустријска политика уствари процес, а не циљ, и то процес који тражи укљученост шире друштвене заједнице.

У економској теорији и пракси, све до 1980-их година преовладало је мишљење да је стратегија супституција увоза (*ISI-Import-Substituting Industrialization*) једина релевантна за земље у развоју. Међутим, иако је неоспорно да је ова стратегија дала ефекте код неких земаља Латинске Америке и источноазијских земаља, она није једина ефикасна и једина могућа стратегија индустријског развоја. Извозно оријентисана стратегија развоја индустрије (*EOI - Export Oriented Industrialization*), посебно у савременим условима доноси знатно више резултате од стратегије *ISI*.⁶⁹

Анализа различитих искустава везаних за ове две различите концепције развоја показује најмање две ствари. Прво, индустријска политика мора органски извирати из концепције развоја, и друго, знатно је успешнија индустријска политика која је заснована на избору циљева везаних за раст, продуктивност и међународну конкурентност.⁷⁰

Савремене економије се данас састоје како од традиционалних, тако и од специфичних грана и индустрија, које захтевају различите приступе носилаца јавне власти, као и различите концепте индустријске политике. Због тога је скоро немогуће формирати јединствену, униформну индустријску политику која би имала јединствени циљ и била ефикасна у свим случајевима.

2. Индустријске политике појединих земаља

Многе индустријски развијене земље свакодневно примењују неке од мера индустријске политике, али је мало земаља које данас имају прецизно дефинисану и доследно спровођену индустријску политику. Изузетак је Јапан, нешто мање Француска и један број новоиндустријализованих земаља.⁷¹

На основу познатих модела вођења индустријске политике може се закључити да постоје два различита приступа у вођењу индустријске политике:

Први приступ је доминантан у САД, Немачкој, Холандији, Великој Британији и полази

⁶⁹Бошковић Г., Шушић В., Стратегије индустријализације неких земаља у развоју, Економски факултет Ниш, 2011, стр. 114.

⁷⁰Савић Љ., Илић М., Мићић В., Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015, стр. 158.

⁷¹Глигоријевић Ж., Бошковић Г., Индустријски менаџмент, Ниш, 2009, стр.155.

од претпоставке да је тржишни механизам довољно ефикасан у алокацији ресурса. Индустијска политика (интервенција државе) јавља се само уколико из одређених разлога (економске кризе, или унутрашњих разлога) тај механизам не функционише на задовољавајући начин.

Други приступ је доминантан у Француској и земљама у развоју. Према овом концепту, циљ вођења индустријске политике је у томе да она мора да утиче на промене структуре и начина пословања појединих сектора индустрије.⁷²

Интерес за вођење индустријске политике појачан је са појавом Глобалне финансијске и економске кризе, односно јавља се схватање да је државна интервенција неопходна како би се одржала економска активност, сачувала и створила радна места и виши животни стандард, при чему се обим државне интервенције разликује одједне до друге земље.

У основи, улога државе у вођењу индустријске политике може огледа се у две основне улоге или концепције: држава може бити модератор индустријског развоја и држава може бити предузетник.

Према првом приступу, улога државе се огледа у томе да ствара услове за развој индустрије. Овај тип улоге државе се може наћи у већини земаља. Када држава игра улогу модератора, она то чини тако да ствара погодна правила игре, као и да подстиче економски развој у жељеном правцу. Држава предузима углавном хоризонталне интервенције. Постоји широк спектар мера којима се овај циљ може постићи у условима растуће конкуренције. На пример, у циљу ограничавања увоза, држава може да користи систем увозних царина и квота. У исто време, да би се унапредила конкурентска предност домаћих произвођача, може се користити систем субвенција, као и директне мере (пореске олакшице) и индиректне мере (улагања у истраживање и развој). Друга група мера (инвестициони подстицаји, пореске олакшице, јефтиноземљиште) користи се за унапређење производње у појединим индустријским секторима или регионима.⁷³

Према другом приступу држава је предузетник. У многим земљама у развоју држава често преузима улогу предузетника, многа предузећа основана су и функционишу под утицајем државе. Она могу бити у потпуном државном власништву или у облику заједничких улагања између државе и домаћих и мултинационалних корпорација.

⁷² Shafaeddin M., How did Developed Countries Industrialize, The History of Trade and Industrial Policy, UNCTAD, 1998.

⁷³ Bruton H., A Reconsideration of Import Substitution, Journal of Economic Literature 36, 2006, стр. 45.

Држава предузетникспроводи вертикалну контролуу привреди. Овај тип улоге државе је био распрострањен у земљамаЛатинске Америке током индустријализације засноване на стратегији супституције увоза.⁷⁴

Нови услови пословања на светском тржишту намећу све сложеније механизме деловања индустријске политике. У примерима који следе показаћемо да ефикасно вођенаиндустријска политика треба и мора бити креирана комбинацијом ставова и једне и друге школе мишљења.

2.1.Индустријска политика САД

У Сједињеним америчким државама (САД), која је држава либералног капитализма у правом значењу те речи, на свако деловање државе усмерено на слободно тржиште, гледалосе као на јерес. У том смислу, теоретичари и практичари који су се бавили индустријском политиком у САД, више истичу оно што индустријска политика није и не треба да буде, него оно што она јесте. Ипак, САД су од самог оснивањапримењивале различите мере и механизме који се могу сврстати у мере индустријске политике.

Зачетник и један од првих теоретичара индустријске политике уопште је први секретар Федералних резерви и један од оснивача САД А. Hamilton⁷⁵. Он 1792.године, даје предлог индустријске политике САД, која се, пре свега односи на примењивање мера царинске заштите домаће производње, али и мера привлачења страног капитала и куповине акција приватних предузећа од стране федералне владе САД.

У каснијем периоду, односно током 19. и почетком 20. века, мере индустријске политике САД, спровођене су путем различитих законских аката који су имали за циљ да регулишу питања конкуренције, ограничавања концентрације и да омогуће слободно деловање тржишта. Ово је период успона индустрије и америчке привреде који је, на жалост, завршен крахом њујоршке берзе и уласком у Велику светску економску кризу 1929-1933. године. Услед шпекулативних радњи на берзанском тржишту, које није било на прави начин регулисано, дошло је до пропасти многих предузећа, велике незапослености и кризе. Због тога се јавила потреба за бољом регулативом не само финансијског тржишта, него уопште привредних токова у земљи. Донет је низ закона, од којих је за индустријску политику САД, био важан Закон о опоравку националне индустрије, који је регулисао нека од питања индустрије и

⁷⁴Исто, стр. 46.

⁷⁵ HamiltonA., Report of Manufactures, 1792.

запослености. Касније је овај закон проглашен неуставним, али је ипак имао одређене ефекте на индустрију.

У то време је спровођена политика *New deal* којом је, после Велике светске економске кризе, покренута домаћа индустрија и почео опоравак економије САД.

У периоду од 1933. до 1942. године држава је инвестирала 13,5 милијарди долара у изградњу 122.000 јавних објеката, 664.000 миља нових путева, 77.000 нових мостова, 285 нових аеродрома и 24.000 нових канала⁷⁶

Да би држава обезбедила новчана средства за финансирање јавних инвестиција, она може да да прибегне дефицитном финансирању буџета. Јавни расходи, а не јавни приходи су у првом плану када треба размишљати о решавању проблема недовољне запослености. Захваљујући примени кејнсијанске доктрине, капиталистичке привреде преболеле су депресију из друге половине 1930-их, успешно су прешле са ратног на мирнодопско привређивање после Другог светског рата и решиле кључне развојне и социјалне проблеме у првим деценијама послератне привредне обнове.⁷⁷

Овај догађај је означио прекретницу у доташњој владајућој парадигми либералног капитализма, јер у то време постаје јасно да је улога државе пресудна у смислу регулисања тржишта, као и да су интервенције државе неопходне у тренуцима економских криза, као и у исправљању тржишних недостатака. Ипак, за разлику од већине западних капиталистичких земаља, САД у послератном периоду није имала јасно дефинисану и доследно спровођену индустријску политику.⁷⁸

У периоду после Другог светског рата у вођењу индустријске политике у САД могу се разликовати два периода.

Први је тзв. Кенедијева ера којом се означава период до 1965. године. У том периоду се спроводи политика либерализације спољнотрговинских токова, што је значило отварање и либерализацију тржишта, док су друге земље у том периоду чиниле управо обрнуто. Америчка администрација на централном нивоу ослањаласе на то да се предузећа сама прилагођавају условима на тржишту, а извесне подстицајне мере су предузимане на прелог предузетника, посебно у секторима који би се нашли у кризи и којима је требало помоћи. Помоћ је пружана и индустријских сектора које је требало подстаћи. Не постоје тачно одређени механизми којима се ова политика спроводила, односно коришћени су различити инструменти индустријске политике, али и других

⁷⁶Гњатовић Д., Јованцаи А., Основи макроекономије, Универзитет Мегатренд, Београд, 2014., стр. 170.

⁷⁷ Исто, стр. 172.

⁷⁸ Dubnick M., Holt L., Industrial Policy and the States, The Journal of Federalism, Oxford Journals, Vol. 15, no 1, 1985, стр. 116.

политика. Коришћен је велики број мера, од пореских олакшица до централизованог планирања на различитим нивоима администрације. У овом периоду, утицај државе на индустрију био је значајан. Склапањем значајних уговора између Министарства одбране и предузећа из области информационих технологија, подстакнут је развој одбрамбене индустрије, која се сматра заслужном за формирање Силиконске долине, али и за зачетке интернета крајем 1960-их година.⁷⁹

Други период је тзв. пост Кенедијева ера. Тада је прихваћена чињеница да се мерама монетарне политике, под условима златног важења, не може деловати ефикасно на развој економије, те је тај паритет укинут, али су уведена одређена ограничења увоза. Почињу да се јављају и проблеми везани за захтеве земаља у развоју да се успоставе принципи новог међународног економског поретка који би био праведнији у области међународне трговине. Све ове околности довеле су до појаве дебате о оправданости мешања државе у питања индустрије и слободног тржишта. Увидело се да мере макроекономске политике нису довољне и јавила се свест о потреби предузимања мера секторске политике. У овом периоду држава је предузимала мере усмерене на развој аутомобилске индустрије, индустрије челика и индустрије информационо комуникационих технологија.⁸⁰

У пост Кенедијевој ери дошло је до успоравања америчке економије уз кулминацију почетком 1980-их година. Тада долази до напуштања кејнзијанске економије (акцент на страни тражње) и акцент прелази на економију понуде.⁸¹

Наиме, опадање технолошке супериорности САД и очигледни успеси земаља које воде активну индустријску политику (нарочито Јапан) су покренуле додатне расправе о потреби вођења издиференциране индустријске политике у САД.⁸²

Током 1980-их година међу многим предлозима индустријске политике у САД појављују се четири концепта, који се разликују на основу стратешких опредељења: индустријска политика са акцентом на трговинску политику, односно политику унапређења извоза, индустријска политика са акцентом на секторски циљане мере, индустријска политика са акцентом на улагања у инфраструктуру и индустријска политика са акцентом на спуштање надлежности за њено вођење на ниво савезне

⁷⁹Dubnick M., Holt L., Industrial Policy and the States, The Journal of Federalism, Oxford journals 15, no 1, 1985, стр. 125.

⁸⁰Balance R. H., International Industry and Business, Alen & Unwin, London, 1987, према Љ. Савић, Економика индустрије, Београд, 2013, стр. 214.

⁸¹Di Lorenzo T., The Political Economy of National Industrial Policy, Cato Journal, vol. 4, 1984, стр. 593.

⁸²Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, ЦИД, 2013, стр. 239.

државе, односно на регионалну политику.⁸³

Ове стратегије омогућавају креирање специфичних концепата индустријске политике у различитим државама САД, али и на федералном нивоу. Под индустријском политиком се подразумевају велика улагања у секторе енергетике, алтернативне изворе енергије и еколошке стандарде. Велики значај се придаје и прерађивачкој индустрији која је фаворизирана у односу на друге делатности, како би се утицало на структурне промене међу индустријским гранама. То се посебно односи на аутомобилску индустрију, индустрију челика, текстилну индустрију и бродоградњу.⁸⁴

Током 1980-их година, термином *реганомика*⁸⁵ означена је нова етапа у вођењу економске политике САД, заснована на економији понуде и монетаристичкој теорији.⁸⁶ Наиме, администрација председника САД, Регана увела је низ нових, концепцијски различитих мера економске политике. При томе, кључне полуге њеног новог програма привредног опоравка биле су: снижење пореских стопа, дерегулација у привреди, успоравање раста новчане масе и снижење стопе пораста буџетских расхода.⁸⁷

Реганомика је у средњем року дала позитивне резултате на плану уравнотежења макроекономске активности и снижавања стопе незапослености, а у дугом року и на плану смањивања буџетског дефицита и уравнотежења државног буџета.⁸⁸

Ипак, вођење активне индустријске политике у САД остаје контроверзно питање економиста и политичара све до следеће велике економске кризе. Са избијањем Глобалне финансијске и економске кризе, која 2008. године почиње управо у САД, долази до обнављања интереса за постојање и вођење индустријске политике и стварања новог концепта индустријске политике САД.

Нова индустријска политика САД у будућем периоду могла би се дефинисати у три основна правца, и то: ревитализација домаће производње повезана са остваривањем националних циљева (трансформација на енергетски ефикаснију будућност и смањење трговинског дефицита), јачање домаће производње уопште и секторски усмерена индустријска политика, пре свега на подстицање предузетништва.⁸⁹

⁸³ Dubnick M., *Industrial Policy and the States*, *Publius: The Journal of Federalism*, Vol. 15, no 1, 1985, Philadelphia, стр. 115.

⁸⁴ Савић Љ., *Економика индустрије*, Економски факултет Београд, 2013, стр. 235-239.

⁸⁵ Термин којим се означава економска теорија која је комбинација економије понуде и монетаристичке теорије, а коју је током 1980-их година у пракси спроводила администрација председника САД, Роналда Регана.

⁸⁶ Ђнатовић Д., Јованцаи А., *Основи макроекономије*, Универзитет Мегатренд, Београд, 2014., стр. 175.

⁸⁷ Feldstein M., *The Retreat from Keynesian Economics*, Harvard University, 1981, стр. 97.

⁸⁸ Ђнатовић Д., Јованцаи А., *Основи макроекономије*, Универзитет Мегатренд, Београд, 2014., стр. 177.

⁸⁹ Dubnick M., *Industrial Policy and the States*, *Publius: The Journal of Federalism*, Vol 15, no 1, 1985, Philadelphia, стр. 6.

Помоћ америчке федералне владе економији у кризи, тренутно је највећи подухват једне капиталистичке државе у свету икада. Пример је Министарство за енергетику САД, које је у периоду 2010-2015. године, имало у плану повратак вођењу активне индустријске политике кроз пројекте огромне вредности (више од 40 милијарди долара кредита и грантова за подстицање приватних фирми за развој зелених технологија, као што су електрични аутомобили, нове батерије, турбине на ветар и соларни панели).⁹⁰

Ипак, најзначајнији ефекат економске кризе у САД је одлука креатора економске политике да се индустријска политика у пост-кризном периоду посматра као средство промене структуре економије САД у корист производног сектора, и уз смањено учешће финансијског сектора.⁹¹

2.2. Индустријска политика Јапана

Индустријска политика Јапана после Другог светског рата узима се за пример индустријске политике, која је успешно деловала уз минималну државну интервенцију. За тај успех заслужна су два инструмента монетарно-фискалне политике. Прво, ниске стопе пореза и ниске каматне стопе на задужења. Током 1950-их и 1960-их година, држава је екстензивно трошила на јавне радове и инвестиције у инфраструктуру и томе давала приоритет у односу на социјална давања и заштиту животне средине. Циљеви индустријске политике у овом периоду су формулисани као побољшавање продуктивности рада и јачање међународне конкурентности. Током 1970-их година, држава је обезбедила јефтине изворе финансирања за развој индустрије а, са друге стране обезбеђивала стабилне послове улагањима у инфраструктурне радове широм земље. Изграђени су путеви, луке, аеродроми, као и хидроелектране. У овом периоду се од посебних инструмената индустријске политике издваја издавање државних обвезница, а држава подиже дефицит на 30% БДП. Циљеви индустријске политике, поред већ наведених су и нови: стабилна набавка енергетских и сировинских ресурса, развој високих технологија и заштита животне средине.⁹²

⁹⁰ The Wall Street Journal, September, 2010, стр. 5.

⁹¹ Naude W. A., Rossouw S., Early International Entrepreneurship in China: Extent and Determinants, Journal of International Entrepreneurship, 2010, стр. 87-111.

⁹² Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, 2013, стр. 187.

Табела број 5: Индустијска политика Јапана

Јапанска индустријска политика			
	Период обнове 1946 - 1955		Период успона 1956 - 1965
	1946 - 1950	1951 - 1955	1956 - 1960 1961 - 1965
Основна политика	Одржавање производње, забрана увоза, рестрикција страних средстава плаћања, контрола девиза, регулисање основних ресурса, супституција увоза, регулисање квалитета и стандарда.		Унификација квалитета и стандарда, интензивирање конкуренције, прилагођавање и развој технологија.
Структурна политика	Унапређење индустријске рационализације, приоритетне политике за неке индустрије.		Гајење индустрија за јачање конкуренције, побољшање квалитета и ефикасно коришћење добара, регулисање главних индустрија, побољшавање инфраструктуре
Организациона политика	Јачање индустрије		Побољшање дуалне структуре
Јапанска индустријска политика			
	Либерализација 1966 - 1975		Интернационализација 1976 -
	1966 - 1970	1971 - 1975	1976 -
Основна политика	Превенција од неприлика, заштита основних добара (набавка енергије)	Превенција од неприлика, заштита основних добара (набавка енергије)	Надгледање увоза, заштита основне потрошње.
Структурна политика	Смена квантитета квалитетом, промоције знања, интензивна истраживања и развој, висок степен контроле	Квалитет, промоције знањем интензивних токова, интензивна истраживања и развој	Мере против депресије и незапослености
Организациона политика	Промоција реорганизације, забрана уласка великих компанија у поље рада малих и средњих компанија	Промоција реорганизације, забрана уласка великих компанија у поље рада малих и средњих компанија	Уговори јавног сектора са малим и средњим компанијама и обезбеђење запослености

Извор: HosomiT., OkimuraA., Japanese Industrial Policy, National Strategies and World Economic, Croom Helm, London, 1982, стр. 126-127.

Министарство индустрије Јапана (МИТИ), дефинише индустријску политику као визију засновану на политичко-философској визији послератног периода. Она се огледа у диригованој индустријализацији и на њој заснованом развоју. Касније се

утицај државе на индустрију дефинисао као умерен и универзално делујући (на индустрију као целину, а не на поједине секторе). Од 1970-их година се утицај државе своди углавном на катализаторску улогу, односно на креирање амбијента који је погодан за развој индустрије. На основу наведеног, може се закључити да су у читавом периоду после Другог светског рата, јапанске власти користиле различите инструменте индустријске, монетарне и других политика као што су: финансијска помоћ, фискалне олакшице, кредитне линије, рестрикције увоза и приватно-јавна партнерства. Ови инструменти су коришћени у оквиру генералних, секторских и организационих мера индустријске политике.⁹³

Систем који је тако створен, обезбеђивао је високе стопе раста које су, у периоду највеће експанзије 1961-1970. године, износиле 13% годишње (18% био је индустријски раст).⁹⁴

Принцип је био да се омогућиделовање слободног тржишта уз минималну државну интервенцију. То је систем који је омогућио свим способним предузетницима да остваре своје идеје на слободан и јединствени начин. Не само да су постојеће компаније добиле нови образовани менаџмент, већ је основано и на хиљаде нових предузећа, као што су Хонда, Јамаха, Сони и Сузуки.⁹⁵

Индустријска политика, као део државне интервенције после Другог светског рата, није била једини фактор јапанског чуда и успеха индустрије. Томе је допринела и ситуација на међународном тржишту, посебно јефтине сировине (нарочито јефтина нафта), као и стална тражња за производима јапанске индустрије.

Пример Јапана је индикативан због тога што је то земља која је из Другог светског рата изашла као губитник, а у релативно кратком периоду успела је да се издигне до позиције друге светске економије по величини и снази, одмах после САД. У послератном периоду Јапан је имао разорену економију и земљу којој је недостајало природних ресурса, савремене технологије и капитала, али је зато обиловала јефтином радном снагом, као и великим бројем индустријских предузећа из радно интензивних сектора (текстилна, индустрија керамике, прерада дрвета, прехранбена индустрија) које су чиниле 35% укупне прерађивачке индустрије. Ови сектори упошљавали су више од половине укупне радне снаге и обезбеђивали извоз који је могао да обезбеди

⁹³ Исто, стр. 192.

⁹⁴ Исто, стр. 193.

⁹⁵ Hosomi T., Okimura A., Japanese Industrial Policy, National Strategies and World Economic, Croom Helm, London, 1982, стр. 127.

стабилан увоз сировина, репроматеријала, нових технологија и управљачког *know how* потребних за развој нових индустријских сектора. Већ током 1960-их година, радно интензивне индустрије полако смањују удео у укупном БДП, уступајући место индустријама високих технологија. Старе технологије замењене су новим, високим технологијама и предузећима која су производила, нпр. камере, тв апарате, мотоцикле и аутомобиле. На тај начин се мењала структура индустрије у корист индустрија које генеришу високу додатну вредност.⁹⁶

Успех јапанске индустрије није само заслуга МИТИ које је створило повољне услове, већ и упорности и визије хиљаде предузетника који су преузели ризик и основали сопствене компаније. Тако су створени добро познати брендови камера, радио и тв апарата, компјутера, аутомобила. Своју заслугу имају и приватне трговачке компаније, које су веома успешно наступале на међународном тржишту као увозници сировина и извозници јапанске робе, као и преговарачи када је реч о увозу нових технологија и менаџерских вештина.⁹⁷

Дисциплинована, вредна и образована радна снага је такође један од фактора успеха. То је тзв. културолошки фактор о коме је било пуно речи међу економским теоретичарима и политичарима на Западу (нарочито у САД). Један од најважнијих фактора који је омогућио задивљујући економски раст Јапана, који је донекле изузетак у савременој економској историји је способност људи, који се тиме комбинују знања и вештине стечене у иностранству, а затим унапређење те вештине да се уклопи свој систем.⁹⁸

После избијања Глобалне финансијске и економске кризе 2008. године, у Јапану се јавља концепт нове индустријске политике, у два основна правца: стварање и развој нових индустрија и нових предузећа, и преокрет и ревитализација постојећих компанија.⁹⁹

Ипак, мешање државе у економију данас је врло ограничено у Јапану у односу на земље ЕУ. У Јапану држава не учествује у власништву компанија, осим у дуванској индустрији. Са друге стране, у скоро свим државама Европе постоји власништво и управљање над компанијама у појединим индустријским секторима, као што су

⁹⁶ Sakoh K., Japanese economic success: industrial policy or free market, Cato Journal, vol. 4, 1984, стр. 536.

⁹⁷ Исто, стр. 538.

⁹⁸ Takada M., Japan's Economic Miracle: Underlying Factors and Strategies for the Growth, IR 163, 1999, стр. 17.

⁹⁹ Ohashi H., New Industrial Policy, University of Tokio, 2012, стр. 16.

прерада гвожђа и челика, аутомобилска индустрија, авио индустрија, као и сектори високих технологија.¹⁰⁰

Јапанска јавна предузећа немају монопол на тржишту, као што је то случај у Европи. Најбољи пример је Јапанска национална железница, али и националне саобраћајне компаније које имају конкуренте у приватним предузећима из својих делатности. Национална железничка компанија бележила је током низа година значајне губитке, док су приватне компаније успешно пословале.¹⁰¹

2.3. Индустијска политика Кине

Индустијски сектор Кине је за врло кратко време успео да савлада технолошки јаз који је владао у односу на друге индустријски развијене земље и да заузме место друге светске економије почетком 2011. године и преузме примат над Јапаном. Према најновијем Извештају ММФ за Кину, БДП Кине, обрачунат према паритету куповне моћи током 2014. године, ставља Кину на прво место економија света, испред САД.¹⁰²

БДП Кине је 1980. године износио 10% БДП САД, а до 2020. године, може премашити БДП САД за 20%. Просечан раст привреде Кине у периоду 1980-2013. година, био је 9,8%, док је у САД био 2,7%. Истовремено, БДП по становнику Кине, остао је на истом нивоу као и раније, односно за четвртину је мањи од БДП по становнику САД.¹⁰³

Индустијска политика Кине традиционално је обухватала подстицање иновација и привлачење СДИ. Политика подстицања иновација показала се веома успешном у достизању и престижању конкурената, нарочито у електронској индустрији. Са друге стране, ниво СДИ је константно растао од почетка 1980-их година, а током 1990-их Кина је постала главна дестинација страних улагача. Главни разлози за то су били велики потенцијал тржишта, подстицајна државна политика и ниски трошкови радне снаге. Највише СДИ привукли су сектори телекомуникација, ауто индустрије и петрохемије.¹⁰⁴

Од приобалних простора, Кина је створила слободне (специјалне) економске зоне, у

¹⁰⁰Hosomi T., Okimura A., Japanese Industrial Policy, National Strategies and World Economic, Croom Helm, London, 1982, стр. 136.

¹⁰¹Sakoh K., Japanese Economic Success: Industrial Policy or Free Market, Cato Journal, Vol.4, 1984, стр. 255.

¹⁰²Подаци ММФ, <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=41923.0> За првих девет месеци 2014. године, по паритету куповне моћи БДП Кине износи 17,6, у односу на БДП САД који је 17,4 милиона долара.

¹⁰³<http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=41923.0>

¹⁰⁴Linden G., China Standard Time: A Study in Strategic Industrial Policy, UC, Berkeley, Vol. 6, 2004, стр.6.

којима су страним инвеститорима понуђене бројне стимулације, као што су: нижи порези,повољнији закуп земљишта, разне олакшице при извозу и увозу. Формирано је шест оваквих зона, а изван њих, у 14 приобалних градова, инвеститори су добили повлашћени третман.¹⁰⁵

Кина је све до краја 1970-их година имала економски модел развоја истоветан оном у СССР, тј. модел базиран на централно планској економији. За релативно кратко време од три деценије, следећи пример источноазијских тигрова, Кина је коренито променила начин организације привреде. При томе треба имати у виду да су се услови на међународном тржишту у великој мери променили и разликовали од оних који су владали током индустријског развоја Јапана, Јужне Кореје и других источноазијских земаља. Кина је успела да спроводи реформе са командне на тржишну економију, али и да паралелно са тим процесом, учи од својих успешних суседа.¹⁰⁶

Најзначајнија разлика између Кине и пост-комунистичких економија је у приватизацији државних предузећа. Уместо модела масовне приватизације,који је извршен у источној Европи и многим државама бившег СССР, у Кини је приватизација избегнута, а у фокусу политике нашле су се дерегулација цена и стварање конкурентског тржишта. Није било великих размера приватизације све до азијске финансијске кризе 1997-1998. године, па чак је и тада приватизација извршена у мањим предузећима остављајући велика, централно контролисана државна предузећа нетакнутим. Држава у Кини још увек контролише око 40% свих предузећа.¹⁰⁷

Државно власништво у Кини је доминантно у многим кључним индустријама, укључујући и авио индустрију, индустрију челика, производњу нафте, хемијску индустрију, телекомуникације, производњу угља, метала и електричне енергије. Држава је успешно спровела реструктурирање и рационализацију највећих државних предузећа, са циљем њиховог останка у власништву државе, уз повећану профитабилност и уз унапређење њихове конкурентности на глобалном нивоу.¹⁰⁸

Сваке године централна влада Кине објављује тзв. инвестициони каталог, који обухвата листу сектора који се класификују према једном од три термина који се

¹⁰⁵Бошковић Г., Шушић В., Стратегије индустријализације неких земаља у развоју, Економски факултет Ниш, 2011, стр. 113.

¹⁰⁶Perkins G., Rethinking the East Asia Miracle, World Bank, Chapter 6, 2001, стр. 6.

¹⁰⁷Исто, стр. 10.

¹⁰⁸ Lanqing L., Breaking Through, The birth of China's Opening-up Policy, Beijing, 2009, стр. 201.

означавају са „оснажени“, „прихваћени“ и „обесхрабрани“.¹⁰⁹

Каталог је замишљен као водич за локалне и регионалне органе власти, у тражењу потенцијалних партнера у облику СДИ. Одређене инвестиције добијају предност и подршку, а то су пре свега инвестиције у високе технологије, али и сектори који генеришу велики број новозапослених. Субвенције у виду пореских олакшица, бесплатног земљишта и подстицаја за запошљавање, као и поједностављење регулаторног процеса и осталих предуслова потребних за пословање, основа су за развој појединих сектора. Процес охрабривања и обесхрабривања различитих сектора развијен је последњих година у праву политику економског развоја, коју користе различити нивои власти у Кини.¹¹⁰

Кинески развојни модел може сеукратко сумирати као симбиоза три врсте циљева и то:

1. Ефекти пост комунистичког тржишта у експанзији. Наиме, после 1978. године, Кина је постепено напустила већину елемената совјетског типа планске економије који су примењивани током 1950-их и 1960-их година. Кључна разлика између овог модела и оног који је примењиван у земљама источне Европе и бившег СССР после 1989. године, је то што је у Кини комунистичка партија успела да задржи политичку власт, и то остаје карактеристика Кине и њеног јединственог модела развоја.

2. Ефекти источно азијског модела развоја. У ширем смислу, мере индустријске политике Кине имају карактеристике сличне ИП Јапана из 1950-их и 1960-их, и индустријска политика Јужне Кореје из 1970-их. Економски раст је подстакнут високим стопама штедње, великим државним инвестицијама у инфраструктуру, брзим сељењем становништва из пољопривредне производње у извозно оријентисане индустрије.

3. Ефекти отвореног тржишта и либералног модела економије. Економију Кине карактерише запањујући степен конкуренције, што у многим случајевима укључује не само кинеска предузећа, већ и највеће компаније из других земаља.¹¹¹

У периоду 1980-2005. година, у Кини је раст БДП имао просечну годишњу стопу од 9,6%, а индустријски раст стопу и до 18%. Ниједна друга земља (укључујући Јапан, Јужну Кореју и Тајван), никада није имала овако високу стопу раста БДП у тако дугом временском периоду.

Основни одговор креатора економске политике Кине на почетку светске економске кризе, било је повећање инвестиција. Према подацима ММФ, стопа инвестиција у Кини

¹⁰⁹ Freeman C., *China's Trade and Industrial Policies*, Washington, 2010, стр. 6.

¹¹⁰ Исто.

¹¹¹ Kroeber A., *China's industrial and foreign trade policies: what are they and how successful have they been*, 2005, *China Economic Quarterly*, <http://www.polsci.indiana.edu/china/papers/kroeber.pdf>, стр. 1.

пре2008. године, била је42% БДП, да битоком кризе, била повећана на48 % (током 2015. године била је 43%). У другимземљама у развоју, као што су Индија иИндонезија, стопаинвестицијајеоко33%;узападниминдустријализованим земљама, стопа инвестиција јеоко20%.¹¹²

Закључци ММФ су дадржавна предузећау Киничестоносе инвестиционе одлуке које су засноване на политичким, аненакономским критеријумима. Због тога су непродуктивне инвестиције један од основних проблема економске политике и индустријске политике Кине у садашњем тренутку.¹¹³

Извештај ММФ из јануара 2016. године, предвиђа да ће Кина до 2030. године изгубити 80 милиона радних места у индустрији, од садашњих око 130 милиона, пошто ће примат у индустријској производњи преузети друге азијске земље са јефтинијом радном снагом.Проблеми са којима се индустрија Кине суочава су: неодрживост модела раста, неусклађеност структуре индустрије, неуједначеност у развоју појединих региона, велика зависност од енергије и сировина и озбиљни еколошки проблеми. Због тога се ново руководство Кине одлучило на диверсификацију производње и повећање удела сектора услуга, који је по величини, крајем 2012. године премашио индустријску производњу, односно усмеравање ка секторима више продуктивности и изградњи привреде засноване на секторима високе БДВ.¹¹⁴

Кина је земља са највишим девизним резервама на свету и услед константног суфицита јавља се као велики инвеститор јер је приморана да инвестира ван своје земље. Инвестиције из Кине највећим делом иду у Африку, Латинску Америку и југоисточну Европу (у ову категорију спада и око 110 милијарди долара зајмова, што је једнако портфолију Светске банке).¹¹⁵

У 2013. години, Кина је учествовала у светском БДП са 15,4%, а САД са 18,6%. Уз ову стопу раста 2018. године Кина ће достићи удео у светском БДП од 17,9% (САД ће имати 18,6% светског БДП).¹¹⁶

Ипак, многи аналитичари сматрају да успоравање раста БДП Кине, који би у 2016. години требало да буде 6%, има последице на међународну економију, посебно на економију ЕУ, имајући у виду да само Немачка годишње извози робе у Кину у износу

¹¹² IMF, World Economic Outlook, China, January 2016, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/update/01/>

¹¹³ IMF, World Economic Outlook, January 2016, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/update/01/>

¹¹⁴World Bank, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-complete.pdf>, стр. 16.

¹¹⁵Исто, стр. 20.

¹¹⁶International Monetary Fund, December 2015, <http://www.imf.org/external/country/CHN/index.htm>

од 75 милијарди евра.¹¹⁷

Нова индустријска политика Кине успостављена је у Дванаестом петогодишњем плану развоја, који је под називом План за научни и технолошки развој усвојен 2011. године. у њему је наглашено да ће 11 сектора индустрије бити носиоци развоја Кине. То су: информационо-комуникационе технологије, енергетика, производња генетски модификоване хране, чисте технологије и фармацеутска индустрија. У Плану за стратешки важне растуће индустрије, који је донет 2012. године, идентификовано је 7 стратешких растућих индустрија и 20 кључних пројеката, заједно са мерама да се унапреди развој ових сектора. Према овом плану, БДП стратешких растућих индустрија би требало да расте 8% годишње до 2015. године и 15% годишње до 2020. године.¹¹⁸

Успоравање раста кинеске привреде показује да би руководство Кине требало да преорјентише правац економске и индустријске политике ка унапређењу предузетништва и иновација на дуги рок, и повећање домаће тражње којом би се компензовало смањење тражње за производима кинеске индустрије на светском тржишту. Ипак, највећа непознаница будућег развоја Кине је однос између партијске државе, великих државних предузећа и растућег приватног сектора.

2.4. Индустријска политика источно-азијских земаља

Источно-азијске земље су пример за најбржу индустријализацију у светској историји, која је спроведена од 1960-их година до 2000. године.¹¹⁹

У ову групу земаља, поред Кине спадају тзв. „азијски тигрови“ или „мали Јапани“ (Тајван, Хонг Конг, Јужна Кореја и Сингапур). Ове земље свој експанзиван привредни раст који започиње 1960-их година, дугујубрзо растућем индустријском сектору. У економској теорији нема сагласности око дефиниције индустријске политике у овим земљама. Поједини аутори су индустријску политику схватили сувише уско, изједначавајући је са државним субвенцијама појединим секторима, док су други индустријску политику дефинисали прешироко, као било коју државну интервенцију која се тиче индустрије.¹²⁰

¹¹⁷Fuest C., Chinese Economic Policy Needs a Change, ZEW newsletter, Brussels, February 2016

¹¹⁸Warwick K., Beyond Industrial Policy, Emerging Issues and New Trends, OECD, 2013, стр. 9.

¹¹⁹Page J., The East Asian Miracle: Four Lessons for Development Policy, World Bank Conference on Macroeconomics, 1994, стр. 222.

¹²⁰Chang H., Industrial policy in East Asia-Lessons for Europe, University of Cambridge, 2006, стр. 108.

Постоји велика диверсификација индустријске политике у овим земљама, те се због тога не може се рећи да су следиле један општи пут у свом развоју.

Табела број 6: Инструменти и механизми имплементације индустријске политике источно азијских земаља

Политика/земља	Јапан	Јужна Кореја	Тајван	Сингапур
Заштита индустрија у повоју	Веома јака	Веома јака	Веома јака	Не постоји
Промоција извоза	Јака	Веома јака	Веома јака	Јака, али индиректна
Мала и средња предузећа	Подржавају се велике компаније да МСП ангажују као подизвођаче	Слабо подржана (само специфичним фондовима за МСП)	Промовисана путем јавних улагања у истраживање и развој и инфраструктуру	Слабо подржана (само специфичним фондовима за МСП)
Истраживање и развој	Препуштено приватном сектору	Препуштено приватном сектору	У надлежности Владе	У надлежности Владе
Државно власништво у индустрији	Не постоји	Постоји у тзв. „критичним“ индустријама	Постоји у кључним индустријама	Постоји у кључним капитално интензивним индустријама

Извор: ChangH., *Industrial policy in East Asia-Lessons for Europe*, University of Cambridge, 2006, стр.109.

Свака земља из ове групе има другачији модел индустријске политике, у оквиру сличне концепције извозно оријентисане индустрије, а сваки модел има различите циљеве и користи различите инструменте интервенције (иако све користе подршку извозницима). Као резултат тога, свака земља има другачији облик индустријског раста и раста извоза.

Ипак, заједничка карактеристика индустријске политике ових земаља је ослањање на СДИ, као и сличности њихових индустријских предузећа. Исто тако, постоје иста или слична институционална решења у свим источно-азијским економијама, али се ни за један од ових модела не може се рећи да је у претежној мери одређен само једним кључним фактором.

Успеху источноазијских земаља, које су прошле фазу транзиције, допринело је то што оне нису тежиле само да подстакну извоз, већ је било важно које врсте производа и под којим условима извозе.¹²¹

¹²¹SmithS., *Industrial Policy in Developing Countries*, Economic Policy Institute, Washington, 2000, стр.2.

Оне земље које су свој извоз заснивале на индустријским производима (посебно производима високих технологија) брже су напредовале од оних које су извоз базирале на примарним производима (пољопривредни производи и сировине минералног порекла). Најбоље резултате међу индустријским политикама које су усмерене за подстицање извоза имале су земље које су одлучно спроводиле дугорочне стратегије подизања својих технолошких могућности и подстицале сељење капитала из радно-интензивне у технолошки интензивне секторе индустрије.

Општи закључци који се могу извући из индустријске политике источноазијских земаља, а од значаја су и за многе развијене земље су: (1) индустријски сектори које треба подржати морају бити одређени на реалистичан начин, у светлу технолошких могућности те државе са једне стране, и општих услова на међународном тржишту са друге стране; (2) индустријска политика мора бити тесно повезана са извозном стратегијом, посебно када су у питању мале земље; (3) влада би требало да буде вољна и кадра да дисциплинује примаоце одређених подстицаја; (4) бирократија би требало да буде компетентна и политички независна; (5) влада би требало да тесно сарађује са приватним сектором, али да не буде пристрасна.¹²²

2.5. Индустријска политика земаља у транзицији

(1) Термин „земље у транзицији“ се користи да би се означиле, углавном, економије бивших социјалистичких земаља, али и неких земаља трећег света. За почетак транзиције са централно-планске на тржишну привреду узима се 1989. година, те се тако бивше социјалистичке земље налазе у транзицији већ више од две деценије. Земље Средње и Источне Европе, које припадају овој групи, имају сличности јер су припадале бившем социјалистичком блоку, али постоје и значајне разлике између њих. Једна група су балтичке земље (Естонија, Летонија и Литванија), друга група су земље тзв. Вишеградске групе (Мађарска, Чешка, Пољска, Словенија, Словачка) и све ове земље су постале чланице ЕУ 2004. године.

Румунија и Бугарска су примљене у ЕУ 2007. године, а Хрватска 2013. године. У ову групу земаља спадају и земље настале распадом СССР, као и земље Југоисточне Европе (Албанија, БиХ, Црна Гора, Србија, Македонија).

Индустријска и уопште економска политика земаља у транзицији, везује се за Вашингтонски консензус, заснован на принципима либералне економије, који су

¹²²Chang E., *Industrial policy in East Asia-Lessons for Europe*, University of Cambridge, 2006, стр. 110.

прихваћени од стране земаља Латинске Америке и источноазијских земаља. Он укључује сет од десет принципа и то: фискална дисциплина, преусмеравање државне помоћи, пореска реформа, финансијска либерализација, униформна и конкурентна политика девизног курса, либерализација трговине, отвореност за стране директне инвестиције, приватизација, дерегулација и правна сигурност власништва.¹²³

Индустријска политика је била основа економске политике социјалистичких земаља, али се она разликовала од индустријских политика вођених у развијеним капиталистичким земљама. Под индустријском политиком у бившим социјалистичким земљама се подразумевала економска политика са претежним дејством у оквиру индустрије, што је било у складу са значајем индустрије за укупан привредни развој. То је имало неповољан утицај на индустрију јер су се претежно секторски проблеми индустрије решавали непримереним инструментима макроекономске политике.¹²⁴

У моменту увођења нових програма економских и друштвених реформи, у свим транзиционим источноевропским земљама долази до драматичног пада индустријске производње.¹²⁵

Најважнији разлози који су допринели овом драматичном паду јесу: рестриктивне макроекономске политике, које су увеле нове владе, често под утицајем ММФ, бројни екстерни шокови којима су биле изложене њихове економије (нафтне кризе 1970-их и 1980-их година, распад земаља, а тиме и губитак тржишта бивших социјалистичких земаља) и дугорочне тешкоће са којима су се суочила предузећа услед прилагођавања радикално новом окружењу.¹²⁶

Ово је уобичајена последица проласка кроз транзицију, уз урушавање привредног система и пад извоза, са доминацијом производа ниже фазе прераде, углавном сировина и полупроизвода и повећања спољнотрговинског дефицита. Транзиција је у овим земљама довела до колапса до тада примењиване стратегије индустријализације који се десио релативно брзо.

(2) Уколико се за пример узму земље Источне и Централне Европе, које су 2004. и 2007. године постале чланице ЕУ, мерено стопама раста БДП у периоду пре ступања у

¹²³Термин се користи за оријентацију економске политике ка неолиберализму као владајућем концепту у периоду 1980-2008. године. Овај концепт пропагирале су ММФ и Светска банка. Термин се односио на политику слободног тржишта која је примењивана у развијеним економијама, али и онима у транзицији и земљама у развоју.

¹²⁴Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 249.

¹²⁵Према свим показатељима, економије источноевропских транзиционих земаља још увек нису достигле онај ниво на коме су биле 1989. године.

¹²⁶Обадић А., Индустријска политика као дио економске политике, Економски преглед 52 (5-6), Економски институт Загреб, 2001, стр. 645-666.

чланство, закључно са 2013. годином, долази се до закључка да су на почетку посматраног периода највише стопе привредног раста остваривале Балтичке земље, да би их крајем периода достигле земље Централне Европе (Пољска, Чешка, Словачка). Висок раст БДП ових земаља, посебно после уласка у Европску унију, био је резултат динамичног раста извоза. Компаније са територије старих држава чланица су у овим земљама градиле нове фабрике, које су своје производиле робу и услуге скоро искључиво за извоз. То је допринело порасту БДП нових држава чланица Европске уније.

Табела број 7: Стопе раста БДП нових чланица ЕУ до 2013. године

	1992-04	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Бугарска	0,9	6,2	6,3	6,2	6,0	-1,6	-0,1	1,8	0,8	0,9
Чешка	2,1	6,3	6,8	6,0	3,2	-2,7	0,3	1,8	-1,0	-0,9
Естонија	-	9,2	10,4	6,3	-3,6	-10,3	-0,8	9,6	3,9	1,6
Летонија	0,5	10,6	12,2	10,0	-4,6	-13,1	-3,2	5,3	5,2	4,1
Литванија	0,3	7,8	7,8	8,9	3,0	-11,0	-4,7	6,0	3,7	3,3
Мађарска	3,0	4,0	4,1	1,1	0,5	-6,3	-0,3	1,6	-1,7	1,1
Пољска	4,4	3,6	6,2	6,6	4,8	-1,4	0,8	4,5	1,9	1,6
Румунија	1,6	4,2	7,9	6,2	7,1	-4,0	0,0	2,2	0,7	3,5
Словенија	3,2	4,3	5,9	6,8	3,5	-3,4	0,7	0,7	-2,5	-1,1
Словачка	-	6,5	8,5	10,4	6,4-2,6	0,7	4,4	3,0	1,8	0,9

Извор:

Eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>

Подаци показују да су у највећем броју земаља остварене су двоцифрене стопе раста извоза после 2004. године, што је резултат уласка у ЕУ. Међутим, са почетком кризе 2008. године, због смањене тражње за производима и услугама из ових земаља, долази до драстичног пада стопа извоза, и консекветног пада БДП.

Део процеса реформи који је у овим земљама спроведен 1990-их година, био је и процес приватизације државних предузећа. Реформе су у овим земљама извршене 1990-их година, када је извршена приватизација предузећа према различитим моделима: у Чешкој бесплатна расподела, у Мађарској продаја углавном немачким и америчким транснационалним компанијама, у Словенији откуп од стране директора и радника, у Бугарској продато иностраним компанијама.¹²⁷

Трансформација на тржишну економију постигнута је уз макроекономску стабилизацију и либерализацију тржишта. Важан утицај имале су спроведене

¹²⁷Остојић С., Осврт на искуства приватизације-поука или не, Привредна изградња, Економски факултет Суботица, 2002, стр. 35-62.

структурне реформе, односно изградња тржишних институција, као и ефикасна економска политика.¹²⁸

Структуру извоза успешних земаља у транзицији карактерише висок удео средње-високих индустрија, односно извозна специјализација у технолошки средње-високим индустријама (углавном производи информационо комуникационе индустрије и транспортне опреме), што је основна разлика у односу на успешне источно-азијске економије, које за основу имају извозну специјализацију у канцеларијској опреми и производњи компјутера.¹²⁹

Пример су индустрије Пољске, Словачке, Чешке, Словеније, које су конкурентније (због високих стопа продуктивности) у ауто индустрији, производњи електричних апарата и транспортне опреме, а мање у радноинтензивним индустријама (храна, текстил, производи од дрвета). Носиоци конкурентности индустрија ових земаља су велике компаније, носиоци производње у наведеним секторима индустрије.

Табела број 8: Годишње стопе раста извоза нових чланица ЕУ

	1992-04	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Бугарска	-	8,5	8,7	5,2	2,9	-11,1	2,2	-3,1	-
Чешка	9,9	11,6	15,8	14,9	6,9	-11,6	0,7	7,7	-
Естонија	-	20,9	11,6	0,0	-1,1	-14,1	0,4	-0,6	-
Летонија	-	20,2	6,5	10,0	-1,3	-12,9	0,5	-2,2	-
Литванија	-	17,7	12,0	4,3	11,3	-15,1	-0,2	-2,5	-
Мађарска	12,6	11,3	18,6	15,9	4,6	-11,9	0,8	6,9	-
Пољска	10,9	8,0	14,6	9,1	5,8	-11,0	0,2	-14,6	-
Румунија	11,2	7,6	10,4	7,9	19,4	-16,9	0,6	-9,8	-
Словенија	3,8	10,6	12,5	13,8	3,3	-11,8	-0,3	-0,5	-
Словачка	-	10,0	21,0	13,8	3,2	-10,2	0,2	1,4	-

Извор: Еуростат,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/International_trade_in_goods#Extra-EU_trade

Успех ових транзиционих економија огледа се у динамичном привредном расту, који је заснован на расту инвестиција и већем извозу роба и услуга. При томе, најзначајнији чинилац њиховог привредног раста су спроведене структурне реформе, на основу којих се дошло и до реструктурирања индустрије. То реструктурирање је довело до динамичног раста оних грана које су засноване на коришћењу савремене технологије и економије обима (електроиндустрија, производња прецизних уређаја, производња

¹²⁸ Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 254.

¹²⁹ Исто.

моторних возила).¹³⁰

Са друге стране, земље у транзицији имају високе нивое задужености (јавни дуг као проценат БДП). Смањење прилива СДИ, криза ликвидности и отежан приступ приватних компанија и банака светским тржиштима капитала, узроци су овако високих стопа јавног дуга.

У томе предњачи Мађарска која је у последњој предкризној години имала стопу од 73% од БДП, а стопа се повећала у кризним годинама, и она је једна од најзадуженијих земаља на свету.¹³¹

Пољска се налази у групи умерено задужених земаља, док су најмање задужене земље ове групе Бугарска и Румунија, које имају ниске стопе јавног дуга, али су истовремено најмање развијене и најсиромашније земље ЕУ. Уколико се јавном дугу додају и дугови приватног сектора и банака, добијају се још веће цифре дуга које ограничавају даљи привредни раст.

Табела број 9: Однос јавног дуга и БДП (%)

	1992-04	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Бугарска	-	29,2	22,7	18,2	14,1	14,6	16,2	16,3	19,5
Чешка	-	29,8	29,6	28,9	29,8	34,2	37,8	40,8	45,1
Естонија	-	4,5	4,3	3,5	4,8	7,2	6,7	6,1	10,5
Летонија	-	12,4	10,7	9,0	19,5	36,7	44,5	42,2	41,9
Литванија	-	18,4	18,0	17,0	15,6	29,3	37,9	38,5	41,6
Мађарска	-	61,7	65,6	65,8	73,0	79,8	81,8	81,4	81,4
Пољска	-	47,1	47,7	44,9	47,1	50,9	54,8	56,4	55,5
Румунија	-	15,8	12,4	12,7	13,6	23,6	30,5	33,4	34,6
Словенија	-	27,0	26,7	23,4	22,8	35,0	38,6	46,9	54,0
Словачка	-	34,2	30,4	29,4	27,6	35,6	41,0	43,3	51,7

Извор: European Commission, Economic Forecast, Spring 2012, стр. 100-104.

Са опоравком од рецесије, већ крајем 2012. године, долази до благог опоравка јавног дуга ових земаља. Међутим, према прогнозама Европске комисије, да би се даље развијале, ове земље ће још неко време бити у великој мери зависне од прилива СДИ и, како се буду приближавале чланству у Унији, у све већој зависности од помоћи ЕУ.¹³²

(3) Светска банка у Извештају за 2011. годину, даје препоруке за развојне реформе и

¹³⁰Бошковић Г., Нужност извозно оријентисане стратегије реиндустријализације Србије, Економске теме, бр. 2, Ниш, 2011, стр. 242.

¹³¹Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, ЦИД, Београд, 2013, стр. 254.

¹³²European Commission, Europe Aid, http://ec.europa.eu/europeaid/what/development-policies/documents/communication_transition_en.pdf, стр. 10.

вођење индустријске политике у транзиционим земљама:

1. Међународне институције би требало да престану да охрабрују екстремну либерализацију трговине у најмање развијеним земљама. Уместо тога, најмање развијене земље требало би да своја тржишта либерализују постепено и селективно, на основу искуства успешних новоиндустријализованих земаља, као и на основу својих локалних услова.

2. Новоиндустријализованим земљама и земљама у развоју треба дозволити да заиста донесу и спроведу дугорочне планове индустријског развоја, са циљем подизања сопствених технолошких могућности. Оне могу увести привремена ограничења увоза, као и субвенционисање неких привредних сектора. У свим случајевима, државна интервенција би требало да буде врло селективна и посебно циљана.

3. Како би се осигурало спровођење утврђених дугорочних развојних циљева, националне развојне агенције би требало користећи искуства најуспешнијих земаља, да унапреде своје организационе и административне капацитете.

4. У циљу промовисања извозно оријентисаних индустрија, препоручује се да Светска банка унапреди систем интерног извештавања за извозно оријентисане активности.

5. Имајући у виду да тржишта најразвијенијих земаља постају засићена, а у новије време све више заштићена, циљ националних развојних агенција требало би да буде пробој на тржишта развијених земаља (САД, ЕУ и Јапан), и да обезбеде помоћ земљама у развоју, како би се оне више укључиле у међународну трговину (кроз оживљавање регионалних тржишта).¹³³

(4) Rodrik, McMillan, у истраживању о утицају глобализације и структурних промена на продуктивност индустрије земаља у развоју, у периоду 1990-2005. године, су доказали да су велике разлике у продуктивности рада између традиционалних и модерних грана индустрије остале основна карактеристика развоја земаља у развоју.¹³⁴

По њима, постоје три фактора који одређују да ли (и до ког степена) структурне промене иду у правом смеру и доприносе укупном расту продуктивности:

1. Привреде са откривеним компаративним предностима у природним ресурсима су у неповољном положају. Велики удео природних ресурса у извозу, у корелацији је са ниским нивоом продуктивности. Извоз минерала и природних ресурса не доприноси

¹³³ World Bank Report 2011, стр, 65.

¹³⁴ McMillan M., Rodrik D, Globalization, Structural Change and Productivity Growth, in M. Bacchetta and M. Jansen (Ed.), Making Globalization Socially Sustainable, pp. 49-84, Geneva: ILO/WTO Publications, 2011, стр. 78.

стварању нових радних места, за разлику од индустрије и пратећих услуга. Иако ови сектори обично имају веома високу продуктивност, они не могу да апсорбују вишак радне снаге из пољопривреде.

2. Земље које одржавају потцењени девизни курс имају тенденцију да остваре структурне промене оријентисане на раст. При томе, потцењена валута делује као субвенција за модерне, размењиве индустрије и олакшава њихов раст.

3. Доказано је да земље са флексибилнијим тржиштем рада лакше спроводе структурне промене усмерене на раст индустрије. Лако кретање радне снаге између компанија и индустријских сектора омогућава брже структурне промене.¹³⁵

Основни закључак наведеног истраживања је да је кључни моменат развоја индустрије земаља у развоју, тачка у којој долази до сељење радне снаге из привредних активности са ниским нивоом продуктивности у активности са високим нивоом продуктивности.

Ипак, најважнија заједничка карактеристика свих земаља у развоју је да су сесве ове земље развијале мање или више уз помоћ страног капитала. Ова пракса је добила на замаху због деловања економске кризе после 2008. године.

Земље у развоју су принуђене да склапају споразуме са ММФ, чији зајмови треба да помогну у очувању достигнуте макроекономске стабилности. Са друге стране, потребно је обезбедити дугорочан индустријски раст и потребно је пронаћи избалансирану стратегију економског раста.¹³⁶

2.6. Глобална финансијска и економска криза и концепт нове индустријске политике – Иницијативе појединих земаља

(1) Бројне земље OECD су објавиле нове иницијативе за вођење индустријске политике у новим условима, после избијања Глобалне финансијске и економске кризе 2008-2009. године.¹³⁷

У Француској, обновљено интересовање за индустријску политику, датира већ из 2005. године, када се предлаже оснивање нове агенције за иновације и обезбеђење фондова за пет главних сектора и то за: енергетику, саобраћај, екологију, здравство и

¹³⁵ Исто.

¹³⁶ Robinson J., *Industrial Policy and Development: A Political Economy Perspective*, Harvard University, 2009, http://scholar.harvard.edu/files/jrobinson/files/jr_wb_industry_policy20-20Robinson.pdf

¹³⁷ Warwick K., *Beyond Industrial Policy, Emerging Issues and New Trends*, OECD, 2013, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/beyond-industrial-policy_5k4869clw0xp-en, стр. 8.

информационе технологије.¹³⁸

Иницијативу је пратило оснивање Стратешког инвестиционог фонда, 2008. године, за инвестиције и кредите програма Велики кредит (Grand Loan), вредности 35 милијарди евра, како би се подржале стратешке инвестиције у Француској после кризе у приоритетним секторима (дигитална економија, нано и био технологије, обновљиви извори енергије, иновативна МСП, возила на чиста горива).¹³⁹

Јапан је, 2010. године, објавио План нове индустријске политике, којим се предлаже измена индустријске структуре, засноване на пет стратешких области: систем подршке извозу, индустрије које решавају еколошке и енергетске проблеме (зелена аутоиндустрија), индустрија моде (мода, храна, туризам), здравство, и високе технологије које су традиционално развијене у Јапану (роботика, свемир, аеросвемир).¹⁴⁰

У Јужној Кореји традиционално постоји активна индустријска политика, те стога има секторски специфичне стратегије за аутомобилску индустрију, бродоградњу, индустрију полупроводника, производњу челика, машинску индустрију, текстилну индустрију. Министарство економије знања Ј.Кореје је идентификовало 17 сектора, које су сврстане у три групе: зелене технологије, високе технологије и услуге високе додате вредности. Ово су сектори који ће бити у центру пажње нове индустријске политике Ј.Кореје.¹⁴¹

Министарство економије, пољопривреде и иновација Холандије је 2011. године креирало нову политику предузећа и иновација, којом се уводи секторски приступ за девет водећих области: производња воде, хране, хортикултура, високе технологије, енергетика, логистика, хемијска и креативне индустрије.¹⁴²

Турска је 2010. године, донела Индустријску стратегију за период 2011-2014. године, са циљем да се подигне конкурентност и ефикасност индустрије, повећа учешће у светском извозу и фокус стави на производе индустрије високих технологија. Тада су донете секторске стратегије за специфичне индустрије: хемијску, индустрију керамике, челика, електронике, текстилну индустрију коже, фармацеутску и рециклажу.

Велика Британија, све до појаве Глобалне финансијске и економске кризе, није

¹³⁸Beffa J.L., *Renewing Industrial Policy*, 2005, www.cordis.europa.eu/pub/etp/docs/tp-6-arcier_en.ppt, стр. 19.

¹³⁹ <http://www.eubusiness.com/news-eu/france-politics.1ij>

¹⁴⁰ METI, *The Industrial Structure Vision 2010 (outline)*, Japanese Ministry of Economy, Trade and Industry, http://www.meti.go.jp/english/policy/economy/pdf/Vision_Outline.pdf

¹⁴¹ Ministry of Knowledge Economy, *Industry Policies*, South Korea, 2011, www.mke.go.kr

¹⁴² Ministry of Economic Affairs, *Agriculture and Innovation, To the Top: Towards a new Enterprise Policy*, 2011

експлицитно усвојила концепт индустријске политике. Ипак, прво у документу „Нова индустрија, ново запошљавање“¹⁴³, из 2009. године, и у „Плану за раст“ из 2011. године¹⁴⁴ владе Велике Британије, постављена је визија за економски опоравак, која је укључивала хоризонталне мере и идентификовала кључне секторе у којима је потребно отклонити постојећа ограничења за развој. Стратешки инвестициони фонд (Strategic Investment Fund, SIF) основан је 2009. године, да би подржао инвестиције у целој држави, посебно у напредном производном сектору, чистим технологијама, дигиталној инфраструктури и подстицању извоза. Нова америчка влада је 2012. године, такође, донела своју стратегију развоја индустрије.¹⁴⁵

У САД до избијања Глобалне финансијске и економске кризе није постојала формално донета индустријска политика. Ипак, последњих година донета је нова тзв. иновациона стратегија, која садржи класичне хоризонталне мере (стварање информационо комуникационо технолошке инфраструктуре, унапређење система образовање и јавних услуга), заједно са вертикалним приоритетима (подршка тзв. чистим технологијама у области енергетике, биотехнологија, нанотехнологија, свемирској технологији и индустрији високих технологија).¹⁴⁶

У документу „Амерички акт за опоравак и реинвестирање“ из 2009. године, истиче се значај развоја индустрија из области чистих енергија.¹⁴⁷

Истиче се, такође да је велика државна помоћ која је дата двома највећим произвођачима у аутоиндустрији пример вођења активне индустријске политике у САД.¹⁴⁸

У Бразилу је 2011. године, донет Plano Brazil Maior, са циљем да се повећа продуктивност и да се унапређење система иновација стави у центар индустријске политике.¹⁴⁹ Планом је предвиђено стварање Националне економске и социјално развојне банке, одговорне за иновације и инвестиције, као и давање пореских пауза за секторе: текстилну и индустрију обуће, индустрију намештаја и индустрију софтвера.

У Индији је Одељење за индустријску политику и промоцију донело „Национални

¹⁴³ BERR, New Industry, New Jobs, London, 2009, <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-business-innovation-skills>

¹⁴⁴ BIS, The Plan for Growth, London, 2011, <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-business-innovation-skills>

¹⁴⁵ BIS, Industrial Strategy: UK Sector Analysis, BIS Economic Paper No. 18, September 2012.

¹⁴⁶ National Economic Council, Council of Economic Advisers and Office of Science and Technology Policy, A Strategy for American Innovation: Securing Our Economic Growth and Prosperity, Washington, 2011.

¹⁴⁷ American Recovery and Reinvestment Act, 2009, <https://www.washington.edu/research/gca/recovery/>

¹⁴⁸ Owen G., Industrial Policy in Europe since the Second World War: What has been learnt, ECIPE Occasional Paper No. 1/2012, Brussels, 2012

¹⁴⁹ www.cmicro.fgv.br/sites/cmicro.fgv.br/files/.../WP_8_2013.pdf

план производње“, којим се циља на повећање учешћа прерађивачке индустрије у БДП, са 16% на 25% до 2020. године. У том циљу, планира се оснивање националних инвестиционих и производних зона, којима су намењене пореске олакшице.¹⁵⁰

(2)Обновљени интерес за вођење индустријске политике у условима владајуће светске економске кризе, Warwick¹⁵¹ означана називом *више од индустријске политике*(**Beyond Industrial Policy**).Разлози за превазилажење традиционалних оквира индустријске политике су:

-за неке земље, уз прогнозе да ће рецесија из 2008. године бити дуготрајна, било је потребно направити ефикасне мере за подстицање раста, кроз инвестиције на страни понуде (помоћ ауто индустрији, МСП), као и мере са циљем да се смањи незапосленост.

-криза је, такође, указала на несавршености тржишног механизма да изабере „праве“ секторе,

- давање хитне финансијске помоћи у самом финансијском сектору (помоћ банкама), могла би да доведе до захтева за таквом помоћи и у другим секторима (индустрији).

-многе владе увиделе су структурне неусклађености својих националних привреда, које је криза учинила видљивијим. Због тога се доносе стратегије развоја које циљају на развој одређених водећих сектора.

-све већа конкуренција произвођача из Кине и других растућих економија, изазива потребу за вођењем индустријске политике. Конкуренција је повећана, не само у секторима ниских технологија, већ и у секторима високих технологија и одговор се тражи у виду нове парадигме развоја.¹⁵²

¹⁵⁰Department of Industrial Policy and Promotion (DIPP), National manufacturing Policy, 2011, www.dipp.nic.in/.../policies/National_Manufacturing_Policy_25October2011.pdf

¹⁵¹Warwick K., Beyond Industrial Policy, Emerging Issues and New Trends, OECD, 2013, стр. 8.

¹⁵²Исто, стр. 10.

3.Оправданост вођења индустријске политике

Према опредељењу о оправданости вођења индустријске политике, међу ауторима постоје три приступа:

1. не постоји оправданост постојања и вођења индустријске политике,
2. индустријска политика је „нужно зло“,
3. треба да постоји позитивна или активна индустријска политика.¹⁵³

Први приступ заступају они аутори који сматрају да заштита индустрија у настајању није била од помоћи овим индустријама да постану носиоци развоја. Тржиште би прво требало да да одговор да ли су нови производи, услуге или технологије успешни или нису. Предузећа су бољи предузетници од државе јер се на нивоу предузећа боље осећа утицај тржишта и конкуренције. Претерано ослањање на индустријску политику повећава неефикасност предузећа јер се смањује будност, самосталност и одговорност. Због тога се одбацује постојање и вођење индустријске политике.

Друга група аутора има умеренији став према постојању индустријске политике и сматрају је „неким злом“. Они сматрају да тржиште јесте најбољи механизам регулисања привреде, а мерама индустријске политике могу се ублажити недостаци који су иманентни сваком тржишту. Мере индустријске политике, ипак, треба да буду ограниченог домена и никако не смеју доводити у питање несметано функционисање тржишта. Дакле, дејство индустријске политике треба да буде посредно, а доношење кључних одлука је у искључивој надлежности предузећа.

Трећа група аутора свој став заснива на потпуно измењеној улози тржишта у савременим условима. Тржиште није више способно да ефикасно врши алокацију ресурса и због тога је неопходна његова регулација од стране креатора индустријске политике. Несавршеност тржишта огледа се у постојању олигополских тржишта. Повећавају се, такође, трошкови уласка на тржиште, као и повлачења са тржишта, као и високи трошкови које изазивају сталнетехничко технолошке промене. Последњих година, деловање Глобалне финансијске и економске кризе такође оправдава став да је вођење активне индустријске политике неопходно.¹⁵⁴

Без обзира на теоријске разлике, не доводи се у питање постојање индустријске

¹⁵³Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, 2013, стр. 132-133.

¹⁵⁴Исто.

политике, већ разлике постоје само у погледу инструмената и обухватности индустријске политике. Историјски посматрано, све индустријски развијене земље, укључујући Велику Британију, САД, Немачку и Француску, интервенисале су у привреди путем мера индустријске политике. Ове примере следиле су земље Латинске Америке, као што су Бразил, Мексико, Аргентина, али и новоиндустријализоване земље источне Азије. Све ове земље су водиле активну индустријску политику, селективно оријентисану на помоћ индустријској производњи, унапређење технолошке базе индустрије и промовисање нових индустрија.

Успех поменутих земаља остварен је захваљујући државно вођеној стратегији индустријализације и институцијама попут МИТИ. Међутим, интервенционистичко деловање државе у индустрији сматрано је за непотребно и критиковано да крши правила прописана од стране Светске трговинске организације и сличних међународних организација. Ипак, са појавом Глобалне финансијске и економске кризе, постају видљиве слабости економија које су се ослањале на јак финансијски сектор, те се зато обнавља интерес за индустријску политику. То потврђује брз опоравак економија које се заснивају на индустријској производњи и извозу, попут Немачке и Кине.

Mainstream економисти дуго су заступали став да ће смањена улога државе и тржишна либерализација, саме по себи довести до тога да ценовни механизам сам врши ефикасну алокацију ресурса, где нема места за постојање активне индустријске политике.¹⁵⁵

Светска економска криза, међутим, допринела је обновљању интересовања за индустријску политику у већини индустријски развијених земаља, и подстакла интервенционистичку политику у Великој Британији, САД, Француској, Немачкој, Јапану и Јужној Кореји.¹⁵⁶

Обновљено интересовање за индустријску политику иницирано је и притисцима да се смањи стопа незапослености и стимулише развој, жељом да се избалансира зависност појединих индустријских сектора од финансијских услуга, захтевима јавности за повећањем државне интервенције, као и потребом да се пронађе одговор на успешне мере економске политике Кине. Дакле, нове околности у окружењу које се стално

¹⁵⁵WillemVeldeD., Effective state-business relations, industrial policy and economic growth, ODI Publications, UK, 2010, стр. 11.

¹⁵⁶The Economist, Picking Winners, Saving Losers, August 2010, стр. 10-11.

мења, довеле су до обновљеног интересовања за вођење индустријске политике.¹⁵⁷

Постоји приступ који препознаје потенцијалне проблеме у вођењу индустријске политике и омогућава једнак приступ информацијама са тржишта, приликом сељења капитала из једне индустријске гране у другу. Нови „прави“ приступ вођењу индустријске политике, не би требало да буде ограничен само на субвенционисање или ослобађање од пореза појединих делатности, грана или сектора индустрије, већ би требало да представља стратегијску сарадњу јавног и приватног сектора, са циљем да се ствара нова индустријска структура која ће обезбедити подстицање привредног раста, продуктивности и конкурентности индустрије на дуги рок.¹⁵⁸

3.1. Аргументи за вођење активне индустријске политике

(1) Аргументи који се најчешће наводе као разлози за вођење активне индустријске политике су: аргумент тржишних недостатака (market failure), аргумент међународне трговине, аргумент подстицања привредног раста, општи аргументи индустријске политике и аргументи стратешког менаџмента, пословне повезаности предузећа и стандардизације.¹⁵⁹

Аргумент тржишних недостатака супротан је ставу класичне и неокласичне економске мисли и заступа став да је управо деловање слободног тржишта оно које узрокује неправилности и рецесије. Основу за деловање индустријске политике представљају недостаци тржишта у смислу: појединци и предузећа се не понашају увек рационално у својим активностима на тржишту (разлог за то је најчешће асиметрија информација међу учесницима); појединци и предузећа која стварају иновације производа, технологија и услуга нису увек у могућности да своје иновације региструју и капитализују; у неким индустријским секторима, нова предузећа су у неповољном положају у односу на постојећа и то утиче на снижавања нивоа конкуренције у том сектору; неопходно је обезбедити стални процес усавршавања радника како би се обезбедио висок ниво производне функције, продуктивности и квалитета производа и услуга; потребно је подстицање промена у привреди како би се подстакло ново

¹⁵⁷Rodrik D., The Return of Industrial Policy, Business World Online edition, April 2010, стр. 2.

¹⁵⁸Rodrik D., Industrial policy for the twenty-first century, UNIDO, 2004, стр. 3.

¹⁵⁹Navarro L., Industrial Policy in the economic literature, Recent theoretical developments and implications for EU policy, European Commission, 2003, стр. 15.

запошљавање.¹⁶⁰

Приступ активне индустријске политике заступа став да су недостаци иманентни сваком тржишту, те да се јављају онда када закаже државна интервенција. Један од највећих недостатака је нарушавање конкуренције, односно појава монопола и олигопола. Улога државе, чак и у земљама либералне економије, је да уреди ову област антимонополским законодавством. Други пример где је улога државе неопходна је област истраживања и развоја. Ове активности изазивају високе трошкове које предузећа најчешће нису у могућности сама да обезбеде.¹⁶¹

Вођење активне индустријске политике од значаја је и за резултате трговинске размене. Државе подстичу предузећа да буду конкурентнија на међународном тржишту, да више извозе и тиме утичу на платни биланс државе. Аргумент међународне трговине историјски се први појавио као разлог вођења активне индустријске политике. То је аргумент за дефанзивну или одбрамбену индустријску политику. Најчешће коришћене мере су: царинска заштита, повезивање помоћу билатералних и мултилатералних трговинских споразума и трговинске олакшице.¹⁶²

Инструменти индустријске политике и трговинске политике, у овом случају, испреплетени су и међусобно се допуњују. Овај аргумент губи на значају у савременим условима пословања када је због све веће диференцијације производа у односу на светске конкуренте, царинска заштита изгубила на значају, у корист конкуренције која се заснива на технолошкој предности. Конкурентска предност се остварује на основу положаја предузећа у датом сектору. Због тога се подстицање развоја националне индустрије преусмерава, од заштите трговинским инструментима, на помоћ предузећима за унапређење њихове конкурентске позиције на међународном тржишту. Може се закључити, дакле даоне државе које желе да подстакну индустријски и привредни раст треба да воде активну макроекономску и индустријску политику.¹⁶³

(2) Општи аргументи индустријске политике називају се такође и познатим или популарним аргументима индустријске политике који се обично користе да би се заштитили национални шампиони и индустрије у опадању. Раније је овај аргумент

¹⁶⁰Budzinski O., An European Industrial Policy: Concepts and Consequences, Phillips-University of Marburg, Osnabruck, 2004, www.oliverbudzinski.eu/europeanindustrialpolicy

¹⁶¹ Warwick K., Beyond Industrial Policy, Emerging Issues and New Trends, OECD, 2013, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/beyond-industrial-policy_5k4869clw0xp-en

¹⁶²Navarro L., Industrial Policy in the economic literature, Recent theoretical developments and implications for EU policy, European Commission, 2003, <http://www.hadjarian.info/Strategic-Management/bahrami.pdf>

¹⁶³Исто.

формулисан као мера помоћи младим индустријама. Међутим, најчешће се општи аргументи за вођење активне индустријске политике користе за подршку циљаним секторима, чиме се посредно утиче и на остале секторе.¹⁶⁴

Са друге стране, постоје аргументи стратешког менаџмента, пословне повезаности предузећа и стандардизације који постају све значајнији за вођење активне индустријске политике у савременим условима. Стратешки менаџмент је задужен за доношење и вођење пословне политике предузећа, а стратешке одлуке заснивају се не само на економским, већ и на политичким, културним и ширим друштвеним дешавањима.¹⁶⁵

Активна индустријска политика, дакле, може имати велики утицај на промену пословних процеса предузећа, као што су производња, маркетинг, продаја, рачуноводство.

Посебна улога активне индустријске политике је у активностима предузећа у области истраживања и развоја. Пословно повезивање предузећа односи се на повезаност предузећа у земљи и иностранству, повезаност предузећа и јавних привредних и политичких институција. Повезивање укључује истраживање, расподелу, производњу, франшизе, заједничка улагања и стратешке везе између предузећа. Активном индустријском политиком може се утицати на развој ових веза „одоздо на горе“ (спровођење великих и иновационих пројеката) и „одозго на доле“ (децентрализовани приступ мрежног повезивања).¹⁶⁶

У оба случаја може доћи до конфликта у повезивању које има наднационални, национални и локални карактер. У решавању ових конфликта пресудну улогу може имати активна индустријска политика.

(3) Аргументи за вођење индустријске политике могу се посматрати историјски, по фазама развоја економске мисли и праксе.

Наиме, пратећи развој индустријске политике у Великој Британији, Грусепредвиђа да је после три генерације индустријске политике (прва, *picking winners*, бирање националних шампиона и давање државне помоћи у изабраним секторима; друга, са фокусом на приватизацију и финансијску дерегулацију; трећа, секторски специфична,

¹⁶⁴Rodrik D., Subramanian A., Trebbi F., Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Integration and Geography in Economic Development, IMF position Paper, 2002, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp02189.pdf>

¹⁶⁵Исто.

¹⁶⁶Navarro L., Industrial Policy in the economic literature, Recent theoretical developments and implications for EU policy, European Commission, 2003, стр. 14.

мотивисана потребом корекције тржишних недостатака и препрека за раст), потребно је постојање четврте генерације индустријске политике. Четврта генерација је заснована на холистичком приступу индустријској политици и новом партнерству између приватног сектора и државе.¹⁶⁷

Табела број 10: Аргументи за вођење индустријске политике, историјски преглед

Периоди	Кључне идеје (аргументи)
1940 до касних 60-их година	Индустријализација је неопходна за развој Тржишни недостаци ће је аутоматски спречити Тржишни недостаци преовладавају у земљама у развоју ИП је неопходна, посебно за заштиту индустрија у зачетку, као и у државним предузећима
1970 до 90-тих година	Практичне препреке ИП се сматрају значајним Недостаци акција влада су опасније од неуспеха тржишта. ИП је позив за тражење ренте Либерализација трговине (извоз), приватизација и привлачење СДИ, заједно са макроекономском стабилношћу и минималним мешање државе су основе за раст и индустријализацију Ера Вашингтонског консензуса, нарочито после кризе дуга раних 80их, и свеprisутност програма структуралног прилагођавања
После 2000. године до данас	Тржиште и владини неуспеси су свеprisутни Важније је "како" од "зашто" индустријска политика Институционални оквир је важан, али је инситуционални дизајн тежак задатак Флексибилност у пракси индустријске политике је важна Разлике постоје у односу на степен у којем компаративне предности треба да буду коришћене, а не да буду принцип Иновациона и технолошка модернизација треба да буде централни циљ ИП Промовисања националних система иновација треба да буде важан циљ ИП

Извор: Warwick K., *Beyond Industrial Policy, Emerging Issues and New Trends*, OECD, 2013, стр. 18.

Наведени аргументи имају, пре свега економски карактер (уравнотежење платног биланса, повећање запослености, конкурентности и извоза, равномеран регионални развој), али има и неекономских фактора (политика, култура, национална безбедност) који утичу на потребу вођења активне индустријске политике.¹⁶⁸

Због тога је, улога државе пресудна при формулисању ефикасне индустријске политике као државне политике, важно је уважити све наведене факторе, као и историјске факторе развоја индустрије у одређеној земљи.

¹⁶⁷ Pryce V.K., *Britain Needs a Fourth Generation Industrial Policy*, Centre Forum, 2012, стр. 16.

¹⁶⁸ Warwick K., *Beyond Industrial Policy, Emerging Issues and New Trends*, OECD, 2013, стр. 18.

3.2.Процес глобализације и вођење индустријске политике

Појам „глобализација“ који је у употреби последњих деценија, опште је прихваћен и то као концепт трансформације светске економије, са вишеструким значењем. У техничком смислу, овај термин се обично повезује са повећаним учешћем извоза у домаћем БДП, са великим уделом страних директних инвестиција у националној економији или извозу истих на страна тржишта, као и укупном уделу економских односа са иностранством у националном дохотку. У исто време, глобализација носи и конотације које су везане за губитак националног суверенитета, индентитета и контроле у економској сфери, као и у другим сферама живота, нарочито у оној која се односи на културу.

Глобализацију, као једну од најзначајнијих карактеристика савремене индустрије, чине: прекограничне активности фирме везане за инвестиције, производњу, трговину и развој, односно отварање нових тржишта, експанзију технолошких и организационих предности и смањење трошкова и ризика.¹⁶⁹

То практично значи да је појавом нових технологија, начина транспорта и невероватне брзине размене информација, постало мање важно у ком се крају света налазе погони једне компаније. Производња делова се може организовати у једном делу света, а њихово склапање у другом.

Глобализација, дакле, доноси позитивне, али и негативне ефекте на индустрију. Позитивни се огледају у повећаним могућностима за експанзију, смањењем трошкова и освајањем нових тржишта. Негативни ефекти се, пре свега, огледају у повећаном ризику да се повремене кризе и рецесије у једном делу света врло лако могу пренети на друге делове. Последњи пример је владајућа светска економска криза која се појавила у САД, као криза финансијског и тржишта некретнина, а невероватном брзином пренела се на све остале економије света и постала Глобална финансијска и економска криза.¹⁷⁰

Глобализација је феномен који има велики утицај на креаторе националних индустријских политика. При томе, треба имати у виду да су растућој глобализацији индустрије допринели либерализација тржишта, растућа мобилност производних фактора, експанзија међународне трговине и страних директних инвестиција. Овај процес је посебно уочљив у развијеним земаљама, у источноазијским земљама и у

¹⁶⁹Савић Л., Економика индустрије, Економски факултет Београд, 2013, стр. 21.

¹⁷⁰Исто, стр. 22.

Бразилу, Русији, Индији и Кини.

У смислу вођења економских политика, термин глобализација везује се за Вашингтонски консензус, тј. сет политика и мера које обухватају механизме обезбеђења заштите права својине, фискалну дисциплину, секторски неутралну пореску политику, фискалну дисциплину, финансијску либерализацију, политику стабилног курса националне валуте, отвореност за међународно тржиште и инвестиције, приватизацију и дерегулацију.¹⁷¹

Ипак, индустријска политика у условима глобализације требало би да задовољи потребе дугорочне стратегије економског развоја. Зато мора бити прецизно дефинисан сет краткорочних циљева индустријске политике, који би требало да одговоре различитим ограничењима које доноси глобализација.

Табела број 11: Вашингтонски консензус и допуна Вашингтонског консензуса

Оригинални Вашингтонски консензус	Проширени Вашингтонски консензус, плус 10 тачака
1. фискална дисциплина	11. корпоративно управљање
2. преоријентација јавних трошкова	12. анти-коруптивне мере
3. пореске реформе	13. флексибилно тржиште радне снаге
4. финансијска либерализација	14. чланство у СТО
5. унификовани и конкурентни девизни курс	15. финансијска правила и стандарди
6. либерализација трговине	16. „мудро“ отварање тржишта капитала
7. отвореност за стране директне инвестиције	17. без режима средњег девизног курса
8. приватизација	18. независна Централна банка/циљана инфлација
9. дерегулација	19. систем социјалне сигурности
10. заштита својинских права	20. борба против сиромаштва

Извор: RodrikD., Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion, Journal of Economic Literature, Vol.XLIV, 2006, стр.978.

Институционалне реформе у наведеним областима (десет нових тачака Вашингтонског консензуса) су тешко спроводиве иза њих је потребно време. Економска теорија за сада не даје потребне смернице, али се може закључити да је потребно формулисање мање амбициозне, више селективне ипажљиво циљане иницијативе за формулисање политика, које могу имати велики ефекат на подстицање економског раста у кратком року. Потребно је, такође, осмислити циљане политике да се тај раст одржи.¹⁷²

¹⁷¹Williamson J., What Washington means by policy reform, Latin American Readjustment, How Much has Happened, Washington Institute for International Economics, 1989.

¹⁷²Исто.

Дакле, глобализација тражи формулисање индустријске политике у кратком року и њено усаглашавање са индустријском политиком која би била усклађена са стратегијом развоја индустрије.

Дешавања везана за светску економску кризу довела су до обновљеног интересовања за индустријску политику. У том смислу, креатори индустријске политике траже нова решења и инструменте, што представља својеврсно прилагођавање индустријске политике у новим условима.

Rodrikовакво прилагођавање индустријске политике на нове околности назива нормализовањем индустријске политике. Дебате око смисла вођења индустријске политике не крећу се у правцу потребе држава за или против индустријске политике, већ како би ту политику требало водити. Индустријска политика би требало да буде „нормална“ политика, као што је политика образовања, политика здравствене заштите или низ сличних политика које креира држава. Нормална индустријска политика је термин којим се означавају специфичне економске активности у индустрији које промовишу структурне промене, али се индустријска политика као таква не тиче само и искључиво индустрије.¹⁷³

На основу емпиријских истраживања многобројних аутора, изведеним на примерима неразвијених земаља, Rodrik закључује да на уочене несавршености тржишног механизма не треба гледати као на изоловане примере, већ као на неодвојиви део онога што чини економије неразвијеним. То је уствари, разлог због кога економски развој није аутоматски процес.

Развој је у својој суштини структурна промена: он обухвата производњу нових врста робе на основу нових технологија и трансфер ресурса из традиционалних делатности у нове. Сиромашне земље остају сиромашне због тога што њихова тржишта не обављају своју функцију у довољној мери да би се убрзале промене у структури привреде. Адекватно управљање, односно адекватна улога државе у креирању и спровођењу политика је, у том смислу, веома значајно. Оно се мора посматрати као способност да се створе и примењују такве економске политике које ће бити у стању да делују на исправљање последица несавршеног тржишта. Земље као што су Јужна Кореја, Тајван и Кина су се успешно развиле не због тога што су до перфекције довеле институције задужене за креирање и вођење индустријске политике, већ због тога што су доносиле такве политике, које су биле усмерене на превазилажење препрека на које су наилазили

¹⁷³ RodrikD., Normalizing industrial policy, Harvard University, 2007, стр. 4.

инвеститори спремни да улажу у развој. Добар пример је, нпр. политика девизног курса, која је играла значајну улогу у развоју појединих источноазијских економија.¹⁷⁴

Анализе развоја новоиндустријализованих земаља од 1960-их до 2010. године, указују на чињеницу да замах индустријализације у земљама у развоју почиње да јењава на знатно нижем нивоу БДП по становнику него што је раније био случај. Наиме, индустријализација је западним земљама попут Велике Британије, Шведске и Италије почела да опада на нивоу развоја од 14.000 долара по становнику, мерено факторима из 1990, а у Индији и подсахарској Африци на нивоу од 700 долара.¹⁷⁵

ОЕЦД у Извештају из 2013. године, под називом „Перспективе глобалног развоја: индустријске политике у свету који се мења“, разматра трендове економског раста и производње на глобалном нивоу и везу са обновљеним интересовањем за индустријску политику која би подстицала развој. Анализа показује да је у периоду 1985-2011. године, дошло до прерасподеле светског БДП у корист земаља са ниским и средњим нивоом дохотка. Процене показују да ће до 2030. године 80% светске средње класе живети у земљама у развоју.¹⁷⁶

Због тога је модел индустријске политике који су спроводиле брзорастуће економије онај који би требало узети у обзир приликом креирања нове индустријске политике. Овај модел ипак има слабости које треба избегавати, а које се огледају у: насумичним и неконтролисаним субвенцијама, безграничној подршци појединим секторима, спречавању деловања слободне конкуренције, затворености бирократије која треба да доноси одлуке, ниској инвестиционој активности, кратаким временским оквиру за планирање, те недостатаку механизма контроле и евалуације.

Ипак, искуства спровођења тзв. успешних модела индустријске политике, показују да је политичка воља пресудна за индустријски развој. Управо би политичко вођство, уз адекватно коришћење приватно-јавног партнерства, обезбеђење стабилних извора финансирања и постојање институционалних капацитета за спровођење прецизно дефинисане индустријске политике требало би да буду основа нове индустријске политике у условима глобализације. Само у том случају, индустријска политика

¹⁷⁴ Исто.

¹⁷⁵ Rodrik D., <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2016/sep/20/robots-automation-end-rapid-economic-growth-poorer-countries-africa-asia>, септембар 2016.

¹⁷⁶ OECD, *Prospectives on Global Development 2013, Industrial Policies in a Changing World*, 2013, стр. 56.

постаје неопходан инструмент промене индустријске структуре, којом се земља трансформише и престаје да буде зависна од иностране помоћи.

Трећи део
ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

1. Оснивање и проширења Европске уније

Европска унија настала је као Европска заједница за угаљ и челик (ЕЗУЧ) Уговором из Париза 1952. године. Уговором из Рима 1957. године основане су Европска економска заједница (ЕЕЗ) и Европска заједница за атомску енергију (ЕУРАТОМ).

Потписнице ЕЗУЧ и оснивачи Уније су Француска, Немачка, Италија, Белгија, Холандија и Луксембург. Следе проширења: 1973. године ЕЕЗ прикључиле су се Данска, Ирска и Велика Британија, 1981. године Грчка, 1986. године Шпанија и Португалија, 1993. године Аустрија, Финска и Шведска, 2004. године ЕУ се прикључило 10 нових чланица (Кипар, Малта, Естонија, Летонија, Литванија, Словачка, Чешка, Словенија, Пољска и Мађарска), а 2007. године чланице ЕУ постале су Бугарска и Румунија. Средином 2013. године чланица ЕУ постала је Хрватска.

Фазе економске и политичке интеграције земаља чланица темељиле су се на оснивачким уговорима: Париски уговор о оснивању Европске заједнице за угаљ и челик, (ЕЗУЧ) 1952. године, Римски уговор о оснивању европске економске заједнице (ЕЕЗ) и Европске заједнице за атомску енергију (1957).

Три оснивачка уговора обједињује Јединствени европски акт (1986). Следе Уговор из Мاستрихта (1992), Уговор из Амстердама (1997) и Уговор из Лисабона (2009).

Све ове уговоре заменио је Уговор о функционисању Европске уније (УФЕУ), односно ревидирани Уговор из Лисабона, 2009. године.

Основни циљ, постављен првим оснивачким уговорима био је осигурање мира у Европи, као и оснивање заједничког тржишта. У прво време то је било заједничко тржиште за угаљ и челик, који су били неопходни за обнову ратом разорене индустрије. Економска интеграција земаља чланица одвијала се паралелно са новим проширењима, кроз различите ступње економске интеграције: Царинску унију, Јединствено тржиште, Европску монетарну унију и Банкарску унију.

1.1.Царинска унија

Један од првих циљева економске интеграције Европске економске заједнице било је успостављање заједничког тржишта заснованог на четири слободе (слобода кретање робе, људи, капитала и услуга), као и постепено усклађивање трговинских односа земаља чланица.

Царинска унија је успостављена 1968. године, када су уклоњене царинске стопе на трговину међу земљама чланицама ЕЕЗ, и уведен јединствени царински систем за трговину са трећим земљама.Царинска унија је потпуно заживела током 1993. године, после ступања на снагу Уговора из Мастрихта из 1992. године којим је основана Европска унија каква данас постоји, граничне контроле и царинске испоставе потпуно су укинуте на читавој територији Европске уније.¹⁷⁷

Основа Царинске уније је Царински закон ЕУ¹⁷⁸, а одговорност за функционисање Царинске уније је једна од ретких надлежности које постоје искључиво на нивоу Уније. Европска комисија је једина надлежна за спровођење и контролу прописа у овој области.¹⁷⁹

Царинска унија Европске уније управља царинским службама свих држава чланица и такође штити потрошаче на територији ЕУ, контролишући здравствену исправност робе и услуга, као и испуњеност еколошких и других стандарда ЕУ. Европска унија је највећи трговински блок у свету, царинске надлежности у Европске уније чине 16% укупне светске трговине, у износу од 3.400 милијарди евра годишње.¹⁸⁰

Заједничка трговинска политика Европске уније је у тесној вези са оснивањем Царинске уније и у њеној надлежности је регулисање трговине са трећим земљама, у смислу преговарања закључивања уговора о трговини са трећим земљама.

1.2.Јединствено тржиште

Унутрашње тржиште функционише на територији Европске економске зоне, која укључује чланице ЕУ и Норвешку, Исланд и Лихтенштајн. Политика јединственог унутрашњег тржишта стварана је паралелно са заједничком трговинском политиком

¹⁷⁷ European Commission, The EU Customs Union, protecting people and facilitating trade, http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/en/customs_en.pdf, стр. 4.

¹⁷⁸ Regulation 952/2013, The Union Customs Code

¹⁷⁹ http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_code/union_customs_code/ucc/index_en.htm

¹⁸⁰ European Commission, The EU Customs Union, http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/en/customs_en.pdf

током економске интеграције ЕУ. Трговинска политика ЕУ регулише трговину са трећим земљама и то је уствари спољнотрговинска политика Уније. Заједно са функционисањем јединственог унутрашњег тржишта, отвореност тржишта ЕУ за производе и услуге, као и за инвестиције, били су од пресудне важности за економски раст последњих 30 година.¹⁸¹

Интервенције Уније на тржишту производа обухватају акције усмерене на: међународне споразуме о трговини (општа трговинска политика) и мере које су усмерене на јединствено тржиште Уније (мере политике конкуренције).¹⁸²

Степен ефикасности функционисања унутрашњег тржишта зависи од успеха у отклањању свих забрана и баријера (физичких, пореских и техничких) у међусобној трговини између државачланица. Због тога је унутрашње тржиште регулисано тржиште, а процес успостављања и еволуције унутрашњег тржишта може се посматрати са политичког, правног и економског становишта:

- са политичког аспекта, успостављање унутрашњег тржишта није само себи циљ, већ средство и прелазна фаза ка остваривању економске, монетарне и политичке уније тако да је динамика његовог остваривања опредељена политичком вољом држава чланица,
- са правног аспекта, успостављање унутрашњег тржишта подразумева хармонизацију правних и других прописа у оквиру ЕУ са циљем уклањања постојећих и онемогућавања увођења нових баријера међусобној трговини држава-чланица,
- са економског аспекта, заједничко тржиште представља само један од нивоа економске интеграције ка политичкој унији као крајњем циљу (зона слободне трговине, царинска унија, заједничко тржиште, економска унија и политичка унија).¹⁸³

Позитивни аспект унутрашњег тржишта, подразумева хармонизовање националних техничких прописа који регулишу карактеристике производа (здравствене, безбедносне, енергетске, еколошке) како би се отклонио диспаритет између националних техничких прописа који стварају сметње слободном протоку робе. Ту такође спадају и прописи ЕУ који регулишу заједничка права стандардизације, акредитације, узајамно усклађивање поступака оцене усаглашености производа, метрологију и тржишни надзор.

Роба која се пласира на унутрашње тржиште мора да издржи царинско оптерећење и да

¹⁸¹ Dullien S., Why the Euro Crisis Threatens the European Single Market, European Council on Foreign Relations, ECFR/64, 2012, http://ecfr.eu/page/-/ECFR64_EU_CRISIS_MEMO_AW.pdf, стр. 8.

¹⁸² Moussis N., Access to the European Union Law, Economics, Policies, 2003, http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/6/17/03/index.tkl?all=1&pos=238

¹⁸³ Група аутора, Трговина, Водич кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 21.

задовољи и све остале услове конкуренције (нпр. прописе о стандардизацији).¹⁸⁴Технички и сигурносни стандарди, прописи из области здравља и безбедности потрошача, такође се користе рестриктивно, као и трговинске мере за регулисање увоза (анти дампинг мере).¹⁸⁵

То значи да при увозу појединих група индустријских производа, Европска унија примењује специфичне царине и таксе. Државе које желе чланство у Унији, до момента ступања у чланство морају да ускладе своје прописе у овој области и у потпуности примењују правила трговине која важе у ЕУ, као и уговоре које Унија има са трећим земљама.

1.3.Европска монетарна унија

Постојање монетарне уније, као вишег степена економске интеграције, није било предвиђено Уговором из Рима (1957. године), као што је то случај са другим заједничким политикама, јер је још увек важио систем међусобно фиксираних курсева успостављен у Бретон Вудсу. Током 1970-их година, услед великих и честих флукуација курсева, створен је оквир за монетарну стабилност, који је касније довео до увођења јединствене валуте.¹⁸⁶

Вернеров извештај, који је предвиђао увођење јединствене валуте до 1980. године, Делоров извештај и Уговор из Мастрихта(1992. године), сматрају се темељима настанка Европске монетарне уније.¹⁸⁷

У првој фази, 1972. године, уведена је зона међусобне флукуације шест валута од +/- 2,25%. Следећа фаза било је увођење Европског монетарног система (ЕМС) 1979. године, са циљем да се осигура стабилност у међусобним плаћањима. Најважнији механизам ЕМС је било увођење ограничења за међусобне флукуације земаља чланица ЕЕЗ. То је био систем фиксираних девизних курсева који су се повремено прилагођавали тржишним кретањима. Тада је уведен и Еки, као обрачунска монетарна јединица која је представљала различите фиксиране количине сваке од валута у ЕМС.¹⁸⁸

Оснивање Европског монетарног система подразумевало је постизање

¹⁸⁴Rueda-Cantuche J.M., Sousa N., Andreoni V., Arto I., The Single Market as an engine for employment growth through the external trade, Joint Research centre, IPTS, Seville, 2012.

¹⁸⁵ European Commission, A strategy for the evolution of the Customs Union, 2013, http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/customs_strategy/index_en.htm#facts

¹⁸⁶Horvath Z., Handbook on the European Union, Hungarian National Assembly, Budapest, 2007, стр. 303.

¹⁸⁷http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf

¹⁸⁸Прокопијевић М., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 305.

компромисачланица ЕЕЗ, јер је овај систем истовремено обједињавао релативно стабилне и релативно инфлаторне валуте.

Европска монетарна унија (ЕМУ) постоји од 2002. године, када је уведен евро као заједничка валута у тадашњих 11 држава чланица (тада све чланице ЕУ осим Велике Британије). ЕМУ почива на три основна елемента. То су: хармонизација монетарних политика земаља чланица, заједничке резерве и заједничка централна банка. Додатни услови, у смислу интегрисаног тржишта капитала, идентичних стопа инфлације, као и хармонизације пореских система, нису неопходни да би постојала ЕМУ. У пракси се, међутим показало да је најважнији својеврсни катализатор монетарне уније постојање слободе кретања капитала. Данас ЕМУ или Еврозону чини 19 држава чланица.¹⁸⁹

Како би се омогућило функционисање ЕМУ, створен је Европски систем централних банака (ЕСЦБ).¹⁹⁰

Средишња установа система централних банака је Европска централна банка (ЕЦБ), са три главна циља: ценовна стабилност, подршка економској политици Евроzone, и несметано функционисање система плаћања. Почетни капитал ЕЦБ је био 5 милијарди евра, са око 40 милијарди евра девизних резерви. Ова средства обезбедиле су државе чланице Евроzone у складу са висином њиховог БДП.¹⁹¹

Услови уласка у ЕМУ дефинишу пет критеријума конвергенције:

- стопа инфлације (мерена индексом потрошачких цена) не сме да износи више од 1,5% у односу на просек стопа инфлације у три земље чланице Уније са најнижом стопом инфлације,
- буџетски дефицит БДП не сме да буде већи од 3% БДП,
- укупни износ јавног дуга не сме да износи више од 60% БДП,
- граница одступања валута од +/-15%, мора се поштовати током две године пре увођења јединствене валуте евра, без девалвације националне валуте у односу на друге валуте земаља ЕУ,
- дугорочне номиналне каматне стопе надржавне обвезнице не смеју да одступају више од 2% у односу на каматне стопе три најуспешније земље ЕУ, тј. три земље са најнижим каматним стопама.¹⁹²

Чланице Евроzone, у случају кршења ових правила, могу бити кажњене финансијски,

¹⁸⁹Белгија, Немачка, Естонија, Ирска, Грчка, Шпанија, Француска, Италија, Кипар, Летонија, Луксембург, Малта, Холандија, Аустрија, Португалија, Словенија, Словачка, Литванија и Финска.

¹⁹⁰Прокопијевић М., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 307.

¹⁹¹European Central Bank, <http://www.ecb.europa.eu/pub/html/index.en.html>

¹⁹²European Central Bank, Convergence Criteria, <https://www.ecb.europa.eu/ecb/orga/escb/html/convergence-criteria.en.html>

као и ускраћивањем средстава из Кохезионих фондова. У пракси се, међутим, то до данас није догодило. Дуго година се толерисало одступање појединих земаља од правила конвергенције, посебно фискалних критеријума. ЕЦБ је покушавала да неутралише инфлаторне ефекте које је стварала фискална недисциплина и у томе је само делимично успела.¹⁹³

У односу на друге облике интеграције, односно Царинску унију и Јединствено тржиште, стварање Европске монетарне уније био је сложенији процес. Он је представљао не само економски већ, пре свега, политички пројекат, јединствен у светској историји јер су сечланице ЕМУ одрекле су се свог монетарног суверенитета, који су пренеле на институције Уније.

Увођењем евра, немачка марка је престала да постоји као национална и међународна валута. У периоду 1995-1999. година, учешће немачке марке у структури светских резерви је износило у просеку 14,6%, а еки-а 5,6% и то са тенденцијом смањивања. Међутим, већ у првој години функционисања, учешће евра је износило 18%, што је веће учешће од било ког ранијег удела немачке марке у светским резервама. Ово показује да су централне банке одмах имале веома велико поверење у евро, иако евро није није национална валута.¹⁹⁴

Механизми ЕМУ имају далекосежно и ограничавајуће деловање које се односи на целу привреду Уније. Највеће користи за земље чланице огледају се у паду каматних стопа, снижавању трансакционих трошкова и повољнијим условима за алокацију ресурса. Недостаци су везани за одсуство флексибилности јединствене валуте за услове у појединим земљама, непоштовање правила конвергенције (посебно ЕЦБ подржава економску политику ЕУ), што подразумева активно вођење монетарне политике и коришћење посебних средстава, у циљу постизања економског раста, а то је у контрадикторности са првим циљем, тј. одржавањем ценовне стабилности и ниских стопа инфлације.¹⁹⁵

Чланице Европске унијесе, према критеријуму чланства у ЕМУ, деле у једну од три категорије: чланице ЕМУ; чланице пред уласком у ЕМУ (оне које желе да се придруже монетарној унији али још увек нису спремне за то); остале чланице (оне које не намеравају да се придруже Еврозони). Поред подела према величини и економској

¹⁹³ Прокопијевић М., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр.310.

¹⁹⁴ Стојановић Б., Међународне валуте: од тетрадрахме до евра, Трећи део: Амерички долар и појава евра, Банкарство 4, Факултет за међународну економију, Београд, 2013, стр. 32.

¹⁹⁵ Afonso A., Furceri D., EMU Enlargement, Stabilization Costs and Insurance Mechanisms, Journal of International Money and Finance, Vol. 27, Issue 2, 2008

снази, ово је трећа најважнија подела чланица, на основу које се формирају секторске политике Уније.¹⁹⁶

Специфичност евра састоји се у томе што је то валута економске зоне која представља монетарну, али не и политичку унију те стога нема јединствену фискалну политику коју би водила нека супранационална власт, већ је она децентрализована, тј. налази се у рукама националних влада. С обзиром да је емпиријска чињеница да фискална равнотежа представља једну од најважнијих детерминанти интернационализације неке валуте, многи сматрају да се у потпуној фискалној суверености евро зоне крије слабост евра у односу на долар. Последња финансијска криза у евро зони, као и приказана историја долара дају аргументе за ову тврдњу.¹⁹⁷

Историја долара показује да стварање политичке уније не представља довољан услов за стабилност националне валуте када је та унија федералног типа. У суштини, историја долара даје две поуке. Прво, политичка унија федералних држава не гарантује аутоматски монетарну и макроекономску стабилност, уколико се унутар федерације не постигне консензус око оптималног нивоа монетарне и фискалне централизације. Друго, стварање тог консензуса може трајати дуго година.¹⁹⁸

1.4. Банкарска унија

Банкарска унија, као нова фаза економске интеграције држава чланица ЕУ, настала је као последица деловања Светске економске и финансијске кризе из 2008. године.

Ублажавање ефеката економске кризе из 2008. године, која је ескалирала као криза јавног дуга у периферним земљама Уније, које су и чланице Европске монетарне уније (Грчка, Шпанија, Португал, Италија), представља нови задатак за ЕМУ.

Због тога је Европска централна банка у сарадњи са Европском комисијом, крајем 2013. године, успоставила систем супервизије, као први корак ка стварању Банкарске уније. Предвиђено је да Јединствени механизам супервизије буде успостављен крајем 2014. године.¹⁹⁹

Документима ЕК у овој области предвиђено је да Банкарска унија буде састављена од

¹⁹⁶Micossi S., How the EU Crisis is Permanently Changing EU Institutions, Policy Insight No 65, Centre for Economic Policy Research, 2013, стр. 8.

¹⁹⁷Стојановић Б., Међународне валуте: од тетрадрахме до евра, Трећи део: Амерички долар и појава евра, Банкарство 4, Факултет за међународну економију, Београд, 2013, стр. 32.

¹⁹⁸Исто.

¹⁹⁹European Central Bank, Building Banking Union, <https://www.ecb.europa.eu/ssm/establish/html/index.en.html>

јединственог надзорног механизма и нових интегрисаних оквира за осигурање депозита, са циљем да се изгради заједнички финансијски оквир ЕУ, као основа финансијске стабилности и да се минимизирају трошкови пропадања банака, што је од значаја за нормално функционисање реалног сектора, односно индустрије Уније.²⁰⁰

Банкарска унија се за сада, тиче само за државе чланице Еврозоне, док оне чланице ЕУ које још увек нису чланице Европске монетарне уније, могу да се придруже. Као даљи корак ка потпуном заокруживању Банкарске уније, у новембру 2015. године, Европска комисија је дала предлог Шеме осигурање депозита, са циљем да се постигне равномеран степен покрића свих депонената у Банкарској унији.²⁰¹

Европска комисија је у септембру 2015. године покренула и механизам стварања Уније тржишта капитала²⁰², са циљем да се обезбеде стабилни извори финансирања за индустрију Уније, и предупредиле могуће кризе.

Стварање Банкарске уније у тесној је вези са постојањем Европске монетарне уније и стварањем заједничке фискалне политике. Постојање и функционисање ова три механизма у будућности ће бити од великог значаја за опстанак Европске уније. Европска монетарна унија, иако се суочава са економском кризом и кризом дефицита појединих држава чланица, за сада је стабилна, док фискална унија још увек не постоји. Наиме, пореска политика је важна област функционисања економске интеграције ЕУ, која је у надлежности држава чланица. због тога, Европска комисија настоји да, увођењем нових механизма, на неки начин стави под контролу економске политике држава чланица, посебно у погледу висине дефицита државног буџета.

У евро зони је постигнут висок степен монетарне централизације оснивањем Европске централне банке (1999. године) али предстоји да се заврши процес стварања банкарске уније. Фискална централизација је почела децембра 2011. године када је усвојен „Фискални споразум“ (Fiscal Compact), којим се уводе тзв. фискалне кочнице-законска ограничења стварања превеликих фискалних дефицита националних држава евро зоне. Полазећи од претходних поука из историје долара с једне стране, и чињенице да је фискална централизација у евро зони као скупу независних држава тек започела, с друге стране, могло би се рећи да евро у догледној будућности-највероватније у целој следећој декади, неће моћи да преузме од долара позицију доминантне међународне

²⁰⁰Исто.

²⁰¹European Commission, Banking and Finance, http://ec.europa.eu/finance/general-policy/banking-union/index_en.htm

²⁰²European Commission, Capital Market Union, COM(2015)468 final

валуте.²⁰³

1.5.Лисабонски уговор – нова фаза интеграција

Лисабонски уговор, који је донет у децембру 2009. године, представља нову фазу политичке и економске интеграције земаља чланица. У овом уговору је дата дефиниција економског поретка Уније и дефинисана улога и надлежност институција ЕУ:

„Унија ће успоставити заједничко тржиште. Она ће радити на одрживом развоју Европе заснованом на уравнотеженом економском развоју и стабилности цена, високо конкурентној социјалној тржишној привреди, која за циљ има пуну запосленост, друштвени напредак и висок ниво заштите и унапређења квалитета животне средине. Она ће унапређивати научни и технолошки развој“.²⁰⁴

Дефиниција је котрадикторна јер представља компромис различитих модела економског устројства појединих чланица. у дефиницији се наглашава да ЕУ истовремено подржава високо конкурентну и социјалну, али и тржишну привреду, што је контрадикција без преседана у савременим дефиницијама економског уређења. Због тога се економски, а пре свега индустријски развој ЕУ, одвија по унутрашњим сложеним правилима. На то треба додати утицај спољашњих фактора, у виду међународне конкуренције и актуелне економске кризе.

У Уговору се такође изричито наглашава да Унија делује само у складу са надлежностима које су јој пренеле националне владе земаља чланица.²⁰⁵

То значи да у многим областима, као што је фискална политика, још увек не постоји општи и заједнички систем који би се примењивао на територији свих држава чланица.

²⁰³Стојановић Б., Међународне валуте: од тетрадрахме до евра, Трећи део: Амерички долар и појава евра, Банкарство 4, Факултет за међународну економију, Београд, 2013, стр. 33.

²⁰⁴Члан 2.3. Уговора о функционисању ЕУ.

²⁰⁵Члан 2.6, 3.6 Уговора о функционисању ЕУ.

2. Стварање индустријске политике Европске уније

Индустријска политика Европске уније је сложен концепт који се подједнако односи на компаније, индустријске секторе (гране) и индустрију у целини. Индустријска политика Уније се развијала постепено и паралелно са осталим секторским политикама. Назив индустријска политика први пут је у неком документу поменут 1970. године, када је Европска комисија у меморандуму „Индустријска политика Заједнице“ дала основу за успостављање заједничке индустријске политике.²⁰⁶

Назив индустријска политика, први пут је постао саставни део законодавства ЕУ 1987. године, када је донет Јединствени европски акт (ЈЕА), који је имао члан „Индустријска политика“²⁰⁷, а затим се такав члан нашао и у Уговору из Мадрихта 1992. године.

2.1. Индустријска политика у Европске уније – историјски развој

У Уговору о функционисању ЕУ (УФЕУ) питања индустријског развоја третирају се у поглављу под називом „Индустрија“, а не „Индустријска политика“.²⁰⁸ Употребљена терминологија указује на разлике које постоје унутар Уније, још од постојања ЕЕЗ.

У погледу дефинисања индустријске политике у ЕЗУЧ, ЕЕЗ и ЕУ, може се истаћи да је постојало начелно неслагања у погледу места и улоге индустријске политике током фаза економске интеграције земаља чланица. Разлике се односе на различите концепте индустријске политике: са једне стране је традиционални приступ, који је за државну интервенцију у индустрији, а са друге либерални приступ, који је против мешања државе у слободно деловање тржишта. Први приступ заступа Француска (и земље Медитерана), а други Немачка и Велика Британија.²⁰⁹

У послератној историји економског развоја Европске економске заједнице издвајају се три различита периода: период реконструкције, од Маршаловог плана до стварања ЕЕЗ, период рапидног раста (1960-1973), и пост кризни период од 1973. године. Први период се поклапа са успостављањем Европске заједнице за угаљ и челик 1951. године,

²⁰⁶European Commission, The Community's Industrial Policy: Commission Memorandum to the Council, COM (70) 100, 1970

²⁰⁷European Commission, Single European Act, http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_en.htm

²⁰⁸ Treaty on European Union, Article 173, 2012, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:FULL:EN:PDF>, стр. 534.

²⁰⁹Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, 2013, стр. 203.

до почетка 1960-их година. Индустијска политика се у овом, почетном периоду интеграције, може изједначити са интервенцијама у секторима производње угља и челика. Инструменти који су коришћени у ту сврху били су планирање инвестиција у ову област, производне и извозне квоте, минималне цене и заштита промета угља и челика. Одређивање цена и субвенције су углавном коришћене за подстицање производње. Из данашње перспективе, то су биле не само секторске мере са циљем да подстакну тржиште или да предупреду тржишне недостатке, већ и мере које су биле толико одређене од стране државе да су биле близу централно-планским.²¹⁰

Када су се тржишне прилике промениле, политика у области угља и челика остала је само у облику координиране политике цена ових енергената. Данас ЕЗУЧ више не важи, а угаљ и челик су у надлежности општих правила трговања у оквиру Уније²¹¹. Ипак се може рећи да је индустријска политика Уније старија од њеног званичног признавања у ЕЕЗ, пошто су први инструменти индустријске политике примењивани у ЕЗУЧ.

ЕЗУЧ је обезбедила стабилно тржиште за угаљ и челик, допринела привредном расту и модернизацији индустрије земаља чланица. Због смањења царинских дажбина за ове производе дошло је до снижења цена ових енергената, а тиме и до снижавања цена крајњих производа. То је обезбеђено спровођењем строгог надзора над применом ЕЗУЧ од стране Суда правде и Савета Европе, који су водили рачуна о правилима и имплементацији споразума међу земљама чланицама.

2.1.1. Индустијска политика Европске економске заједнице од 1957. до 1990. године

Други период у развоју заједничке индустријске политике ЕУ, односи се на период брзог раста привреде Уније, који почиње 1960-их година. Наиме, Уговором из Рима (1957. године) успостављена је Европска економска заједница (ЕЕЗ) и постављена основа за стварање Царинске уније и Заједничког тржишта. Уведене су заједничке царине према трећим земљама, ограничене су субвенције, укинута су царине и нецаринске баријере међу земљама чланицама, те успостављене основе будућих секторских политика ЕУ.

Ово је време убрзаног привредног и индустријског раста и време прве значајне примене мере индустријске политике на нивоу Заједнице.

²¹⁰ Исто, стр. 207.

²¹¹ Jovanović M., *The Economics of European Integration*, UN, Geneva, 2005, стр. 7.

Прва значајнија примена индустријске политике у ЕЕЗ била је у време рапидног раста индустрије, када су проблеми структурне неизбалансираности, промена у дистрибуцији богатства, растућих интеграција и бројних уских грла, наметнули потребу интервенције.²¹²

Оправдање за вођење индустријске политике у ЕЕЗ је да је индустријска политика потребна као допуна тржишту у случају његовог неуспеха.²¹³

Због тога је индустријска политика секторски оријентисана и усмерена на подстицање индустријске производње конкретног сектора. Секторске, односно верикалне мере, као што су реструктурирање и помоћодређеним секторима индустрије и појединим пројектима доминантне су у скоро свим земљама чланицама (Picking winners policy). Секторски приступ доминантан је у Француској, па се због тога овај период у развоју индустријске политике Уније често назива „француска индустријска политика“.²¹⁴

С обзиром на то да је фокус у том периоду био на стварању Царинске уније, индустријска политика је у ЕЕЗ постојала само у облику пасивних мера царинске заштите појединих сектора и индустрија.

Овај доминантни дефанзивни концепт индустријске политике се крајем 1980-их година замењује офанзивним концептом, који постаје неопходан са проширењем ЕЕЗ на југ Европе и уласком мање развијених земаља у чланство.

Први корак ка стварању заједничке индустријске политике био је Колонијев извештај из 1970. године, којим је Европска комисија представила анализу структуре индустрије ЕЕЗ. Колонијев извештај је дао основне правце даљег индустријског развоја ЕЕЗ, који тада нису садржани у оквиру заједничке индустријске политике, већ у ширим циљевима заједничке економске политике. Колонијев извештај садржао је програм Генералног директората број 3 (ГДЗ), задуженог за питања индустрије, као и анализу стања индустрије ЕЕЗ. Извештај истиче да су главни циљеви индустријске политике: заокружење царинске и економске уније, решавање проблема структурне несуклађености на националном и регионалном нивоу и раст индустрије. Овај извештај сматра се веома важном основом за идеју о заједничкој индустријској политици, са приоритетима које је дао Савет ЕЕЗ.²¹⁵

Анализа Европске комисије из 1970. године указује на институционалне проблеме,

²¹² Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, 2013, стр. 207.

²¹³ Bollino A., *Industrial Policy A Review of European Approaches*, London, 1983, стр. 49, према Љ.Савић, Економика индустрије, Економски факултет Београд, 2013, стр. 207.

²¹⁴ Mendoza J., Rouhier S., *European Industrial Policy*, Brussels, 2012, стр. 13.

²¹⁵ European Commission, *The Community's Industrial Policy: Commission Memorandum to the Council*, COM (70) 100, 1970.

страх од наднационалности, те недостатак ресурса и законских основа за спровођење циљева Колонијевог извештаја.²¹⁶

Комисија је тада поставила три главна циља индустријске политикена нивоу Заједнице, и то: стварање снажних темеља за економску и политичку унију, подршка економском расту и прихватљив степен технолошке независности од САД.²¹⁷

Заједничка индустријска политика у овом периоду је имала за задатак и усклађивање акција држава чланица у овој области због тога што је индустријска политика на нивоу земаља чланица, услед деловања спољашних фактора, била углавном усмерена на реструктурирање одређених индустријских сектора.

У ЕЕЗ је дакле, током 1970-их година преовлађујућа била политика подстицања стратешких грана индустрије. У почетку су владе земаља чланица спроводиле политику подстицања опадајућих грана, да би се касније прешло на подршку развоју оних индустријских грана које се заснивају на високом учешћу знања из области науке и истраживања и развоја.²¹⁸

Најзначајнији национални стратешки пројекти у земљама чланицама су били: брзи железнички транспорт и електроника у Француској, авиокосмичка индустрија у Немачкој, Великој Британији и Италији, авио индустрија у Холандији. Највеће достигнуће у Француској је брза железница TGV, успешно је било улагање холандске државе у пројекат путничког авиона FOKKER.²¹⁹

Због нафтних шокова из 1970-их година, долази до усмерења на питање конкурентности индустрије ЕЕЗ на међународном тржишту. Први заједнички Акциони програм за индустријску политику, усвојен 1973. године, предвиђа мере како хоризонталног карактера, тако и секторске мере у расподели средстава за подршку одабраним индустријама.²²⁰

У овом програму предвиђено је да се, поред општих хоризонталних мера (смањење техничких и трговинских баријера, уједначавање различитих привредно-системских решења), примењују и секторске мере које су се, између осталог, односиле на расподелу јавних средстава намењених авио и компјутерској индустрији, бродоградњи и производњи папира.

²¹⁶European Commission, The Community's Industrial Policy: Commission Memorandum to the Council, COM (70) 100, 1970.

²¹⁷Исто.

²¹⁸Mendoza J., Rouhier S., European Industrial Policy, Brussels, 2012, стр. 13.

²¹⁹Soete L., From Industrial to Innovation Policy, Journal of Industry Competition and Trade, vol 7, 2007, стр. 17.

²²⁰<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41973X1220:EN:HTML>

Паралелно постојање хоризонталних и секторских мера одређује индустријску политику ЕЕЗ током целог овог периода.

У овом периоду долази и до неколико проширења, те је због тога било непходно да се спроведу структурна прилагођавања у индустрији Заједнице. Почетком 1980-их година, секторски усмерена индустријска политика је углавном примењивана у текстилној, аутомобилској, авио, индустрији челика и бродоградњи.

У периоду после доношења Акта о јединственом унутрашњем тржишту (1986. године) и Јединственог европског акта, ЈЕА (1987. године), долази до стварања заједничког унутрашњег тржишта и стварања индустријске структуре на нивоу заједничког тржишта ЕЕЗ.²²¹

Индустрија ЕЕЗ тада добија јединствени приступ целокупном тржишту свих земаља чланица. Предузећа добијају могућност да профитирају из економије обима, те тако постану конкурентнија. Индустрија добија користи од заједничког унутрашњег тржишта у виду масовне производња, специјализације, стандардизације и интеграције индустрије ЕЕЗ.²²²

Први корак ка координисаној наднационалној индустријској политици било је формално прихватање надлежности за политику истраживања и технолошког развоја, која је дефинисана у Јединственом Европском акту. Индустријска политика је имала приоритет у унапређењу високих технологија, па је технолошка политика сматрана за централни елемент активне индустријске политике.²²³

Имајући у виду све јачу конкуренцију из САД, Јапана и азијских земаља, креатори политика ЕЕЗ фокусирају се на унапређење индустрија високих технологија. Због тога у овом периоду долази до заједничких инвестиција у велике пројекте из ове области, а уводи се и јединствени систем јавних тендера у ЕЕЗ. У ЈЕА је први пут унето поглавље које се односи на технолошку политику и тиме је створена основа за оквирне програме за истраживање и развој. Индустрији ЕЕЗ је постављен циљ јачања научно-технолошке основе индустрије. Због тога, индустријску политику ЕЕЗ карактерише подршка специфичним гранама и активностима, са циљем да се конкурише програмима развоја високих технологија и пројеката великих размера САД и Јапана. Тада су подржани

²²¹http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_en.htm

²²²Moravcsik A., Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, International Organization 45, 1, 1991, <http://www.princeton.edu/~amoravcs/library/sea.pdf>

²²³Мићић В., Индустријска политика Европске уније, Економски хоризонти, Крагујевац, 2008, стр. 49.

програми Airbus, Eureka, Esprit.²²⁴

Међутим, и поред покретања нових пројеката, индустрија ЕЕЗ није могла да парира конкуренцији на међународном тржишту. Већ у овом периоду постаје очигледна супротност концепција развоја и све већи технолошки јаз у корист САД и Јапана.

2.1.2. Индустријска политика Европске уније од 1990. до 2000. године

Нова фаза у развоју заједничке индустријске политике Уније почиње 1990. године, када се Савет за индустрију Европске комисије сагласио о циљевима заједничке индустријске политике, који су касније уграђени у Уговор из Маастрихта 1992. године.

Основни принципи индустријске политике Уније постављени су 1990. године, у документу Европске комисије „Индустријска политика у отвореном и конкурентном окружењу: смернице за заједнички приступ“.²²⁵

У овом документу Комисија предлаже кохерентну стратегију индустријске политике, са циљем да се створе повољни услови за развој предузећа и унапређење њихове конкурентности, као и да се предупреду тржишни недостаци. Предложено је да индустријска политика користи инструменте других секторских политика ЕУ. Програм јединственог тржишта требало је да буде остварен до 1992. године.

Овај документ је значајан по томе што Европска комисија износи став да секторска индустријска политика Уније није ефикасна у случајевима када је потребна брза интервенција на промене из окружења. Због тога се предлаже да се питања индустрије решавају мерама хоризонталне индустријске политике.

Са друге стране, Комисија ставља акценат на оне секторе којима су потребне структурне промене, односно да се подстакну структурне промене у три фазе:

-прво, обезбедити неопходне предуслове за прилагођавање (конкурентско окружење, економска стабилност, систем образовања, промоција социјалне кохезије и достизање високог нивоа стандарда у заштити животне средине),

-друго, омогућити структурне променеспровођењем политике јединственог унутрашњег тржишта, са акцентом на стандардизацији, јавним набавкама, законским оквирима за пословање, спречавањем нецаринских баријера, либерализацијом тржишта,

²²⁴Soete L., From Industrial to Innovation Policy, Journal of Industry Competition and Trade, vol 7, 2007, стр. 18.

²²⁵European Commission, Industrial Policy in an Open and Competitive Environment: Guidelines for a Community Approach, EC, COM(2002) 714, 1990, стр. 4.

-треће, убрзати структурне промене, као што су: подстицање развоја малих и средњих предузећа, боље коришћење социјалног капитала, те подстицање активности истраживања и развоја.²²⁶

Европска комисија предлаже заједничке мере у секторима производње челика, текстилне индустрије и бродоградње. Промовишу се такође, сектори био и информационах технологија и машинске индустрије као они који ће бити водећи сектори развоја индустрије у будућности.²²⁷

О заједничкој индустријској политици Уније се први пут експлицитно говори у Уговору из Маастрихта 1992. године, у члану 130, којим се „Заједница и земље чланице обавезују да обезбеде услове неопходне за конкурентност индустрије ... кроз политике и активности које су предвиђене Уговором“.²²⁸

Ова реченица дефинише четири главна циља економске политике, који такође јасно представљају и циљеве индустријске политике ЕУ. То су:

- убрзавање прилагођавања индустрије на структурне промене,
- обезбеђивање повољног окружења за приватно предузетништво и развој предузећа на целој територији Уније, посебно малих и средњих предузећа,
- обезбеђивање повољног окружења за сарадњу међу предузећима,
- искоришћавање потенцијала индустрије са фокусом на иновације, истраживање и технолошки развој.

Овим се по први пут у ЕУ истиче да су индустријска политика и политика иновација две стране исте стратегије дизајниране да ојачају конкурентност индустрије ЕУ на међународном тржишту.²²⁹

Веза индустријске политике са политиком иновација у овом периоду, посебно долази до изражаја у документима Европске комисије о глобалном информационом друштву.

ЕК је 1993. године објавила документ „Бела књига: Раст, конкурентност, запошљавање-изазови и путеви у 21. век“, у коме се истиче посебна важност подстицања активности истраживања и технолошког развоја, кроз прилагођавање система образовања и европских мрежа у областима транспорта, телекомуникација и енергетике, као и

²²⁶ European Commission, Industrial Policy in an Open and Competitive Environment: Guidelines for a Community Approach, EC, COM(2002) 714, 1990, стр. 28.

²²⁷ Исто.

²²⁸ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm

²²⁹ European Commission, Industrial Policy in an Open and Competitive Environment, COM (90)556, 1990, <http://aei.pitt.edu/5690/1/5690.pdf>

подстицањем јавно-приватних партнерстава у овим областима.²³⁰

Следи „Извештај Европске комисије из 1994. године: Политика конкурентности индустрије за Европску унију“.²³¹

У Извештају се истичу приоритети заједничке индустријске политике, који се односе на подстицање инвестиција у области заштите животне средине, развој сарадње између различитих индустријских сектора, заштиту конкуренције и модернизацију улоге администрације кроз смањење бирократских процедура. Заједничка индустријска политика је тада дефинисана на основу шест принципа, и то:

-субсидијарност: индустријска политика се дефинише и примењује у сарадњи са земљама чланицама, ЕУ је одговорна за решавање оних проблема који се ефикасније могу решити на нивоу Уније;

-јавно-приватно партнерство: одговорност за спровођење и успех индустријске политике деле подједнако јавни и приватни сектор;

-конкурентност: главни циљ индустријске политике централно је место свих политика ЕУ. Овај циљ би требало постићи мерама структурног прилагођавања индустрије, обезбеђивањем повољног окружења за удруживање индустрија унутар ЕУ и подстицањем инвестиција у истраживања и развој;

-доминација хоризонталног модела: индустријска политика је заснована на неутралним мерама и тежи да се обезбеди повољан амбијент за развој индустрије и функционисање слободног тржишта, уз избегавање протекционистичких мера;

-корекција тржишних недостатака, уз мешање само у случајевима спречавања монопола на тржишту, спречавања криза, заштиту права интелектуалне својине и спречавањем неравноправности између јавног и приватног сектора; као и

-постизање компромиса између ефикасности привреде и социјалне кохезије.²³²

Из свега наведеног може се закључити да је почетком 1990-их година заједничка индустријска политика ЕУ била концепт у коме, ипак преовладавају мере хоризонталне индустријске политике. Примена ових мера на националном нивоу, са друге стране захтевала је селективни приступ, пошто су мерама индустријске политике били циљани поједини сектори индустрије, поједини региони или поједини пројекти. Имајући у виду да су одређени индустријски сектори осетљивији на промене из окружења, што због тржишних услова, што због недовољне развијености

²³⁰ European Commission, White paper: Growth, competitiveness, employment-the challenges and ways forward into 21st century, COM (93)700, 1993

²³¹ European Commission, An Industrial Competitiveness Policy for the European Union, Brussels, 1994, стр. 9.

²³² Исто.

тих сектора индустрије у ЕУ, уследило је дефинисање вертикалне индустријске политике на нивоу сектора, углавном у секторима индустрије челика, бродоградњи, модној и текстилној индустрији, аеронаутици, аутомобилској и фармацеутској индустрији.

Изазови са којима се индустрија ЕУ суочавала на светском тржишту у то време, захтевали су шири и комплекснији приступ, због чега је 1995. године донет „Извештај о примени закључака Савета ЕУ о индустријској политици“, у коме се истиче да све мере индустријске политике треба да воде унапређењу степена конкурентности индустрије ЕУ.²³³

Овај документ означава прекретницу у вођењу заједничке индустријске политике ЕУ, пошто од тада Европска комисија разматра ово питање у својим годишњим извештајима о конкурентности индустрије ЕУ.

Документом из 1998. године „Конкурентност предузећа из ЕУ у светлу глобализације“, Европска комисија позива индустрију, трговинске уније и институције ЕУ да дефинишу нову индустријску политику и предлаже мере за унапређење конкурентности предузећа са територије ЕУ на светском тржишту.²³⁴

У овом периоду је кључно питање да ли је ЕУ ограничавала креирање и спровођење индустријске политике на нивоу земаља чланица. При томе треба имати у виду да у то време постоје две врсте утицаја које је ЕУ имала на индустријске политике земаља чланица. Први случај је директан утицај на земље чланице и њихову могућност да подрже изабрана предузећа или индустрије, са намером да се обезбеди и гарантује фер конкурентност на тржишту Уније. Други је индиректан утицај ЕУ, у смислу постављања циља да се отклони буџетски дефицит, што намеће потребу побољшавања ефикасности најважнијих индустријских сектора.²³⁵

Основне мере и инструменти које је ЕЕЗ примењивала односе се на: опште мере за развој тржишта и за установљавање монетарне уније (индустријска политика је део опште економске политике); спољно-трговинску политику (антидампинг, билатералне и мултилатералне трговинске уговоре са последицама на индивидуалне индустријске секторе); социјалну и регионалну политику (због неприхватљивих регионалних последица процеса индустријског реструктурирања); политику конкуренције (правни

²³³ European Commission, Implementation of Council Resolutions and Conclusions on Industrial Policy, SEC (95)437

²³⁴ European Commission, Competitiveness of European Enterprises in the face of globalisation, COM (98)718, 1998

²³⁵ Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, 2013, стр. 217.

инструменти за интервенцију у тржишним механизмима и инструменти за контролу државне помоћи); политику истраживања и развоја и унапређења сарадње између индустријских компанија.²³⁶

У овом периоду, носиоци развоја националних индустрија све више добијају „анационални“ карактер, што значајно утиче на (не)могућност вођења националне индустријске политике. Са друге стране, на нивоу ЕУ инсистира се на либерализацији и потпуној регулацији заједничког тржишта, што је такође смањивало могућност деловања националних индустријских политика земаља чланица.

2.1.3. Индустријска политика Европске уније – Лисабонска агенда, 2000-2010. година

Лисабонска стратегија (Лисабонска агенда) донета је 2000. године, са циљем да учини ЕУ „најконкурентнијом и динамичном економијом заснованом на знању до 2010. године“.²³⁷

Стратегија је имала три основна циља:

- економски, тј. транзиција индустрије ЕУ ка конкурентној, динамичној и економији заснованој на знању (акцент је на улагањима у истраживања и развој);
- социјални, модернизација социјалне политике ЕУ инвестирањем у људске ресурсе (акцент је на образовању и мерама активне политике запошљавања);
- заштита животне средине (акцент је на одрживом развоју).²³⁸

Индустријска политика је уграђена у Лисабонску агенду са циљем да се убрза економски раст и запошљавање, а да се истовремено обезбеди социјална кохезија и одрживи развој. У овом периоду истичу се јаке стране индустрије Уније (нпр. суфицит у трговању са трећим земљама, добра позиција у погледу система квалитета), као и уочене слабости (смањена конкурентска способност у секторима високих технологија, у поређењу са САД и Јапаном). Општи су закључци да положај индустрије Уније није неповољан, али да упркос томе постоји потреба за већа улагања у нове технологије и иновације, као и у информационе технологије. Истиче се да заједничка индустријска политика треба да делује тако да индустрија ЕУ достигне циљ најконкурентније индустрије на свету. Овај циљ би требало постићи улагањима у истраживања, развој иновација, социјалном кохезијом и улагањима у одрживи развој.²³⁹

²³⁶Мићић В., Индустријска политика Европске уније, Економски хоризонти, Крагујевац, 2008, стр. 52.

²³⁷http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm

²³⁸European Council, Lisbon 2000, Presidency Conclusions, стр. 5.

²³⁹Mahony M., Van Ark B., EU Productivity and Competitiveness: An Industry Perspective: Can Europe Resume

Лисабонска агенда представљала је амбициозни план економских реформи и унапређења конкурентности индустрије Уније. Значај Лисабонске агенде је у томе што је њоме обновљен интерес за индустрију и вођење активне заједничке индустријске политике. Постоје бројни разлози за то:

Прво, глобализација, технички и технолошки развој, и велика брзина структурних промена у светској економији траже примену нових инструмената индустријске политике. Традиционални инструменти индустријске политике су исцрпљени, односно не могу се користити у великој мери, услед важења уговора у оквиру Светске трговинске организације и ГАТТ, као и правилима заштите конкуренције у ЕУ. Мења се и географска структура саме ЕУ, те то захтева нову дефиницију региона и регионалне политике. Нове земље чланице теже да привуку стране директне инвестиције, како би смањиле јаз у БДП и стандарду живота у односу на старе богатије земље ЕУ.

Друго, Комисија констатује да процеси, као што су умрежавање индустрија у оквиру Јединственог европског тржишта, приватизација и дерегулација, нису довели до очекиваног раста производње и запослености. Лисабонска агенда због тога је у центар пажње ставила достизање привредног раста од 3% , као и циљ да ЕУ постане најконкурентнији регион у свету до 2010. године.

Треће, деиндустријализација, опадање удела индустрије у БДП ЕУ, пре свега због сељења индустријске производње ван граница ЕУ, као и због убрзаногиндустријског развоја Кине и Индије.

Четврто, стална проширења ЕУ стварају велики јаз између старих и нових земаља чланица у степену продуктивности и нивоу дохотка. Проширења такође, доводе до продубљивања регионалних разлика у нивоу развијености индустрије.²⁴⁰

Због тога се већина циљева Лисабонске агенде односи се на индустрију Уније. Циљеви су били конкретизовани захтевима да се до 2010. године оствари:

- повећање стопе запослености са 61% на 70%,
- повећање стопе раста БДП са 2,1% на 3%,
- повећање улагања у истраживање и развој на 3% БДП.²⁴¹

За остварење ових циљева, посебно после проширења из 2004. године и предвиђеним

the Catching-up Process, 2004, European Commission, Brussels, стр. 34.

²⁴⁰Aiginger K., SieberS., Towards a renewed industrial policy in Europe, European Commission, DG Enterprise, WIFO, 2005, стр. 62.

²⁴¹Кроња Ј., Водич кроз стратегију Европа 2020, Европски покрет у Србији, 2011, <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-evropu-2020.pdf>, стр. 14.

проширењем из 2007. године, Унија је морала да конкретизује хоризонталну индустријску политику, којом је требало да створи опште услове за конкурентност индустрије. Ово је требало постићи у садејству са другим секторским политикама, кроз отворени метод координације (ОМС - Open Method of Coordination) и постављање смерница (Benchmarks), тј. вредновање и ширење најбоље праксе између држава чланица. У оквиру стратегије је поднаслов „Национални акциони планови“, које су креирале владе земаља чланица, а у који је унет велики број мера из области деловања индустријске политике.

Међутим, већ на средини периода, односно 2005. године постало је јасно да је циљеве немогуће постићи. Циљеви су били прешироко постављени, тј. било је чак 28 основних циљева, 120 подциљева и 117 индикатора.²⁴² То је било превише за праћење и контролу, а државе чланице нису се придржавале својих националних акционих планова.

За постизање циљева повећања запослености и повећања улагања у истраживања и иновације, било је неопходно примењивати и мере вертикалне индустријске политике, што је значило створити потпуно нови приступ заједничкој индустријској политици.

У периоду 2002-2006. године, Европска комисија је донела бројне документе који се односе на индустријску политику.

Најважнији, документи, на основу којих се развија нови концепт индустријске политике, и иновирање Лисабонске стратегије су: „Индустријска политика за проширену ЕУ“ (2002. године)²⁴³, „Подстицање структурних промена: индустријска политика за проширену ЕУ“ (2004. године)²⁴⁴, „Примена програма из Лисабона: политике за подстицање прерађивачке индустрије ЕУ - према интегрисаној индустријској политици“ (2005. године).²⁴⁵

У наведеним документима, Европска комисија препоручује примену како хоризонталних, тако и вертикалних мера индустријске политике, на нивоу Уније. Комбинација мера хоризонталне и вертикалне индустријске политике, по први пут се назива „приступ матрице“ (matrix approach) у Извештају о конкурентности прерађивачког сектора ЕУ из 2005. године. У извештају су означена четири основна

²⁴²Кроња Ј., Водич кроз стратегију Европа 2020, Европски покрет у Србији, 2010, <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-evropu-2020.pdf>, стр. 8.

²⁴³ European Commission, Industrial policy in an enlarged Europe, COM (2002)714, December 2002

²⁴⁴ European Commission Fostering structural change: an industrial policy for an enlarged Europe, COM(2004)274, April 2004

²⁴⁵ European Commission, Implementing the community Lisbon Programme: a policy framework to strengthen EU manufacturing-towards a more integrated approach for industrial policy, COM(2005),474

сектора индустрије као она којима треба пружити посебну подршку. То су: прехранбена индустрија, машинска индустрија, индустрија моде и базична и интермедијарна индустрија. Овај документ је значајан јер се у њему уједињују дотадашњи традиционални циљеви индустријске политике ЕУ са једне стране, са циљевима политике заштите конкуренције, као и са ширим циљевима, као што је социјална и економска кохезија и стандарди животне средине, са друге стране. Инструменти који се користе су најчешће субвенције, порески подстицаји, мере регулације или дерегулације, као и подстицање иновација.²⁴⁶

У овом периоду постоји, такође, разлика у концепцијивођења индустријске политике на нивоу земаља чланица ЕУ, које се могу сврстати у четири групе²⁴⁷:

-Прва група су мале нордијске земље, Шведска, Финска и Данска, које примењују концепт индустријске политике зацртан Лисабонском стратегијом. У овим земљама државна помоћ индустрији скоро да и не постоји. Регулација тржишта је мала, а велика су улагања у истраживања, образовање, информационе технологије и концепт сталног учења. Резултат овакве индустријске политике је висок удео нових технологија и на њима засноване индустрије.

-Другу групу земаља чине Немачка, Француска, Италија, у којима је државна помоћ индустрији виша од просека ЕУ, регулација тржишта је средња или висока, а улагања у нове технологије на средњем нивоу од просека ЕУ. Француска и Немачка имају веће нивое улагања у истраживања и иновације, док су у Италији иста на релативно ниском нивоу.

-Трећу групу чине Белгија, Холандија и Аустрија које имају ниске нивое државне помоћи, а регулација тржишта је више административна него економска. Изузетак је Белгија где се бележи висок ниво државне помоћи. Ове три чланице ЕУ имају недостатак научника и инжењера. Због тога је њихов удео у истраживањима и развоју скроман, као и удео у информационо-комуникационим технологијама.

-Четврту групу чине периферне чланице, Грчка, Шпанија и Португалија, које имају ниске нивое улагања у истраживање и иновације. Регулација тржишта је висока, а удео високих технологија мали.²⁴⁸

²⁴⁶ Aiginger K., Sieber S., Report on the Competitiveness of European Manufacturing, European Commission, WIFO, 2005, стр. 40.

²⁴⁷ За поделу су узети индикатори о обиму и природи државне помоћи; регулатива, приступ тржишту и степен заштите конкуренције; као и подаци о иновативности, образовању, дифузији технологије и доступности извора финансирања. Ова три индикатора односе се на инструменте индустријске политике на, док се четврти сет индикатора односи на степен развијености сектора високих технологија.

²⁴⁸ Исто.

Може се закључити да је у самој ЕУ присутно груписање чланица, које је доказ ставада низак ниво државне помоћи, мање тржишне регулације и виши ниво улагања у нове технологије и економију знања кореспондира са позитивним резултатима индустрије. Резултат се мери високим нивоом високотехнолошки интензивних индустрија, односно оствареним резултатима, који су у складу са циљевима Лисабонске агенде и добрим макроекономским перформансама.

2.1.4. Ефекти спровођења Лисабонске агенде

Због ефеката Глобалне финансијске и економске кризе од 2008-2009. године дошло је до великог пада привредне активности ЕУ чиме је готово поништен напредак у остваривању лисабонских циљева. Само у 2009. години, БДП Уније пао је за 4%.²⁴⁹

У периоду од марта 2008. до децембра 2009. године, незапосленост је повећана за 7 милиона, док је индустријска производња пала за 20%.²⁵⁰

Укупна улагања у истраживање и иновације маргинално су повећана, са 1,8% у 2000. години, на 1,9% од БДП Уније у 2008. години.²⁵¹

У периоду 2000-2010. године ЕУ је имала два значајна проширења и постала Унија од 27 земаља чланица. Пре ступања у чланство нових земаља, процене су биле да оне имају велики потенцијал у смислу раста БДП (просечно 4% годишње) и атрактивност за привлачење СДИ.²⁵²

Очекивања да ће проширења за још 12 чланица у овом периоду, допринети расту индустрије Уније нису се остварила. Иако су нове чланице ЕУ постигле резултате мерене макроекономском стабилношћу, либерализацијом тржишта и модернизацији институција, њихова индустријска структура се још увек разликује од структуре индустрије старих чланица ЕУ. БДП ових земаља је далеко испод просека Уније, док је њихова индустрија још увек ниско специјализована, са доминацијом ниско-технолошких и радно-интензивних сектора, уз продуктивност рада која је на нивоу од око 50% продуктивности у Унији.²⁵³

²⁴⁹ European Commission, Eurostat Yearbook 2012, стр. 315.

²⁵⁰ European Commission, Europe 2020 – Background Information for the Informal European Council, 11.2. 2010, http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/statements/pdf/20100210_3_en.pdf

²⁵¹ Ради се о просеку за целу ЕУ, иако су неке државе као Данска, Финска Шведска премашиле 3%, а друге су биле близу (Аустрија, Немачка). Извор: Eurostat Yearbook 2012, стр. 577.

²⁵² http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50017_en.htm

²⁵³ Мићић В., Индустријска политика Европске уније, Економски хоризонти, Крагујевац, 2008, стр. 58.

Најважнији допринос Лисабонске агенде је у томе што се њоме обнавља интересовање за вођење јасно издиференциране индустријске политике на нивоу Уније, што претпоставља постојање новог приступа заснованог на новој филозофији развоја индустрије у ЕУ. Са једне стране, доминантан је хоризонтални приступ, тј. инструменти индустријске политике су општи и омогућавају повољну климу за одржавање достигнутог нивоа конкурентности индустрије ЕУ. Са друге стране, постало је јасно да ефекти широко постављених мера хоризонталне индустријске политике, могу значајно варирати од једног до другог сектора индустрије, те да унапређење конкурентности тражи специфичну комбинацију различитих мера за специфичне секторе. Неки сектори захтевају микс комплементарних мера, које нису релевантне и неопходне. На пример, политика иновација и патената има већи утицај у технолошки вођеним секторима индустрије; политика образовања је важнија у радно интензивним секторима; фундаментална истраживања су од велике важности у индустријама у којима се користе нове генеричке технологије, попут биотехнологија, за разлику од зрелих традиционалних сектора индустрије; дерегулација има више утицаја у стриктно регулисаним секторима, попут фармацеутске индустрије, а мањи или никакав утицај у текстилној индустрији.²⁵⁴

Резултати спровођења Лисабонске агенде такође се разликују у земљама чланицама. Показало се да оне земље чланице ЕУ које су највише поодмакле у остваривању лисабонских реформи биле оне које су најспремније дочекала кризна времена.²⁵⁵

Најбоље резултате имале су нордијске земље, затим Аустрија и Холандија, нешто слабије Француска, Немачка и Велика Британија, а лошије Шпанија, Португал, Грчка и Италија.²⁵⁶

Независна евалуација Центра за европску реформу показале је да је током декаде спровођења Лисабонске агенде, јаз између најразвијенијих и најмање развијених земаља чланица постао већи (у 2010. у односу на 2008. годину). Економска криза и проширења из 2004. и 2007. године су још више повећала разлику у развијености земаља чланица.²⁵⁷

Због тога се јавила потреба за конципирањем потпуно новог модела развоја индустрије

²⁵⁴ European Commission, *Fostering structural change: an industrial policy for an enlarged Europe*, 2004, стр. 11.

²⁵⁵ Кроња Ј., Водич кроз стратегију Европа 2020, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 15.

²⁵⁶ Tilford S., Whyte P., *The Lisbon Scorecard X: The Road to 2020*. Centre for European Reform, 2010, http://www.cer.org.uk/pdf/rp_967.pdf

²⁵⁷ Tilford S., Whyte P., *Innovation: How Europe can take off*, 2011,

http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/rp_998-139.pdf

у ЕУ.

Израз „нова индустријска политика“ први је употребио Гинтер Верхојген, потпредседник Европске комисије, задужен за предузећа и индустрију, у новембру 2005. године, промовишући обновљену Лисабонску стратегију речима: „Нова индустријска политика није рецидив са почетка постојања индустријске политике, она се не заснива на субвенцијама или протекционизму. Она треба да обезбеди одговарајуће оквирне услове за развој предузећа и иновација како би ЕУ постала атрактивно место за индустријске инвестиције и нова радна места.“²⁵⁸

Он је указао на изазовеса којима се суочава индустрија ЕУ: Прво, постоји велики јазпродуктивности између ЕУ и САД, што је у извесној мери последица индустријске структуре САД где је сектор информационо-комуникационих технологија један од покретача раста. Друго, међународна размена ЕУ је још увек концентрисана у секторима са средње високим технологијама, што чини индустрију ЕУ рањивом у односу на конкуренцију из Кине, Азије и других земаља у развоју. Треће, ЕУ није довољно конкурентна локација за истраживање и иновације. САД и Јапан су успешније у привлачењу истраживача и висококвалификованог особља, а све више су то Кина и Индија.²⁵⁹

У овом периоду постоје разлике у вођењу индустријске политике у различитим чланицама ЕУ (немачки француски, скандинавски модел). Група скандинавских земаља (Шведска, Финска, Данска) много је инвестирала у истраживање и развој и образовање са посебним фокусом на информационо комуникационе технологије и стварање економије знања. Због тога нордијске земље могу бити репер за индустријску и иновациону политику у будућности. Француски модел индустријске политике, са акцентом на развој приоритетних сектора или пројеката имао је неке успехе (Аирбус, Аријан), али и многе промашаје (Минител, француски Гугл). Медитеранске земље чланице су имале период развоја, али нису инвестирале довољно у иновације и образовни систем. Нису надоградиле своју индустријску базу, али су задржале веома велики војни сектор.²⁶⁰

Обновљеном Лисабонском агендом, индустријска политика и политика иновација се спајају, делимично због тога што су субвенције дозвољене само за мале фирме, start-up и за пројекте у вези технологије. Нове иницијативе наглашавале су

²⁵⁸http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-05-710_en.htm

²⁵⁹Исто.

²⁶⁰ Aiginger K., A Systemic Industrial Policy to Pave a New Growth Path for Europe, WIFO, Vienna, 2012, <http://wiiw.ac.at/files/events/systemic-industrial-policy-n-193.pdf>, стр. 9-10.

значај хоризонталних мера, уз уважавање да ипак све хоризонталне мере имају различит утицај на високе и ниске технологије (нпр. иновације) и хоризонталне мере зато треба допунити у појединим гранама индустријесекторским мерама (нпр. стандардизацијом).²⁶¹

2.1.5. Концепт нове индустријске политике Европске уније -Стратегија Европа 2020

Стратегија „Европа 2020“, донета је у јуну 2010. године, као наставак Лисабонске агенде и представља основни стратешки документ за вођење индустријске политике Уније. Основни елементи нове стратегије су: три повезане приоритетне области, пет главних квантитативних циљева, седам водећих иницијатива, десет интегрисаних смерница, координација економских политика, чвршћи инструменти праћења остваривања Стратегије, јасна подела надлежности и релевантност за земље које желе да постану чланице ЕУ.²⁶²

Стратегија такође подразумева и конзистентнији и кохерентнији спољни наступ ЕУ, кроз заједничку спољну и безбедносну политику, трговинску политику и спољне димензије других заједничких политика, што је новина у односу на Лисабонску агенду.²⁶³

Три приоритетне области Стратегије „Европа 2020“ су:

-паметан раст – развој економије засноване на знању (наука, образовање, иновације и дигитално друштво),

-одрживи раст – истовремено подстиче конкурентност и производњу која се ефикасније односи према ресурсима и

-инклузивни раст – унапређење тржишта рада, борба против сиромаштва и социјална кохезија.²⁶⁴

Стратегија има један краткорочни приоритет, а то је излазак из кризе, уз пет главних циљева које треба остварити до 2020. године.

²⁶¹ Исто.

²⁶² European Commission, EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM, Brussels, 2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUri-Serv.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

²⁶³ Кроња Ј., Водич кроз стратегију Европа 2020, Европски покрет, Београд, 2011, стр. 17.

²⁶⁴ European Commission, Consultation on the future "EU 2020" strategy, COM (2009)647 final, Brussels, 2009.

Табела број 12: Пет главних циљева Стратегије Европа 2020

1	Повећати стопу запослености на нивоу Уније на 75% (са 69% у ЕУ у 2010.)
2	Остварити 20/20/20 климатско-енергетски циљ, смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште 20% у односу на 1990. годину, повећати за 20% енергију из обновљивих извора, за 20% повећати енергетску ефикасност
3	Повећати улагања у истраживања и развој са 1,9 % на 3% од БДП Уније
4	Повећати проценат становништва са високим образовањем са 31% на 40% и снизити стопу раног напуштања школовања са 15% на 10%
5	Смањити број људи који живе испод линије сиромаштва за 25% (са 80 на 60 милиона људи)

Извор: European Commission, Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM, Brussels, 2010

Сваки циљ прати табеларни приказ предвиђених и конкретних мера, рокови за њихово постизање и надлежни генерални директорати. Постављени циљеви су међусобно повезани, тако да постизање циљева у области образовања, подстиче запошљавање, а повећање запошљавања смањује сиромаштво. Такође, свака земља чланица имала је обавезу да до априла 2011. године изради национални програм реформи у коме све циљеве Стратегије треба да прилагоди својим условима и могућностима. На тај начин је обезбеђено праћење и контрола спровођења Стратегије од стране Европске комисије.

Табела број 13: Седам водећих иницијатива Европа 2020

Паметан раст	Одрживи раст	Инклузиван раст
Иницијатива Унија иновација	Иницијатива Ресурсно ефикасна Европа	Иницијатива Агенда за нове вештине и послове
Иницијатива Млади у покрету	Иницијатива Индустриска политика за еру глобализације	Иницијатива Европска платформа за борбу против сиромаштва
Иницијатива Европска дигитална агенда	-	-

Извор: European Commission, Europe 2020, A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM, Brussels, 2010

Пет од седам водећих иницијатива се односи на индустрију: Дигитална агенда за Европу, Унија иновација, Млади у покрету, Сировински ефикасна Европа, Индустриска политика у ери глобализације, Агенда за нове вештине и запошљавање и платформа ЕУ против сиромаштва.²⁶⁵

Смернице дају прецизна упутства земљама чланицама ЕУ у дефинисању њихових и спровођењу националних индустријских политика. Служба за статистику ЕУ, Еуростат одредила је осам индикатора за праћење остваривања пет главних циљева

²⁶⁵ European Commission, <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/Brochure%20Integrated%20Guidelines.pdf>

Стратегије.²⁶⁶

Табела број 14: Десет интегрисаних смерница стратегије Европа 2020

1	Обезбеђивање квалитета и одрживости јавних финансија
2	Решавање макроекономски дебаланса
3	Стабилизација у Еврозони
4	Подршка за активности истраживања и развоја и иновација
5	Побољшање ефикасности ресурса и смањење емисије гасова стаклене баште
6	Побољшање пословног окружења и модернизација индустријске базе
7	Повећање учешћа на тржишту рада и смањење структурне незапослености
8	Развијање квалификоване радне снаге одговарајуће за тржиште рада
9	Побољшање перформанси система образовања и обуке
10	Промовисање социјалне инклузије и борба против сиромаштва

Извор: European Commission,

<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/Brochure%20Integrated%20Guidelines.pdf>

Као и у Лисабонској агенди, и у стратегији „Европа 2020“, индустријска политика је заснована на хоризонталном приступу, са основним инструментима у погледу инфраструктуре, смањења трошкова пословања унутар ЕУ, унапређеном пословном окружењу и олакшаном приступу изворима финансирања.²⁶⁷

Велики значај је такође дат развоју малих и средњих предузећа, како би се убрзао развој и повећало запошљавање. Стратегија потврђује опредељење европских лидера да се напусте концепти подстицања појединих сектора или индустрија. Селективна индустријска политика и даље се посматра као неефикасна у ЕУ, посебно због тога што и мерење резултата индустријске политике није могуће.²⁶⁸

Две водеће иницијативе у оквиру стратегије Европа 2020 односе се на политику иновација и индустријску политику: „Унија иновација“²⁶⁹ и „Интегрисана индустријска политика за еру глобализације“²⁷⁰ имају за циљ да се обезбеди најбоље пословно окрушење за иновације и раст, као и да се подржи трансформација производних система на економију засновану на ниској емисији угљен диоксида.²⁷¹

У мају 2012. године, на конференцији у Бриселу "Мисија раст: Европа на челу Нове индустријске револуције", председник Европске комисије, Емануел Барозо је истакао

²⁶⁶ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators

²⁶⁷ PiantaM., An Industrial Policy for Europe, Conference on Alternative Economic Policy in Europe, London, September 2013, стр. 3.

²⁶⁸ LernerJ., Boulevard of Broken Dreams, Why Public Efforts to Boost Entrepreneurship and Venture Capital Have Failed and What to Do About It, Princeton, 2009, стр. 6.

²⁶⁹ European Commission, Innovation Union, COM (2010) 546, Brussels

²⁷⁰ European Commission, An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era: Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage, COM(2010) 614, Brussels

²⁷¹ PiantaM., An Industrial Policy for Europe, Conference on Alternative Economic Policy in Europe, London, September 2013, стр. 5.

даје "У средишту наше стратегије раста интегрисана индустријска политика за еру глобализације".²⁷²

У овом периоду почиње дебата унутар ЕУ о новој стратегији индустријског развоја усмереној на преобликовање индустрије Уније, односно на намеру да се подржи развој реалног сектора економије (индустрија) и на подстицање индустријских иновација.

Термином „нова индустријска револуција“ означава се постепена замена индустрија заснованих на традиционалним енергијама, онима које користе обновљиве изворе енергије.²⁷³

Велики значај за креирање нове индустријске политике Уније имала је анализа ранијих системских неуспеха. Због тога у центру нове индустријске политике није само заустављање процеса деиндустријализације, већ стварање услова за реиндустријализацију и то на принципима нове економије. Зато се више не говори о једној јединственој индустријској политици, већ о координацији индустријских политика, са циљем да се, пре свега: предвидиви законски оквир за ефикасно функционисање индустрије, створити услове за развој индустрије, као најважније делатности за реализацију конкурентског потенцијала ЕУ, и обезбедити оквир, институције и инструменте који ће деловати ефикасно и бити способни да правовремено делују у складу са постављеним циљевима.²⁷⁴

Европска комисија такође, предлаже активнију улогу и повезивање институција ЕУ, како би се обезбедио системски приступ напређењу пословног окружења за развој индустрије, са посебним акцентом на оне услове који се тичу безбедности потрошача и наставку примене стандарда квалитета и заштите животне средине.

2.1.6. Стратегија Европа 2020, Ревидирани Пакт за стабилност и Европски семестар

Почетак спровођења стратегије Европа 2020 поклапа се са ескалацијом светске економске кризе и увођењем строгих мера штедње у поједином чланицама Уније (посебно током 2011. године). Колапс јавних финансија у периферним чланицама ЕУ (Грчка, Шпанија, Португал), показао је да је надзор над јавним финансијама неопходан

²⁷² Barroso J.M., 'Mission Growth: Ensuring Europe's future through Growth and Stability', SPEECH/12/394, 29/05/2012 (http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-394_en.htm, 27/12/2012), стр. 5.

²⁷³ European Commission, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/policy/conference-mission-growth_en.htm

²⁷⁴ Савић Љ., Индустријска политика у функцији одрживог развоја, Одрживи развој у СЦГ: Институционално прилагођавање решењима и пракси у ЕУ, Економски факултет Београд, 2006, стр. 245.

фактор за превенцију будућих криза и за постизање економског раста. Због тога су очекивања да би спровођење стратегије Европа 2020 могло да реши нагомилане проблеме, такође велика. Први емпиријски подаци показали су да су земље више погођене кризом оне са нижом производном основом, и оне су имале и већи дефицит текућег рачуна од оног са почетка кризе. У Грчкој је индустријски сектор опао са 11% (2000. године) на 7% (2008. године) а дефицит текућег рачуна достигао 15% БДП-а (2008. године). Слична ситуација је и у Португалу, Шпанији и Летонији.²⁷⁵

Економски проблеми држава Јужне Европе допринели су да у први план носилаца власти Уније дође потреба вођења кохерентне индустријске политике. Аналитичари се слажу да је криза јавног дуга ових чланица Уније последица тежих и структурних недостатака реалне економије у овим земљама, као што су слаба инфраструктура, застарела технологија и недовољно развијени производни сектор индустрије.²⁷⁶

Криза је такође, показала да је неопходно поштовати строга правила буџетске дисциплине.

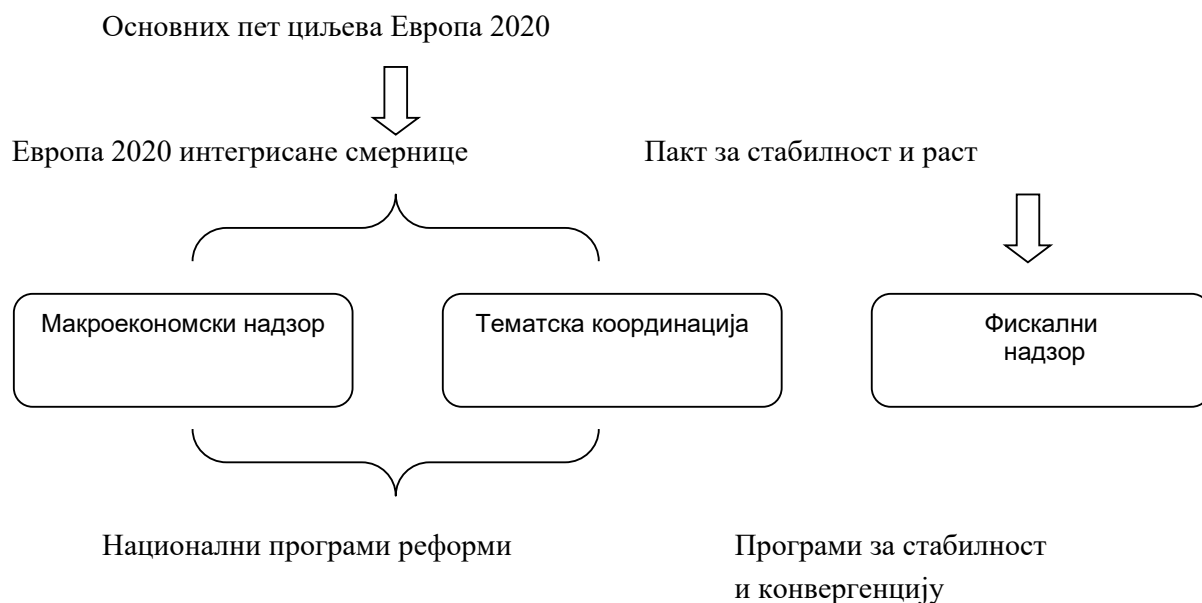
Већ 2008. године донет је Европски економски програм опоравка (European Economic Recovery Programme, EERP), који је донекле ублажио прве ефекте економске кризе. У Стратегији Европа 2020 препознат је озбиљан проблем несугласности између Лисабонске агенде и Пакта за стабилност и раст. Како би се постигла чвршћа координација економских и фискалних политика чланица Уније, европски лидери донели су нови, шести Ревидирани Пакт за стабилност и раст, који се заједно са Европским семестром примењује од 2011. године.²⁷⁷

²⁷⁵ Eurostat Yearbook 2012, стр. 240.

²⁷⁶ Grabas C., Nutzenadel A., Industrial Policies in Europe in Historical Perspective, WIFO, Working Paper No. 15, 2013, стр. 85.

²⁷⁷ European Commission, http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm

Сликаброј 3: Управљање Стратегијом Европа 2020

Национални ниво

Годишња истраживања Европске комисије

Ниво ЕУ

Годишњи приручници ЕУ и препоруке

Водеће иницијативе ЕУ

Извор: Европска комисија²⁷⁸

Надзор се остварује на три основа. Први основ је макроекономски надзор како би се осигурала макроекономска стабилност. Заједно са интегрисаним смерницама, покрива макроекономске и структурне политике. Други основ је тзв. тематска координација, са фокусом на структурне реформе из области истраживања и развоја, иновација, ресурсне ефикасности, пословног окружења, запошљавања, образовања и социјалне укључености. Трећи основ је фискални надзор, који би требало да буде унапређен фискалном координацијом и бољим праћењем јавних финансија чланица ЕУ.

Европски семестар почиње у јануару сваке године, када Европска комисија објављује Годишњи преглед економског раста, а у марту-априлу тај документ потврђује Европски савет.²⁷⁹

У априлу, државе чланице представљају своје буџетске планове и економску стратегију, које Европска комисија оцењује и предлаже Савету препоруке за државе

²⁷⁸European Commission, Governance, Tools and Policy Cycle of Europe 2020, 2010, Brussels, June 2010, <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/Annex%20SWD%20implementation%20last%20version%2015-07-2010.pdf>

²⁷⁹European Commission, http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/index_en.htm

чланице. Важна новина је да се, дакле, све националне економске политике прво оцењују и усвајају у Бриселу, пре усвајања у државама чланицама. Нови систем координације фискалних политика држава ЕУ, отпочео је у јануару 2011. године, објављивањем Годишњег прегледа раста.²⁸⁰

Фискална консолидација у оквиру Пакта за стабилност почела је током 2011. године са циљем да процес смањивања буџетског дефицита испод 3% БДП у свим чланицама Уније буде завршен до 2013. године. Убудуће би земље чланице могле бити кажњене ако им дуг прелази 60% БДП, чак иако је буџетски дефицит мањи од дозвољених 3%.²⁸¹

Европска комисија је у извештајима о конкурентности индустрије: „Према знањем вођеној реиндустријализацији“²⁸² и „Конкурентност земаља чланица и имплементација индустријске политике ЕУ“²⁸³, идентификовала бројне факторе који ограничавају раст у пост кризном периоду:

-смањена тражња на унутрашњем тржишту,

-пословно окружење, иако у одређеној мери унапређено, али још увек неједнако у свим државама чланицама,

-инвестиције у истраживања и развој су још увек на ниском нивоу, а цене енергије и сировина су на много вишем нивоу, него у конкурентским економијама (осим Јапана).²⁸⁴

Комисија је, због тога донела Акциони план за индустрију челика²⁸⁵ и Акциони план за предузетништво²⁸⁶. У овим документима извршена је анализа кумулативног утицаја законодавства ЕУ у кључним индустријским секторима. На основу анализе основане су радне групе са циљем подстицања иновација у областима чистих технологија, биотехнологије, возила и пловила на чиста горива. Европска комисија је донела више докумената усмерених на стварање ефикасног, разноврсног дугорочног

²⁸⁰ European Commission, Annual Growth Survey: advancing the EU's comprehensive response to the crisis, COM (2011)11 final, Brussels, 12.1.2011.

http://ec.europa.eu/europe2020/tools/monitoring/annual_growth_survey_2011/index_en.htm

²⁸¹ До сада нису примењивани казнени механизми, иако је било кршења ових правила.

²⁸² European Commission, European Competitiveness Report 2013, Towards Knowledge-driven Industrialisation, SWD (2013) 347, ec.europa.eu/enterprise/policies/.../files/eu-2013-eur-comp-rep_en.pdf

²⁸³ European Commission, European Competitiveness Report 2013, Member States Competitiveness Performance and Implementation of EU Industrial Policy, ec.europa.eu/DocsRoom/documents/110/attachments/1/translations/.../pdf

²⁸⁴ European Commission, For a European Industrial Renaissance, COM (2014) 14/2, ec.europa.eu/DocsRoom/documents/4108/attachments/.../native, стр. 2.

²⁸⁵ European Commission, Action Plan for a competitive and sustainable steel industry in Europe, COM(2013) 407, http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/metals-minerals/files/steel-action-plan_en.pdf

²⁸⁶ European Commission, Entrepreneurship 2020 Action Plan, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/entrepreneurship-2020/index_en.htm

финансирања МСП. Комисија и Европска инвестициона банка најавиле су нове форме финансирања индустријских инвестиција, посебно за иновације, уштеду енергије и постизање одрживог развоја, а предвиђена је сарадња са комерцијалним банакама из ЕУ.²⁸⁷

Табела број 15: Индикатори испуњавања циљева стратегије Европа 2020

Јединица мерења	Период						
	2005	2009	2010	2011	2012	2013	Циљ
Стопа запослености, 24-60 година	67,9	69,0	68,5	68,5	68,4	68,4	75,0
% БДП као улагање у ИР	1,82	2,01	2,0	2,04	2,07	--	3
Емисије штетних гасова (1990=100)	93,23	83,83	85,73	83,21	82,14	--	80
Удео обновљивих извора у укупној потрошњи енергије	8,7	11,9	12,5	12,9	14,1	--	20
Удео популације која рано напушта школовање	15,7	14,2	13,9	13,4	12,7	12,0	10
Удео становништва са универзитетском дипломом	28,1	32,3	33,6	34,7	35,9	36,9	40
Удео становништва које живи у сиромаштву и социјалној искључености, у %	--	--	118294	121742	124523	122649	Смањити

Извор: Eurostat, Europe 2020 Indicators²⁸⁸

Према подацима Еуростата из јула 2014. године, испуњавање циљева стратегије „Европа 2020“ неједнако је у земљама чланицама. Најбоље резултате постижу оне чланице ЕУ које имају јаку индустрију, као што су Велика Британија, Данска, Финска, Немачка. Најслабије резултате остварују периферне чланице и сиромашне нове чланице, односно Грчка, Шпанија, Португалија, Бугарска, Румунија, Хрватска.

²⁸⁷ Агенција Ројтерс, 6. март 2014. године, <http://www.reuters.com/article/2014/03/06/hotels-investment-idUSL6N0M14BZ20140306>

²⁸⁸ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators

Табела број 16: Испуњење циљева стратегије Европа 2020 у земљама чланицама, јул 2014.

Земља чланица	% БДП као улагање у ИР Емисија штетних гасова	Удео обновљивих извора енергије Енергетска ефикасност	Рано напуштање школовања	Удео стан. са унив.	Дипл.	Сиромаштво	друштва на	искљученост
ЕУ 28	75%	3%	-20%	+20%	+20%	<10%	40%	<20 милиона
Белгија	73.2	3 %	- 15 %	13%	43,7	9,5%	47%	-380.000
Бугарска	76 %	1.5 %	+ 20 %	16 %	15.8	11 %	36 %	-260.000
Чешка	75 %	1 %	+ 9 %	13 %	39.6	5.5 %	32 %	
Данска	80 %	3 %	- 20 %	30 %	17.8	< 10 %	40 %	-22.000
Немачка	77 %	3 %	- 14 %	18 %	276.6	< 10 %	42%	
Естонија	76 %	3 %	+ 11 %	25 %	6.5	9.5 %	40 %	
Ирска	69 – 71 %	2%	- 20%	16 %	13.9	8 %	60 %	
Грчка	70 %	1.21 %	- 4 %	18 %	27.1	9.7 %	32 %	
Шпанија	74 %	2 %	- 10 %	20 %	121.6	15 %	44 %	
Француска	75 %	3 %	- 14 %	23 %	236.3	9.5 %	50 % (17-33 год.)	
Хрватска	62.9 %	1.4 %	+ 11 %	20 %	--	4 %	35 %	
Кипар	75 – 77 %	0.5 %	- 5 %	13 %	2.8	10 %	46 %	
Италија	67 – 69 %	1.53 %	- 13 %	17 %	158.0	16 %	26 – 27 %	
Летонија	73 %	1.5%	+ 17%	40 %	5.37	13.4%	34 – 36 %	
Литванија	72.8 %	1.9 %	+ 15 %	23 %	6.485	< 9 %	48.7 %	
Луксембург	73 %	2.3 – 2.6 %	- 20 %	11 %	4.482	<10 %	66 %	
Мађарска	75 %	1.8 %	+ 10 %	14.65 %	26.6	10 %	30.3 %	
Малта	70 %	2 %	+ 5 %	10 %	0.825	10 %	33 %	
Холандија	80 %	2.5 %	- 16 %	14 %	60.7	< 8 %	> 40 %	
Аустрија	77 – 78 %	3.76 %	- 16 %	34 %	31.5	9.5 %	38 %	
Пољска	71 %	1.7 %	+ 14 %	15%	96.4	4.5 %	45 %	
Португал	75 %	2.7 – 3.3 %	+ 1 %	31 %	22.5	10 %	40 %	

Румунија	70 %	2 %	+ 19 %	24 %	42.99	1.3 %	126.7 %	
Словенија	75 %	3 %	+ 4%	25 %	7.313	5 %	40 %	
Словачка	72 %	1.2 %	+ 13 %	14 %	16.2	< 6 %	40 %	
Финска	78 %	4 %	- 16 %	38 %	35.9	8 %	42 %	
Шведска	80 %	4 %	- 17 %	49 %	43.4	< 10 %	40 – 45 %	
Вел.Брита.	Није циљ Национ програма	Није циљ Национ. програма	- 16 %	15 %	177.6	Није циљ Национ. програма	Није циљ Национ. програма	

Извор: Eurostat, Europe 2020 Indicators²⁸⁹

Подаци показују да до јуна 2014. године, ниједна од пет водећих економија Европске унијеније достиглапредкризни ниво индустријске производње: Немачка је близу достизања тог нивоа, док је индустрија у другим чланицама још увек испод тог нивоа, док је индустрија дала великидопринос опоравку БДПу Естонији, Летонији, Литванији, Пољској, Румунији и Словачкој.Због тога је индустријска политика постала питање од виталне важности за Унију о коме се разматра на највишем нивоу, односно шта се може учинити да се поново покрене индустрија, каква је реакција индустрије на кризу, финансирање улагања у индустрију у светлу банкарске кризе, развој алтернативе финансирању од стране банака.

2.1.7. Ревизија стратегије Европа 2020

Почетком 2014. године, Европска комисија је усвојила документ „За европску индустријску ренесансу“, којом успоставља кључне приоритете заједничке индустријске политике која би деловала у свим чланицама иу свим аспектима унапређења индустрије:

-интегрисано унутрашње тржиште: заокруживање јединственог тржишта, информационом, енергетском и саобраћајном мрежом; унапређење унутрашњег тржишта за производе и услуге (унапређење Европског система стандардизације), - модернизација индустрије, инвестиције у иновације, нове технологије, нове производе

²⁸⁹http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/documents/Europe_2020_Targets.pdf

и нове вештине: стимулисање инвестиција у нове технологије (програм „Хоризонт 2020“, унапређење државне помоћи за улагања у истраживање и развој), унапређење продуктивности и ресурсне ефикасности, унапређење вештина и промена у индустрији (покренути су програми усклађивања вештина радника са потребама тржишта рада, професионалне обуке, програми стажирања, размене студената-програм Еразмус, посебно на регионалном нивоу)

-мала и средња предузећа и предузетништво: смањење регулаторних и административних трошкова и процедура за оснивање и пословање МСП, подстицање оснивања кластера и пословних инкубатора,

-интернационализација предузећа са територије ЕУ, промовисање међународних стандарда, сарадње и заштита права интелектуалне својине.²⁹⁰

Дакле, Европска комисија истиче да је јачање конкурентности индустријског сектора од виталног значаја за поновно покретање раста и запошљавања са циљем да се постигне 20% удела индустрије у БДП Уније до 2020. године. То је један од највећих изазова за будућност ЕУ и зато се тражи консензус на највишем политичком нивоу, односно на нивоу Европског савета.²⁹¹

Европска комисија је 2014. године, донела документ под називом „Европа 2025“, као пројекат у четири основне области: глобализација привреде, глобализација безбедности, глобализација животне средине, (глобални одговор на глобално загревање или несташице воде, хране и сировина), глобализација друштва, (негативни ефекти сиромаштва и неједнаке расподеле богатства унутар и између земаља и региона, социјалних немира, масовних миграција, транснационалног организованог криминала и тероризма).²⁹²

Поједини аутори заступају став да се основни проблем заједничке индустријске политике Уније данас односи на позиционирање држава, које фаворизују своје националне шампионе на међународном и нивоу ЕУ.²⁹³

Друга група аутора сматра да је заједничка индустријска политика Уније утопијски

²⁹⁰ European Commission, For a European Industrial Renaissance, COM (2014) 14/2, ec.europa.eu/DocsRoom/documents/4108/attachments/.../native, стр. 6-12.

²⁹¹ Исто, стр. 30.

²⁹² Emmanouilidis J., Global Europe 2025, 2009, http://www.emmanouilidis.eu/download/Emmanouilidis_Global-Europe-2025.pdf

²⁹³ Mendoza J., Rouhier S., European Industrial Policy, Brussels, 2012, <http://www.feps-europe.eu/assets/ee9682db-207c-4364-a29f-5606d43137ac/european%20industrial%20policy.pdf> стр. 15.

концепт због њене не(моћи) на ЕУ нивоу.²⁹⁴

Средњи пут међутим, може бити, да се нађе начин за бољу сарадњу држава чланица међусобно, када је у питању истраживање и развој, или организација различитих надлежности.²⁹⁵

2.2. Институције Европске уније задужене за индустријску политику

Подела надлежности у вођењу индустријске политике присутна је на нивоу Уније у истом облику као и на нивоу земаља чланица. Европски савет дефинише опште политичке правце и приоритете Европске уније. Ступањем на снагу Уговора о функционисању Европске уније (УФЕУ), Савет је постао институција која даје Унији неопходне смернице за развој и дефинише њихове опште политичке правце и приоритете.²⁹⁶

Извршна власт спроводи се преко Европске комисије, односно генералног директората надлежног за питања индустрије. Историјски посматрано, назив директората се мењао из директорат за индустрију, у директорат за предузећа, директорат за предузећа и индустрију. Садашњи назив је Генерални директорат за унутрашње тржиште, индустрију, предузетништво и мала и средња предузећа.²⁹⁷

У вођењу заједничке Индустријске политике велику улогу имају и други директори Европске комисије задужени за заједничку трговинску политику, заштиту конкуренције, функционисање заједничког унутрашњег тржишта, заштиту потрошача, енергетску и еколошку политику.

²⁹⁴ Duval G., Faut-il un protectionnisme européen, Alternatives Economiques Hors-séries, n° 088, February 2011, према J. Mendoza, S. Rouhier, European Industrial Policy, Brussels, 2012, стр. 15.

²⁹⁵ Mendoza J., Rouhier S., European Industrial Policy, Brussels, 2012, стр. 15.

²⁹⁶ <http://www.european-council.europa.eu/the-institution?lang=en>

²⁹⁷ Назив је промењен 2015. године, са успостављањем тзв. Јункерове комисије.

Табела број 17: Елементи индустријске политике у генералним директоратима Европске комисије

Генерални директорат	Функција и циљеви
Заштита конкуренције	Успостављање и имплементација кохерентне политике заштите конкуренције у ЕУ Контрола државне помоћи држава чланица
Предузећа и индустрија	Обезбеђење несметаног функционисања унутрашњег тржишта роба Промоција конкурентности предузећа из ЕУ Главни носилац спровођења Стратегије ЕУ2020
Здравље и заштита потрошача	Унапређење и ажурирање политике заштите здравља потрошача
Унутрашње тржиште и трговина	Гарант унапређења тржишне интеграције Отклањање препрека слободном кретању услуга и капитала и слободном оснивању предузећа Креирање и спровођење економских политика и реформи са циљем унапређења конкурентности економије ЕУ
Трговина	Дефинисање и заштита трговинских интереса Уније, како у дефанзивном, тако и у офанзивном смислу (стратешка трговинска политика) Преговарање о билатералним, регионалним и мултилатералним трговинским уговорима Надзор и гарантовање примене међународних уговора

Извор: Budzinski O., Schmidt C., European Industrial Policy: Economic Foundations, Concepts and Consequences, 2006, стр. 13-14. и истраживање аутора

Генерални директорат за унутрашње тржиште, индустрију, предузетништво и мала и средња предузећа један од најважнијих директората Европске комисије, поштоу надлежности има бројна питања. То су: запошљавање, раст, инвестиције и конкурентност; дигитално заједничко тржиште; Енергетска унија; Евро и социјални дијалог; унапређење регулације и институционални дијалог.²⁹⁸

Овај директорат је задужен за спровођење стратегија Европске уније у овој области. Тренутно се прати спровођење стратегије Европа 2020.

Директорат има надлежност дапредлаже законеу области функционисања заједничког унутрашњег тржишта.²⁹⁹

Овај директорат је задужен и за политику малих и средњих предузећа, као

²⁹⁸European Commission, Directorate General for Enterprise and Industry, https://ec.europa.eu/growth/about-us_en

²⁹⁹ Овај Генерални директоратима 1400 запослених и буџет од око 16 милијарди евра.

изауправљање великим индустријским програмима у свемиру и сателитском навигацијом (пројекти Галилео и Коперникус).³⁰⁰

У Европском парламенту, одбор надлежан за индустријску политику је Одбор за индустрију, истраживања и енергетику, чије су надлежности: политика нових технологија, мала и средња предузећа; политика истраживања и развоја; просторна политика; активности Заједничког истраживачког центра и Централне канцеларије за нуклеарна мерења; енергетска политика; Еуратом Агенција за набавке, нуклеарну безбедност и одлагање отпада у нуклеарном сектору; информационо друштво и информационе технологије и развој трансевропске мреже у сектору телекомуникационе инфраструктуре.³⁰¹

После усвајања Уговора из Лисабона, Европски парламент добија већу улогу у формулисању заједничких политика, због тога што све одлуке Савета ЕУ морају добити сагласност одговарајућих одбора Европског парламента.

3. Секторске политике Европске уније од значаја за индустријску политику

Секторске политике, као заједничке акције земаља чланица у појединим областима, као што су заједничка пољопривредна политика и политика заштите конкуренције стваране су од настанка ЕЕЗ, док су друге, као што су кохезиона политика и регионална политика успостављане постепено, у складу са проширењем ЕУ и потребама нових земаља чланица.

Историјски посматрано, у ЕУ је дуго времена преовладавао став да заједничка индустријска политика није потребно да постоји. Због тога је постојала само политика предузетништва. Због тога је назив индустријска политика, 1999. године замењен термином политика предузећа, да би 2002, односно 2004. године враћен термин индустријска политика. За то време су политике које се односе на јединствено унутрашње тржиште, заштиту конкуренције, заштиту животне средине, монетарну и макроекономску политику спровођене како би се постигли многобројни циљеви везани за индустрију.

Поједини аутори сматрају да су бројне секторске политике ЕУ, тиме и индустријска

³⁰⁰ https://ec.europa.eu/growth/about-us_en

³⁰¹ <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/itre/home.html#menuzone>

политика, у конфликту и да то може бити опасност за вођење нове индустријске политике.³⁰²

Најчешће се истиче конфликт у дефиницији конкурентности и циљева економске политике постављених оснивачким уговорима, који често ограничавају деловање Уније у појединим областима, док истовремено подстичу деловање у другим.

Дакле, постојање великог броја секторских политика и преклапање циљева различитих политика умањује и ограничава број мера које су на располагању Европској комисији за деловање у неким областима. Са друге стране, постоји конфликт мера које се доносе на нивоу Уније и на нивоу земаља чланица. То се посебно види у деловању трговинске и политике заштите конкуренције са једне стране и индустријске политике са друге стране.

Ипак, постизање циљева нове индустријске политике на нивоу ЕУ не може бити остварено без осталих повезаних и комплементарних секторских политика, као што су трговинска, политика унутрашњег тржишта, транспортна, енергетска, политика истраживања и развоја, политика заштите конкуренције, регионална и макроекономска политика. Иако су неке од ових политика већ међусобно усклађене, достизање циља одрживог развоја заснованог на три стуба Стратегије Европа 2020 (економском, социјалном и еколошком), захтева усклађивање мера индустријске политике са мерама социјалне и политике заштите потрошача, здравствене политике, политике заштите животне средине и повишеним стандардима коорпоративне одговорности.

3.1. Политика јединственог тржишта

Отвореност привреде ЕУ према свету, мерено учешћем увоза робе и услуга у 2012. години, показује удео од 15% у укупној светској трговини, што је за 3% више од САД или Јапана. Удео индустрије у извозу из ЕУ је више од 30%. ЕУ је први извозник на свету, али и први инвеститор мерено инвестицијама ван своје територије. ЕУ је такође најчешћа дестинација СДИ (35,6% у 2011. години), али и највећи извозник СДИ (43,5% у 2011. години).³⁰³

³⁰²Gual J., The Coherence of EU Policies on Trade, Competition and Industry, CEPR Discussion Paper No. 1105, 2010, стр. 7.

³⁰³Brullhart M., Matthews A., Forthcoming in El-Agraa, The European Union: Economics & Policies, Cambridge University Press, 2007, стр. 927.

Табела број 18: Трговина унутар ЕУ-27, 2005 и 2010, у хиљадама евра

	Продаја		Куповина		Биланс	
	2005	2010	2005	2010	2005	2010
ЕУ 27	2215,5	2538,4	2142,9	2461,2	72,6	77,2
Белгија	206,2	227,4	184,7	206,2	21,5	21,2
Бугарска	5,5	9,5	7,8	11,2	-2,3	-1,8
Чешка	53,7	84,2	50,1	71,3	3,6	12,9
Данска	48,4	48,6	43,1	45,2	5,2	3,5
Немачка	501,6	578,3	402,7	512,3	98,9	65,9
Естонија	4,8	6,0	6,3	7,4	-1,4	-1,4
Ирска	56,2	51,3	36,8	30,4	19,5	20,8
Грчка	8,6	10,1	25,5	24,3	-16,9	-14,2
Шпанија	112,0	125,6	148,9	136,6	-36,9	-10,9
Француска	236,5	239,0	273,7	312,0	-37,2	-73,1
Италија	183,7	193,3	183,8	200,4	-0,2	-7,1
Кипар	0,9	0,7	3,5	4,5	-2,6	-3,8
Летонија	3,2	4,8	5,3	6,6	-2,1	-1,8
Литванија	6,2	9,6	7,4	10,0	-1,2	-0,4
Луксембург	13,6	12,4	12,8	14,7	0,7	-2,3
Мађарска	40,9	55,5	37,4	45,0	3,5	10,5
Малта	1,0	0,8	2,3	2,0	-1,3	-1,2
Холандија	260,7	333,0	144,6	181,9	116,1	151,1
Аустрија	72,3	81,8	82,4	92,7	-10,1	-10,9
Пољска	56,5	92,3	61,5	91,8	-5,0	0,5
Португал	25,0	27,6	39,9	43,2	-14,9	-15,6
Румунија	15,6	26,9	20,5	33,9	-4,9	-7,0
Словенија	10,5	15,8	13,0	15,4	-2,4	0,5
Словачка	22,3	41,7	21,7	36,5	0,7	5,2
Финска	29,9	29,0	31,5	33,2	-1,6	-4,2
Шведска	62,1	68,4	63,2	75,2	-1,1	-6,9
Вел.Брита.	177,4	164,9	232,6	217,2	-55,2	-52,4

Извор: Eurostat Yearbook 2012, стр. 430.

Од почетка економске интеграције, тј. од стварања Царинске уније економски ефекти су били већи на трговину унутар Уније, него на трговину са трећим земљама. Ипак, све земље чланице нису имале једнаке користи од успостављања заједничког тржишта. Земље оснивачи ЕУ имале су највише користи од Царинске уније јер су имале највише времена за прилагођавање, док су нове државе чланице чија индустрија није била конкурентна ни унутар Уније, ни на светском тржишту, имале негативне нето ефекте. Подаци о унутрашњој трговини у ЕУ показују исту тенденцију и у периоду 2005-2010. година, те да највиши суфицит у трговини унутар ЕУ остварују оне државе чланице које имају развијену индустрију (Немачка, Француска, Велика Британија), те да су ово државе које су се најбрже опоравиле од последица селовања економске кризе.

Табела број 19: Извоз из ЕУ-27, 2010. година

	Извоз		Увоз		Биланс
	У милиј. евра	% извоза ЕУ 27	У милиј. евра	% увоза ЕУ 27	У милијардама евра
ЕУ 27	1348,8	100,0	1501,8	100,0	-153,0
Белгија	83,5	6,2	88,3	5,9	-4,7
Бугарска	6,1	0,5	7,9	0,5	-1,8
Чешка	16,0	1,2	24,0	1,6	-7,9
Данска	25,1	1,9	18,8	1,3	6,2
Немачка	378,9	28,1	292,4	19,5	86,5
Естонија	2,8	0,2	1,9	0,1	0,9
Ирска	36,8	2,7	14,9	1,0	22,0
Грчка	6,1	0,5	23,4	1,6	-17,3
Шпанија	59,7	4,4	100,5	6,7	-40,9
Француска	153,8	11,4	144,9	9,6	8,9
Италија	144,3	10,7	164,6	11,0	-20,2
Кипар	0,4	0,0	1,9	0,1	-1,6
Летонија	2,4	0,2	2,1	0,1	0,2
Литванија	6,1	0,5	7,7	0,5	-1,5
Луксембург	2,4	0,2	3,4	0,2	-1,0
Мађарска	16,5	1,2	21,5	1,4	-5,0
Малта	1,1	0,1	1,1	0,1	0,0
Холандија	99,4	7,4	208,0	13,8	-108,5
Аустрија	33,1	2,5	27,0	1,8	6,1
Пољска	25,2	1,9	39,2	2,6	-14,0
Португал	9,2	0,7	13,8	0,9	-4,7
Румунија	110,4	0,8	12,8	0,9	-2,5
Словенија	6,4	0,5	7,3	0,5	-0,9
Словачка	7,6	0,6	13,8	0,9	-6,1
Финска	23,5	1,7	18,5	1,2	5,0
Шведска	51,0	3,8	36,9	2,5	14,1
Вел.Брита.	141,1	10,5	205,3	13,7	-64,1

Извор: Eurostat Yearbook 2012, стр. 429.

Табела број 20: Извоз у друге чланице ЕУ-28, у милијардама евра

	2002	2013
Белгија	172,6	247,6
Бугарска	3,8	13,4
Чешка	35,1	98,6
Данска	42,5	52,6
Немачка	414,5	623,4
Естонија	3,0	8,7
Ирска	61,6	48,9
Грчка	6,7	12,8
Шпанија	99,5	150,0
Француска	228,8	258,0
Хрватска	3,4	5,3
Италија	166,0	209,3
Кипар	0,3	0,9
Летонија	1,9	7,2
Литванија	3,8	14,1
Луксембург	9,5	11,2
Мађарска	31,2	63,4
Малта	1,0	1,1
Холандија	207,8	382,8
Аустрија	63,3	92,0
Пољска	35,4	113,8
Португал	22,3	33,3
Румунија	10,9	34,5
Словенија	8,5	19,2
Словачка	13,7	53,7
Финска	29,2	31,0
Шведска	50,5	72,9
Вел.Брита.	182,1	178,0

Извор: Еуростат³⁰⁴

³⁰⁴[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Exports_to_other_Member_State,_2002_and_2013_\(EUR_1_000_million\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Exports_to_other_Member_State,_2002_and_2013_(EUR_1_000_million).png)

Прописе ЕУ који непосредно регулишу режим унутрашњег тржишта у погледу слободe кретања робе, могу се поделити на прописе „старог“ и „новог“ приступа.³⁰⁵

Подела је установљена према начину регулисања техничких стандарда за индустријске производе. Први приступ је ригидан и мање транспарентан, а други флексибилнији, јаснији и увек се примењује када је то технички изводљиво. Прописи новог приступа одређују техничке спецификације индустријских производа на тржишту Уније. Међу њима је уредба о општим начелима и правилима обележавања производа СЕ ознаком.³⁰⁶

Већина директива „новог“ приступа, предвиђа обавезу произвођача, да своје производе обележе знаком СЕ.³⁰⁷ Стављањем ове ознаке, произвођач показује да је преузео одговорност за усаглашеност производа са свим захтевима који су дефинисани прописима ЕУ релевантним за производ. Регулишу се, такође правила акредитације, стандардизације и тржишног надзора на тржишту Уније.³⁰⁸

У оквиру дискусија како да се подстакне економски раст ЕУ у пост кризном периоду, постављено је неколико идеја у смислу реформисања јединственог тржишта. Дебате иду у два правца: први подржавају поједине чланице које траже државну интервенцију, како би се одговорило на економску кризу, а друге траже већу либерализацију. Међутим, и поред неслагања унутар саме ЕУ, преовладава схватање да једино либерализација и ширење јединственог унутрашњег тржишта могу адекватно одговорити на кризу и да је то једино у интересу држава чланица. Посебно се истиче да треба подржати секторе енергетике и дигиталног тржишта, у складу са стратегијом „Европа 2020“.³⁰⁹

3.2. Политика заштите конкуренције

Политика заштите конкуренције ЕУ, утиче на сведруге секторске политике, чије деловање мора бити у складу са правилима конкуренције која важе у Унији. То се посебно односи на индустријску политику, у погледу структурних и секторских мера, регионалну политику, у погледу државне помоћи засиромашне регионе, енергетску и саобраћајну политику, у погледу националних и мултинационалних пројеката.

³⁰⁵ Група аутора, Трговина, Водич кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 39.

³⁰⁶ European Commission, Regulation 765/2008

³⁰⁷ Група аутора, Трговина, Водич кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 39.

³⁰⁸ European Commission, DG Growth, CE Mark, https://ec.europa.eu/growth/single-market/ce-marking_en

³⁰⁹ Dullien S., Why the Euro Crisis Threatens the European Single Market, European Council on Foreign Relations, ECFR/64, 2012, http://ecfr.eu/page/-/ECFR64_EU_CRISIS_MEMO_AW.pdf, стр. 6.

Историјски посматрано, мере обезбеђивања фер тржишта енергената и метала (угља и челика), биле су мере заштите конкуренције, и зато се може рећи да је политика конкуренције била прва наднационална политика Уније.³¹⁰

Ова политика заузима значајно место у стварању ЕУ, посебно од средине 1980-их година, док је заједничка индустријска политика још увек била у зачетку. Разлози се могу тражити у преовлађујућој неолибералној агенди, циљевима наднационалних институција Уније, као и у чињеници да су кључни политичари у ЕУ заузимали место комесара задуженог за питања конкуренције.³¹¹

Питања заштите конкуренције су, такође, тесно повезана са стварањем јединственог тржишта, те су од почетка економске интеграције, мере политике конкуренције сматране мерама индустријске политике.

Политика заштите конкуренције у ЕУ спроводи се на нивоу ЕУи на нивоу земаља чланица које такође располажу инструментима вођења ове политике и делује у три правца: заштита јединственог европског тржишта (прописи којима се регулишу монополски положај на тржишту и аквизиције), разматрање повреда слободног тржишта од стране држава чланица, (примењује се систем санкционисања на нивоу Уније и на нивоу држава чланица) и регулисање државне помоћи.³¹²

Политика заштите конкуренције ЕУ има два основна циља. Са једне стране, забрањују се уговори и удруживања на тржишту, који могу да омету конкуренцију на заједничком тржишту. Са друге стране, забрањује се државама чланицама да делују у корист националних компанија или јавних предузећа. У складу са тим, циљеви политике конкуренциј деле се у две категорије. Прва група прописа регулише свакодневно пословање, уговоре и мерцере између компанија, док друга група регулише поступање држава чланица, државну помоћ и јавна предузећа.³¹³

Прописима којима се регулише пословање предузећа, изричито су забрањене две категорије споразума: хоризонтални споразуми који су закључени између конкурената који делују на истом степену производног и/или дистрибутивног ланца; и вертикални споразуми закључени између учесника на тржишту на различитом степену производње и/или дистрибуције. Такође су забрањене злоупотребе доминантне позиције на тржишту од стране једног или више учесника у оквиру заједничког тржишта или на

³¹⁰ Baldwin R., *The Economics of European Integration*, Graduate Institute of International Studies, Geneva, 1997

³¹¹ McGowan L., Wilks S., *The first supranational policy in the European Union: Competition policy*, *European Journal of Political Research*, Vol 28, 1995, стр. 141–169.

³¹² Исто.

³¹³ Horvath Z., *Handbook on the European Union*, Hungarian National Assembly, Budapest, 2009, стр. 351.

његовом значајном делу. Примена је искључиво у случајевима када је компанија доминантна на релевантном тржишту. Најважнији критеријум за одређивање доминантне позиције је проценат заузећа релевантног тржишта. Заузеће тржишта од 40% може се сматрати довољним за постојање доминантне позиције. Са друге стране, у случају концентрације од 20% учешћа на релевантном тржишту није могуће постојање доминантног положаја. Пошто се политика конкуренције преклапа са другим политикама ЕУ, много је ефикасније водити је на нивоу ЕУ, него на нивоу земаља чланица. Противници вођења политике заштите конкуренције у ЕУ заступају став да није увек добро штитити конкуренцију, са главним аргументом да су неки сектори индустрије (нпр. војна индустрија, здравство, нуклеарна индустрија) толико значајни и осетљиви да им треба обезбедити мере заштите.³¹⁴

Дакле, основне области правила о заштити конкуренције обухватају: све радње којима се нарушава, спречава или ограничава конкуренција, злоупотребу доминантног положаја на тржишту, контролу концентрација, либерализацију унутрашњег тржишта и државну помоћ.

Ограничење конкуренције дефинисано је у члану 85 Римског уговора. У уговору се посебно наглашавају следеће ситуације на тржишту које ометају слободну тржишну утакмицу, а које су предмет правила конкуренције и регулисане су поменутиим чланом: непосредно или посредно одређивање куповне или продајне цене или других услова размене; ограничавање или контрола производње, пласмана, техничког развоја или инвестиција; дељење тржишта или извора снабдевања; примена неједнаких услова у истим пословним аранжманима са различитим партнерима; условљавање додатних обавеза које нису повезане са уговором. Док члан 85 Римског уговора представља антикартелни инструмент, докле члан 86 представља антимонополски инструмент.³¹⁵

Чланом 86 Уговора дефинисани су појам злоупотребе тржишта и појан доминантне позиције. Један од значајних облика обезбеђивања доминантне позиције на тржишту реализује се путем фузионисања или аквизиције, односно путем интегрисања или куповине фирми.³¹⁶

Политика конкуренције ЕУ дефинише и под којим условима и у којим случајевима је могуће давати државну помоћ.

Спровођење политике конкуренције је у надлежности Европске комисије, која има

³¹⁴ ДамјановићК., КнежевићА., ПоповићД., Унутрашње тржиште: основи пословног права ЕУ, ЕСПИ Институт, Београд, 2006, стр. 51-55.

³¹⁵ Исто, стр. 187-188.

³¹⁶ Исто, стр. 190.

право кажњавања компанија и одговорних лица у случајевима у којима се докаже кршење правила политике конкуренције.

Европска комисија је у последњих десет година повећавала казне за повреде правила конкуренције, тако да оне могу достићи и до 10% годишњег обрта компаније. Између 2007. и 2011. године, Европска комисија је изрекла казне у вредности од 10,5 милијарди евра за незаконите картеле. Између 1990. и 2005. године Европска комисија је спречила 18 мерцера, а између 2005. и 2011. године само 2, што говори о повећаној свести о потреби прилагођавања прописаним правилима конкуренције.³¹⁷

Поједини аутори сматрају да је Европска комисија изашла изван својих надлежности у процесуирању случајева монополског понашања на тржишту. Основни аргумент је да се неким непотребним активностима истраживања поремећаја на тржишту само стварају додатни трошкови администрације ЕУ. Европска комисија је задужена за издавање одобрења само за велике концентрације и у оним случајевима када би учесници концентрације морали да се обрате већем броју националних комисија како би планирана концентрација била одобрена.³¹⁸

3.3. Регионална политика

Регионални развој као део општег концепта индустријске политике Уније, има за циљ да се смање регионални диспаритети у развоју, те да се подстакне процес економске интеграције. Структурни фондови ЕУ пружају финансију подршку за постизање ових циљева, и због тога се ова политика назива и структурном политиком.³¹⁹

Неке од политика ЕУ (нпр. јединствено унутрашње тржиште и монетарна унија) имају, такође, ефекте у отклањању регионалних диспаритета у степену развијености.

За потребе регионалне политике 1970-их година издвајано је око 5% буџета, 1980-их година издвајано око 10%, а 1990-их скоро 30% укупног буџета Уније.³²⁰

Овај растући тренд постигнут је захваљујући тзв. Делоровом пакету³²¹, према коме се за потребе споровођења регионалне политике издваја 0,46% БДП земаља

³¹⁷European Commission, Report on Competition policy 2012, COM(2013) 257 final, стр 9.

³¹⁸ПрокопијевићМ., Европска унија, Увод, Службени гласник Београд, 2009, стр. 282.

³¹⁹МирићО., Регионална политика Европске уније као мотор економског развоја, Европски покрет у Србији, Београд, 2009, стр. 19.

³²⁰VanhoveN., Regional Policy: A European Approach, 1999, стр. 307.

³²¹Жак Делор је био председник ЕК у два мандата 1985-1988. и 1992-1994.

чланица Уније.³²² Захваљујући томе, регионална политика је 1990-их година имала великог успеха у достизању стандарда најбогатијих региона од стране најсиромашнијих.

Табела број 21: Циљеви регионалне и структурне политике ЕУ у периоду 1993-2000.

Циљ 1	Унапређење заосталих региона, који су испод 75% БДП по просеку ЕУ
Циљ 2	Конверзија региона у индустријском опадању
Циљ 3	Сузбијање дугорочне незапослености младих
Циљ 4	Сузбијање незапослености помогањем запосленима да се прилагоде индустријским променама и променама производних система
Циљ 5а	Модернизација и прилагођавање пољопривредних структура
Циљ 5б	Унапређење развоја сеоских подручја, са приоритетима у области малог предузетништва и туризма
Циљ 6	Помоћ за удаљене и слабо насељене регионе Финске и Шведске

Извор: Swan D., *The Economics of Europe. From Common Market to European Union*, London, 2000, стр. 275.

Највише коришћени циљеви током 1990-их били су ужи циљеви регионалне политике (1,2, 5б и 6 из Табеле), при чему је циљ прилагођавање запослених индустријским променама и променама производних система, било нерално постићи.³²³

У буџетском периоду 2000-2006. године, циљеви били су: развој и структурно прилагођавање региона чији развој заостаје за 75% просека БДП Уније; економска и социјална конверзија подручја која се суочавају са структурним тешкоћама и прилагођавање и модернизација националних политика и система образовања, обуке и запошљавања.

У наредном буџетском периоду 2007-2013. године, промењена је алокација средстава пре свега због проширења ЕУ из 2007. године. Циљеви у овом периоду су били конвергенција, регионална конкурентност и запошљавање, и европска територијална сарадња. На први циљ коме су намењена средства из кохезионих фондова, одлазило је 82% укупних средстава и намењен је структурним прилагођавањима мање развијених региона, односно оних са БДП мањим од 75% просечног БДП у ЕУ. На други циљ

³²² Delors J., *Report on Economic and Monetary Union in the European Community*, 1989, http://aei.pitt.edu/1007/1/monetary_delors.pdf

³²³ Прокопијевић М., *Европска унија*, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 472.

одлази 18% укупних средстава и намењен је мање развијеним регионима и руралним одручјима, највише у сфери развоја људских ресурса. Трећи циљ је прекогранична сарадња и он подразумева међурегионални ниво и вишенационално становништво.³²⁴

У периоду 2007-2013. година, регионална политика је реализована кроз кохезионе инструменте у износу од 347 милијарде евра.³²⁵

Питања попут зависности од помоћи, једнакости, солидарности, те проширења и примања у чланство источноевропских земаља, те претприступне помоћи земљама потенцијалним кандидатима и кандидатима за чланство, постају важан део регионалне политике Уније.³²⁶

Табела број 22: Циљеви кохезионе политике ЕУ 2014-2020.

Циљ	Укупни износ инвестиција
Мање развијени региони	164,28 милијарди евра
Региони у транзицији	31,68 милијарди евра
Више развијени региони	49.49 милијарди евра
Кохезиони фонд	66.36 милијарди евра
Рубни региони и слабо насељени региони	1.39 милијарди евра
Европска територијална сарадња	8.95 милијарди евра
Иницијатива за запошљавање младих	3,00 милијарди евра

Извор: Савет Европске уније, Council of European union³²⁷

Приликом последњих проширења ЕУ, 2004, 2007 и 2013. године, очекивало се да ће чланство у ЕУ допринети регионалном развоју у новим чланицама. Емпијска истраживања, међутим, показују да постоји груписање региона Уније у погледу успешности вођења регионалне политике (група добитника и две групе губитника међу регионима нових држава чланица). У прву групу спадају подручја око великих градова (посебно области око главних градова). У другој групи су рурална и подручја са традиционалним индустријама. Према истим истраживањима, економски раст нових земаља чланица је концентрисан у малом броју региона уз границу са ЕУ-15, док је велики број региона суочен са ерозијом производних капацитета и недостатком

³²⁴ European Commission, Working for the Regions, EU Regional policy 2007-2013, 2008, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/working2008/work_en.pdf, стр.8.

³²⁵ Мирић О., Регионална политика Европске уније као мотор економског развоја, Европски покрет у Србији, Београд, 2009, стр. 35.

³²⁶ Прокопијевић М., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 485.

³²⁷ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/140106.pdf

потенцијала за самосталну трансформацију и раст.³²⁸

Табела број 23: Буџет ЕУ, 2014-2020. година

	милијарди евра (цене из 2004)	у %
Конкурентност, истраживање, развој	72,1	8,4%
Кохезија за раст и запосленост (регионална политика)	307,6	35,7%
Очување и управљање природним ресурсима	371,2	43,1%
Грађанске слободе, безбедност и једнакост	10,3	1,2%
ЕУ као глобални партнер (хиуманитарна и развојна помоћ)	50,0	5,8%
Укупни административни трошкови	50,3	5,8%
Компензације за Бугарску и Румунија (после очекиваног приступа 2007)	0,8	0,1%
Укупне обавезе	862,4	100
У % БНП ЕУ	1,045%	

Извор: Еуростат 2014

Регионална политика ЕУ се спроводи средствима: Европски фонд за развој (201 милијарда евра): економски развој, развој руралних подручја, конкурентност; Европски социјални фонд (76 милијарди евра): запосленост, друштвена укљученост, смањење дискриминације; Кохезини фонд (70 милијарди евра): животна средина и транспорт. Према класификацији региона из 2014-2010. године, на територији ЕУ, постоји подела на три типа региона према развијености: развијени, прелазни и мање развијени региони.³²⁹

Највећи износ средстава се издваја за регионе назначене као најмање развијени, који обухватају најсиромашније регионе Европе чији је БДП по становнику мањи од 75% просека Европске уније. Ту спадају скоро сви региони нових земаља чланица (Словенија, Словачка, Чешка, Пољска, Малта, Мађарска, Бугарска, Румунија,

³²⁸ Petrakos G., The Regional Dimension of Transition in Eastern and Central European Countries: An Assessment, Eastern European Economics, 2003, стр. 5-38.

³²⁹ http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/en/atlas/programmes?search=1&keywords=&periodId=3&countryCode=ALL®ionId=ALL

Литванија, Летонија, Естонија, Кипар), Јужна Италија, делови Грчке, Португалије, Велике Британије и Шпаније.

Једна од последица проширења из 2004 и 2007. године, је и то да је просечни БДП на нивоу ЕУ је опао, чиме супоједини региони “старих” земаља чланица, статистички посматрано постали богати (БДП региона изнад 75% просека ЕУ) и више немају права да користе фондове ЕУ за регионални развој. Овим регионима је додељивана транзициона “подршка постепеног укидања” током периода 2007-2013. године.

Финансирање за мање развијене регионе у оквиру циља Конвергенције требало би да омогући да достигну развијене регионе ЕУ. Пројекти финансирани у оквиру овог циља укључују унапређење инфраструктуре, помоћ пословању, као и приступ брзом интернету.

Пошто су европски региони кључни актери регионалне и структурне политике ЕУ, то је један од важних циљева и повећање ефикасности и успешности њихових администрација да апсорбују ЕУ фондове намењене смањењу територијалних неравномерности. Само региони који имају могућност заједничког рада и сарадње, и чак и конкуренције међу локалним чиниоцима (локални органи власти, универзитети, школе, удружења предузетника и занатлија, кластери, инкубатори), могу успешно апсорбовати средства регионалних фондова Европске уније.

Бројне су полемике да ли регионална политика ЕУ испуњава постављене циљеве. Циљ конвергенције често се помиње у литератури, уз емпиријске податке да је постигнута минимална конвергенција, јер још увек постоје тзв. периферни региони Уније који су по развијености далеко испод просека ЕУ.³³⁰

Тзв. Кругманов индекс специјализације показује да се индустрије земаља чланица специјализују на основу својих компаративних предности и према индустријским секторима (нпр. Немачка у фармацеутској индустрији, Португалија у текстилној индустрији).³³¹

Поред тога, постоје разлике у развијености између севера и југа (Италија, Француска, Шпанија), запада и истока (Немачка), као и велики јаз у развијености старих држава чланица и нових чланица из бившег социјалистичког блока (Румунија, Бугарска).

³³⁰ ПрокопијевићМ., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 48.

³³¹ Rodríguez-PoseA., FratesiU., Regional Business Cycles and the Emergence of Sheltered Economies in the Southern Periphery of Europe, Gattton College of Business and Economics, 2007, стр. 26.

3.4. Политика заштите животне средине

Деловање ЕУ у области заштите животне средине засновано је на принципу превенције и на принципу да штета настала по животну средину треба у највећој могућој мери да буде заустављена на извору, и да је основни принцип да загађивач плаћа насталу штету.³³²

Тело које прати и сакупља информације о свим питањима који су у вези са заштитом животне средине је Европска агенција за животну средину која обезбеђује државама чланицама техничке, научне и економске информације које се односе, или имају везу са заштитом животне средине.³³³

Европска комисија уређује спречавање и контролу загађивања животне средине, питања рециклаже, као и издавање дозвола за емисију гасова са ефектом стаклене баште што су обавезе прихваћене Кјото протоколом. У том смислу, 2003. године донета је интегрисана политика производа (ИПП), којом је дефинисано да сви индустријски производи који изазивају деградацију природе током процеса производње, током века коришћења или током рециклаже и одлагања, носе одређене последице у виду пенала које плаћају произвођачи. Због постојања великог броја различитих производа, и произвођача (као и потрошача), ИПП подразумева читав низ мера које могу бити како обавезне, тако и добровољне (забрана окоришћења одређених супстанци, еколошке технологије, еколошке јавне набавке, еколошке ознаке и упутства за дизајнирање производа).

Табела број 24: Инструменти Интегрисане политике производа

Економски и правни оквир	Примена концепта животног производа циклуса	Информације за потрошаче
Порези и субвенције	Информације о животном циклусу производа	Еколошке јавне набавке
Добровољни уговори	Прописи о дизајну производа	Корпоративне набавке
Законодавство	Систем еколошког управљања производом	Прописи о значавању
Еколошке технологије	-	-

Извор: European Commission, Communication on Integrated Product Policy, COM (2003) 858, стр. 5.

³³²European Environmental Agency, Europe's Environment-the Fourth Assessment, Copenhagen, 2007, стр. 11.

³³³ European Commission, The European Environment Agency (EEA), <http://www.eea.europa.eu/about-us>

Комисија је, такође, донела низ директива и уредби које се односе на спречавање и контролу загађења и шему еко-означавања.

Основни циљ у области контроле индустријског загађења и управљања ризиком састоји се у спречавању, минимизирању или регулисању индустријског загађења на извору настајања.³³⁴

Једна од значајнијих директива из ове области је Директива која регулише регистрацију, евалуацију, одобравање и ограничавање хемикалија (REACH Директива), која је ступила на снагу 2007. године.³³⁵

Циљ ове директиве је да се унапреди заштита животне средине и људског здравља путем боље и ране идентификације својстава хемијских супстанци. Регистрација супстанци према REACH директиви не прави разлику између нових и постојећих супстанци, а произвођачи и увозници су обавезни да сваку од њих региструју, осим ако нису обухваћени изузецима, укључујући и процену ризика и мере смањења ризика ако су потребне.³³⁶

Од значаја за индустрију су прописи из области екообележавања. Ознаке које су прописане од стране Европске комисије потрошачима обезбеђују боље информације о утицајима ових производа на животну средину. Основа је Уредба о ревидираној Шеми доделе еко-ознака. Услови за додељивање еко-знака су одређени од стране одбора састављеног од представника држава чланица. Државе чланице су такође у обавези да одреде независно државно тело са задатком да спроводи активности управљања шемом доделе еко ознака, процесуирање захтева произвођача за доделу ових ознака, да додељују ознаке на основу критеријума које је установила Европска комисија, те да информише јавност. Критеријуми за доделу еко знака одређује Европске комисије за све групе производа (технички производи, текстилни производи, производи хемијске индустрије, адитиви за земљиште, обућа, сијалице, подне облоге и друго). Са друге стране, постоје групе производа којима еко ознаке не могу бити додељене (овде спадају токсични, високо токсични и канцерогени производи). Регулатива се не односи на храну, пиће, лекове и медицинска средства. За коришћење еко ознака плаћа се годишња надокнада.

Пошто према проценама Европске комисије велики део загађења животне средине

³³⁴ ТодићД., Животна средина, Водич кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 213.

³³⁵ European Commission, REACH Directive, 2007, http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/chemicals/documents/reach/index_en.htm#h2-2

³³⁶ ТодићД., Животна средина, Водичи кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 206.

штетним гасовима потиче од индустријских постројења (83% SO₂, 34% NO)³³⁷, то је утицај политике животне средине на развој индустрије ЕУ значајан. Уз велики број прописа и правила којих индустрија мора да се придржава, повећавају се трошкови производње и тиме смањује конкурентност на међународном тржишту. То такође отежава и компликује контролу спровођења стандарда и одлука о заштити животне средине. Због тога су земље чланице спремне да гледају кроз прсте индустрији, када се крше правила ЕУ.³³⁸

Постоји такође, јаз између самих чланица Уније. Док су скандинавске земље оне које предњаче у поштовању свих прописа еколошке природе, то није случај са периферним чланицама.³³⁹

Нова проширења ЕУ додатно компликују ситуацију јер је новим земљама чланицама потребно пуно времена да имплементирају прописе из ове области. Средства за остваривање заједничке политике заштите животне средине обезбеђују саме државе чланице, уз помоћ кохезионих фондова, посебно за мање развијене чланице. И поред тога, ово је веома скупа област, па је због додатних трошкова и дугорочног планирања одрживог развоја, обезбеђена техничка и финансијска помоћ ЕУ за нове чланице и земље кандидате за чланство. Прилагођавање еколошким стандардима ЕУ, према процени Европске комисије кошта око 2-3% БДП нових чланица и захтева време од око 10 година од тренутка уласка у Унију.³⁴⁰

3.5. Социјална политика и политика запошљавања

Иако је у Уговору из Рима 12 чланова посвећено социјалној политици, она је у прво време постојања ЕЗУЧ спровођена искључиво на нивоу земаља чланица. Током 1960-их година дефинисана је тзв. социјална држава и концепт социјалне заштите, док се 1974. године по први пут спроводи социјални акциони програм и усвајају директиве из ове области. На основу ових директива усклађена су радна законодавства земаља чланица. Међутим, управо из овог периода потиче дебата земаља чланица које желе да либерализују ову област са онима које фаворизују интервенционистичку улогу државе у овој области.

³³⁷ European Commission, Eurostat, Eurostat Regional Yearbook 2013, стр. 110.

³³⁸ Прокопијевић М., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 523.

³³⁹ Тодић Д., Животна средина, Водич кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 307.

³⁴⁰ European Commission, Ex-post estimates of costs to business of EU environmental legislation, Final report, Brussels, 2006, http://ec.europa.eu/environment/enveco/ex_post/pdf/costs.pdf, стр. 40.

Први структурни фонд Уније био је Европски социјални фонд (ЕСФ) (основан 1958. године). Због недостатка јасног циља и средстава овај фонд није постигао значајне резултате, због чега је реформисан 1971. године. Корисници фонда од тада могу бити и предузећа, а средства фонда су знатно повећана. Основни циљ ЕСФ био је смањење незапослености младих. Са новим проширењима, 1980-их година циљ постаје смањење регионалних неједнакости. Овај циљ је укључен у структурну политику од 1990-их година када су фондови значајно увећани.³⁴¹

У буџетском периоду 2000-2006. година, ЕСФ је постао инструмент спровођења економске и социјалне кохезије, а у следећем буџетском периоду 2007- 2013. године, Фонд је увећан са циљем финансирања пројеката који се односе на повећање запослености. Треба истаћи да је основни циљ постојања ЕСФ да употпуни систем социјалне политике и запошљавања ЕУ. Ове политике делују као заједничка секторска политика, и то тако да њено деловање на нивоу Уније буде комплементарно са мерама које у овој области предузимају земље чланице.³⁴²

Заједно са процесом проширења ЕУ и све већим изазовима услед старења популације ЕУ, као и услед утицаја светске економске кризе, ова политика добија на важности.

Иако је ова област уређена на нивоу сваке појединачне земље чланице, постоје прописи који делују и на нивоу Уније. То ипак није било довољно у условима економске кризе, што показују подаци о стопама незапослености у чланицама ЕУ за период 2000-2010. година. Наиме, стопа незапослености у поједином чланицама Уније после 2008. године драматично расте. (Табела број 25.)

Подаци показују да је незапосленост у ЕУ и Еврозони била у порасту због деловања Глобалне финансијске и економске кризе у периоду 2008-2012. година, те да је изнад нивоа незапослености у САД и Јапану. Према истим подацима, најниже стопе незапослености имају оне чланице Уније које имају најбољи систем тзв. вокационог образовања (Аустрија, Немачка). То значи да су на територији Уније потребне не само мере активне политике запошљавања, већ и реформе система образовања. Такође, показатељи мобилности радне снаге на територији ЕУ знатно су испод просека САД (у 2013. години износи око 3%).

³⁴¹ European Commission, European Social Fund, <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=525&langId=en>

³⁴² Исто.

Табела број 25: Стопа незапослености у чланицама ЕУ-27, 2003-2013. године

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ЕУ 27	9,0	9,1	9,0	8,2	7,2	7,1	9,0	9,6	9,6	10,4	10,8
Еврозона	8,8	9,0	9,1	8,5	7,6	7,6	9,6	10,1	10,1	11,3	12,0
Белгија	8,2	8,4	8,5	8,3	7,5	7,0	7,9	8,3	7,2	7,6	8,4
Бугарска	13,7	12,1	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,2	11,3	12,3	13,0
Чешка	7,8	8,3	7,9	7,2	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0
Данска	5,4	5,5	4,8	3,9	3,8	3,3	6,0	7,4	7,6	7,5	7,0
Немачка	9,3	9,8	11,2	10,3	8,7	7,5	7,8	7,1	5,9	5,5	5,3
Естонија	10,0	9,7	7,9	5,9	4,7	5,5	13,8	16,9	12,3	10,0	8,6
Ирска	4,6	4,5	4,4	4,5	4,6	6,3	11,9	13,7	14,7	14,7	13,1
Грчка	9,7	10,5	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6	17,7	24,3	27,3
Шпанија	11,1	10,6	9,2	8,5	8,3	11,3	18,0	20,1	21,4	24,8	26,1
Француска	9,0	9,3	9,3	9,2	8,4	7,8	9,5	9,7	9,2	9,8	10,3
Италија	8,4	8,0	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4	10,7	12,2
Кипар	4,1	4,7	5,3	4,6	4,0	3,6	5,3	6,5	7,9	11,9	15,9
Летонија	10,5	10,4	8,9	6,8	6,0	7,5	17,1	18,7	16,2	15,0	11,9
Литванија	12,5	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4	13,4	11,8
Луксембург	3,8	5,0	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,5	4,8	5,1	5,8
Мађарска	5,9	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9	10,9	10,2
Малта	7,6	7,4	7,2	7,1	6,4	5,9	7,0	6,8	6,5	6,4	6,5
Холандија	4,2	5,1	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4	5,3	6,7
Аустрија	4,3	4,9	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2	4,3	4,9
Пољска	19,7	19,0	17,8	13,9	9,6	7,1	8,2	9,6	9,7	10,1	10,3
Португал	7,1	7,5	8,6	8,6	8,9	8,5	10,6	12,0	12,9	15,9	16,5
Румунија	7,0	8,1	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4	7,0	7,3
Словенија	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3	8,2	8,9	10,1
Словачка	17,6	18,2	16,3	13,4	11,1	9,5	12,0	14,4	13,7	14,0	14,2
Финска	9,0	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7	8,2
Шведска	6,6	7,4	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,4	7,9	8,0	8,0
Вел. Брита.	5,0	4,7	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8	8,0	7,9	7,5
Јапан	5,3	4,7	4,4	4,1	3,9	4,0	5,1	5,1	4,6	4,3	4,0
САД	6,0	5,5	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3	9,6	8,9	8,1	7,4

Извор: Eurostat³⁴³

Имајући у виду да је један од кључних приоритета нове стратегије „Европа 2020“, паметан развој, заснован на реформама система образовања и запошљавања, то се у ЕУ промовише мобилност радне снаге.

Пример за коришћење слободе кретања радне снаге је програм ЕУРЕС, односно Европска служба за запошљавање која има базу података оних који нуде и оних који траже посао на територији ЕУ. ЕУРЕС делује као агенција за запошљавање, али је и посредник у решавању проблема радних спорова.³⁴⁴

3.6. Политика истраживања и иновација

Од усвајања Јединственог европског акта, политика истраживања и технолошког развоја постала је важна секторска политика ЕУ. Од 1984. године, Унија је доносила

³⁴³http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

³⁴⁴European Commission, Eures Services, <https://ec.europa.eu/eures/public/en/eures-services>

оквирне програме за истраживања и развој (Framework Programme-FP) који су igrali водећу ulogu у мултидисциплинарним активностима истраживања и развоја.

Последњи је реализован Седми оквирни програм (FP7) за истраживање и технолошки развој, као основни инструмент финансирања ових активности за период 2007-2013. година, са укупним буџетом од око 50 милиона евра, уз додатних 3 милиона евра за нуклеарна истраживања и обуке у оквиру програма Еуроатом.³⁴⁵ Ови фондови су намењени грантовима за истраживања на територији ЕУ, који се у већини случајева дају путем кофинансирања истраживања, развоја нових технологија и за пилот пројекте.

ЕК је у оквиру FP7 створила „Европске центре изузетности“ у областима информативних технологија, климатских промена, заштите здравља, безбедности хране и за друштвене науке. FP7 је такође предвиђао директна истраживања у Заједничком центру за истраживања, чије су активности подељене у 17 стратешких политика, са акцентом на спровођење стратегије Европа 2020.³⁴⁶ У оквиру ове стратегије, ЕК је донела документ о Унији иновација, којом се одређује свеобухватна стратегија за иновације.³⁴⁷

У стратегији је наглашено да су најзначајнија питања климатске промене, енергетска ефикасност и заштита здравља.³⁴⁸

Она даје широки концепт иновација, не само технолошких, већ и пословне моделе, дизајн, брендирање и услуге које пружају додатну вредност за кориснике, и односи се на приватни и јавни сектор, на друштвене иновације, исто као и на комерцијалне. Циљ је да се у иновациони процес укључе сви актери, из свих региона ЕУ. Унија иновација има три основна циља: прво, ЕУ треба да постане водећи светски актер у науци; друго, треба направити револуционарни корак ка спајању јавног и приватног сектора у иновационом процесу и елиминисати уска грла као што су скуп процес патентирања и тржишна фрагментација; треће, треба променити спори процес установљавања стандарда и недостатак вештина, које су препрека новим идејама да дођу до тржишта. Европска комисија је 2000. године основала и Европски истраживачки простор

³⁴⁵ European Commission, Research and Innovation, FP7: the Future of European Union Research Policy, http://ec.europa.eu/research/fp7/index_en.cfm

³⁴⁶ European Commission, Joint Research Centre, Activities, <http://ec.europa.eu/dgs/jrc/index.cfm?id=1390>

³⁴⁷ European Commission, Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union (2010) 546, http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf, стр. 5.

³⁴⁸ Прокопијевић М., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 546.

(ЕРА).³⁴⁹

Циљ ЕРА је да осигура отворену и транспарентну трговину (размену) научних и техничких вештина, идеја и know how. До тада су тежње ЕУ за стварањем заједничког оквира за подстицање иновација и истраживања, често биле фрагментиране и омеђене националним и институционалним границама. На Савету у Барселони 2002. године, договорено је да циљ буде улагање у истраживања и развој, од 3% БДП до 2010. године, од чега би две трећине финансирања долазило из сектора индустрије, док је већина земаља чланица одредила сопствене циљеве, својим националним програмима.³⁵⁰

Еуростат има посебан метод мерења улагања у истраживања и развој, тзв. ГЕРД, који се израчунава као проценат БДП који се издваја за истраживања и развој.³⁵¹

На нивоу ЕУ27 овај показатељ био је 2,01% просечног БДП ЕУ27 у 2013. години. У 2003. години издвајања за истраживања и развој била су 1,86% БДП Уније, а 2010. године бележи се повећање на 1,93%. Ипак, улагања у истраживања и развој Уније заостају за сличним улагањима Јапана (3,38% БДП у 2010.) и САД (2,74% БДП у 2010. години). Раст улагања у истраживања и развој бележи Кина, 1,98% од БДП у 2012. години.

³⁴⁹ European Commission, Green Paper, The European Research Area, New Perspective, Public Consultation Results, 2008, European Commission, European Research Area (ERA) http://ec.europa.eu/research/era/index_en.htm, стр. 16.

³⁵⁰ Прокопијевић М., Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 544.

³⁵¹ Gross Domestic Expenditure on R&D, GERD

Табела број 26: Улагање у истраживања и развој, проценат од БДП, ЕУ-27, 2003-2013.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ЕУ 27	1,86	1,83	1,82	1,85	1,85	1,92	2,01	1,93	1,97	2,01	2,01
Еврозона	1,87	1,85	1,84	1,87	1,88	1,96	2,05	1,99	2,04	2,09	2,09
Белгија	1,88	1,86	1,83	1,86	1,90	1,96	1,96	2,05	2,15	2,24	2,28
Бугарска	0,48	0,49	0,46	0,46	0,45	0,47	0,53	0,59	0,55	0,62	0,65
Чешка	1,25	1,25	1,41	1,55	1,54	1,47	1,53	1,34	1,56	1,79	1,91
Данска	2,58	2,48	2,46	2,48	2,58	2,87	3,02	2,94	2,97	3,02	3,06
Немачка	2,52	2,49	2,49	2,53	2,53	2,68	2,82	2,72	2,90	2,88	2,85
Естонија	0,77	0,85	0,93	1,13	1,10	1,29	1,42	1,58	2,34	2,16	1,74
Ирска	1,17	1,23	1,25	1,25	1,29	1,45	1,77	1,62	1,53	1,58	-
Грчка	0,57	0,55	0,59	0,58	0,58	--	--	0,60	0,67	0,69	0,90
Шпанија	1,05	1,06	1,12	1,20	1,27	1,35	1,38	1,35	1,32	1,27	1,24
Француска	2,17	2,15	2,10	2,10	2,07	2,11	2,21	2,18	2,19	2,23	2,23
Италија	1,11	1,10	1,09	1,13	1,18	1,23	1,27	1,22	1,21	1,27	1,26
Кипар	0,38	0,42	0,56	0,70	0,59	0,61	0,46	0,45	0,46	0,43	0,48
Летонија	0,38	0,42	0,56	0,70	0,59	0,61	0,46	0,70	0,70	0,66	0,60
Литванија	0,67	0,75	0,75	0,79	0,81	0,80	0,84	0,78	0,90	0,90	0,95
Луксембург	1,65	1,63	1,56	1,66	1,58	1,51	1,68	1,50	1,41	1,16	1,16
Мађарска	0,93	0,87	0,95	1,00	0,97	1,00	1,15	1,15	1,20	1,27	1,41
Малта	0,26	0,53	0,56	0,61	0,58	0,57	0,54	0,64	0,70	0,85	0,85
Холандија	1,92	1,93	1,90	1,88	1,81	1,76	1,84	1,72	1,89	1,97	1,98
Аустрија	2,26	2,26	2,45	2,46	2,52	2,67	2,75	2,74	2,58	2,81	2,81
Пољска	0,54	0,56	0,57	0,56	0,57	0,60	0,68	0,72	0,75	0,89	0,87
Португал	0,54	0,56	0,57	0,56	0,57	0,60	0,68	1,53	1,46	1,37	1,36
Румунија	0,71	0,75	0,78	0,99	1,17	1,50	1,66	0,45	0,49	0,48	0,39
Словенија	1,27	1,40	1,44	1,56	1,45	1,65	1,86	2,06	2,43	2,58	2,59
Словачка	0,57	0,51	0,51	0,49	0,46	0,47	0,48	0,62	0,67	0,81	0,83
Финска	3,44	3,45	3,48	3,48	3,47	3,72	3,96	3,73	3,64	3,42	3,31
Шведска	3,80	3,58	3,56	3,68	3,40	3,70	3,62	3,22	3,22	3,28	3,30
Вел.Брита.	1,75	1,68	1,73	1,75	1,78	1,77	1,87	1,69	1,69	1,63	1,63
Јапан	3,20	3,17	3,32	3,40	3,44	3,44	--	3,25	3,38	-	-
САД	2,60	2,53	2,56	2,60	2,65	2,77	--	2,74	2,77	2,81	-
Кина	1,13	1,23	1,32	1,39	1,40	1,47	1,70	1,76	1,84	1,98	-

Извор: Eurostat³⁵²

Подаци показују да највиши ниво улагања у истраживања и развој имају Шведска и Финска (3,30%БДП у 2013. години). Иако ниједна друга чланица Уније није забележила ниво улагања у истраживања и развој, виши од 3% БДП, ова улагања су расла у кластерима индустрије у северној Немачкој (кластер моторних возила), Швајцарска и Француска (хемијска и фармацеутска индустрија) и у региону Пиринеја (аерокосмичка индустрија), те регионима главних градова. Са друге стране, девет

³⁵²[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Gross_domestic_expenditure_on_R%26D,_2003%E2%80%9313_\(%25_of_GDP\)_YB15.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Gross_domestic_expenditure_on_R%26D,_2003%E2%80%9313_(%25_of_GDP)_YB15.png)

земаља чланица забележило је улагање у истраживања и развој мање од 1% БДП (нпр. Грчка), а Бугарска, Кипар и Словачка најнижи ниво (0,5% БДП).³⁵³

Ипак, према проценама Европске комисије, у области иновација ЕУ касни 18 година за појединим земљама Азије и САД. Због тога је Европска комисија 2013. године донела нови програм иновација за буџетски период 2014-2020. година, под називом „Хоризонт 2020“, са буџетом од 80 милијарди евра, са циљем да обезбеди подстицај за истраживања и јачање индустријског вођства кроз улагање у кључне технологије, бољи приступ капиталу и подршку МСП посебно онима која се баве изазовима климатских промена, развојем одрживог транспорта и обновљивих енергија, осигурањем безбедности хране и старењем становништва.³⁵⁴

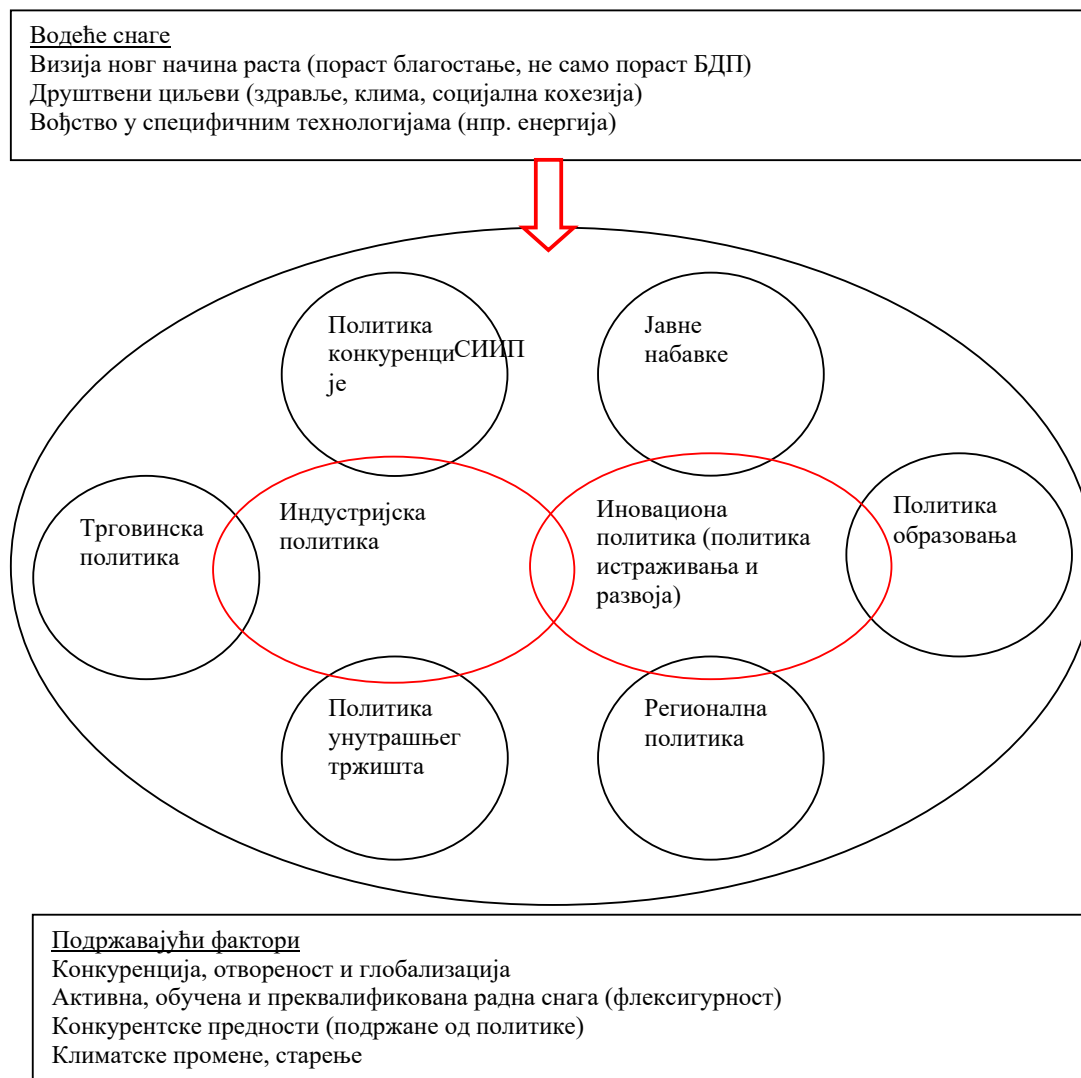
Поједини аутори заједничку индустријску политику Уније виде као спој индустријске и политике истраживања и иновација, под новим називом системска индустријска и иновациона политика.³⁵⁵

³⁵³ Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_expenditure

³⁵⁴ <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020>

³⁵⁵ Aiginger K., A Systemic Industrial Policy to Pave a New Growth Path for Europe, WIFO, Vienna, 2012, <http://wiiw.ac.at/files/events/systemic-industrial-policy-n-193.pdf>, стр. 10.

Сликаброј 4: Системска индустријска и иновациона политика (СИИП)

Извор: Aiginger K., A Systemic Industrial Policy to Pave a New Growth Path for Europe, WIFO, Vienna, 2012, стр. 12.

Према овом концепту, индустријска и иновациона политика су део нове сложене системске политике, која садржи елементе политика конкуренције, јавних набавки, регионалне и трговинске политике, политике образовања, и политике заједничког унутрашњег тржишта. Подржавајући фактори новог концепта су растућа конкуренција на светском тржишту, глобализација, климатске промене и старење становништва. Намеће се закључак да у јеиндустријска политика Уније, у садашњем тренутку

усмерена на решавање изазова који су настали услед глобализације светског тржишта и борбом са ефектима светске економске кризе. Зато су креатори нове индустријске политике ЕУ осмислили концепт заснован на истраживању и образовању. Нова индустријска политика Европске уније биће концепт заснован на политици иновација и истраживања и зато мора да обухвати мала, али и велика предузећа, да промовише удруживање предузећа и универзитета у кластере, те да истовремено делује и у области образовања, како би се обезбедила образована радна снага у складу са потребама индустрије.

4. Инструменти и мере унапређења конкурентности индустрије Европске уније

Подаци о кретању БДП Европске уније, Евроне и држава чланица у периоду 2000-2010. година показују да је привреда Уније имала просечан раст у посматраном десетогодишњем периоду једнак ономе који су остварили главни конкуренти, односно привреде САД и Јапана. Ипак, после првих удара Глобалне финансијске и економске кризе, привреде САД и Јапана, имале су бржи опоравак и повратак на позитивне стопе раста БДП.

Табела број 27: Кретање стопе реалног БДП у ЕУ-27, 2004-2014. године

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Просек '04-14
ЕУ 27	2,5	2,0	3,4	3,1	0,5	-4,4	1,8	1,7	-0,5	0,0	1,3	0,9
Еврозона	2,2	1,7	3,3	3,1	0,5	-4,5	1,8	1,5	-0,8	-0,4	0,9	0,7
Белгија	3,4	1,9	2,6	3,0	1,0	-2,6	2,5	1,6	0,1	0,3	1,1	1,1
Бугарска	6,6	6,0	6,5	6,9	5,8	-5,0	0,7	2,0	0,5	1,1	1,7	2,5
Чешка	4,9	6,4	6,9	5,5	2,7	-4,8	2,3	2,0	-0,8	-0,7	2,0	2,1
Данска	2,6	2,4	3,8	0,8	-0,7	-5,1	1,6	1,2	-0,7	-0,5	1,1	0,4
Немачка	1,2	0,7	3,7	3,3	1,1	-5,6	4,1	3,6	0,4	0,1	1,6	1,3
Естонија	6,5	9,5	10,4	7,9	-5,3	-	2,5	8,3	4,7	1,6	2,1	2,4
						14,7						
Ирска	4,6	5,7	5,5	4,9	-2,6	-6,4	-0,3	2,8	-0,3	0,2	4,8	1,4
Грчка	5,0	0,9	5,8	3,5	-0,4	-4,4	-5,4	-8,9	-6,6	-3,9	0,8	-2,0
Шпанија	3,2	3,7	4,2	3,8	1,1	-3,6	0,0	-0,6	-2,1	-1,2	1,4	0,6
Француска	2,8	1,6	2,4	2,4	0,2	-2,9	2,0	2,1	0,3	0,3	0,4	0,9
Италија	1,6	0,9	2,0	1,5	-1,0	-5,5	1,7	0,6	-2,8	-1,7	-0,4	-0,5
Кипар	4,4	3,9	4,5	4,9	3,5	-2,0	1,4	0,3	-2,4	-5,4	-2,3	0,6
Летонија	8,9	10,2	11,6	9,8	-3,2	-	-2,9	5,0	4,8	4,2	2,4	2,5
						14,2						
Литванија	7,4	7,8	7,4	11,1	2,6	-	1,6	6,1	3,6	3,3	2,9	2,4
						14,8						
Луксембург	4,9	4,1	4,9	6,5	0,5	-5,3	5,1	2,6	-0,2	2,0	-	2,2
Мађарска	4,8	4,3	4,0	0,5	0,9	-6,6	0,8	1,8	-1,5	1,5	3,6	0,9
Малта	0,4	3,8	1,8	4,0	3,3	-2,5	3,5	2,3	2,5	2,7	3,5	2,5
Холандија	1,9	2,3	3,8	4,2	2,1	-3,3	1,1	1,7	-1,6	-0,7	0,9	1,0
Аустрија	2,7	2,1	3,4	3,6	1,5	-3,8	2,1	3,1	0,9	0,2	0,3	1,3
Пољска	5,1	3,5	6,2	7,2	3,9	2,6	3,7	4,8	1,8	1,7	3,4	3,9
Португал	1,8	0,8	1,6	2,5	0,2	-3,0	1,9	-1,8	-4,0	-1,6	0,9	-0,3
Румунија	8,4	4,2	8,1	6,9	8,5	-7,1	-0,8	1,1	0,6	3,4	2,8	2,7
Словенија	4,4	4,0	5,7	6,9	3,3	-7,8	1,2	0,6	-2,6	-1,0	2,6	1,2
Словачка	5,2	6,5	8,3	10,7	5,4	-5,3	4,8	2,7	1,6	1,4	2,4	3,8
Финска	3,9	2,8	4,1	5,2	0,7	-8,3	3,0	2,6	-1,4	-1,3	-0,1	0,7
Шведска	4,3	2,8	4,7	3,4	-0,6	-5,2	6,0	2,7	-0,3	1,3	2,1	1,7
Вел. Брита.	2,5	2,8	3,0	2,6	-0,3	-4,3	1,9	1,6	0,7	1,7	2,8	1,2
Јапан	2,7	1,9	2,0	2,4	-1,2	-6,3	4,0	-	-	-	-	0,7
САД	3,8	3,3	2,7	1,8	-0,3	-2,8	2,5	1,6	2,3	2,2	2,4	1,6

Извор: Еуростат

Подаци показују да су поједине чланице Уније, у посматраном периоду, имале су раст БДП изнад просека ЕУ, и то су углавном нове чланице (Бугарска, Словачка, Чешка, Словенија, Румунија, Пољска, Естонија, Летонија, Литванија), као и старе чланице које имају снажан производни сектор (Финска, Шведска, Ирска). Са друге стране, ово су и земље које су, услед ефеката Глобалне финансијске и економске кризе, имале и највећи пад БДП у периоду 2008-2010. година (ту спада и Немачка).

Подаци такође показују да су оне чланице Уније које су раст у претходном периоду заснивале на расту индустрије и извозу, имале и најбржи опоравак после 2009.

године(Немачка, Чешка, Словачка, Словенија).

Пад БДП услед светске економске кризе, био је велики у Јапану, док је у САД где је криза почела, тај пад био упола нижи. Ипак, привреде Јапана и САД, које за основу имају јаку индустрију и извоз, су се брже опоравиле после првог таласа кризе.

Табела број 28: Средњорочне пројекције ММФ-а, стопе раста БДП до 2018. године

Стопа раста БДП, %	2007	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Свет	5,44	3,15	3,31	4,04	4,37	4,46	4,51	4,49
Евروزона	3,00	-0,58	-0,34	1,07	1,45	1,60	1,62	1,60
ЕУ	3,44	-0,24	0,004	1,28	1,67	1,84	1,91	1,97
САД	1,91	2,21	1,85	2,95	3,56	3,44	3,34	2,92
Кина	14,16	7,80	8,04	8,24	8,51	8,52	8,50	8,46

Извор: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2013

Према средњорочним пројекцијама раста БДП ММФ-а до 2018. године, ЕУ и Еврозона биће у значајном заостатку у односу на главне конкуренте, САД и Кину.

Због потребе подстицања иновација и конкурентности на светском тржишту Европска комисија је у децембру 2014. године донела „Инвестициони план за Европу“ („Јункеров инвестициони план“), који је усмерен на подстицање инвестиција у ЕУ.

Основни циљеви овог плана су: уклањање препрека за инвестирање, кроз транспарентност и техничку помоћ инвестиционим пројектима и подижући ефикасност инвестиција.

За постизање ових циљева, предвиђене су три мере: покретање јавних и приватних инвестиција од најмање 315 милијарди евра у периоду 2015-2017. година, подршка инвестицијама у реални сектор и стварање повољног инвестиционог амбијента. Према проценама Европске инвестиционе банке, до краја 2015. године, Европски фонд за стратешке инвестиције је покренуо око 50 милијарди евра инвестиција на територији Европске уније. Процене Европске комисије указују на очекивања да ће инвестиције Уније подстаћи мултипликаторски ефекат, односно да ће сваки уложени евро из буџета ЕУ донети додатних 15 евра приватних инвестиција.³⁵⁶

Пошто је концепт нове индустријске политике Европске уније заснован на подршци знању и иновацијама, уз фокус на подршку секторима високих технологија, реформу система образовања кроз систем доживотног учења, што тражи додатно време и

³⁵⁶http://ec.europa.eu/priorities/publications/investment-plan-state-play-january-2016_en

средства за његово спровођење, те се поставља питање како и у ком року индустрија ЕУ може достићи раст индустрија САД, Јапана и земаља из групе БРИКС.

4.1. Стопе раста прерађивачке индустрије Европске уније

Подаци Еуростата показују да је прерађивачка индустрија покретач развоја ЕУ, са учешћем у укупном БДП Уније око 20%, учешћем око 75% у укупном извозу и око 80% укупних инвестиција у истраживање и развој (подаци за 2012. годину).³⁵⁷

Прерађивачка индустрија је водећи сектор у стварању нових радних места у свим осталим секторима, укључујући услуге (на новостворено радно место у прерађивачкој индустрији долази 0,5-2 нова радна места у осталим секторима).³⁵⁸

Прерађивачка индустрија је била прва на удару светске економске кризе, али и први сектор који је после првих удара кризе почео да показује знаке опоравка. Извештај о индустријској структури ЕУ за 2013. годину, показује благи опоравак индустријске производње у Унији у 2011. години, у односу на почетак кризе, 2008-2009. године, као и промене у структури индустрије и нивоима продуктивности.³⁵⁹

Ипак, удео сектора услуга тренутно чини скоро половину бруто додате вредност (БДВ) Уније. Посматрано по државама чланицама ЕУ, Луксембург има највећи удео сектора услуга и веома мали производни сектор, следе Грчка, Кипар и Велика Британија. Насупрот томе, Румунија, Чешка, Мађарска и Ирска имају мале уделе услуга и релативно велики удео сектора индустрије. Наведени подаци показују да су нове чланице ЕУ (земље Централне и Источне Европе) задржале релативно високе уделе индустријског сектора у поређењу са просеком ЕУ.³⁶⁰

Подаци показују да је још увек присутан висок удео сектора услуга, али и да се мења структура индустрије, односно да почињу да преовладавају знањем интензивни сектори и сектори тзв. зелене економије. Према овим подацима, највиши степен специјализације имају индустрије Ирске, Шведске, Румуније и Малте. Са друге стране, велике земље чланице имају више производних активности од малих земаља, односно

³⁵⁷ European Commission, EU Industrial Structure Report 2013, Competing in Global Value Chains, 2013, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/eu-industrial-structure/files/report_euis_2013_final.pdf, стр. 15-20.

³⁵⁸ Rueda-Cantuche J.M., Sousa N., Andreoni V., Arto I., The Single Market as an Engine for Employment Growth through External Trade, Joint Research Centre, IPTS, Seville, 2012, стр. 9.

³⁵⁹ European Commission, EU Industrial Structure Report 2013, Competing in Global Value Chains, 2013, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/eu-industrial-structure/files/report_euis_2013_final.pdf

³⁶⁰ Veugelers R., Manufacturing Europe's future, Bruegel blueprint 21, 2013, стр. 8.

што је већа и јача економија, већи је потенцијал за диверсификацију и обратно. Због тога веће економије (Француска, Шпанија, Италија и Немачка) имају највише уделе у најважнијим производним секторима ЕУ. Привреде са нижим приходима по становнику, као што су Румунија, Пољска, Летонија и Литванија, имају виши ниво специјализације у пољопривреди. Са друге стране, јаче привреде показују тенденцију више специјализације у секторима индустрије средњих и високих технологија и знањем интензивних услуга.³⁶¹

Подаци такође, показују да је учешће прерађивачке индустрије у БДП Уније опало са 15,8% пре кризе, на 15,1% у 2013. години. Око 3,5 милиона радних места је угашено од почетка кризе. Поред тога, дошло је до значајаног пада учешћа ЕУ у светској производњи, са 30% у 2000. години, на 23% у 2010. години.³⁶²

Табела број 29: Удео БДВ у 2012. години и промене БДВ ЕУ-27, 2000-2012. година

Сектори Земља, године	Пољопр. Шумарство Рибарство Пром/ удео	Угаљ и руде Пром/ удео	Индустр. Произв. Пром/ удео	Произв. Струје и гаса Пром/ удео	Грађевин арство Пром/ удео	Трж. Услуге Пром/ удео	Нетрж. Услуге Пром/ удео
Аустрија	-0,3 1,6	0,2 0,5	-1,9 18,2	-0,2 3,0	-0,9 6,8	2,4 49,3	0,7 20,5
Белгија	-0,6 0,7	-0,1 0,1	-5,9 12,8	0,0 3,1	0,6 5,9	2,8 52,5	3,1 24,9
Бугарска	-6,2 6,4	0,5 2,4	2,8 16,7	0,1 5,4	-0,9 5,9	4,1 47,9	-2,0 15,3
Кипар	-1,3 2,5	-0,1 0,2	-4,0 5,7	1,0 3,2	-2,9 5,8	2,7 56,4	4,6 26,2
Чешка	-1,2 2,4	-0,1 1,2	-1,2 24,7	1,3 5,1	-0,3 6,3	0,7 42,8	0,8 17,5
Немачка	-0,3 0,8	0,0 0,2	0,1 22,4	0,5 3,2	-0,6 4,7	-0,7 45,7	1,0 22,9
Данска	-1,1 1,4	0,6 3,6	-4,3 11,0	-0,3 2,4	-0,7 4,8	3,9 49,4	1,9 27,3
Естонија	-0,6 4,1	0,2 1,3	-1,7 15,4	1,0 4,5	1,9 7,8	-0,7 50,2	0,0 16,7
Грчка	-3,2 3,4	-0,3 0,3	-1,7 9,2	1,2 3,9	-4,7 2,5	3,1 55,3	5,5 25,5
Шпанија	-1,7 2,5	-0,1 0,2	-4,4 13,5	0,6 3,2	-0,2 10,1	3,5 48,6	2,3 21,9
Финска	-0,7 2,8	0,2 0,4	-10,3 15,4	1,1 3,2	0,6 6,9	4,6 46,1	4,5 25,1
Француска	-0,5 2,0	0,0 0,1	-5,3 10,0	0,0 2,4	1,3 6,3	2,6 53,2	1,9 26,0

³⁶¹ Исто, стр. 10.

³⁶² European Commission, European Competitiveness Report 2013 (2013), Towards knowledge-driven reindustrialisation, Commission Staff Working Documents SWD (2013) 347 final.

Мађарска	-1.1 4.7	0.0 0.3	-0.2 22.7	-0.1 3.9	-1.5 3.8	3.9 44.6	-0.9 20.0
Ирска	-2.0 1.6	-0.2 0.4	-2.5 23.3	1.0 2.6	-5.8 1.6	4.5 50.6	5.0 19.9
Италија	-0.8 2.0	-0.1 0.4	4.5 15.6	-0.3 2.3	0.8 5.9	2.6 53.1	1.7 20.6
Литванија	-2.3 4.0	-0.3 0.4	2.0 20.8	-0.3 3.9	0.0 6.0	5.5 49.5	-4.5 15.5
Луксембург	-0.3 0.3	-0.1 0.1	-5.6 5.3	-0.4 1.3	-0.3 6.2	3.6 69.0	3.0 17.8
Летонија	0.5 5.0	0.5 0.6	0.1 14.5	0.4 4.5	-0.6 6.2	3.4 53.7	-4.2 15.6
Малта	-0.7 1.5	0.0 0.1	-8.0 12.8	n.a. n.a.	-1.3 4.0	1.1 51.9	10.7 29.3
Холандија	-0.8 1.7	1.4 3.8	-2.0 12.6	0.9 2.9	-0.8 4.9	-2.9 48.7	4.2 25.3
Пољска	-1.0 3.9	0.1 2.5	0.0 17.3	1.2 4.9	0.0 7.8	0.1 47.3	-0.4 16.4
Португал	-1.4 2.2	-0.1 0.4	-3.3 13.8	1.3 4.0	-2.4 5.8	4.2 50.1	1.6 23.7
Румунија	-4.6 7.5	-0.8 1.5	2.8 24.8	3.3 6.6	3.5 9.2	-5.4 35.7	1.3 14.7
Шведска	-0.3 1.7	0.6 0.9	-4.7 16.6	1.0 3.6	1.3 5.6	-1.1 45.1	3.2 26.5
Словенија	-0.7 2.7	-0.2 0.4	-3.6 20.8	0.9 3.9	-0.7 5.9	3.2 45.7	1.0 20.5
Словачка	-1.3 3.1	-0.3 0.5	2.1 21.7	-0.5 4.7	1.0 8.2	2.1 45.0	0.1 16.7
Велика Британија	-0.2 0.7	-0.5 2.3	-5.3 10.3	0.0 2.4	0.4 6.4	3.3 55.4	2.3 22.4
ЕУ 27	-0.5 1.7	0.0 0.9	-3.3 15.2	0.5 3.0	-0.1 5.9	1.7 50.5	1.8 22.9

Извор: Европска комисија³⁶³

Глобална финансијска и економска криза је такође, указала на компаративне предности појединих грана прерађивачке индустрије (хемијска, машинска, информационо комуникационе технологије) и слабости других грана (текстилна, аутомобилска). Дакле, поједине области индустрије више су изложене конкуренцији земаља у развоју, које све брже смањују технолошки јаз и заостатак у неценовним факторима, у чему је индустрија ЕУ до скоро имала предност.

У структури трговинске размене ЕУ преовладавају гране са средњом и високом технологијом са једне стране, и оне које имају ниску и средње обучену радну снагу са друге стране.³⁶⁴

Дакле, стални негативни раст произвођачке индустрије Европске уније је резултат два фактора: повећане конкуренције растућих економија (БРИКС, источноазијске земље) на светском тржишту и неуједначености мера индустријске политике у земљама чланицама Уније.

³⁶³ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/eu-industrial-structure/files/report_euis_2013_final.pdf, стр.19.

³⁶⁴ European Commission, EU Industrial Structure Report 2013, Competing in Global Value Chains, 2013, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/eu-industrial-structure/files/report_euis_2013_final.pdf, стр. 68.

Први фактор се објашњава све већим улагањима растућих економија у иновације, високим трошковима енергије као импута у ЕУ и вишим трошковима радне снаге у односу на конкуренте, и константно већом тражњом за производима прерађивачке индустрије у растућим економијама, где се сели и економски раст.

Други фактор, фрагментираност индустријских политика земаља чланица, односи се на различит степен развијености индустрије на територији Уније.³⁶⁵

Најјача је индустрија Немачке, услед различитих фактора, пре свега оних који се тичу мера индустријске политике: величина предузећа (предузећа са мање од 10 запослених чине 46% свих запослених у произвођачкој индустрији у Грчкој, у поређењу са 6 % у Немачкој), релативно лак приступ свих предузећа изворима финансирања, политика спорог, али константног раста надница (што је питање сталног отвореног социјалног дијалога) и доброг заступања интереса индустрије кроз систем привредних комора.³⁶⁶

Дакле, индустрија ЕУ је састављена, са једне стране од јаких индустрија Немачке, Аустрије, Холандије, које су извозно оријентисане, и са друге стране од индустрија чланица са високим нивоом комерцијалног дефицита (Француска, Шпанија, Португал, Грчка, Италија), које имају ниски ниво диверсификације индустрије. Услед ефеката владајуће светске економске кризе, односно због смањене тражње на заједничком тржишту Уније, индустрије земаља чланица које су извозно оријентисане, показале су већу отпорност и бржи опоравак.

4.2. Продуктивност индустрије Европске уније

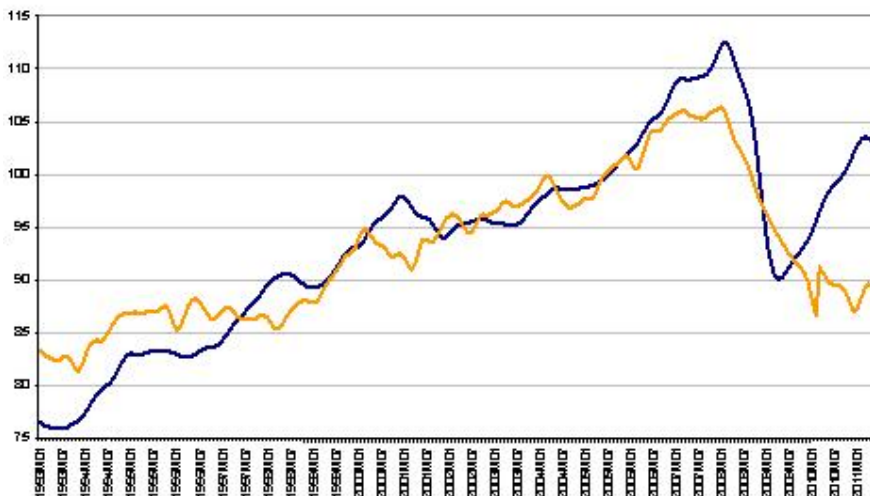
Уколико се посматра продуктивност индустрије Уније, у периоду 1993-2011. године, мерено производњом по вредности у евро/радни сат, запажа се стални тренд раста продуктивности, све до 2008. године, када услед деловања кризе, долази до великог пада.

Сликаброј 5: Продуктивност индустрије ЕУ-27, 1993-2011. године

³⁶⁵ DheretC., Sharing the same vision – The cornerstone of a new industrial policy for Europe, European Policy Centre, Discussion Paper, 2014,

http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4279_sharing_the_same_vision.pdf, стр. 3.

³⁶⁶ DheretC., Sharing the same vision – The cornerstone of a new industrial policy for Europe, European Policy Centre, Discussion Paper, 2014, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4279_sharing_the_same_vision.pdf, стр. 5.

Легенда: Тамна линија – стопа продуктивности индустрије, светла линија – стопа продуктивности грађевинарства

Извор: Eurostat Yearbook 2012, стр. 330.

Подаци показују, такође да постоје различити нивои продуктивности индустрије у земљама чланицама ЕУ. Индустрије Данске, Ирске и Луксембурга имају највишу продуктивност, око 50 евра по радном сату у 2012. години, индустрије централно и источноевропских чланица (Бугарска, Чешка, Естонија, Мађарска, Литванија, Летонија, Пољска, Словачка и Словенија), и периферних медитеранских чланица (Кипар, Грчка, Малта и Португал) имају продуктивност испод 25 евра по радном сату у 2012. години.³⁶⁷

Са друге стране, индустријски сектори за чијим производима се бележи раст тражње, бележе виши раст производње и вишу продуктивност (индустрије високе технологије и знањем-интензивне услуге). Насупрот томе, индустрије ниске технологије (производњатекстила, одеће и обуће) и рударство имају опадајући тренд проиводње и продуктивности.³⁶⁸

³⁶⁷ European Commission, Eurostat Yearbook 2012, стр. 335.

³⁶⁸ European Commission, EU Industrial Structure Report 2013, Competing in Global Value Chains, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/eu-industrial-structure/files/eu_ind_struct_report_2013_en.pdf, стр. 38.

Подаци из Извештаја о индустријској структури за 2013. годину показују да је утицај кризе у периоду 2008. до 2012. године, био већи у капитално интензивним индустријама, што се објашњава већим утицајем кризе у финансијском сектору. Са друге стране, у истом периоду, упркос кризи, индустрије високих технологија и знањем интензивне услуге имале су раст продуктивности.

Показатељ продуктивности индустрије ЕУ³⁶⁹ у периоду 2003-2013. године указује на значајне разлике за различите секторе индустрије ЕМУ18 и ЕУ28.

Сликаброј 6: Раст продуктивности индустрије ЕМУ-18 и ЕУ-28 2003-2013. године

³⁶⁹Мерено производњом робе и услуга по радном сату.

Извор: European Commission, Report on Single Market Integration and Competitiveness in the EU and its Member States, 2015, стр. 31.

Највећи раст продуктивности и конкурентности имају сектори остале транспортне опреме и рачунарских и оптичких производа. Ове секторе карактерише висок ниво технологије, али су ови сектори имали најнижи ниво продуктивности до 2012. године. Са друге стране, најниже нивое продуктивности и конкурентности имају сектори ниских технологија, односно дуванска индустрија и индустрије коже и одеће.

Подаци за ЕМУ-18 се разликују од оних за ЕУ-28. Највиши ниво продуктивности радау ЕМУ-18 остварен јеу индустријирачунарске опреме, електронских и оптичких производа, а затиму фармацеутској индустрији, што је резултат специјализације појединих чланица ЕМУ и премештања фабрика у источну Европу (посебно у сектору аутомобилске индустрије).³⁷⁰

³⁷⁰ European Commission, Report on Single Market Integration and Competitiveness in the EU and its Member

Европска комисија закључује да је економска криза имала велики утицај на конкурентност индустрије Уније. Прво, она је показала да постоји директна веза финансијског тржишта и тржишта робе и услуга. Друго, постоје недостаци у структури економске интеграције унутар ЕУ, односно слабости у функционисању јединственог тржишта, који угрожавају достигнути степен конкурентности индустрије Уније. Треће, недостаци и слабости једног сектора индустрије повлаче консеквенце у другим секторима, имајући у виду да економија ЕУ мора да осигура висок ниво ефикасности коришћења ресурса, са циљем постизања високог нивоа међународне конкурентности са једне стране, као и висок ниво отпорности на екстерне шокове са друге стране.³⁷¹ Због тога обезбеђење финансијске стабилности и дубља интеграција заједничког тржишта постају основни задатак Европске комисије, и то јачањем монетарне уније (јачањем националних економија како би све чланице ЕУ постале чланице ЕМУ), стварањем банкарске уније, стварањем фискалне уније, и на крају јачањем политичке уније.

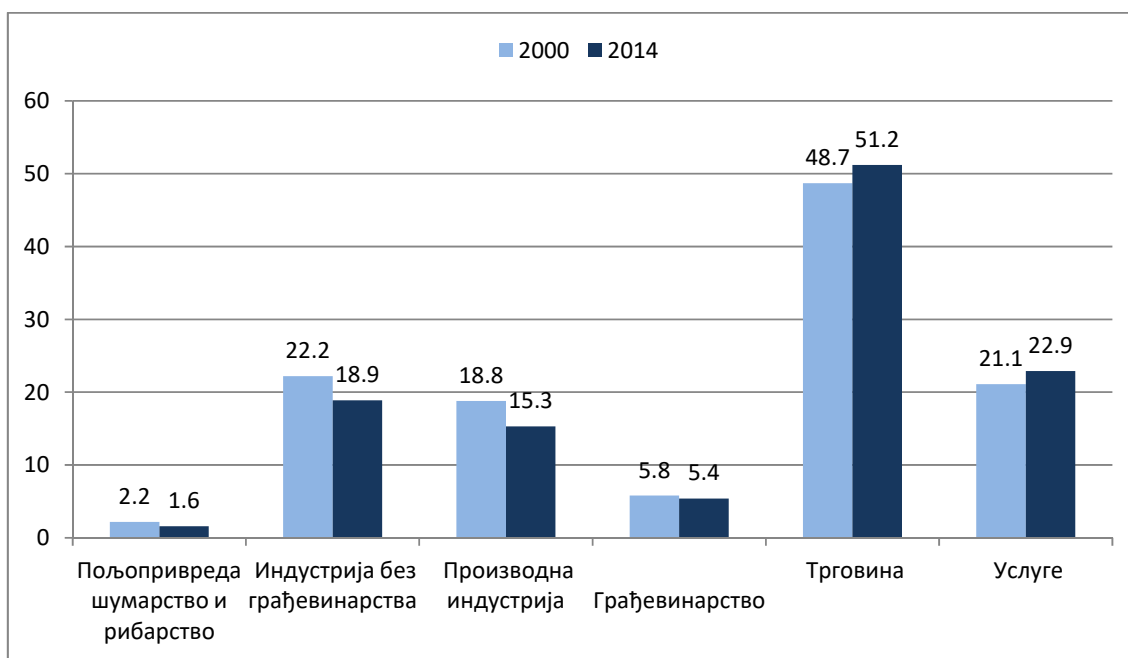
4.3. Бруто додата вредност индустрије Европске уније

Подаци показују да су у периоду 2000-2014. године удели пољопривреде, индустрије и грађевинарства у БДВ ЕУ-28 смањени, док је учешће сектора услуга повећано. У истом периоду, удео индустрије смањен је са 18,8% на 15,3% (слика број 7).

Слика број 7: Удео у БДВ ЕУ-28 по секторима (2000-2014. године)

States, 2015, стр. 101.

³⁷¹ Исто, стр. 105.

Извор: European Commission, Report on Single Market Integration and Competitiveness in the EU and its Member States, 2015, стр. 24.

Удео сектора услуга у БДВ није једнак у свим државама чланицама. Највеће учешће сектора услуга у БДВ имају: Луксембург, Кипар, Малта, Грчка, Велика Британија, Француска, Холандија, Белгија, Португалија и Данска. Вредност удела услуга у БДВ је преко 75% у 2014. години.

Са друге стране, у шест држава чланица: Немачка, Естонија, Литванија, Мађарска, Словенија, Чешка, дошло је до смањења удела сектора услуга у укупној БДВ. У овим чланицама Европске уније, индустрија чини основу привредног развоја и има учешће у БДВ знатно изнад просека Уније.

Удео појединачних спољнотрговинских партнера у укупној размени индустрије Уније показује традиционалну доминацију ЕУ у извозу сектора високих технологија. Највећи појединачни увозници су САД, Јапан, Русија, Кина, Индија. Подаци такође показују да су најчешћа извозна тржишта индустрије Уније, земље горњег средњег дохотка, следе земље ниског средњег дохотка и земље ниског дохотка.

Табела број 30: Удео трговинских партнера ЕУ у извозу у 2011. години (у %)

НАСЕ ШИФРА		Висок доход без ЕУ- 27	Горњи средњи доход	Низак средњи доход	Низак доход	САД	Јапан	БРИК	Бразил	Кина	Индија	Русија
C10	Храна	47.4	30.0	19.5	5.4	10.1	4.9	18.4	1.3	5.2	0.5	11.4
C11	Пиће	68.1	17.3	12.5	2.7	31.9	5.2	13.5	1.9	5.8	0.4	5.4
C12	Дуван	58.0	22.0	19.8	2.0	1.1	21.3	2.2	0.1	0.8	0.0	1.3
C13	Текстил	38.8	28.8	32.9	3.8	10.0	3.0	14.5	1.2	6.6	1.2	5.5
C14	Одећа	57.7	28.5	12.6	2.5	9.5	5.7	19.4	0.4	3.0	0.3	15.7
C15	Кожа и обућа	66.2	19.5	14.3	1.2	13.4	8.2	15.2	0.3	5.5	1.0	8.5
C16	Дрво & дрвени производи	57.3	22.3	19.8	1.4	6.9	10.8	10.3	0.3	3.5	0.9	5.6
C17	Папир	38.9	34.0	25.7	2.6	8.7	2.3	22.5	2.6	7.3	2.6	10.1
C18	Штампа	45.8	39.2	13.8	1.9	11.1	1.2	19.7	4.6	2.2	1.2	11.7
C19	Деривати нафте	48.1	23.1	21.1	8.6	24.3	0.2	5.0	1.8	1.2	0.4	1.6
C20	Хемикалије	49.6	29.1	20.1	2.0	20.8	4.8	20.9	3.7	7.5	2.6	7.1
C21	Фармацеутски препарати	66.6	20.9	10.8	2.3	32.0	6.1	14.3	2.7	4.0	0.7	6.9
C22	Гума и пластика	47.6	31.5	20.8	1.7	14.1	2.2	21.5	2.6	7.5	1.9	9.6
C23	Неметални минерални производи	52.5	27.8	18.6	2.0	15.5	3.0	17.9	2.4	4.7	2.1	8.7
C24	Основни метали	54.1	23.8	21.7	1.3	15.4	1.6	18.9	1.9	7.8	5.2	4.0
C25	Производи од метала	47.7	29.8	21.1	2.4	13.8	2.1	21.7	3.1	7.5	2.2	8.9
C26	Рачунари, електроника & оптика	53.1	25.5	19.8	2.3	17.7	3.6	21.0	1.8	8.4	2.6	8.3
C27	Електрична опрема	43.3	27.5	27.7	2.4	13.0	1.7	26.6	2.7	12.3	3.1	8.5
C28	Машине	42.5	26.8	28.5	2.7	15.9	2.4	30.2	3.4	15.1	3.6	8.1
C29	Моторна возила	43.9	32.0	23.2	1.4	17.9	4.2	29.7	2.6	15.6	1.1	10.4
C30	Остала опрема за транспорт	62.5	16.8	17.8	3.0	25.8	1.5	17.5	2.5	10.5	1.5	3.0
C31	Намештај	63.3	21.5	14.7	1.2	14.7	2.3	18.6	0.6	5.1	1.2	11.7
C32	Остала производња	69.5	16.1	13.7	1.1	22.8	4.9	13.4	1.3	4.1	3.1	4.9

Извор: European Commission, EU Industrial Structure Report 2013, Competing in Global Value Chains, 2013, стр. 73.

Табела показује да је фармацеутска индустрија једини производни сектор који је повећао свој удео у извозу Уније после 2000. године, и то пре свега због повећане тражње услед старења становништва, као и због субвенционисаних цена лекова.

Са друге стране, највише је опао удео пољопривреде, шумарства и рибарства, као и неколико сектора индустрија ниских и средње ниских технологија (намештај, дрвна индустрија).

4.4. Конкурентност индустрије Европске уније

На основу анализе конкурентности 27 грана прерађивачке индустрије и грађевинарства коју је спровела Европска комисија 2005. године, са циљем да одреди у коликој мери инструменти заједничке индустријске политике делују на успех појединачних грана индустрије, свака од ове четири групе индустрија ЕУ (За потребе ове анализе сви индустријски сектори ЕУ су груписани у 4 категорије: прехранбена и индустрија биознања; машинска индустрија производних система; индустрија моде и дизајна и базична (сировинска) и интермедијарна индустрија.) има различите изазове:³⁷²

1. Прехрамбена, фармацеутска и индустрија биотехнологија (хране и пића, фармацеутска, биотехнолошка) суочава се са изазовима оријентације на нова знања и бољу правну регулативу. Ово су високо иновативне индустрије, где су велики изазови у улагање у истраживања и развој, правну заштиту права интелектуалне својине и финансирање иновација за високо иновативна МСП.

2. Машинска индустрија и индустрија производних система се суочава са изазовима у виду сталне потребе за улагања у истраживања и развој, са изазовима у виду иновација, заштите права интелектуалне својине и расположивости обучене радне снаге. У условима постојања јединственог тржишта ЕУ, многи од ових сектора зависе од техничких стандарда и стандарда заштите животне средине.

3. Индустрија моде и дизајна (текстил и обућа) се суочава са падом производње и релативно ниским улагањима у истраживања и развој. Кључни изазови су структурно прилагођавање, повећање иновативности, заштита интелектуалне својине и унапређење обучености радне снаге. Кључни захтеви за индустријску политику је

³⁷² European Commission, A New Industry Policy, Making the EU a More Attractive Place for Industry, MEMO/05/352, 2005

бољи приступ на јако заштићено светско тржиште.

4. Базична и интермедијарна индустрија (хемијска, стакла, гуме, целулозе и папира) као снабдевач осталих индустрија има велику важност за индустрију Уније. Енергетски је веома интензивна и зато је основни изазов у обезбеђењу стабилног снабдевања.

Резултати наведене анализе из 2005. године веома су слични резултатима анализе коју је ЕК дала у Извештају о конкурентности за 2013. годину, „Према знањем вођеној реиндустријализацији“.

Ова анализа указује на то да ЕУ има компаративне предности у већини производних сектора (15 од 23) који чине око три четвртине прерађивачке производње у ЕУ. У секторима високих технологија, индустрија ЕУ има компаративне предности у фармацеутској индустрији, док заостаје у производњи компјутера, електронике и оптичких уређаја и електро опреми. У средње високим технологијама компаративне предности индустрије Уније су ниже у односу на исте индустријске секторе САД и Јапана.³⁷³

У закључцима анализе се наводи да је прерађивачка индустрија носилац економског развоја Уније да би због тога, заједничка индустријска политика ЕУ требало да има један основни циљ, а то је унапређење конкурентности овог сектора индустрије.³⁷⁴

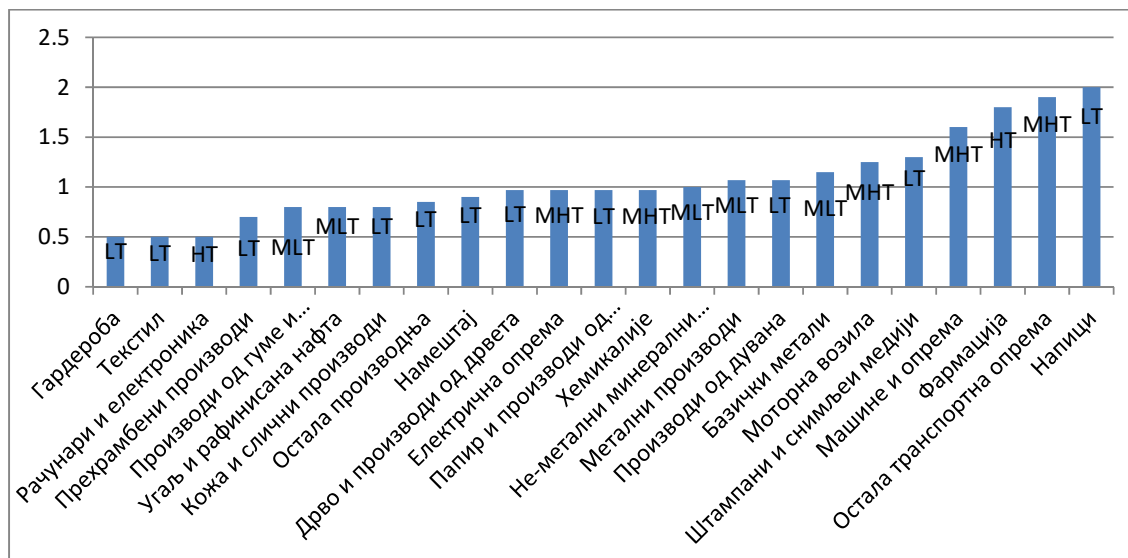
Подаци, такође, показују да је током дугог временског периода (почетак 1970-их-средина 1990-их година), индустрија Европске уније успевала да одржи релативно високо тржишно учешће у односу на САД и Јапан. Ипак, удео ЕУ у светском извозу је опао за 3,5% у периоду 1995-2013. године, док је удео Јапана опао за 8,9%, а САД за 4,7%. У исто време је удео индустрије Кине у укупном светском извозу порастао преко 13%.³⁷⁵

Слика број 8: Сектори индустрије ЕУ: достигнути степен конкурентности (2013. године)

³⁷³ European Commission, European Competitiveness Report, Towards Knowledge-based Reindustrialization, SWD(2013)347 final, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/european-competitiveness-report/files/eu-2013-eur-comp-rep_en.pdf

³⁷⁴ Исто.

³⁷⁵ European Commission, Report on Single Market Integration and Competitiveness in the EU and its Member States, 2015, стр. 47.

Напомена:LT- Low technology(ниске технологије), MLT- Medium-low technology (средње ниске технологије), MHT- Medium-high technology(средње високе технологије), HT- High technology(високе технологије)
Извор:EU Structural Change 2015

Индустрија Европске уније има компаративне предности у секторима високих технологија (нпр. Фармацеутска индустрија), средње-високих технологија (машине, транспортна опрема, укључујући моторна возила) и ниских технологија (папир и штампа, производња пића).

Током последњих 20 година, компаративна предност индустрије Европске уније је остала стабилна у већини индустријских сектора, али је могуће унапредити конкурентност сектора аутоиндустрије, индустрије производње папира и штампе, те машинске индустрије.³⁷⁶

³⁷⁶ Timmer, M.P., Los, B., Stehrer, R. and de Vries, G.J. (2013), Fragmentation, Incomes and Jobs: An Analysis of European Competitiveness, Economic Policy, 28(76), 613-661

Четврти део
ИНДУСТРИЈСКА ПОЛИТИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ПРОЦЕСУ
ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

1. Карактеристике досадашње индустријске политике Републике Србије

У целокупном индустријском развоју Србије после Другог светског рата, па скоро све до данашњих дана, индустријска политика као посебна област која би се бавила питањима развоја индустрије у Србији скоро да уопше није постојала.

У периоду одмах после Другог светског рата, индустријска политика се изједначавала са индустријализацијом, која је спровођена кроз петогодишње планове развоја. У периоду социјалистичког друштвеног уређења посебна индустријска политика такође није постојала, већ супутања индустрије спровођена мерама привредне (економске политике), тако да се у послератном развоју Србије тешко може повући јасна линија између економске и индустријске политике. Због тога није могуће у потпуности издвојити мере индустријске политике, већ анализа може да обухвати само најопштије показатеље економског, односно индустријског развоја.

У целом послератном периоду примењиване су мере економске политике, које имају шире дејство, не само на индустрију, већ и на привреду у целини. Економска политика у индустрији је најадекватнији израз који се може применити на деловање политике у том периоду.³⁷⁷

Основни метод привредног и индустријског развоја после Другог светског рата била је индустријализација, која је у СФРЈ спровођена методом супституције увоза и та је концепција доминирала у целом послератном периоду.³⁷⁸

Развој индустрије спровођен је у оквиру средњорочних, петогодишњих планова развоја. У послератном периоду, све до 1989. године, било је осам средњорочних и два дугорочна плана развоја. Ови планови не садрже одредницу индустријска политика, већ се циљеви везани за развој индустрије спроводе у оквиру ширих циљева друштвено-економског развоја бивше СФРЈ. Циљеви индустријске политике СФРЈ били су постављени средњорочним и дугорочним плановима развоја који су били

³⁷⁷Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 264.

³⁷⁸У литератури се наводе два основна модела индустријализације: капиталистички и социјалистички модел. Први се заснива на пракси најразвијенијих земаља, које су биле предводнице индустријског развоја, попут Велике Британије и САД. Овај модел карактерише развој лаке индустрије, да би се затим еволутивно развила и тешка индустрија. Овакав модел, међутим, није био прихватљив за земље источног блока, пре свега СССР где је примењен обрнути модел. Прво је развијана тешка индустрија, да би затим била развијана лака индустрија. У теорији, и пракси, присутан је и трећи модел, тзв. југословенски модел, које је био присутан у бившој СФРЈ, а постао познат под називом самоуправљање.

општи и нису узимали у обзир специфичности развоја индустрије.³⁷⁹

Слабљење индустрије Србије је процес који је започео крајем 1970-их година и настављен 1980-их година, а разлоге за ово иницијално успоравање раста индустрије треба тражити у факторима, као што су: застарелост јавне и тржишне инфраструктуре и механизма за управљање индустријским развојем, појава микроекономске неефикасности, велика крутост организационих структура у индустрији и неспособност предузетника и менаџера у генерисању, прихватању и имплементацији туђих пословних и техничких иновација.³⁸⁰

Већ током 1980-их година дошло је до опадања инвестиција у индустрију, а током 1990-их дошло је до катастрофалне деструкције капитала индустрије. Крајем 1990-их, реална вредност и оперативна способност индустријске опреме сведена је на 12-15% вредности из 1989. године.³⁸¹

Услед великих друштвених превирања, ратова, бомбардовања и разарања 1990-их година, индустрија Србије претрпела је велике губитке. Тада је дошло до кидања до тада прилично развијених техничко-технолошких веза, због чега Србија заостаје за развијеним светом три технолошке генерације, или 30 година.³⁸²

У целокупном периоду 1980-2000. године, који се може означити као успоравања развоја и велике кризе индустрије, није било ни назнака о постојању диференциране индустријске политике.

Друштвеним променама из 2000. године почело је ново поглавље у економији и нове власти доносе нову економску политику. Овим променама, међутим није дошло до заокрета у смислу вођења прецизно одређене индустријске политике. Креатори економске политике определили су се за економију на принципима Вашингтонског консензуса, засновану на макроекономској стабилизацији, либерализацији тржишта и приватизацији.

У овом истом периоду, када су Индија и Кина имале експанзиван развој заснован на развоју индустрије, када је Европска унија донела Лисабонску стратегију, као нову индустријску политику, којом је прокламовала реиндустријализацију као нови концепт развоја, у Србијиније постојала концепција индустријског развоја, ни са њом

³⁷⁹Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 301.

³⁸⁰Адић С., Индустријска политика у неуређеном институционалном окружењу-случај Србије, Зборник радова, Институционалне промене као детерминанта привредног развоја Србије, Економски факултет Крагујевац, 2005, стр. 283-297.

³⁸¹Увалић М., Транзиција у Србији, ка бољој будућности, Завод за уџбенике Београд, 2012, стр. 218.

³⁸²Савић Љ., Српска индустријализација за двадесетпрви век, Индустрија 1/2009, Економски институт, Београд, 2009, стр. 9.

повезана индустријска политика. Дакле, ни у периоду 2000-2010. године стратешки документи који би се тицали развоја индустрије у Србији нису постојали.

Први стратешки документ, „Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије за период 2011-2020. године“, који се односи само на индустрију донет је, уз деценију закашњења у односу на друге земље у односу на Европску унију, 2011. године.

Усвајање ове стратегије представља стратешки заокрет креатора економске политике у Србији, ка реиндустријализацији и развоју извозно оријентисане индустрије. Ипак, у садашњем тренутку³⁸³, индустрија Србије још увек није достигла раст пројектован овим стратешким документом.

Привредни, односно индустријски развој у Србији после 1990. односно 2000. године означава се термином транзиција, која је започела са више од деценије закашњења у односу на друге бивше социјалистичке земље. У овом процесу у Србији могу се разликовати три фазе: прва фаза транзиције, после политичких и друштвених промена од почетка 1990-их година, фаза средишње транзиције, од 2001. године, и трећа фаза транзиције, која се поклапа са посткризним периодом, после 2010. године.

Индустрија је дала најзначајнији допринос укупном економском развоју Србије, јер су стопе раста индустрије константно биле више од стопе раста укупне привреде. Физички обим индустријске производње у 1990. години био је 11,4 пута виши у односу на ниво производње у 1955. години. У 2011. години физички ниво индустријске производње био је свега 5,4 пута виши него 1955. године.³⁸⁴

Модел индустријализације Србије почео је да показује знаке кризе 1980-их година, на шта су се надовезали познати догађаји из 1990-их година. Највеће смањење физичког обима индустријске производње десио се међутим, у првој деценији 21. века у другој фази транзиције.

Индустријски развој Србије различити аутори посматрају по различитим етапама. За потребе изучавања индустријске политике Србије, у овом раду, биће коришћена подела по периодима: период 1947-1965. године, фаза убрзане индустријализације, период 1966-1980. године, фаза средишње индустријализације, период 1981-1990. године, фаза стагнације, период 1990-2000. године, период изразите кризе у индустрији и пети период после 2001. године када долази до колапса стратегије развоја српске

³⁸³Почетак 2016. године.

³⁸⁴РЗС

индустрије.³⁸⁵

1.1.Период 1947-1965. године – период изразите индустријализације

Период 1947-1965. године је време почетне фазе индустријализације Србије, тј. то је послератна обнова земље и период тражења адекватног модела индустријализације.

Током Другог светског рата, дошло је до великог разарања индустрије и инфраструктуре Србије, а многа индустријска постројења пресељена су и однета од стране окупатора. После Другог светског рата, наступа период када се врше велика улагања у изградњу текстилне индустрије и енергетике, чији су ефекти због дугог периода изградње и инвестирања били видљиви у наредним периодима. Наиме, наслеђена је индустрија која је већим делом била разорена и било је потребно обновити. Послератна стратегија развоја Југославије заснивала се на убрзаној индустријализацији која је имала за циљ радикалан преображај производне структуре, остваривањем високих стопа раста индустрије, чиме би се у што краћем року елиминисала огромна разлика у развијености Југославије и већине европских земаља.³⁸⁶

Доминантан модел индустријализације је електрификација земље, што је припрема за следећу фазу која ће означити убрзану индустријализацију земље и масовно сељење радно способног становништва из села у градове и велике индустријске центре. У периоду 1947-1952, друштвени производ се просечно годишње повећавао по стопи од 1,9%.³⁸⁷

У овом периоду стварана је основа за даљи развој индустрије. Највише је улагано у производњу средстава за производњу, енергетику, машинску индустрију и капацитете за прераду домаћих сировина. Индустријализација је спровођена и увозом средстава за рад. Постигнутису брзи резултати у ширењу производних капацитета, док су изабране гране у кратком року подизане нависок технолошки ниво.³⁸⁸

За време стварања друге индустријске структуре (1957-1965) уместо развоја тешке индустрије приоритет добија развој прерађивачке индустрије. Тиме је успостављена

³⁸⁵Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 331.

³⁸⁶ Исто, стр. 328.

³⁸⁷Ово је време стварања прве индустријске структуре (1947-1956) и може се поделити на три подпериода: први подпериод, 1947-1956. године, који се поклапа са реализацијом првог петогодишњег плана, други 1957-1961. године, који је најуспешнији период развоја индустрије и трећи, 1961-1965. године, када долази до успоравања индустријског раста узрокованог неадекватном структуром индустрије.

³⁸⁸Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 332.

доминација прерађивачког сектора индустрије, што је довело до велике кризе индустријског и уопште привредног развоја Југославије. Због тога долази и до првих озбиљних проблема у развоју индустрије који су ескалирали у трећем плану (напуштен 1963. године). Уочена је потреба стварања треће индустријске структуре са циљем стварања балансираног развоја, заснованог на коришћењу компаративних предности и извозних могућности.³⁸⁹

У овом периоду извршена је национализација и укинута приватна својина. Ово је такође, и период масовне миграције становништва из села у градове, који постају центри индустрије.

За Југославију као недовољно развијену земљу, промена привредне структуре праћена померањем становништва од пољопривреде ка индустрији, била је услов привредног раста. У почетној етапи индустријализације, од 1947. до 1952. године, остварена је скромна просечна годишња стопа раста друштвеног производа од 2,3%. Међутим, већ тада је дошло до корених промена у структури привреде. Учешће индустрије у стварању друштвеног производа увећало се од 1947. до 1952. са 17,9% на 22%, а учешће пољопривреде смањило се са 42,6% на 33,3%.³⁹⁰

У почетној етапи индустријализације преовладавале су инвестиције у развој инфраструктуре, базичних грана и нових индустријских постојења за производњу машина.³⁹¹

Целокупни послератни период до 1974. године, посебно период 1952-1974. године је период експанзије индустрије и пораст стандарда становништва. Ово је тзв. златни период развоја индустрије у Југославији и Србији.

Период 1952-1974. године често се назива златним периодом развоја због изузетно брзог привредног и раста од просечно 8,3% годишње. Високе стопе индустријског раста у овом периоду довеле су до претварања индустрије у водећу привредну грану и до развијањанових грана привреде, експлоатације нових енергетских и сировинских извора. Експанзију привреде пратила је експанзија запослености: од 3.400.000 запослених 1963. године, око милион је радило у индустрији.³⁹²

У периоду 1953-1964. године, када је био отворен процес изградње система самоуправљања и новог система планирања, остварена је просечна годишња стопа раста друштвеног производа од 8,6%. То је била једна од највећих стопа раста у свету у

³⁸⁹Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 108.

³⁹⁰Гњатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 180.

³⁹¹Исто, стр. 181.

³⁹²Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 108.

том периоду. На темпо пораста укупног друштвеног производа највећи утицај имао је пораст индустријске производње, који је, мерен просечном годишњом стопом раста индустрије износио 12,4%. Запосленост је расла по стопи од 7,6%, у индустрији 8,1%.³⁹³

Раздобље 1953-1964, колико је било релативно успешно са становишта динамике развоја и преоријентације структуре привређивања на веће уважавање потреба животног стандарда становништва, толико је довело до нових структурних диспропорција у индустрији и сталног повећања дефицита у спољној трговини. Оријентацијом на складни пропорционални развој, машиноградња је постала најважније упориште индустријског напретка. Међутим, брзи раст производње средстава за рад није био праћен одговарајућим порастом производње репродукционог материјала. Поред тога, развој екстрактивне индустрије је заостајао за сировинским потребама које је наметао брзи развој прерађивачке индустрије, тако да се већ 1950-их година осећала потреба за јачањем сировинске базе привређивања.³⁹⁴

Индустрија се развијала у складу са петогодишњим плановима развоја, које су доносили политички и државни руководиоци, често без економске рачунице, што је доводило до проблема у њиховом спровођењу.

Да би се оствариле високе планиране стопе раста индустријске производње, репродукциони материјал се обезбеђивао из увоза на терет повећања дефицита у спољној трговини и задуживања у иностранству. Највећу увозну зависност од репродукционог материјала испољиле су индустрија угља, нафте, металска, бродоградња, електро, хемијска, текстилна, индустрија коже и обуће и индустрија гуме.³⁹⁵

Ово је, дакле, период постављања основа привредне структуре, засноване на развоју индустрије, али и постављања основа ширег друштвено-економског уређења. Иако је у овом периоду дошло до експанзије развоја индустрије, и остварене високе стопе раста бруто друштвеног производа, постају видљиви проблеми развоја који ће ескалирати у наредним периодима.

³⁹³Гњатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 182, према Савезни завод за статистику, Југославија 1945-1964, Београд, 1965, стр. 58. и 80.

³⁹⁴Марсенић Д., Економска структура и привредни раст Југославије, Савремена администрација, Београд, 1981, стр. 242.

³⁹⁵Ковач О., Спољноекономска равнотежа и привредни раст, ПФВ Економица, Београд, 1973, стр. 200.

1.2.Период 1965 - 1980. године – нова етапа у развоју индустрије

У периоду после 1965. године, због кризе у привреди СФРЈ, реформским мерама учињен је велики корак у укључивању привреде земље у светске привредне токове. Прекретница је Привредна реформа из 1965. године јер је њоме декларативно означен почетак значајних друштвено-економских промена, односно са њом је отпочело осамостаљивање предузећа на тржишту добара и услуга.

Средином 1960-их година, показатељи привредне развијености сврстали су Југославију у средње развијене земље. Међутим, проблеми у структури и функционисању југословенске привреде претили су да пониште постигнуто. Основна кочница у развоју тада је постала спољноекономска неравнотежа изазвана високим спољнотрговинским дефицитом и великим бременом отплата нагомиланог спољног дуга. Због тога је 1965. године са иностраним повериоцима договорено одлагање плаћања и продужавање отплата дугова.³⁹⁶

Као услов за пристанак, повериоци су тражили јачање веза југословенске привреде са капиталистичким светом, што је у земљи добило име привредна реформа.³⁹⁷

У почетној фази реформе преовлађивалесу мере финансијско-економског карактера (девалвација динара, смањење обавеза привреде, ограничење царинског протекционизма). У овом периоду извршен је покушај замене стратегије субституције увоза стратегијом експанзије извоза. Иако је овај покушај изведен у релативно повољним спољним околностима, ипак је био неуспешан и то је био почетак дефинитивног краја југословенске стратегије индустријализације.³⁹⁸

Промене привредног система требало је да буду извршене у два правца: трансформација самог привредног система и промене у економској политици. Реформа је требало да представља почетак веће афирмације тржишних принципа и постепено напуштање државне интервенције у индустрији. Оснаживање тржиног принципа у пословању југословенске привреде и стабилизација развоја кроз решавање структурних неусклађености требало је да буду највећи дometи Реформе, који међутим нису достигнути.³⁹⁹

Либерализација је имала за последицу нагли пораст увоза и повећање дефицита у

³⁹⁶ Payer C., *The Debt Trap: The International Monetary Fund and the Third World*, Monthly Review Press, New York, 1974, стр. 137.

³⁹⁷ Гњатовић Д., *Економија Србије*, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 185.

³⁹⁸ Савић Љ., *Економика индустрије*, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 342.

³⁹⁹ Савић Љ., *Српска индустријализација за двадесетпрви век*, Индустрија 1/2009, Економски Институт, Београд, 2009, стр. 12.

спољној трговини. Јадино је у области спољне трговине пољопривредних производа стално бележен суфицит. Због свега овога већ 1968. године знатно се одступило од циљева привредне реформе.⁴⁰⁰

Било је лакше вратити се екстензивном начину развоја оријентисаном на домаће тржиште, него изаћи на међународно тржиште и изложити се оштрој конкуренцији.

До успеха ове реформе није дошло и због сукоба на релацији централна-републичка власт. Реформе су донете на нивоу федеративне власти, а требало је да их спроводе републике. Интереси република били су супротстављени, а централна власт је уместо да подстакне спровођење реформи које је донела, више се бавила административним питањима. Нови Устав СФРЈ донет је 1974. године и тада почиње са стагнацијом у развоју, те до слома индустрије и дефинитивног распада заједничке државе.⁴⁰¹

Табела број 31: Стопе раста индустрије 1966-1970. године

Године	1966	1967	1968	1969	1970	70/65
Стопе	1,6	-0,3	3,8	11,4	7,7	4,8

Извор: СГЈ 1986, стр. 85. и СГЈ 1992, стр. 86.

У 1966. и 1967. години остварене су чак и негативне стопе раста. Тада је први пут остварена стопа раста индустрије (4,8%) мања од стопе раста привреде (6,1%). Овако ниске стопе раста индустрије довеле су до деиндустријализације, која је трајала кратко (1970-их година долази до значајног раста индустрије). Узроци ниских стопа раста индустрије били су: интензификација производње извршена је у условима још увек неисцрпљених извора за раст (нпр. радна снага), смањење акумулације и општи раст личне потрошње (изнад раста продуктивности рада), смањење удела индустрије у привредним инвестицијама, смањење инвестиција у нове објекте било је у нескладу са потребама новог запошљавања, институционални механизам је играо велику, често ограничавајућу улогу јер је често мењан, али је главна полуга развоја остајала увек у рукама државе.⁴⁰²

У периоду 1971-1975. године долази до раста стопа индустријске производње и БДП.

⁴⁰⁰ Ђатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 186.

⁴⁰¹ Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 343.

⁴⁰² Исто, стр. 342.

Табела број 32: Стопе раста индустрије 1971-1975. године

Године	1971	1972	1973	1974	1975	75/71
Стопе	11,7	7,6	6,5	11,7	6,8	8,8

Извор: СГЈ 1990, стр. 99. и СГЈ 1992, стр. 86.

У овом периоду годишње стопе раста индустрије биле су високе и уз просечне годишње стопе раста БДПод 5% то је омогућило да СФРЈ достигне ниво развоја и сврста се у групу срење развијених индустријских земаља света. Иако је ово период појаве прве велике нафтне енергетске кризе у свету (1973. године), она се у СФРЈ није битније осетила. Анализа података о структури привреде од 1971. до 1980. године може да наведе на закључак да је настављен процес брзе индустријализације, јер је индустрија учествовала 1970. године у стварању друштвеног производа са 33,6%, а 1980. године њено учешће се попело на 40%. Међутим, пораст учешћа индустрије у формирању друштвеног производа настао је у великој мери захваљујући прекомерном смањењу учешћа пољопривреде.⁴⁰³

У овом периоду донет је и први дугорочни план „Основе заједничке политике дугорочног развоја СФРЈ 1976-1985.године“, у коме је посебно наглашена потреба индустријализације која би послужила као основни метод развоја и за друге привредне делатности. Ово је и период значајних системских измена. Донети су Закон о удруженом раду, Закон о систему друштвеног планирања, Закон о банкарско-кредитном систему, Закон о девизном пословању и кредитним односима са иностранством, Закон о систему и контроли цена, на чију је припрему утрошено пуно времена, а чији су ефекти на индустрију били минорни и чак негативни.⁴⁰⁴

Заостајање развоја пољопривреде узроковало је пораст увоза пољопривредних производа.⁴⁰⁵

Растао је увоз и других сировина потребних индустрији, те је зато већ крајем периода дошло до несразмере између сировинске и прерађивачке индустрије, уз истовремени успорен развој сектора енергетике, који је успоравао индустријски развој. Интензивна инвестициона изградња довела је до повећања увоза опреме и технологије на кредит. Југославија током 1970-их, као и у свим претходним посматраним периодима, бележи дефицит у размени производа за инвестиције, без обзира на брзи

⁴⁰³Бјелогрић Д., Развој привреде 1952-1980, Југословенски преглед, Београд, јул-август 1981, стр. 301.

⁴⁰⁴Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 343.

⁴⁰⁵Гњатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 191.

развој домаћег металног комплекса.⁴⁰⁶

У овом периоду се по први пут појављује инфлација, која уз дефицит платног биланса, незапосленост и неадекватну привредну и индустријску структуру, остаје узрок успоравања индустријског раста.

1.3. Период 1981. до 1990. године - период кризе у индустрији

Период 1981-1990. година, одликује се великим успоравањем стопа привредног раста, пошто се током овог периода испољавају сви проблеми и противуречности југословенског модела развоја, што показују подаци о стопама раста индустрије.

Табела број 33: Стопе раста индустрије 1981-1990. године

Год.	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1990	1990/81
Стопе	4,9	0,0	1,5	6,3	3,1	3,3	1,1	0,1	-11,7	1,0

Извор: СГЈ 1990, стр. 99. и СГЈ 1992, стр. 86.

Стопе развоја индустрије у овом периоду јако варирају, а први пут после 1952. године остварена је негативна стопа раста. У 1990. години стопа раста индустрије имала је изузетно високу негативну вредност (-11,7%) што показује размере кризе у коју је целокупна привреда запала.

Иако је у овом периоду донет Дугорочни програм економске стабилизације (ДПЕС)⁴⁰⁷, за период 1986-2000. година, у коме се утврђују општа оријентација развоја, дугорочни циљеви, структурне промене, и даљи развој самоуправних односа, то није позитивно утицало на развој индустрије. У програму су истакнути приоритети за извозно оријентисану производњу машиноградње, електромашиноградње, електронике, ауто индустрије, агроиндустрије, хемијске и друге индустрије. Ова листа била је широко постављена и обухватала више од 60% укупне привреде, а наведени циљеви су били толико широко постављени да их не би могле остварити ни много развијеније земље.

Поред овог донети су и Стратегија технолошког развоја СФРЈ, Програм развоја енергетике СФРЈ до 2000. године, као и бројне гранске стратегије развоја. Ови стратешки документи представљали су покушај да се дође до опште концепције дугорочног развоја привреде и индустрије. Они су, међутим имали

⁴⁰⁶ Исто.

⁴⁰⁷ Други дугорочни план развоја Југославије 1986-2000. године

ограничени практични значај, били су више путоказ како не треба плански усмеравати индустријски развој.⁴⁰⁸

Слом југословенског модела индустријализације је између осталог и резултат промене привредног система. Разлози су бројни а најважнији је економска дезинтеграција до које је довела примена Устава из 1974. године и Закона о удруженом раду (ЗУР) из 1976. Процес се одвијао кроз разбијање јединственог југословенског економског простора (заокруживање републичких економија са елементима сопствених развојних стратегија, убрзано рађење паралелних капацитета, републике и покрајине су се неконтролисано задуживале) и разградњом федерације и распадом органских веза привредних субјеката, кроз спроведену оуризацију удруженог рада. Оуризација је сматрана врхунским достигнућем тзв. југословенског пута развоја социјализма, а довела је до пада ефикасности привређивања, појма имовине која нема власника, те на крају до економског краха.⁴⁰⁹

Узроке слома југословенског модела развоја треба тражити и у неефикасној употреби и расипању капитала (због концепта друштвене имовине), као и вођењу политике нерeалних каматних стопа чиме је капитал постао јефтиније ресурс од радне снаге. Због тога је дошло до прекомерне изградње капитално интензивних објеката, на бази увозне опреме, коју није пратила адекватна изградња капацитета за производњу репроматеријала, због чега је југословенска индустрија и ове потребе задовољавала све већим увозом. Са друге стране, индустрија није била извозно оријентисана, те је то стварало додатне губитке.

Југословенски модел развоја индустрије до 1980-их година, био је одржив због постојања релативно јефтиног капитала за задуживање на светском тржишту 1970-их година. Када је почетком 1980-их, капитал значајно поскупео, а раније узети кредити доспели су на наплату, дошло је до неадекватног одговора креатора индустријске политике, кроз вођење рестриктивне монетарну политике и повремене девалвације. У овом периоду није било структурних реформи, као ни стратегије развоја, а политичка ситуација удружена са неповољном економском, довела је до коначног слома југословенског модела развоја почетком 1990-их година.⁴¹⁰

⁴⁰⁸Савић Ј., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 344.

⁴⁰⁹Исто, стр. 345.

⁴¹⁰Исто, стр. 346.

1.4.Период 1991-2000. године – период изразите кризе у индустрији

Период од 1990. до 2000. године један је од најтежих по економски и индустријски развој у Србији. Распад бивше СФРЈ, ратови, велики број избеглица, санкције УН (1992-1995. године) и бомбардовање СРЈ 1999. године, само су се надовезали на постојећу кризу из претходних периода и имали драматичне негативне ефекте на индустрију.

У годинама од 1990. до 1992. године догодио се распад бивше СФРЈ и тада је дошло до опадања опште привредне активности. Следи увођење санкција Уједињених нација средином 1992. године, када се економска ситуација драматично погоршава и привреда мерено величином БДП, достиже најнижи ниво 1993-1994. године.

Друштвени производ био је у сталном паду од 1990. године, а на крају 1993. године износио је само две петине друштвеног производа из 1989. године. Ови шокови којима је била изложена привреда Србије и Црне Горе довели су до експлозије цена, односно до хиперинфлације размера досад само једном забележених у светској економској историји (хиперинфлација у Мађарској из 1946. године).⁴¹¹

Имајући у виду наведене околности, Савезна влада је прихватила Програм монетарне реконструкције и економског опоравка Југославије и од 24. јануара 1994. године приступила његовој реализацији.⁴¹²

Креатори овог плана користили су искуства земаља која су имала сличне нивое хиперинфлације, а Програм је спровођен у две фазе у тешким међународним околностима, посебно током спровођења друге фазе 1998. године.

Друштвени производ био је у порасту и током 1998. Године, али је у односу на претходну годину овај пораст износио само 2,3%. Разлог тога била је првенствено отежана привредна сарадња са светом због нових санкција које су против Србије увеле земље Европске уније и САД. Ове околности утицале су ограничавајући не само на раст друштвеног производа него и на процес својинске трансформације.⁴¹³

Санкције међународне заједнице које су трајале до средине 1990-их година нанеле су огромну штету индустрији Србије, од 29 до 150 милијарди долара. Ако се томе дода и разорни ефекат бомбардовања које се према проценама креће од 30 до 100 милијарди долара, долази се до закључка да укавак удар на економију не би издржале ни много

⁴¹¹ Гњатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 270.

⁴¹² Савић Н., Основе Програма монетарне реконструкције и економског опоравка Југославије, Југословенски преглед, бр. 1, 1994, стр. 3-30.

⁴¹³ Гњатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 275.

развијеније земље. Због ових дешавања у литератури се за реперну годину узима ниво привредне активности постигнут последње године пре распада СФРЈ, 1989. или 1990. година.⁴¹⁴

Период 1990-2000. година, је прва фаза, односно почетак транзиције у Србији, пошто су тада донети први закони из области приватизације и спроведене прве макроекономске реформе. Индустриска производња у овом периоду, међутим, показује знаке изразите кризе, а индустриска политика није ни постојала.

Табела број 34: Стопе раста индустрије СРЈ, 1991-2000. године

Год.	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000/91
Стопе	-19	-24	-38	1	4	8	10	4	-23	11	-6,6

Извор: СГЈ 2004, стр. 161.

Програм је донео монетарну стабилизацију и краткотрајно оживљавање економске активности, али је привреда поново запала у кризу крајем 1994. године. До поновног оживљавања какве-такве индустријске активности долази 1996-1997. године и 1998. године, захваљујући средствима од продаје Телекома Србије, као и започетим реформама.⁴¹⁵

Какав такав опоравак индустрије 1997-1998. године прекинуло је бомбардовање СР Југославије 1999. године. Тада долази до драстичног пада индустријске производње, великог разарања инфраструктуре и индустријских предузећа чије се последице осећају и данас.

Једна од тешких последица оружане интервенције НАТО снага на Србију 1999. године јесте уништење или оштећење привредних предузећа и инфраструктуре. На основу процена експерата Европске уније, непосредна штета од ове оружане интервенције износила је око 30 милијарди долара. Управо је уништен или оштећен велики део капитала у привреди Србије који је био процењен као подобан за приватизацију.⁴¹⁶

Управо је дакле, индустрија била највише погођена санкцијама и разорним бомбардовањем, и тако девастирана ушла у процес друге фазе транзиције, који започиње са друштвено-економским променама из октобар 2000. године.

⁴¹⁴ Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 359.

⁴¹⁵ Исто, стр. 361.

⁴¹⁶ Ђњатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 276.

1.5. Индустијска политика Србије после 2000. године

У периоду после 2000. године и поред познате чињенице да се привредни развој Србије у ранијим периодима заснивао на убрзаном развоју индустрије, креатори економске политике опредељују за неолиберални модел развоја, заснован на увозу, дерегулацији, либерализацији и брзој приватизацији.

Уместо структурних промена и раста конкурентности индустрије, развој је кренуо у супродном правцу. Буквално су прихваћени и механички спровођени принципи Вашингтонског консензуса, којима је у великој мери била уништена индустрија Србије.

Уколико се посматрају само основни показатељи развоја после 2000. године, српска привреда има карактеристику најразвијенијих економија света, која се огледа у процесу деиндустијализације и у доминацији сектора услуга (трговина, финансије и услуге). Парадокс се огледа и у томе да су креатори економске политике највише рачуна водили о монетарној стабилности и спровођењу приватизације, а релативно мало о покретању било каквог облика производње. Поготову није било улагања у велике индустријске капацитете, који су полако пропадали.

Услед великог увоза и неповољног девизног курса, извозни део привреде, пре свега индустрија имала је велике губитке и тада почиње да опада учешће индустрије у укупном БДП.

Подаци показују да је у периоду 2000-2012. година просечне стопе раста индустрије Србије биле су ниже од просечних стопа раста БДП. На почетку периода 2000. године, БДП Србије је био на 43,3% од нивоа БДП из 1990. године, стопа незапослености била је 28,8%, а инфлација 60,4%. У периоду 2001-2012. година, стопе раста укупног БДП, индустрије и појединих индустријских сектора показују неуравнотежен и често негативан раст. Просечна стопа раста индустрије била је 0,4%, испод просечне стопе раста БДП од 3,4%. Прерађивачка индустрија имала је просечан раст од 17%, све до 2008. године и првих ефеката светске економске кризе.⁴¹⁷

⁴¹⁷РЗС, Различите публикације

Табела број 35: Стопе раста укупног БДП, индустрије и појединих индустријских сектора 2001-2012. године

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
БДП	5,3	4,3	2,5	9,3	5,4	3,6	5,4	3,8	-3,5	1,0	1,6	-1,7
Индустрија	0,0	2,0	-3,0	7,2	-0,8	4,7	3,7	1,1	-12,3	4,7	2,1	-2,9
Вађење руда	-9,3	-0,1	5,1	1,3	2,1	4,1	-0,6	3,6	-12,7	-7,3	10,4	-0,1
Прерађивачка	-3,3	-2,8	-6,0	8,8	-0,7	5,3	4,2	0,7	-0,9	2,9	-0,4	-0,2
Производња ел. Е и гаса	0,7	-1,6	3,1	0,1	6,6	2,2	2,8	1,8	2,6	-1,9	9,7	-0,1

Извор: РЗС

Према наведеним подацима, може се извући закључак да је карактеристика стопа раста индустрије у периоду 2000-2012. године, изразита нестабилност и високе осцилације, са просечном стопом раста од 0,54%.

Овакво кретање стопа раста индустрије резултат је неколико фактора: неиспуњавања основног циља процеса приватизације и реструктурирња, заостајања приватне иницијативе у области индустрије, недостатка извозне конкурентности због застареле опреме и технологија, ниске инвестиционе активности, неадекватног организовања и спорог реаговања индустрије на либерализацију тржишта, смањење заштите домаће индустрије и велике увозне конкуренције, неликвидности и задужености у индустрији, константног недостатка трајних обртних средстава, недовољне понуде кредита и неповољних каматних стопа, пораста цена енергије и осталих инпута, као и бројних организационих и управљачких слабости.⁴¹⁸

Међутим, основни узрок је непостојање адекватне стратегије развоја индустрије Србије, а разлоге треба тражити у одабраној стратегији развоја после 2000. године.

У овом периоду креатори економске политике у Србији сматрали су да ће тржишни механизам сам подстаћи развој индустрије, и тиме покренути извоз, а резултат је био управо супротан, односно индустрија је остварила скроман раст. Иако је била изложена конкуренцији из увоза, у индустрији Србијеније спроведена консолидација најважнијих индустријских капацитета, на којима се базирао економски развој у ранијем периоду, као и лоше спроведеном процесу приватизације.

Упоредни подаци о физичком обиму индустријске производње указују на значајне негативне тенденције.

⁴¹⁸Савић Љ., Економика индустрије, Српска индустријализација за двадесетпрви век, Индустрија 1/2009, Економски Институт, Београд, 2009, стр. 14.

Табела број 36: Физички обим производње и стопе раста ДП индустрије Србије у %

Године	Индустријска производња	Године	Стопе раста ДП индустрије
1955	100	1953-1960	14,0
1965	367	1961-1970	8,5
1975	473	1971-1980	8,2
1985	1045	1981-1990	1,0
1990	1143	1953-1965	13,4
1993	458	1966-1980	7,1
1998	588	1953-1990	7,7
1999	452	1991-2000	-6,6
2000	503	2000-2008	1,9
2008	588	2009-2011	-2,7
2011	538		

Извор: Љ.Савић, Економика индустрије, Београд, 2013, стр. 334.

У исто време све кључне земље света бележиле су индустријски раст, међу којима је на првом месту Кина са чак двоцифреним стопама раста индустријске производње. Јапан, САД и ЕУ такође бележе високе стопе раста индустријске производње све до 2009. године и почетка светске економске кризе чије се последице осећају и у Србији.⁴¹⁹

У периоду после 2000. године спроведена је приватизација највећих и најважнијих индустријских предузећа у Србији, што је довело до урушавања дотадашњеиндустријске структуре, а један од резултата прииватизације је и повећање стопе незапослености.

1.5.1.Процес приватизације индустрије Србије

(1)Процес приватизације је после 2001. године био један од темеља за транзицију у Србији. Највећи број предузећа из области индустрије је приватизован између 2003. и 2009. године. До 2001. године, на основу Закона о својинској трансформацији, продато је 777 предузећа, која су према подацима Агенције за приватизацију, до почетка 2012. године, повећала приходе 7%, док су предузећа продата у последњих десет година имала раст прихода од 55%. Закон о приватизацији донет је 2001. године и у периоду 2001-2015. година петпут је мењан.⁴²⁰

Првим законом било је прописано да приватизација буде обавезна и орочена, док су рокови за њено окончање сталним изменама стално продужавани. Модели прописани овим законом били су продаја капитала и пренос капитала без накнаде. Путем јавне

⁴¹⁹Савић Љ., Економика индустрије, Економски факултет Београд, Београд, 2013, стр. 363-368.

⁴²⁰Службени гласник Републике Србије, бр 38/01, 18/03, 45/05, 123/07, 30/10, 83/2014, 46/2015.

продаје нудило се 70% капитала предузећа, док се остатак капитала делиозапосленима и грађанима. Већински удео у капиталу продавао се путем јавних тендера, на јавним аукцијама и путем тржишта капитала. Према овом закону, од јануара 2002. до средине 2011. године, продато је укупно 2.383 предузећа.⁴²¹

Табела број 37: Резултати приватизације у Србији 2002-2011. године

Метод	% успе.	Број запосл.	Књиг. вред. (К)	Прод. цена (П)	П/К	Инвестиције (И)	Соц. прог.(С)	И/К	С/К
Тенд	41%	67.627	921.038	1.074.590	1,17	929.760	276.689	1,01	0,30
Т-раск		27.014	423.036	546.060	1,29	226.047	2.042	0,53	0,00
Аукц	63%	129.813	976.075	876.318	0,90	201.995		0,21	
А-раск		55.484	357.184	514.333	1,44	79.765		0,22	
Т + А	61%	197.440	1.897.113	1.950.908	1,03	1.131.755	276.689	0,60	0,15
Трж. Кап.	85%	115.653	520.003	531.959	1,02	5.902	0	0,01	
Трж. Кап. раск	65%	21.046	95.016	101.196	1,07	0	0	0,00	
Трж. К п. прив.	85%	85.994	75.963	53.053	0,70	0	0	0,00	
Ук:	66%	334.139	2.588.095	2.637.116	1,02	1.137.657	276.689	0,44	0,11

Извор: Социјално економски савет Републике Србије, Ефекти приватизације у Србији, Београд, 2011, стр. 14.

Подаци студије Социјално економског савета из 2011. године показују шаролике резултате приватизације у периоду 2002-2011. година. Трећина понуђених предузећа била су предузећа из индустрије, тј. око 2300 предузећа. Највећи број понуђених (92,5%) и продатих (94%) предузећа приватизован је путем аукције, а 103 предузећа продато је методом тендера. Две трећине предузећа продатих путем тендера била су велика индустријска предузећа.

Приватизована предузећа из области индустрије запошљавају 11,2% укупно запослених, располажу са 14,5% капитала, остварују 19,4% укупног прихода, 8,4% обавеза, 12,7% добити и 7,4% губитака привреде у 2008. години. Основни позитивни ефекти су смањење учешћа приватизованих предузећа у укупним обавезама, губитку и

⁴²¹Социјално економски савет Републике Србије, Ефекти приватизације у Србији, Београд, 2011, стр. 13.

кумулятивном губитку и повећано учешће у добити у односу на 2002. годину.⁴²²

Приватизацију индустријских предузећа у Србији пратили су и бројни проблеми и контриверзе. Према подацима из 2011. године, раскинуто је око 650 уговора или 28% укупно приватизованих предузећа.⁴²³

Најчешћи разлог раскида уговора је непоштовање истог од стране нових власника. Због тога, број предузећа код којих је раскинут уговор о купопродаји после 2008. године премашује број новоприватизованих предузећа.⁴²⁴

(2) Карактеристика српске приватизације после 2008. године је да истовремено постоје два обрнута процеса: први, приватизација која је углавном завршена, и други да она није ни почела, или је раскинута, те се у тај процес иде испочетка. Око 500 најбољих предузећа продато је у првом кругу, између 2003 и 2006. године. Тосу била предузећа која су и пре продаје пословала успешно. Истовремено се повећао број раскинутих уговора, а у неким случајевима дошло је до обрнутог процеса.

Како је највећи број приватизованих предузећа био из области индустрије, тако је индустрија била та која је поднела највећи терет пропалих приватизација, и то највише прерађивачка индустрија. Број запослених у овој грани је смањен за око 500.000, тј. за преко 60% у односу на период пре 2001. године, што значи да је годишње губљено 45-50.000 радних места.⁴²⁵

Иако је највећи број предузећа приватизован, ипак још увек постоји нерешено питање реструктурирања јавног сектора. После усвајања Устава из 2006. године омогућено је да друштвена својина постане државна својина и тиме постане предмет приватизације. Ради се о натпросечно капитално интензивним предузећима у Србији, чије се реструктурирање и приватизација стално одлажу. Према подацима из маја 2014. године, у реструктурирању је 157 предузећа од чега је 63 предузећа из области прерађивачке индустрије.⁴²⁶

Само за предузећа у реструктурирању годишње се издвајало око 800 милиона евра за њихово субвенционисање.⁴²⁷

Субвенционисање ових предузећа обустављено је у јуну 2015. године, у складу са

⁴²²Републички завод за развој, <http://www.razvoj.gov.rs/SED/2009/9/a02.htm>

⁴²³Социјално економски савет Републике Србије, Ефекти приватизације у Србији, Београд, 2011, стр. 13.

⁴²⁴Николић И., Приватизација у Србији, између еуфорије и разочарања, Економски институт Београд, 2011, стр. 2.

⁴²⁵Социјално економски савет Републике Србије, Ефекти приватизације у Србији, Београд, 2011, стр. 17.

⁴²⁶Влада Републике Србије, Министарство привреде, Предузећа у реструктурирању, подаци 30.мај 2014. године, <http://www.privreda.gov.rs/pages/issue.php?id=9881>

⁴²⁷Подаци министарства привреде Републике Србије, јун 2015. године.

обавезом преузетом уговором са ЕУ.

Досадашњи модел приватизације био је неповољан по индустрију Србије. Неспорно је да су институционализација и операционализација процеса приватизације у Србији највише одговорни за радикалну деиндустријализацију, и нестајање процеса истраживања и иновација и средстава из привреде (предузећа) Србије.⁴²⁸

Приватизација је обезбедила преко потребне буџетске приходе, али не и брз пренос својинских права, нити брзо реструктурирање предузећа. У периоду 2002-2011. година приходи од приватизације били су свега 2,9 милијарде евра. Највећи приходи остварени су од продаје дуванских фабрика и цемента, а највише предузећа је продато у Војводини, 493, најмање у региону Београда 278.⁴²⁹

(3)Процес приватизације у Србији неколико пута је орочаван, а последњим изменама Закона о приватизацији из маја 2015. године, било је предвиђено да приватизација буде завршена до краја 2015. године.

Закључно са 20.мајем 2015.године, остало је да се приватизује 526 предузећа, које су неуспешно нуђена на продају, или су у поступку реструктурирања. У њима ради око 92.000 запослених од којих би 338 требало да од 1.јула 2015. године буде решено кроз стечај, поделу акција запосленима и брисањем из евиденције. Од тог броја, око 50 предузећа има дугове од 4 милијарде евра, од чега половину потражује држава. До сада су објављени јавни позиви за 33 предузећа од којих је 28 у реструктурирању, за 17 (означени као предузећа од стратешког значаја) се одлаже приватизација и принудна наплата.⁴³⁰

Циљ процеса приватизације и реструктурирања у индустрији требало је да буде трансформација структуре индустрије и њено укључивање у светско тржиште, као и привлачење нових инвестиција. Позитивни ефекти приватизације су пораст прихода у успешно приватизованим предузећима, док се негативни ефекат огледа пре свега, у смањењу броја запослених. Међутим, приватизација није довела до решење бројних и нагомиланих проблема већ је постала сложени проблем привреде и индустрије Србије. Најчешћи проблеми су конфликти радника и нових власника и изостанак обавезних инвестиција у приватизована предузећа. У прво случају реч је о

⁴²⁸Ацић С., Јевтић М., Transition and Effectiveness of Industrial Policy, Case Study for Serbia, Electronic International Interdisciplinary Conference 2012, September, 3. - 7. 2012, стр. 2.

⁴²⁹Агенција за приватизацију Републике Србије, Анализа ефеката приватизације у Србији, Београд, 2011, <http://www.priv.rs/upload/analiza/full/>

⁴³⁰Подаци Агенције за приватизацију Републике Србије, јун 2015. године, <http://www.priv.rs>

сукобуинтересарадника да задрже своја радна места и добију боље зараде, и намерених власника да у кратком року обезбеде повраћај улагања. У другом случају, због изостанка обавезних инвестиција у одређеном року, држава покреће раскид купопродајног уговора.

Због ових проблема, као и услед очигледног неуспеха постојећег модела, потребно је пронаћи нови модел приватизације за преостала предузећа Тај нови модел би могао бити неки облик заједничког улагања, као што је урађено у случају Фиата, Јуре, Бенетона и Фалкеа (друштвена и државна имовина је уступљена познатим светским произвођачима уз услов да инвестирају и запосле већи број радника).⁴³¹

Пример приватизације по новом поделу је Железара у Смедереву која је после одласка USSteel почетком 2012. године, у неколико наврата нуђена потенцијалним купцима. Железара је у марту 2015. године дата на управљање приватној компанији, са планом за њену коначну приватизацију у року од две године. Влада Србије је у међувремену интензивно преговарала са могућим купцима и у јуну 2016. године продала Железару Смедерево кинеској компанији Хестил за 46 милиона евра.⁴³²

Државна компанија ЈАТ је средином 2013. године продата стратешком партнеру (Етихад) и постала Ер србија. Већ у првој години пословања, нова авио компанија остварила је 87% већи приходи запослила 400 нових радника.⁴³³

Дакле, тежиште процеса приватизације требало би да се помера од продаје и остварења прихода за државни буџет ка тражењу партнера који ће да инвестира, покретању производње и осигурању што већег броја радних места.

Коначни резултати процеса приватизације у Србији биће познати тек када се приватизују предузећа са државним капиталом, односно велика јавна предузећа, пре свега у области енергетике.⁴³⁴

У садашњем тренутку⁴³⁵ остаје отворено питање приватизације предузећа Телеком Србија, које је више пут нуђено на продају, али понуђена цена није била задовољавајућа. Бројне су полемике у јавности да ли ово једино успешно државно предузеће треба приватизовати у тренутку када се још увек осећају ефекти економске кризе, а имајући у виду да је држава показала висок степен неуспешности у коришћењу новца од приватизације у преходном периоду. Због тога би Телеком требало продати

⁴³¹ Ови инвеститори долазе и због подстицаја од 2-10.000 евра по новоотвореном радном месту.

⁴³² Вести, јун 2016. године.

⁴³³ <http://www.airserbia.com/sr-ru/novosti/air-serbia-ostvarila-profitabilnost-u-prvoj-punoj-godini-poslovanja>

⁴³⁴ Гњатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007, стр. 290.

⁴³⁵ Јануар 2016. године

само у случају да се добије адекватна цена (Влада је одредила цену од 1,1 милијарди евра), те да се тако добијени новац уложи у инфраструктурне пројекте и реиндустријализацију.

1.5.2. Стране директне инвестиције и развој индустрије Србије

Стране директне инвестиције (СДИ) у Србији у значајнијем обиму долазе после промена из 2000. године. У периоду 2000-2010. година, према структури инвестиција преовладавају инвестиције у финансијски сектор и прерађивачку индустрију и то у највећој мери кроз приватизацију.

Подаци показују да у периоду после 2010. године долази до већег нивоа извозно оријентисаних СДИ и СДИ у гринфилд инвестиције.

Табела број 38: Стране директне инвестиције у Србији, 2005-2012. године

(хиљ. евра)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
СДИ Укупно	1.215	4.152	2.458	2.193	1.742	1.107	2.207	851
СДИ из ЕУ	1.090	2.613	2.080	1.783	1.171	871	1.949	547
Удео ЕУ у %	89,67	62,92	84,63	81,33	67,2	78,63	88,31	64,28

Извор: Народна банка Србије⁴³⁶ и Делегација ЕУ у Србији⁴³⁷

Подаци показују да су укупне СДИ после 2001. године у Србију износиле око 17 милијарди евра, од чега је око 60% дошло са територије ЕУ. Структура СДИ по земљама такође показује да преовладавају инвеститори са територије ЕУ.

Са почетком примене Споразума о стабилизацији и придруживању (2009. године) и стицањем статуса кандидата за чланство у ЕУ (2012. године) прелази се из фазе трговинских односа у фазу интензивније економске интеграције, што се пре свега види у обиму инвестиција које долазе са територије ЕУ.

⁴³⁶http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/ino_ekonomski_odnosi/mip/index.html

⁴³⁷<http://www.europa.rs/srbija-i-evropska-unija/eu-srbija-trgovina/Direktna-strana-ulaganja-%28DSU%29-u-Srbij.html>

Табела број 39: Структура СДИ по земљама, 2000-2013.године

Компанија	Земља	Сектор	Врста улагања	Износ (у мил.евра)
Теленор	Норвешка	Телекомуникације	Приватизација	1.513
ФИАТ	Италија	Ауто индустрија	Заједничко улагање	700
Мобилком груп	Аустрија	Телекомуникације	Приватизација	570
Филип Морис	САД	Дуванска индустрија	Приватизација	518
Стадт	Немачка	Фармацеутска индустрија	Тржиште капитала	475
Банка Интеса	Италија	Банкарство	Тржиште капитала	462
Интербру	Белгија	Прерађивачка индустрија	Тржиште капитала	430
НБГ	Грчка	Банкарство	Приватизација	425
Меркатор	Словенија	Малопродаја	Гринфилд	240
Лукоил	Русија	Нафтна индустрија	Приватизација	210
Холцим	Швајцарска	Цемент	Приватизација	185
ОТП банка	Мађарска	Банкарство	Приватизација	166
Алфа банка	Грчка	Банкарство	Приватизација	152
УС Стил	САД	Прерада руде	Браунфилд	150
Метро	Немачка	Велепродаја	Гринфилд	150
ОМВ	Аустрија	Бензинске пумпе	Гринфилд	150
Кока кола	САД	Прерађивачка индустрија	Тржиште капитала	142
Тидхар	Израел	Некретнине	Тржиште капитала	120
Дрога Колинска	Словенија	Прерађивачка индустрија	Гринфилд	100

Извор: СИЕПА

Током 2011. године међу највећих 5 инвестиција у Србији су инвеститори са територије ЕУ: Делез група (Белгија) са 932,5 милиона евра (куповина Макси ланца малопродаје), Бенетон (Италија) са 43,4 милиона евра (приватизација Нитекс Ниш), Метро кеш и кери (Немачка) са 21 милион евра. Удео нето прилива СДИ из ЕУ у укупном нето приливу СДИ био је 64% у 2012.години, што ЕУ ставља на прво место инвеститора у Србији.

Структура СДИ у Србији показује да су углавном одлазиле у неразмењиве секторе привреде (банкарство, осигурање, телекомуникације, некретнине и трговина).

Неповољна структура СДИ донекле се поправља после 2010. године, пошто је од тада највише СДИ у аутомобилској индустрији (Фиат Србија, Јура и други произвођачи ауто делова) и авио индустрију (Етихад).

Већем обиму СДИ у Србији допринео је систем подстицаја за стране инвеститоре који постоји од 2006. године. Влада је почетком 2008. године донела Уредбу о условима и начину привлачења директних инвестиција по којој се значајна државна средства издвајају за (углавном) иностране инвеститоре.

Државне субвенције из буџета по новоствореном радном месту износе од 2.000 до 10.000 евра, уз минималан број од 50 запослених и уз минималне инвестиције од 500.000 евра. Поред тога, предвиђен је и повраћај средстава која су уложена у инфраструктуру. До почетка 2013. године субвенције за улагања добило је око 140 иностраних инвеститора и 117 домаћих.⁴³⁸

Влада Србије је у мају 2014. године донела нову Уредбу о условима и начину привлачења страних директних инвестицијом дефинише систем подстицаја, а уводи и строже мере за контролу трошења додељених средстава.⁴³⁹ Средства се додељују на основу јавног конкурса који објављује и спроводи Агенција за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије.

Намера нове власти после 2013. године је да се не укида систем подстицаја за инвеститоре и поред критика које се упућују од стране стручне јавности. Међу критикама система субвенција издваја се то што не постоји непристрасан, транспарентан и прецизан критеријум који опредељује ко и под којим условима добија субвенције. Проблем је и то што не постоји ни контрола, ни анализа ефеката ових субвенција. Инвестиције које је Србија на овај начин привлачила нису биле веће од других земаља које дају много мање субвенције, у 2015. години у односу на 2014. годину, забележен је раст СДИ за 3,8%, и на нивоу је од око 600 милиона до 1 милијарде евра.⁴⁴⁰

Државне подстицаје користиле су компаније Роберт Бош, НЦР, Грамер систем, Горење, Бенетон, Панасоник, Џонсон Електрик, Јура корпорација, Леони. До октобра 2015. године, укупно је субвенционирано 274 инвестиција, од којих је 54 завршено, а 84 уговора су раскинута. Укупна вредност инвестиција је нешто више од 1,5 милијарде

⁴³⁸ СИЕПА, www.siepa.gov.rs

⁴³⁹ Службени гласник Републике Србије, број 05-2014, мај 2014. године

⁴⁴⁰ РЗС

евра, за које је држава долепила 300 милиона евра подстицаја, од којих је исплатила 183,4 милиона евра. Уз подстицаје отворено је 38.361 радно место.⁴⁴¹

Системи подстицаја инвеститорима постоје такође у државама чланицама ЕУ. Као пример се истичу Мађарска и балтичке земље (које су имале 4-5 пута веће учешће СДИ у БДП од Пољске и Словеније), а чије привреде ипак заостају за земљама које нису имале систем подстицаја. Постоје истраживања и примери из праксе који показују да СДИ не подстичу привредни раст и развој у постсоцијалистичким, а сада транзиционим земљама, већ да постоји негативна корелација (више СДИ-негативан развој).⁴⁴²

У Извештају о расту Комисије за раст и развој Светске банке, из 2006. године, проучавани су модели 13 економски најуспешнијих земаља које су у континуитету од 25 година остваривале просечну стопу раста изнад 7% и дошло се до закључка да се њихова успешност заснива на: штедњи, високој стопи властитих инвестиција и способном државном менаџменту, као и да СДИ не могу бити адекватна замена за домаћу акумулацију.⁴⁴³

Како би се развијала, Србији је потребно најмање две милијарде евра страних директних инвестиција годишње.⁴⁴⁴

Стратегија привлачења СДИ заснована на давању огромних средстава по новозапосленом раднику, уз веома ниске зараде тих истих радника, никако се не може назвати адекватном стратегијом коју треба задржати у будућем периоду.

Имајући у виду да Србија има повољан географски положај и обучену и релативно јефтину радну снагу, најефикаснија би била стратегија привлачења инвестиција која је усмерена на креирање повољног пословног окружења, са стабилним законодавним оквиром и предвидивим условима пословања, како за иностране тако и за домаће инвеститоре.

⁴⁴¹Подаци Министарства привреде Републике Србије, октобар 2015. године.

⁴⁴²Ковачевић Р., Утицај страних директних инвестиција на привредни раст - Искуства земаља Европске уније, doiSerbia, 2014, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2004/0025-85550404409K.pdf>

⁴⁴³Spens M., The Growth Report, Commission for Growth and Development, World Bank, 2006, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6507/449860PUB0Box3101OFFICIAL0USE00NLY1.pdf?sequence=1>, , стр. 58.

⁴⁴⁴Процена Фискалног савета Републике Србије, <http://www.fiskalnisavet.rs/doc/istrazivacki-radovi/FS%20radni%20dokument%20-%20KBF%202016%20SRB.pdf>

1.5.3.Ефекти индустријске политике у периоду 2000-2010. године

Променама из 2000. године отпочело се са спровођењем реформи, у тзв. другој фази транзиције у Србији. Тада су донети закони који уређују финансијско пословање, конкуренцију, предузетништво и основано низ институција за пословну подршку.

Међутим, резултати транзиције у Србији после 2000. године, говоре о томе да је индустрија била занемарена од самог почетка процеса транзиције, посебно зато што у периоду 2000-2010. године нема јасно дефинисане индустријске политике. Уместо ње коришћене су мере макроекономске политике у индустрији. Стратегијска оријентација индустријске политике Србије у овом периоду је комбинација процеса приватизације, покушаја привлачења страних директних инвестиција, стратегије развоја предузетништва и МСП и стратегије равномерног регионалног развоја.⁴⁴⁵

Према транзиционом индикатору ЕБРД за 2012. годину, Србија спада у средње успешне земље, што значи да је створен колико-толико повољан пословни амбијент и донети неопходни закони (у складу са правом Европске уније).⁴⁴⁶

Наиме, у периоду 2001-2009. године, раст индустрије у земљама Централне и Источне Европе упућује на висок ниво међународне конкурентности њихових индустрија.

Индустрија Србије, са друге стране показује висок ниво неконкурентности. Политика девизног курса, апресијације динара такође је допринела гашењу домаће производње јер је политиком јаког динара стимулисан увоз. Индустрија је декапитализована, а због превисоких каматних стопа није у могућности да се развија помоћу кредита као извора капитала. Због дугогодишњих санкција прекинуте су везе са традиционалним извозним тржиштима. Дошло је до високе концентрације привредних активности, тј до монополизације тржишта у многим секторима. За разлику од других успешних земаља у транзицији, индустрија у Србији је наставила да тоне све дубље и у другој фази транзиције, која се спроводила од 2001. године.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵Савић Љ., Српска индустријализација за двадесетпрви век, Индустрија 1/2009, Економски институт, Београд, 2009, стр. 10.

⁴⁴⁶Према методологији ЕБРД, транзициони индикатори имају вредности од 1 до 4,3, где 1 репрезентује малу или никакву промену од ригидне централно планске привреде, док оцена 4,3 репрезентује стандард развијене тржишне привреде. Нпр. када је у питању транзициони индикатор којим се оцењује приватизација великих предузећа оцена 1 означава мало учешће приватног власништва, оцена 2 означава да је у току приватизација и да су неке продаје већ уговорене, оцена 3 означава да је више од 25% имовине великих предузећа у приватном власништву, оцена 4 означава да је више од 50% имовине великих предузећа у приватном власништву, док оцена 4,3 односно 4+ означава стандард развијених тржишних привреда у којима је више од 75% имовине великих предузећа у приватном власништву са ефективним корпоративним управљањем.

⁴⁴⁷Бошковић Г., Изазови и ограничења индустријске политике Србије у време светске економске кризе, Наука и светска економска криза, Економски факултет Ниш, 2012, стр. 89-97.

То потврђују подаци о транзиционим индикаторима на крају друге фазе транзиције, односно према подацима за 2012. годину.

Табела број 40: Вредност транзиционих индикатора у изабраним земљама, 2012. година

	Компаније			Тржишта		
	Велика Привати зација	Мала Привати зација	Реструкт уирање	Либерали зација цена	Трговина и девизни курс	Политика Конкурен ције
Албанија	4-	4	2+	4+	4+	2+
Белорусија	2-	2+	2-	3	2+	2
БиХ	3	3	2	4	4	2+
Бугарска	4	4	3-	4+	4+	3
Хрватска	3+	4+	3+	4	4+	3
Естонија	4	4+	4-	4+	4+	4-
Македонија	3+	4	3-	4-	4-	3-
Мађарска	4	4+	4-	4+	4+	4-
Летонија	4-	4+	3+	4+	4+	4-
Литванија	4	4+	3	4+	4+	4-
Молдавија	3	4	2	4	4+	2
Црна Гора	3+	4-	2+	4	4+	2
Пољска	4-	4+	4-	4+	4+	4-
Румунија	4-	4-	3-	4+	4+	3+
Русија	3	4	2+	4	4	3-
Србија	3-	4-	2+	4	4	2+
Словачка	4	4+	4-	4+	4+	4-
Словенија	3	4+	3	4	4+	3-
Украјина	3	4	2+	4	4	2+

Напомена: Вредност индикатора се креће од 1 за планску привреду, до 4+ уколико је привреда најближа стандардима индустријско-тржишних економија

Извор: EBRD Transition Report 2012.

Према вредностима транзиционих индикатора, Србија је најслабије оцењена у областима реструктурирања и политике конкуренције, што су истовремено и области од пресудног значаја за развој индустрије. Због тога су извоз и индустрија Србије

такође имали ниске стопе раста.

У поређењу са посматраним земљама у транзицији, стопе раста индустрије Србије у периоду 2001-2009. године имале су изузетно ниске и негативне вредности(посебно ниске стопе раста остварене су 2003. и 2009. године).

Табелаброј 41: Стопа раста индустрије у неким земљама у транзицији и у Србији, 2001-2009. година

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2001-2009
ЕУ 27	0,1	-0,5	0,4	2,4	1,3	4,2	3,6	-1,8	-13,8	-0,5
Словенија	3,6	2,2	1,0	3,7	4,6	6,3	7,4	1,6	-17,6	1,4
Словачка	3,6	7,4	15,3	3,6	1,0	15,7	16,9	3,1	-13,7	5,9
Пољска	1,4	1,5	8,6	11,8	4,4	12,2	9,5	2,0	-3,6	5,3
Мађарска	4,0	3,2	6,6	6,9	7,3	10,6	8,0	-1,0	-17,4	3,1
Чешка	7,6	4,0	1,6	9,7	4,3	8,7	10,6	-2,4	-13,1	3,4
Румунија	3,8	-0,4	-0,7	1,9	-2,7	9,8	10,1	2,6	-5,9	2,0
Бугарска	2,0	4,9	12,9	12,6	7,2	6,2	9,5	0,4	-18,2	4,1
Хрватска	6,4	4,9	3,3	2,5	5,0	4,3	5,0	0,7	-8,9	2,6
Србија	0,1	1,7	-3,0	7,1	0,8	4,7	3,7	1,1	-12,1	0,5

Извор: Eurostat, Industry Production percentage Change, 2010

Брз и интензиван пад учешћа индустрије и раст услуга у стварању БДП, БДВ и запослености, уз висок проценат запослених у пољопривреди, не може се приписати деиндустријализацији која је карактеристична за развијене земље. Она се још мање може посматрати као процес условљен зрелошћу индустрије. У случају Србије, пре се може говорити о превременој деиндустријализацији као негативном процесу који је довео до девастације индустрије.⁴⁴⁸

У Србији је после 2000.године, вођена политика прецењеног девизног курса, који је подстицао увоз, а деловао дестимулативно на производњу и извоз. Ово је био још један од фактора који су допринели брзој деиндустријализацији и паду индустријске производње.

Подаци показују да су индекси индустријске производње у Србији у периоду 2000-

⁴⁴⁸Мићић В., Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015, стр. 8.

2009. година, били на нивоу 43-50% нивоа из 1990. године (табела број 41).

Табела број 42: Индекс индустријске производње у ценама из 1990. године

1990	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
100	43,3	44,1	42,8	45,8	46,2	48,4	50,2	50,7	44,6

Извор: РЗС

Подаци упућују на закључак да се у другој фази транзиције у Србији 2000-2010. године, развој индустрије одвијао стихијски, без конкретног плана и стратегије.

Иако је према свим показатељима, неолиберални модел развоја морао бити промењен већ на средини периода, то се није десило.

Са првим ефектима деловања Глобалне финансијске и економске кризе, после 2009. године криза индустрије Србије добила је шире размере. Криза се надовезала на процес деиндустријализације који се у Србији догодио у веома кратком периоду од једне деценије (1990-2000. године), што је процес без преседана у свету.

На основу анализираних података закључује се да су узроци деиндустријализације и брзог пропадања индустрије Србије у другој фази транзиције резултат деловања већег броја фактора, како унутрашњих, тако и спољашњих. Неки од њих су распад бивше државе, санкције међународне заједнице, НАТО агресија, као и неадекватна политика привредног развоја после промена из 2000. године, као и неуспешно спроведен процес приватизације.

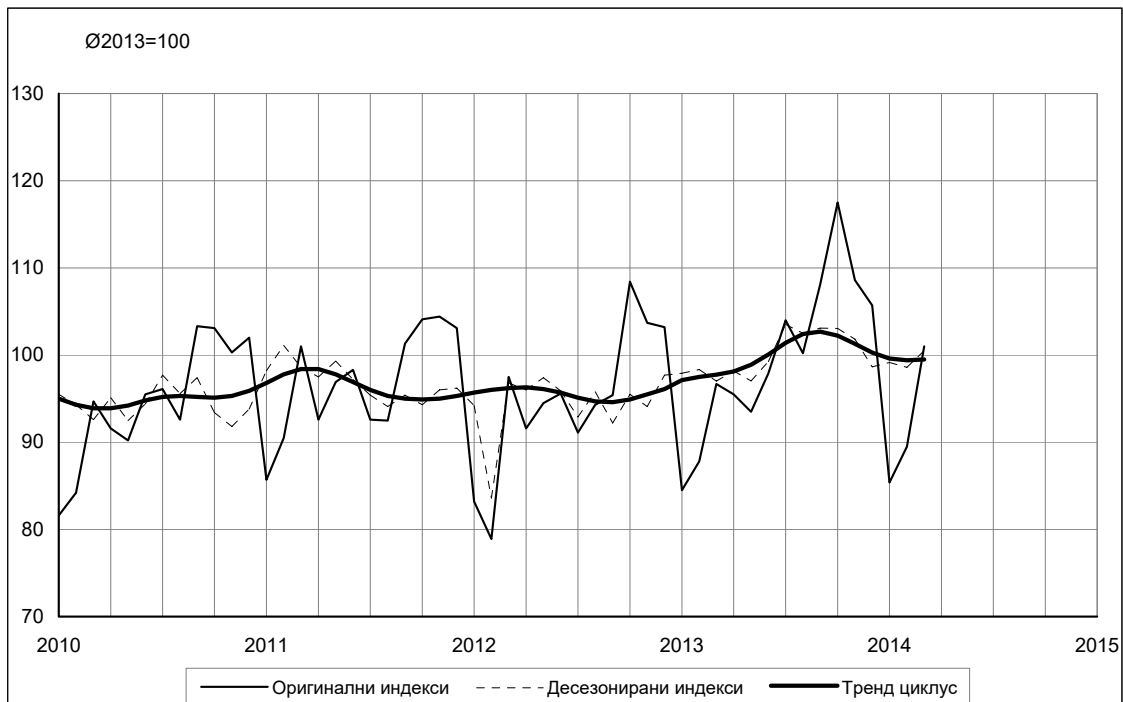
1.5.4. Ефекти индустријске политике после 2010. године

У трећој фази транзиције, после 2010. године, дошло је до благог опоравка кретања индекса индустријске производње. У овом периоду долази до заокрета у вођењу економске политике у Србији. Напуштају се принципи Вашингтонског консензуса и прелази на нови модел развоја, заснован на развоју индустрије и повећању извоза. Овај потез креатора економске политике у Србији после 2010. године је био неопходна и изнуђена мера, јер је економска криза указала на сву неодрживост дотадашњег модела развоја, као и на системске и структурне проблеме привреде Србије.

За анализу ефеката индустријске политике Србије биће коришћени следећи индикатори: индекси индустријске производње, индекси физичког обима производње у индустрији и одабраним областима прерађивачке индустрије, дескрипција стопа раста

раста сектора индустрије, извозни коефицијент индустрије, покривеност увоза извозом, индикатори извозне конкурентности предузећа, индекси регулаторног окружења, стопе продуктивности прерађивачке индустрије, ранг конкурентности прерађивачке индустрије, структура извоза индустрије

Сликаброј 9: Индекси индустријске производње у Србији 2010-2014. године

Извор: РЗС, Индекси индустријске производње у Републици Србији, 2014, www.webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/.../in10042014.xls

Уколико се посматрају индекси физичког обима појединих сектора прерађивачке индустрије у 2012. години у односу на 1980. и 1989. годину, подаци показују да прерађивачка индустрија у Србији обрачунато према ценама из 2001. године, још увек није достигла ниво из 1989. године, као ни ниво из 1980. године.

Табелаброј 43: Индекси физичког обима производње у Србији 1980-2012. година у

индустрији и одабраним областима прерађивачке индустрије

2001=100	1980	1989	1998	2007	2012
Индустрија	193	267	121	115,0	103,4
Прехрамбена индустрија	118	129	107	127,1	117,7
Производња дуванских производа	124	107	98	138,2	124,5
Производња текстилних производа и тканика	195	216	107	42,6	23,5
Производња кокса и деривата нафте	128	151	125	152,5	107,5
Производња хемикалија и хемијских производа	68	112	152	248,1	174,9
Производња производа од гуме и пластике	42	50	107	127,0	120,8
Производња произв. од осталих неметалних минерала	131	152	106	94,7	70,4
Производња основних метала	112	125	173	229,4	105,0
Производња металних производа, осим машина	285	283	125	127,5	150,1
Производња електричних машина и опреме	683	871	130	132,8	146,9
Производња других машина и опреме	136	161	126	65,5	57,8
Производња моторних возила и приколица	255	361	126	142,6	100,2
Производња намештаја и сличних производа	220	225	100	141,4	83,8

Извор: НиколићИ., Ефекти приватизације на перформансе домаћих предузећа, 2013

У последњој посматраној години (2012. година) водећи сектори прерађивачке индустрије су хемијска, металска, електро, дуванска и прехранбена индустрија.

Подаци показују да прерађивачку индустрију Србије карактерише низак ниво активности, до мере да је неким областима производње угрожен опстанак у будућности. Велики број грана послује испод одрживе стопе раста, а све гране су финансиране позајмљеним капиталом уз високе камате (приближно 20% годишње). У оваквој ситуацији су ризици веома високи, те је велики део предузећа пред банкротством, а индустрија не улаже у своје пословање ни предвиђену амортизацију опреме што је чини потпуно технолошки неефикасном и нерентабилном.⁴⁴⁹

Три од двадесет и четири области прерађивачке индустрије Србије остварују 50% додате вредности. То су: производња хране, пића и дувана (33%), производња металних производа (9%) и производња кокса и деривата нафте (8%).⁴⁵⁰

⁴⁴⁹НиколићИ., Ефекти приватизације на перформансе домаћих предузећа, докторска дисертација, Економски факултет у Београду, 2013, стр.50.

⁴⁵⁰Мићић В., Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015, стр. 14.

Табела број 44: Учешће три главне производне активности у БДВ у 2013. години

Земље	Области – ICIS ревизија 4.	Укупно	Технолошка класификација - ОЕЦД
Бугарска	-храна, пиће и дуван (18%) -машине и опрема (11%) -текстил, одећа, кожа (10%)	39%	Ниска (28%) и средње-висока (11%) технолошка интензивност производа
Чешка	-моторна возила (18%) -метални производи (11%) -машине и опрема (10%)	39%	Средње-висока (28%) и средње-ниска (11%) технолошка интензивност производа
Хрватска	Нема података	н.п.	н.п.
Мађарска	-моторна возила (17%) -машине и опрема (16%) -храна, пиће и дуван (11%)	44%	Средње-висока (33%) и ниска (11%) технолошка интензивност производа
Словенија	-хемијски производи (17%) -метални производи (14%) -машине и опрема (11%)	42%	Средње-висока (28%) и средње-ниска (14%) технолошка интензивност производа
Словачка	-моторна возила (17%) -машине и опрема (12%) -електрична опрема (9%)	38%	Средње-висока (38%) технолошка интензивност производа
Србија	-храна, пиће и дуван (33%) -метални производи (9%) -кокс и деривати нафте (8%)	50%	Ниска (33%) и средње-ниска (17%) технолошка интензивност производа

Извор: Мићић В.⁴⁵¹

Подаци показују да у индустријској производњи нових чланица Европске уније преовладавају моторна возила, машине и опрема, хемикалије и хемијски производи, електрична опрема и метални производи, а у индустријској производњи Србије највеће учешће имају храна, пиће и дуван, метални производи и кокс и деривати нафте.

У периоду 2008-2013. година просечно кретање раста индустрије Србије има негативну вредност (-0,7%) и испод остварене просечне стопе раста БДП (0,6%). Највиша стопа раста индустрије остварена је 2013. године, услед повећања производње аутомобилске индустрије, а најнижа 2009. године, када су се осетиле последице економске кризе. Од три посматрана сектора индустрије, најнижу вредност стопа раста имала је прерађивачка индустрија (-1,45%).

⁴⁵¹Мићић В., Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015, стр. 14.

Табела број 45: Стопе раста индустрија Србије, 2008-2013. године

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2008=100	Просек
БДП	3,8	-3,5	1,0	1,6	-1,5	2,5	101,4	0,65
Индустрија	1,4	-12,6	1,2	2,5	-2,2	5,5	95,8	-0,7
Рударство	5,3	-3,8	3,8	9,8	0	5,3	120,4	3,4
Прерађивачка индустрија	1,1	-16,1	2,6	-0,2	-0,9	4,8	91,3	-1,45
Снаб. елек. енеријом, гасом, паром и климатизација	2,0	0,8	-4,4	9,7	-7,1	8,1	109,1	1,5

Извор: РЗС

У истом периоду стопе раста индустрије имале су веће осцилације од стопе раста БДП, што указује на још увек недовољан раст и неповољну структуру индустријске производње, која је под великим утицајем климатских фактора и спољне тражње.

Табела број 46: Дескрипција стопа раста сектора индустрије Србије у %, 2008-2013. године

	Просек	Стандардна девијација	Мах	Мин
БДП	0,2	2,8	3,8	-3,5
Индустрија	-0,7	6,3	5,5	-12,6
Рударство	3,4	4,7	9,8	-3,8
Прерађивачка индустрија	-1,5	7,5	4,8	-16,1
Снаб. елек. енеријом, гасом, паром и климатизација	1,5	6,6	9,7	-7,1

Извор: Савић Љ., Илић М., Мићић В.⁴⁵²

Највише флукуације имала је прерађивачка индустрија, која је 2009. године имала пад од 16,1%, а у 2013. години раст од 4,8%. Ниже флукуације имао је сектор снабдевања енергијом, као и позитивне стопе раста, док је сектор рударства имао нешто ниже флукуације у посматраном периоду.

⁴⁵²Савић Љ., Илић М., Мићић В., Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015, стр. 343.

Подаци РЗС показују да индустрија Србије има за 11,3% мањи обим производње у децембру 2014. године у односу на децембар 2007. године, а да се управо захваљујући расту прерађивачке индустрије српска економија се у другом кварталу 2015. године вратила у зону раста од око 1%, уз очекивања да раст БДП до краја године достигне 0,5-1%.⁴⁵³

1.2. Ефекти процеса транзиције и индустрија Републике Србије

Земље које су комбиновале макроекономску стабилизацију са обимним структурним реформама биле су успешније у савладавању пада производње у почетним фазама транзиције, као и у достизању значајног раста производње у каснијим фазама.

Такође, ове две компоненте једне стратегије, подједнако су значајне за успешност транзиције. Мере макроекономске стабилизације морају бити обезбеђене пре него што се крене са реформама на нивоу предузећа и реформама у финансијском сектору.⁴⁵⁴

Анализа коју је спровела Радна група за реиндустријализацију САНУ, анализом индикатора рањивости у Србији из 2012. године, показује да је транзициони јаз веома велики (32%), да постоји двоструки дефицит (буџетски дефицит и дефицит платног биланса) и висока стопа незапослености (табела број 46).

⁴⁵³РЗС, Различите публикације.

⁴⁵⁴World Economic Outlook, "Focus on Transition Economies", International Monetary Fund, September 2000, стр. 166-167.

Табела број 47: Индикатори рањивости у Србији, 2012. година

Перформансе	Индикатори	Референтна вредност
Транзициони производни јаз	32%	0%
Окун индекс (инфлација + незапосленост)	34,6%	<12%
Близанци дефицити		
Биланс текућих плаћања	8,3%	<5%
Буџет	5%	<3%
Задуженост		
Јавни дуг/БДП	59,2	<45%
Спољни дуг/БДП	85,6	<90%
Спољни дуг/Извоз	215,7	<220%
Кредитни рејтинг		
S&P	BB-/негативни изгледи	инвестициони ранг >BB
Fitch	BB-/негативни изгледи	инвестициони ранг >BB
Извоз (роба)/БДП	29,4%	>50%
Депресијација валуте (2012/2011)		
Номинална	-9,9%	<-5%
Реална	-5,7%	<-3%
Глобални индекс конкурентности	95 од 144	65 ЈИЕ просек
Индекс перцепције корупције	80 од 176	59 ЈИЕ просек
Лакоћа обављања посла	86 од 185	60 ЈИЕ просек
Индекс економских слобода	94 од 177	62 ЈИЕ просек

Извор: Радна група за реиндустријализацију, САНУ⁴⁵⁵

Подаци показују да је удео извоза у укупном БДП Србије испод 30%, што потврђује чињеницу да је конкурентност индустрије Србије на ниском нивоу.⁴⁵⁶

Транзициони производни јаз је на нивоу од 32% што у односу на референтну вредност од 0%, показује да је развијеност производног сектора привреде односно индустрије, на ниском нивоу, односно да увоз далеко надмашује извоз.

Ипак, највећи ефекат процеса транзиције у Србији је смањење стопа раста индустријске производње.

Супротно већини привреда Источне и Централне Европе које су у протекле две деценије оствариле економски прогрес завршавајући транзицију и отпочињући процес достизања најразвијенијих светских привреда, Србија је у истом периоду била у економској регресији, пре свега због нерешене транзиције. Највећи пад активности у

⁴⁵⁵Радна група за реиндустријализацију, САНУ, Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Београд, 2013, стр. 7.

⁴⁵⁶ За земљу величине Србије требало би да се извози 50-70% БДП како би се остварио континуирани раст у будућности.

Србији бележи реални сектор, пре свега индустријска производња. Вредност индустријске производње у периоду 1990-2010. године је пала за више од 60%, допринос индустрије БДП се смањило са 31% на 15%, док је број индустријских радника опао са 1,03 на 0,3 милиона. У питању су трендови који су у потпуној супротности не само са трендовима у окружењу, већ и са трендовима који су у Србији претходили овом периоду. конкретно, у периоду 1960-1990. година, индустријска производња у Србији је расла по просечној стопи од 8%, а у привредној структури су постојале све битне индустријске гране које говоре о солидном степену индустријализације (индустрија челика, индустрија аутомобила, базна и фина хемија, индустрија машина).⁴⁵⁷

Бруто домаћи производ у Србији у 2012. години износи свега 68% онога који је био 1989. године, а његова структура је неповољна. У генерисању БДП-а је евидентно све мање учешће реалног сектора које је 1990. године у стварању БДП износио приближно 31%, а сада има учешће од око 19%. Пад учешћа реалног сектора (размешивих добара) замењен је порастом учешћа сектора услуга. Квалитет раста БДП је *de facto* неodrжив на дужи рок.⁴⁵⁸

Табела број 48: Учешће индустрије у БДП у %, 1960-2010. година

У %	1960	1965	1970	1980	1990	2010
Учешће индустрије у БДП	16,5	20	20	25	24,7	15,9

Извор: РЗС

Удео индустрије у извозу у источно европске земље и земље трећег света је биозначајан. Посебно је било значајно учешће производа текстилне и индустрије коже, као и машинске индустрије, електроиндустрије, грађевинске индустрије, те производа прехранбене индустрије. Изузимајући прехранбену индустрију и енергетику, сви остали сектори индустрије су од 1990. године до сада, доживели велики пад, а поједини индустријски сектори су скоро нестали. Са нестајањем индустријског сектора, нестајао је све више и индустријски радник. Слом индустрије у Србији догодио се не само због заостајања у технолошким иновацијама, већ пре свега услед погрешне политике у

⁴⁵⁷ Радна група за реиндустријализацију, САНУ, Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Београд, 2013, стр. 3.

⁴⁵⁸ Драшковић Б., Слом индустријског сектора у Србији-Постоје ли шансе за реиндустријализацију, Институт економских наука, Београд, 2014, стр. 112.

ширем смислу, а самим тим икономске и развојне политике, као и политике транзиције. Наведени процеси сукумулативно довело до нестајања појединих грана индустрије у Србији.⁴⁵⁹

Табела број 49: Допринос индустрије расту БДП Србије, 2001-2009. година

	Просечне стопе раста у %	Купулативни допринос БДП
Пољопривреда	2,1	3,3
Индустрија	-0,1	0,4
Прерађивачка индустрија	-0,4	0,0
Грађевинарство	6,3	2,1
Услуге	4,6	21,6
Трговина	10,8	8,2
Информисање и телекомун.	16,2	5,6
Финансијске услуге и осигурање	6,3	1,5

Извор: РЗС

Допринос индустрије расту БДП показује стагнацију, односно низак ниво учешћа у креирању БДП, просек у периоду 2001-2009. година свега 0,4%, док су услуге у истом периоду имале учешће од 21,6%, а пољопривреда 3,3%.

Уколико се посматра стандардна девијација стопа раста индустрије, у поређењу са суседним земљама, индустрија Србије има просечно ниску негативну стандардну флукуацију стопа раста индустрије у периоду 2008-2013. године. Све остале посматране земље имају високу флукуацију стопа раста индустрије, што је последица високе зависности њихових индустрија од иностране тражње.

Подаци показују да је у овом периоду просечна стопа раста индустријске производње Србије имала мањи пад у односу на пад просечне стопе раста индустријске производње у ЕУ, као и у односу на земље окружења.

⁴⁵⁹ Драшковић Б., Слом индустријског сектора у Србији-Постоје ли шансе за реиндустријализацију, Институт економских наука, Београд, 2014, стр. 113.

Табела број 50: Стандардна девијација стопа раста индустрије, 2008-2013. година

	Просек	Стандардна девијација	Мах	Min
ЕУ-28	-1,0	7,2	6,8	-14,0
Бугарска	-2,1	8,4	5,7	-18,2
Хрватска	-2,7	3,7	0,7	-8,9
Мађарска	0,5	9,9	10,3	-17,4
Румунија	3,7	5,3	9,9	-5,4
Словенија	-1,1	8,5	7,0	-17,6
Македонија	-0,1	6,2	6,9	-8,6
БиХ	2,6	6,8	10,9	-6,6
Србија	-0,7	6,3	5,5	-12,6

Извор: Савић Љ., Илић М., Мићић В.⁴⁶⁰

Наведени индикатори потврђују чињеницу да се деиндустријализација у Србији наставља, односно да је криза у српској индустрији структурне, а не цикличне природе. Са растом индустрије по годишњој стопи од 0,7%, колико она износи после 2000. године, ниво индустријске производње из 1980-их година може бити достигнут за око 50 година.⁴⁶¹

1.2.1. Спољнотрговинска размена индустрије Србије

Подаци о извозу Србије и развијених транзиционих земља после 2001. године показује да је извоз из Србије на веома скромном нивоу.

У односу на посматране државе чланице Европске ујине (табела број 50), Србија има најнижи ниво извоза, просечно 5,5 милијарди долара у периоду 2001-2009. година. У поређењу са најуспешнијом Пољском, то је 20 пута мање, а у односу на Мађарску 13 пута мање. Наиме, све посматране земље нове чланице Уније су развијале индустрију током целог периода транзиције, док је Србија примењивала модел развоја заснован на принципима Вашингтонског консензуса.

⁴⁶⁰СавићЉ., ИлићМ., МићићВ., Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015, стр. 344.

⁴⁶¹Прорачун аутора.

Табела број 51: Извоз неких земаља у транзицији и Србије (милијарде долара)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Просек 2001- 2009
Словенија	9,3	10,4	12,9	16,0	18,1	21,3	27,0	32,1	23,1	18,9
Пољска	41,6	46,7	61,0	81,8	96,3	117,2	145,3	184,4	131,7	100,7
Словачка	12,6	14,3	21,8	27,6	32,1	41,4	57,4	79,9	45,5	37,0
Чешка	33,3	38,3	48,5	67,0	78,3	91,5	105,6	122,3	100,7	76,2
Мађарска	31,0	34,6	43,3	56,7	63,0	73,3	93,4	105,8	83,5	65,0
Србија	1,7	2,1	2,8	3,5	4,5	6,4	8,8	11,0	8,3	5,5

Извор: Eurostat и EBRD, Transition Report Growth in Transition, 2009

Србија има и најнижу вредност извозног коефицијента (учешће извоза у БДП) у периоду 2005-2009. година од свих посматраних земаља у транзицији.

Табела број 52: Извозни коефицијент индустрије Србије, 2005-2011. година

	2005	2006	2007	2008	2009	Просек 2005-2009
ЕУ 27	37,4	39,8	40,3	41,3	37,3	39,2
Бугарска	60,2	64,5	63,4	60,5	49,5	59,6
Мађарска	66,0	77,1	80,3	82,1	84,5	78,0
Румунија	33,1	32,3	29,5	30,9	27,3	30,6
Словенија	62,2	66,6	70,2	67,7	60,8	65,5
Хрватска	47,1	47,9	44,2	41,9	40,3	44,3
Македонија	45,5	48,1	54,9	52,6	43,9	49,0
Србија	17,9	21,9	22,3	22,5	19,9	20,9
Свет	22,7	24,7	26,1	25,6	24,8	24,8

Извор: Еуростат и РЗС

Србија је у целом посматраном периоду имала веома висок спољнотрговински дефицит. Подаци о покривености увоза извозом у периоду 2001-2013. године показују да је на почетку друге фазе транзиције био веома низак, да би се пред крај посматраног периода негативни тренд делимично преокренуо, пре свега захваљујући извозу аутомобила из фабрике у Крагујевцу.

Табела број 53: Спољнотрговински биланс Србије, у милионима динара, 2008-2013. године

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Извоз	10.974	8.344	9.795	11.780	11.228	14.611
Увоз	24.042	15.807	16.471	19.862	18.929	20.551
Дефицит	-13.069	-7.463	-6.676	-8.082	-7.701	-5.940
Покривеност Извоза увозом, у %	45,64	52,79	59,47	59,03	59,31	71,1

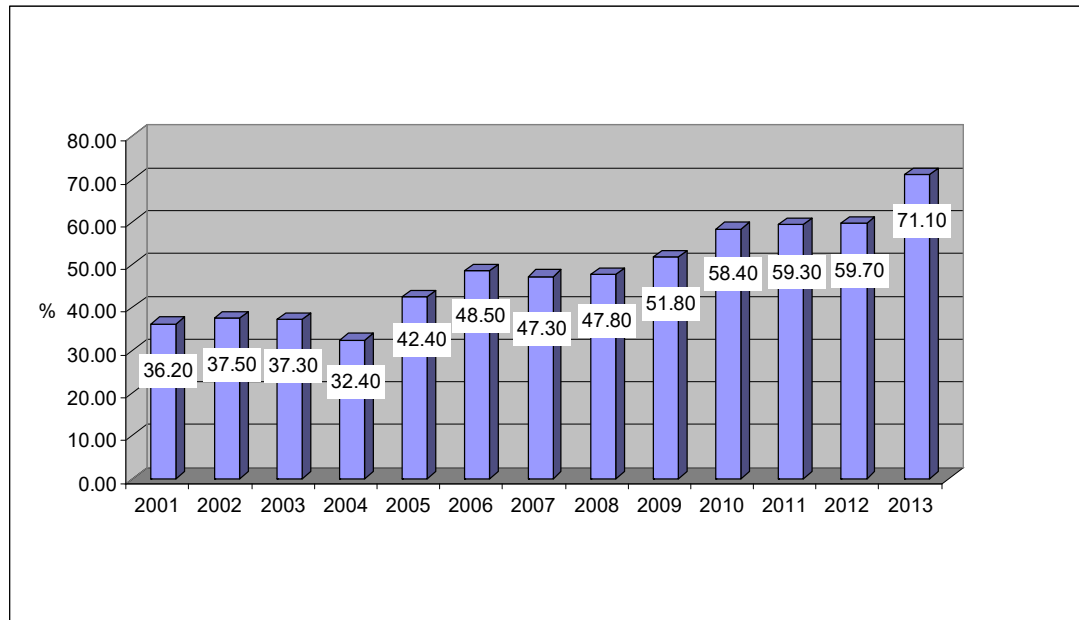
Извор: РЗС

Смањење дефицита у 2013. години у односу на 2008. годину је значајно и поред блажег скока у 2011. години.

Подаци показују и да покривеност увоза извозом константно расте после 2010. године, а посебно после 2012. године.

Покривеност увоза извозом константно расте, да би у 2013. години достигла вредност од 71,10%, захваљујући пре свега, извозу ауто индустрије. Захваљујући извозу ауто индустрије, извоз из Србије је у 2013. години порастао за 11 милијарди евра у односу на 2012. годину.

График број 1: Покривеност увоза извозом, 2001-2013. године

Извор: РЗС

Најважнија извозна тржишта Србије су тржишта Европске уније и ЦЕФТА, на која Србија извози сировине и полупроизводе. Структура извоза индустрије Србије је неповољна и у великој мери одступа од структуре извоза коју имају развијене државе чланице ЕУ.

Иако је после 2001. године дошло до повећања извоза, посебно у ЕУ, тај извоз није био на квалитативно високом нивоу. Раст извоза је екстензивног карактера који је на дуги рок неодржив. Од 2001. године до 2010. године у структури извоза Србије доминирају производи за репродукцију (просечно 61%), потрошна роба 29% и опрема 10%. После 2010. године, а нарочито од 2012. године у извозу Србије појављују се производи вишег степена обраде, захваљујући извозу аутомобила Фиат Србија.⁴⁶²

Најзначајнији спољнотрговински партнери у извозу су: Италија, Немачка, БиХ, Руска Федерација и Црна Гора. Главни спољнотрговински партнери на страни увоза су: Италија, Савезна Република Немачка, Руска Федерација, и Мађарска. Највећи дефицит у размени остварује се са Руском Федерацијом, Казахстаном и Кином, а највећи суфицит са Црном Гором, Македонијом и БиХ.⁴⁶³

⁴⁶²Покретањем производње Фиат Србија долази до експанзије производње аутомобилске индустрије у другој половини 2012. године. Позитиван ефекат биће посебно видљив у повећању извоза од 2012. године надаље.

⁴⁶³РЗС

Билатерални и мултилатерални трговински споразуми које Србија има са ЕУ, потписницама Споразума о слободној трговини у централној Европи (ЦЕФТА), Руском Федерацијом, Турском, земљама чланицама Европског удружења слободне трговине (ЕФТА) и другим земљама, представљају значајан потенцијал за српске извознике. У трговини са САД на снази је Општи систем преференцијала.⁴⁶⁴

Србија има повољне резултате у спољнотрговинској размени са најзначајнијим економијама у развоју као што су: Индија (са којом спољнотрговинска размена бележи константан раст од 2006. године), Бразил (са којим је могуће унапређење сарадње у области хемијских и фармацеутских производа, аутомобилској индустрији и ИКТ), као и земље Заједнице независних држава.⁴⁶⁵

1.2.2. Улога и значај малих и средњих предузећа у развоју индустрије Србије

У складу са прописима Европске уније, Србија је периоду 2001-2010. година усвојила системске законе, прописе и стандарде неопходне за побољшање пословног амбијента за пословање малих и средњих предузећа и предузетништва (МСП).

Мала и средња предузећа, посебно микро предузећа појављују после 2001. године више као последица транзиције и неуспешних приватизација. Тада долази до повећања броја незапослених који су принуђени да покрену најчешће мале пословне подухвате који не траже велика улагања, што је последица ниских износа почетног капитала, као и ниских средстава које се од државе могу добити за самозапошљавање. Индикатори пословања МСП за 2013. годину показују да је удео ових предузећа значајан у броју запослених, док је ниво инвестиција МСП још увек недовољан.

Иако мала и средња предузећа, посебно она у нефинансијском сектору имају константно позитивне пословне резултате, њихов развој још увек није на нивоу који би обезбедио преко потребан раст индустрије. Велика предузећа су ипак носиоци новог запошљавања и извоза.

⁴⁶⁴Група аутора, Европски покрет у Србији, Водич кроз политике ЕУ, Трговина, Београд, 2011, стр. 148.

⁴⁶⁵Исто.

Табела број 54: Индустијска предузећа према величини, 2012-2013. година

2013. година	Укупно индустија	Микро	Мала	Средња	Велика
		О до 9 запослених	10 до 49 запослених	50 до 249 запослених	250 и више запослених
Број предузећа	16.835	12.503	2.926	1.077	329
	100,0%	74,3	17,4	6,4	2,0
Број Запослених	469.448	38.660	63.743	116.357	250.688
	100,0%	8,2	13,6	24,8	53,4
Промет у мил. динара	1.914.146	116.966	232.079	369.839	1.195.262
	100,0%	6,1	12,1	19,3	62,4
Промет по запосленом, у хиљ. динара	4.077	3.026	3.641	3.178	4.768
БДВ, милиони дин.	406.492	23.421	53.236	82.893	246.941
	100,0%	5,8	13,1	20,4	60,7
БДВ по запосленом, хиљ. динара	882	983	981	976	829
2012. година	Укупно индустија	Микро	Мала	Средња	Велика
		О до 9 запослених	10 до 49 запослених	50 до 249 запослених	250 и више запослених
Број предузећа	17.853	13.987	2.744	873	249
	100,0%	78,3	15,4	4,9	1,4
Број запослених	388.461	39.948	59.484	92.664	196.365
	100,0%	10,3	15,3	23,9	50,5
Промет у мил. динара	2.883.903	203.493	364.431	606.215	1.709.764
	100,0%	7,1	12,6	21,0	59,3
Промет по запосленом, у хиљ. динара	7.424	5.094	6.127	6.542	8.707
БДВ, милиони дин.	615.208	22.441	58.243	125.235	409.289
	100,0%	3,6	9,5	20,4	66,5

БДВ по запосленом, хиљ. динара	877	979	975	969	836
--------------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----

Извор: Савић Љ., Илић М., Мићић В., Економика индустрије, Крагујевац, 2015, стр. 400.

Подаци показују да је највећи део промета у индустрији остварен преко великих предузећа. Велика предузећа су такође носиоци запослености, као и раста БДВ. Мала и средња предузећа су, са друге стране показала већу отпорност на спољашње шокове, као што је криза из 2009. године.

Индикатори извозне конкурентности показују да у извозу такође доминирају велика предузећа.

Табела број 55: Индикатори извозне конкурентности, 2008 и 2012. године

2008. година	Укупно индустрија	Микро	Мала	Средња	Велика
		О до 9 запослених	10 до 49 запослених	50 до 249 запослених	250 и више запослених
Учешће у укупном извозу, %	100,0	3,3	8,7	23,4	64,7
Извоз по запосленом, хиљаде евра	12.832	4.816	7.698	11.475	16.342
2012. година	Укупно индустрија	Микро	Мала	Средња	Велика
		О до 9 запослених	10 до 49 запослених	50 до 249 запослених	250 и више запослених
Учешће у укупном извозу, %	100,0	4,5	9,2	24,9	61,3
Извоз по запосленом, хиљаде евра	16.582	7.320	9.968	17.333	20.116

Извор: Савић Љ., Илић М., Мићић М., Економика индустрије, Крагујевац, 2015, стр. 401.

Мала и средња предузећа учествују са 12 до 15% у укупном извозу, што указује на низак степен интернационализације у односу на велика предузећа. Ово је уједно и једна од области на чијем би унапређењу требало радити у наредном периоду.

Док је у ЕУ око 25% малих и средњих предузећа извозници, у Србији мање од 5% укупног броја малих и средњих предузећа остварује приходе из извоза.

Имајући у виду да је у укупном извозу Србије присутна значајна корелација извоза и увоза, односно да је неколико највећих индустријских предузећа на листи највећих извозника, али истовремено и највећих увозника, то може представљати развојну

шансу за мала и средња предузећа. Удруживањем у ланце и кластере произвођача и добављача великих предузећа, мала и средња предузећа би могла да постану значајна карика у супституцији увоза.

1.2.3. Конкурентнска позиција индустрије Србије

(1) Извештај Светске банке о пословању у Републици Србији, Извештај о глобалној конкурентности Светског економског форума, Сива књига NALED, Бела књига Савета страних инвеститора, као и анализе Пројекта за боље услове пословања USAID, ПКС и Уније послодаваца Србије указују на области у којима је, у наредном периоду, потребно извршити регулаторну реформу са циљем побољшања услова пословања, односно поједноставити или укинути поједине административне процедуре које стварају неоправдане трошкове привреди.

Табела број 56: Индекси регулаторног окружења за Србију, за 2014. годину

Индекси регулаторног окружења	Позиција (од 144 државе)	Укупна оцена (1-7)
Глобални индекс конкурентност 2014/2015	94.	3,9
Административно оптерећење које стварају прописи	140.	2,2
Транспарентност формирања јавних политика Владе	108.	3,6
Распрострањеност трговинских баријера	90.	4,3
Терет који стварају царинске процедуре	96.	3,6
Ефикасност радноправних прописа	119.	3,73

Извор: Светски економски форум, Извештај о глобалној конкурентности 2014-2015.

Један од индикатора достизања вишег нивоа конкурентности су и извештаји Светске банке о показатељима пословног окружења. Извештај о глобалној конкурентској позицији неке земље односи се на праћење 10 индикатора пословног окружења (отварање предузећа, добијање грађевинских дозвола, добијање кредита, заштита

инвеститора, плаћање пореза, прекограничнатрговина, спровођење уговора, запошљавање радника, регистровање имовине, затварање предузећа).⁴⁶⁶

Овај показатељ за Србију у периоду после 2009. године говори о сталном напретку, што показују вредности индикатора из табеле.

Табела број 57: Показатељи пословног окружења – Србија и земље ЈИЕ

Показатељи пословног окружења – Србија и земље ЈИЕ				
Лакоћа пословања у земљама ЈИЕ, ранг	2009	2010	2012	2015
Албанија	89	82	85	68
БиХ	119	116	126	107
Црна Гора	77	71	51	36
Хрватска	110	103	84	65
Косово	107	113	98	75
Македонија	69	32	23	30
Србија	90	88	86	59
Лакоћа пословања у Србији				
Отварање предузећа	108	73	42	66
Добијање грађ. дозвола	172	174	179	122
Запошљавање радника	87	94	-	
Регистровање имовине	99	105	41	72
Добијање кредита	12	4	40	52
Заштита инвеститора	70	73	82	32
Плаћање пореза	126	137	149	165
Прекогран. трговина	67	69	94	96
Спровођење уговора	95	97	103	96
Затварање предузећа	102	102	103	48

Извор: World Bank Doing Business Report 2015

Извештај за 2015. годину показује позитиван тренд, имајући у виду да је Србија поправила положај за 27 места у односу на 2012. годину и доспела на 59. место од 189 земаља и територија. Највећи напредак је направљен у области прекограничне трговине, затим у извршењу пословних уговора и у увођењу електронског плаћања пореза.

⁴⁶⁶World Bank Doing Business Report 2015,
<http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>

Од свих посматраних земаља региона ЈИЕ, најбоље рангиране су Македонија и Црна Гора на 36. односно 30. месту.

Извештај је од значаја за потенцијалне инвеститоре и један су од основних мерила за оцењивање реформског потенцијала влада, посебно земаља у развоју. Индикатори Светске банке за Србију показују да је пословно окружење још увек неповољно за развој МСП, те да у овој области постоји простор за даље побољшање. Највише замерки потенцијалних инвеститора везано је за употребу земљишта и грађевинарство, и то: имовинска права су нејасна, коришћење земљишта је проблематично, неке функције се могу унапредити (процена вредности имовине, управљање јавном својином, опорезивање, катастар непокретности).⁴⁶⁷

Конкурентност прерађивачке индустрије Србије је на веома ниском нивоу, не само у односу на развијене чланице Европске уније, већ и у односу на земље у транзицији које су скорашње чланице Уније.

У групувисоких и средњевисоких технологија спада релативно мали број предузећа, што је проблем због тога што не постоји критични минимум који би био генератор развоја индустрије. Такво стање знатно се одражава и на структуру српског извоза који се доминантно заснива на примарним производима (око 30 % извоза константно чине производи ниских и средње ниских технологија), уместо на производима веће додате вредности и вишег степена финализације.⁴⁶⁸

(2) У структури прерађивачке индустрије преовладавају предузећа су из групе ниске и средње технолошке интензивности, од којих је око 90%, а у њима је запослено је и 90% радника од укупно запослених у индустрији. Због тога је продуктивност прерађивачке индустрије још увек на ниском нивоу.

⁴⁶⁷ World Bank Doing Business Report 2015, <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>

⁴⁶⁸ Мићић В., Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015, стр. 12.

Табела број 58: Кретање продуктивности прерађивачке индустрије Србије, 2006-2013.

Земље	БДВ по запосленом			Прос. стопа раста БДВ по запосленом	Прос. стопа раста запослених	Прос. стопа раста БДВ
	2006	2013	Промена			
Бугарска	н.п.	н.п.	н.п.	н.п.	-1,7	н.п.
Чешка	21.573	26.627	5.054	+3,3	-0,3	+5,1
Хрватска	17.137	19.634	2.497	+2,0	-1,8	-1,5
Мађарска	20.299	25.095	4.796	+3,4	-2,0	+0,1
Словенија	28.308	37.086	8.778	+4,1	-2,8	+0,8
Словачка	18.945	28.943	9.998	+7,0	-0,9	+5,9
Србија	8.251	19.197	10.946	+13,3	-5,0	+3,2

Извор: В.Мићић, Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015, стр. 11.

Иако прерађивачка индустрија Србије има највиши раст продуктивности по запосленом од свих посматраних земаља у периоду 2006-2013. година, тај раст продуктивности није резултат технолошке модернизације и унапређења конкурентности, већ смањења броја запослених у прерађивачкој индустрији. Иако индустрија Србије показује знаке опоравка после 2012. године, ниво незапослености је још увек веома висок (24%), што указује на опоравак уз високу незапосленост (jobless recovery). Овакав раст продуктивности је неодржив на дугом року.⁴⁶⁹

Подаци о расту додате вредности прерађивачке индустрије у периоду од 2010-2013. године такође указују на неповољне вредности. Према подацима UNIDO од 201 државе и територије Србија је веома ниско рангирана на 167. месту. Раст додате вредности прерађивачке индустрије Србије био је 0,59% просечно годишње, док је најмањи раст у свету имала БиХ 0,02%, а испод ње је било 24 земаља са падом, укључујући и Хрватску и Словенију.⁴⁷⁰

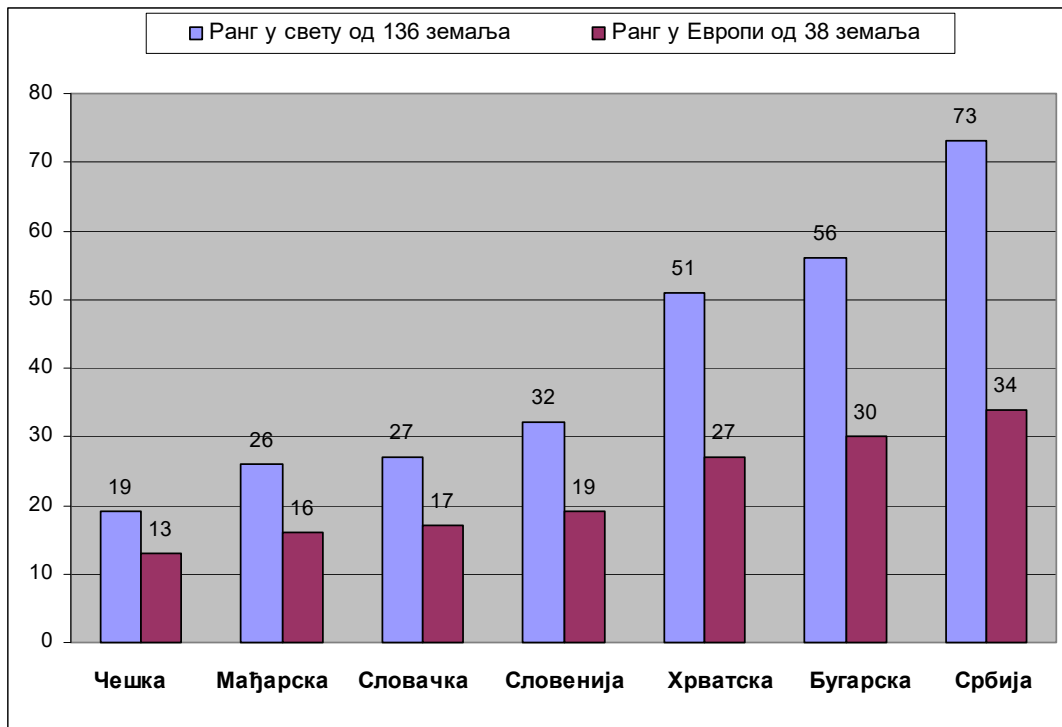
Иако подаци показују да је учешће пољопривреде у укупном извозу Србије високо, ипак постоји тренд повећања производње прехрамбене индустрије вишег степена обраде (сточарски производи и производи вишег степена обраде). Уколико се овај тренд настави, то ће бити знак да је српска прехрамбена индустрија подигла конкурентност, те да овај сектор индустрије може постати замајац српске реиндустријализације и нове индустријализације у будућем периоду.

⁴⁶⁹МићићВ., Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015, стр. 11.

⁴⁷⁰<http://www.makroekonomija.org/0-miroslav-zdravkovic/medunarodno-poredenje-dodate-vrednosti-preradivacke-industrije-u-2013-godini/>

(3)Према UNIDO класификацији конкурентност прерађивачке индустрије Србије је још увек на ниском нивоу у односу на посматране земље, пошто прерађивачка индустрија Србије заузима 73. позицију од 136 ранжираних индустрија у свету у 2013. години.

Графикброј 2: Ранг конкурентности прерађивачких индустрија у 2013. години

Извор: UNIDO

Посматране земље имају виши ниво конкурентности што је резултат спроведених структурних реформи индустрије ка расту удела сектора више додате вредности. Због тога би индустријска производња са високом додатом вредношћу која је компатибилна са иностраном тражњом једино могла да поправи конкурентску позицију индустрије Србије.

1.2.4.Развој прехрамбене индустрије Србије

Према основним показатељима пословања, прехрамбена индустрија је део сектора прерађивачке индустрије Србије која стално бележи раст.⁴⁷¹

Прехрамбена индустрија која има основу у пољопривредној производњи, носи више стопе додате вредности и може бити онај замајак који је потребан за привлачење нових инвестиција и повећање извоза.

Анализе конкурентности српске пољопривреде указују на добру конкурентску позицију кукуруза и индустријског биља у производњи и извозу. Воће, такође, има добру позицију у погледу производње и извоза, док је ситуација код поврћа различита од производа до производа - најбоље су позиционирани шаргарепа и црни лук, а најлошије кромпир. Сточарски производи, изузев донекле овчијег меса, су слабо позиционирани.⁴⁷²

Анализа робне и регионалне структуре извоза пољопривредних и прехрамбених производа истања у домаћој пољопривреди и прехрамбеној индустрији омогућава фокусирање економске политике на тржишно пропульзивне секторе у циљу даљег раста производње и извоза.

Пољопривреда и прехрамбена индустрија имају значајно учешће у спољнотрговинској размени земље. Кретања на светском тржишту пољопривредних производа, напори зареструктурирањем сектора и либерализација трговине са Европском унијом, ЦЕФТА и Руском Федерацијом довели су до раста извоза и остваривања суфицита у спољнотрговинској размени српске пољопривреде од средине протекле деценије.⁴⁷³

После 2000. године, у прехрамбену индустрију Србије усмерен је највећи део страних и домаћих инвестиција, од којих је највећи део дошао у облику аквизиција и гринфилд инвестиција у индустрију дувана, пића, уља, кондиторску индустрију и малопродајне ланце. Значајна су и улагања иностраних инвеститора као сувласника у производњи шећера, млека и у индустрији прераде меса.

Учешће БВД прехрамбене индустрије у укупној БДВ индустрије Србије у 2009. години било 5,3%, у 2010. години било 5,2%, у 2011. години било 5,5%, у 2012. години било је 5,4%, у 2013. години било је 5,4% (табела број 58).

⁴⁷¹ <http://www.ekonomskeanalize.com/index.php/preradivacka-industrija-u-srbiji>

⁴⁷² СЕЕДЕВ, Анализа трендова у производњи и трговини пољопривредних производа из Војводине у односу на производњу и трговину у Србији, региону, ЕУ и свету, Нови Сад, 2012, стр. 5.

⁴⁷³ Поповић В., Грујић Б., Робна и регионална структура извоза пољопривреде и прехрамбене индустрије Србије, Агроекономика 63-64, Београд, 2014, стр. 3.

Табела број 59: Учешће прехранбене индустрије у укупном извозу и укупној БДВ индустрије, 2008-2013. године

У %	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Учешће у укупном извозу	6,5	8,7	6,6	7,4	8,3	8,3
Учешће у укупној БДВ индустрије	5,2	5,3	5,2	5,5	5,4	5,4

Извор: РЗС

Потенцијали ове области индустрије су велику, имајући у виду постојеће капацитете и могућност изградње нових у средњем року. Према подацима РЗС, у периоду после 2005. године Србија константно остварује повећање извоза ове гране индустрије.

На тржиште ЕУ28 у 2013. години је пласирано више од половине (52,4%) извоза сектора пољопривреде и прехранбене индустрије – готово целокупан извоз шећера, око 70% извоза уљаних семена и уљаних плодова и кожа и крзна сирових, две трећине извоза животињских уља и масти, близу две трећине извоза воћа и поврћа и чврстих биљних масти иуља и нешто мање од 60% извоза жита и производа на бази жита. У увозу пољопривредних производа из Србије у ЕУ најзаступљенији су воће (малине и вишње, смрзнуте), жито (пшеница и кукуруз, меркантилни), шећер (шећер од шећерне репе, чврст, рафинисан) и биљна уља (уље од сунцокрета, сирово и рафинисано, сојино уље, сирово).⁴⁷⁴

Извоз у Руску Федерацију у 2013. години чинио је 6,7% укупног извоза пољопривредних производа. Русија из Србије увози највише воће и поврће, које је 2013. чинило 68,5% увоза пољопривредних производа из Србије (19,3% укупног извоза воћа и поврћа Србије) и у мањем обиму млечне производе (10,6% руског увоза пољопривредних производа из Србије и 24,2% српског извоза млечних производа). Русија је у 2013. години била највећи увозник српских јабука, шљива, брескви и нектарина, јагода, крушака и дуња, грожђа и вина, затим свежег парадајза, младог кромпира, купусног поврћа, краставаца и корнишона. У Русији се реализује и значајан део извоза трешања и вишања.⁴⁷⁵

Подаци о структури извоза прехранбене индустрије за период 2009-2014. године,

⁴⁷⁴ Републички завод за статистику, Статистика спољне трговине, База података, 2014, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>

⁴⁷⁵ Исто.

показују благи тренд повећања извоза производа више додате вредности.

Табела број 60: Структура извоза пољопривреде и прехранбене индустрије, 2009-2014.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014 (I-IX)	2014/13 (I-IX)
0 Храна и живе животиње	1509,0	1768,1	2091,5	2095,4	2097,7	1689,3	118,9
00 Живе животиње осим одседка 03	56,6	66,6	74,1	59,3	47,4	31,2	82,6
01 Месо и прерађевине	64,5	59,5	58,8	63,6	70,8	109,3	213,1
02 Млечни производи и птичја јаја	64,3	68,9	90,7	86,0	83,0	86,8	136,4
03 Рибе, љускари, мекушци и прерађ.	5,4	4,3	4,4	4,1	5,0	4,3	148,0
04 житарице и производи на бази житарица	477,3	578,6	731,8	834,5	664,0	526,5	124,2
05 Поврће и воће	452,4	528,9	657,6	538,8	669,9	551,6	117,0
06 шећер, производи од шећера и мед	158,6	215,8	187,3	195,3	207,8	111,9	85,9
07 Кафа, чај, какао, зачини и произв.	83,7	84,1	84,9	77,9	80,0	57,9	107,0
08 Сточна храна (осим жита у зрну)	61,6	74,0	102,1	132,1	126,6	100,2	113,4
09 Разни произв. за исхрану и прерађ.	84,4	87,3	99,6	103,6	143,2	109,5	112,3
1 Пића и дуван	249,0	231,8	273,9	286,1	320,4	281,8	116,3
11 Пића	193,0	176,5	215,0	213,0	214,4	174,0	105,0

12 Дуван и производи од дувана	56,1	55,3	58,8	73,1	106,0	107,8	140,5
2 Сирове мат. Нејестиве, осим горива	63,0	96,6	130,4	126,3	193,1	112,4	90,9
21 Коже и крзно, сирови	13,7	28,0	36,6	38,6	52,9	32,1	84,8
22 Уљано семење и уљани плодови	23,2	42,0	61,1	57,8	101,8	49,2	80,8
29 Животињске и биљне сирове мат.	26,1	26,6	32,7	29,9	38,4	31,1	124,8
4 Жив. и биљна уља, масти и воскови	121,9	144,3	200,9	195,8	188,8	104,2	79,5
41 животињска уља и масти	1,5	1,6	3,3	3,1	3,6	4,7	203,3
42 Чврсте масти и уља, сирови, раф.	115,7	137,9	189,1	184,4	177,8	95,1	77,1
43 Жив. и биљне масти и уља, прерађ.	4,6	4,8	8,5	8,3	7,3	4,3	80,2
Извоз пољ. и прехранбене индустрије	1942,9	2240,8	2696,7	2703,6	2800,0	2187,7	114,1
Укупно извоз	8344,3	9794,5	11779,5	11227,9	14611,4	11253,7	106,2
Увоз пољ. и прехранбене индустрије	1002,1	1205,4	1404,7	1492,0	1624,0	1175,7	100,4
Биланс спољнотрговинске размене пољ. и прехранбене индустрије	940,8	1035,4	1292,0	1211,6	1176,0	1012,0	135,5
Учешће у укупном извозу	23,3	22,9	22,9	24,1	19,2	19,4	

Извор: РСЗ, Спољнотрговински робни промет Републике Србије, по текућем курсу USD, Саопштења бр:196(2011),197(2012),188 (2013),194(2014),297(2014)

Структура прехранбене индустрије још увек је дуална, односно постоји велики број мали предузећа и веома мали број великих компанија. У структури свих привредних друштава у овом сектору преовладавају микро и мала привредна друштва (75% запошљава мање од 10 запослених, а 90% има мање од 50 запослених и мање од 10 милиона евра обрта). Изузеци су млинска индустрија, индустрија шећера, пива и дуванска индустрија, у којима 10% укупног броја предузећа чине средња и велика привредна друштва.⁴⁷⁶

У оним гранама прехранбене индустрије у којима су присутне велике међународне компаније (које су приватизацијом или гринфилд инвестицијама ушле на тржиште Србије), постоје помаци ка унапређењу продуктивности и конкурентности. У 2012. години, збирна стопа искоришћености капацитета прехранбене индустрије била је испод 65%.⁴⁷⁷

Гране прехранбене индустрије са вишом стопом искоришћености капацитета су управо оне гране које су претходних година привукле највећи део страних инвестиција. То су производња меса, шећера, млека, млинска индустрија и производња пића (пиво, вода и безалкохолна пића), која има искоришћеност капацитета 75-85%.⁴⁷⁸

Техничко-технолошка опремљеност прехранбене индустрије је различита у подсекторима, уз правило да је виша техничка опремљеност у већим погонима и предузећима. Највиша техничко-технолошка опремљеност је у млинско-пекарској индустрији, кондиторској индустрији, производњи шећера и млека. У производњи уља извршена су значајна улагања у модернизацију и опремање, док технологија производње и прераде меса, изузев појединачних објеката, није на задовољавајућем нивоу. У индустрији прераде воћа и поврћа није било значајних улагања у техничко-технолошко опремање, па је у највећем броју објеката опремљеност испод захтеваних стандарда за извоз, поготово у ЕУ.⁴⁷⁹

Тржиште пољопривредних и прехранбених производа је једно од најконкурентнијих тржишта, где се често пред произвођаче и извознике (посебно на тржиште ЕУ) постављају и додатних захтеви, од стране трговачких ланаца и удружења потрошача. У

⁴⁷⁶ Подаци РСЗ за 2012. годину.

⁴⁷⁷ Подаци РСЗ за 2012. годину.

⁴⁷⁸ Поповић В., Грујић Б., Робна и регионална структура извоза пољопривреде и прехранбене индустрије Србије, Агроэкономика 63-64, Београд, 2014, стр. 2.

⁴⁷⁹ Исто.

овој индустрији постоје захтеви да се процеси производње ускладе са стандардима безбедности и квалитета (GLOBALG.A.P, BRC, IFS, ISO, Halal, Kosher). Примена ових стандарда намеће додатне трошкове индустрији Србије, али значи и одређену сигурност за извоз не само у ЕУ, већ и на друга тржишта (Русија, бивше републике СССР).⁴⁸⁰

Већина стандарда ЕУ који се односе на квалитет сточарства, у Србији није у примени, изузев у сектору млекарства, где је национални стандард за сирово млеко приближан стандарду ЕУ. Проблеми у овој производњи, као и у другим подсекторима прехрамбене индустрије долазе од непостојања националне референтне лабораторије за контролу квалитета. У овој врсти производње неопходно је заштитити географско порекло појединих производа за које се показало да носе велике конкурентске предности и да њихова производња може бити покретач развоја појединих региона у Србији. До сада су заштићена 33 пољопривредна и прехрамбена производа са неком од ознака географског порекла, иако за неке од њих још увек нема овлашћених произвођача.⁴⁸¹

У структури извоза прехрамбене индустрије, константно се бележи раст у трговини са земљама Царинске уније (Русија и земље бивше СССР), што може бити још једна извозна шанса прехрамбене индустрије Србије. Раст руске тражње за пољопривредним производима из Србије по обустављању увоза из ЕУ током украјинске кризе, посебно тражње за свињским месом и млечним производима значајни су за раст производње и извоза. Постоје добри изгледи за повратак на тржишта Блиског истока и Северне Африке (јунеће и јагњеће месо, пшеница, сточна храна, кондиторски производи) и САД (конзервирана шунка, лековито биље, органска храна).⁴⁸²

⁴⁸⁰ Поповић В., Грујић Б., Робна и регионална структура извоза пољопривреде и прехрамбене индустрије Србије, *Агроекономика* 63-64, Београд, 2014, стр. 14.

⁴⁸¹ Влада Републике Србије, Стратегија пољопривредног и руралног развоја Републике Србије у периоду 2014-2024. године, Службени гласник РС 85/2014, стр. 29.

⁴⁸² Поповић В., Грујић Б., Робна и регионална структура извоза пољопривреде и прехрамбене индустрије Србије, *Агроекономика* 63-64, Београд, 2014, стр. 16.

1.2.5.Развој индустрије информационо-комуникационих технологија у Србији

Сектор информационо-комуникационих технологија (ИКТ) је један од сектора индустрије, који носи високу стопу БДВ и чији развој би могао да допринесе смањењу негативног платног биланса и смањењу незапослености. То је, такође, сектор индустрије који, по оценама српских привредника има велики потенцијал за развој у будућности.⁴⁸³

Подаци о броју предузећа из ове области, годишњем промету и броју запослених потврђују растући значај овог сектора индустрије.

Табела број 61: Показатељи пословања ИКТ индустрије и годишњи промет, 2011-2013. године

	2011	2012	2013
Број активних предузећа	1.496	1.638	1.786
Годишњи промет (ЕУР)	40.905.947	51.074.901	61.985.867
Број запослених	8.312	10.369	11.003

Извор: РЗС и НБС

Извоз ИКТ сектора Србије је у 2008. години износио 65 милиона евра, а 2013. године је достигао вредност од 265 милиона евра, што је раст од 165%.⁴⁸⁴

Према подацима НБС, укупан извоз ИКТ је у 2015. години, достигао је 678,3 милиона евра, а њихов нето извоз, односно разлика вредности увоза и извоза, достигла је 317,4 милиона евра. Сектор ИКТ, иако се у свету одавно сврстава у индустрију, у ЕУ и код нас сматра се сектором услуга.

Табела број 62: Извоз ИКТ, 2007-2013. године, у % од укупног извоза услуга

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Вредност извоза	36	35,5	39	40,5	39	36	36

Извор: НБС

Извоз индустрије информационо-комуникационих технологија је у периоду 2007-2013. године учествовао са 36-40% у укупном извозу услуга. Поређења ради, извоз ИКТ сектора ЕУ је на константном нивоу од 10% учешћа у укупном извозу услуга.⁴⁸⁵

Од великог значаја за овај сектор су стране директне инвестиције, посебно у

⁴⁸³www.pks.rs

⁴⁸⁴Подаци НБС.

⁴⁸⁵Подаци Еуростат, различите публикације

софтверској индустрији, где постоји образована радна снага, и која је најпродуктивнији део ИКТ индустрије.

Један од начина за развој овог сектора индустрије у будућем периоду могла би да буде подршка кластерима, посебно иновативним кластерима у овој области.

ИКТ сектор индустрије Србије повукао је највише средстава из Програма подршке развоју кластера у Србији 2007-2015⁴⁸⁶, што указује на велики потенцијал овог сектора за ново запошљавање и иновативност.

Највише финансијских средстава је одобрено за подршку кластера из ИКТ сектора, укупне вредности око 39,3 милиона динара, затим кластерима из сектора пољопривреде и прехранбене индустрије (26,7 милиона динара) и туризма (21,3 милиона динара).⁴⁸⁷

Ипак, сектор ИКТ индустрије у Србији суочава се и са бројним препрекама у пословању.

Према анализи Светске банке из 2015. године, инострани и домаћи инвеститори у овом сектору означили су као главне препреке у развоју овог сектора: високе порезе и доприносе на зараде, недостатак средстава за истраживања и развој, недостатак регулативе за извоз софтверских производа, нехармонизованост домаће регулативе у области интернет оглашавања са регулативом ЕУ, као и недовољну развијеност других грана индустрије, што отежава примену производа ИКТ индустрије.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶Програм подршке развоју кластера у Србији је најдуготрајнији програм Владе Републике Србије, односно министарства привреде, покренут 2007. године. Пројекат је реализован по фазама, уз помоћ донатора и по принципу суфинансирања од 50%.

⁴⁸⁷Жарковић Ј., Мијачић Д., Соврић Т., Анализа ефеката Програма подршке кластера у Србији, Институт за територијални развој, Београд, 2016, стр. 43.

⁴⁸⁸World Bank, EY Attractiveness Survey, ICT Industry in Serbia, 2015

2.Економски ефекти процеса придруживања Европској унији

Став Европске комисије је да је индустријско прилагођавање једна од области која захтева највише хитних акција како би земље кандидати за чланство успеле у својој апликацији за чланство у ЕУ. Европска комисија је 1997. године припремила мишљење са посебним нагласком на процени индустрија тадашњих земаља кандидата. Према ставу Комисије, индустрија земаља кандидата мора да достигне одређени ниво конкурентности током приступања, те да својом индустријском политиком следи политику усмерену на стварање отвореног и конкурентног тржишта.⁴⁸⁹

Европска комисија сваке године процењује напредак земље кандидата према објективним критеријумима, а процена обухвата макроекономске услове који се тичу буџета, опорезивања, инфлације, стопе раста зарада, услови инфраструктуру за пословање индустрије, степен либерализације тржишта енергената, трошкове радне снаге, заштите конкуренције и процес приватизације.

Са становишта Европске комисије, ниједна држава Западног Балкана, па тако и Србија, не сматра се функционалном тржишном економијом, пошто су њихове привреде ниског нивоа конкурентности. То се посебно огледа кроз високе дефиците које остварују у трговању са ЕУ. Због тога Европска комисија истиче да је управљање јавним финансијама од великог значаја за остварење циљева економске и индустријске политике у овим земљама. У Стратегији проширења ЕУ 2013-2014, Европска комисија је предложила нови приступ како би помогла овим земљама да испуне економске критеријуме за чланство. Нови приступ подразумева да земље проширења достављају своје макроекономске и фискалне програме Европској комисији на коментаре. То су два документа: Претприступни економски програм (ПЕП) и економски и фискални програм (ЕФП).

Европска комисија даје сугестије и предлоге на ПЕП и ЕФП и тиме утиче на питања буџета, јавних расхода и нивоа јавног дуга, као и на транспарентност креирања и извршења буџета. Заједно са међународним финансијским институцијама, Европска комисија даје смернице креаторима економских програма, а програми су основа и за доделу средстава претприступне финансијске помоћи ИПА. Србија ће, дакле, као земља кандидат морати да спроведе драматичне промене у смислу индустријског реструктурирања у циљу подизања степена конкурентности индустрије. Треба имати у виду да се током преговора о чланству усвајају стандарди Европске уније, који нису

⁴⁸⁹ Члан 130 УЕУ.

предмет преговора. Једино о чему се може преговарати су рокови за њихово усвајање и примену. То значи да влада Србије може да тражи заштитне мере за индустрију током одређеног прелазног периода.

2.1. Процес европске интеграције Републике Србије до данас

Односи Србије и ЕУ имају дугу историју од више од пола века, од средине 1960-их година (први споразум потписан 1967. године). Споразумима о трговини из 1970. и 1973. године, СФРЈ добија статус највећег повлашћења у трговини, са реципрочним концесијама. То су били непреференцијални трговински споразуми иако је СФРЈ била социјалистичка земља. Споразумом из 1980. године којим је СФРЈ добила преференцијални статус у трговини регулишшу се области: робна размена, финансијска и индустријска сарадња, пољопривреда, саобраћај, туризам, научно-техничка сарадња, као и сарадња у социјалној области. Овим споразумом било је предвиђено и пружање финансијске и техничке помоћи (два протокола су ступила на снагу 1982. и 1988. године, а трећи из 1991. године никада није ступио на снагу).

Током 1990-их година односи Србије и Европске уније били су на ниском нивоу, са најнижом тачком у 1999. години јер су земље ЕУ подржале агресију НАТО на СРЈ. После 2000. године, односи ЕУ и Србије одвијају се у оквиру Процеса стабилизације и придруживања (Споразум о стабилизацији и придруживању, ССП). Савезна Република Југославија, односно Србија и Црна Гора, тада су добиле преференцијални статус у трговини. Ефекат је био веома значајан, извоз у Европску унију је са 658 милиона евра 2000. године скочио на 820 милиона 2001. године и на 930 милиона 2002. године.⁴⁹⁰

Европска комисија је 2005. године објавила Студију о изводљивости којом је званично започет процес европске интеграције СРЈ који се одбијао на два колосека (посебно за Србију и посебно за Црну Гору). После стицања независности, Србија је 2006. године самостално наставила преговарање са ЕУ.

Споразум о стабилизацији и придруживању је потписан 2008. године, али је примена одложена. У међувремену је примењиван Прелазни споразум о трговини, што је био преседан у односима ЕУ и неке земље до тада. Србија је једнострано започела примену ССП од почетка 2009. године. Статус кандидата за чланство у ЕУ Србија је добила у

⁴⁹⁰Увалић М., Транзиција у Србији, ка бољој будућности, Завод за уџбенике Београд, 2012, стр. 28.

марту 2012. године, а пуна примена ССП започета је 1. септембра 2013. године.⁴⁹¹

ССП је омогућио Србији (као и свим осталим земљама Западног Балкана) привилегован приступ тржишту ЕУ, што је омогућило раст обима трговине Србије и ЕУ, који је 2010. године дуплиран у односу на онај из 2001. године. Трговинске повластице ЕУ подразумевале су укидање царина и квантитативних ограничења за око 95% роба које се извозе на тржиште ЕУ, укључујући пољопривредне и осетљиве индустријске производе уз само неколико изузетака.⁴⁹²

Сви индустријски производи ће током преговора Србије са ЕУ бити подељени на четири групе производа: у првој групи су они производи којима је царина укинута са почетком примене ССП (2009.године), у другој групи су они производи чији је промет потпуно либерализован 2012.године, у трећој су они на које се либерализација трговине примењује од почетка 2013. године и у четврту групу спадају најосетљивији производи чија је либерализација почела од почетка 2014.године. Постоји група веома осетљивих производа који су 2013. године потпуно изгубили царинску заштиту. Ту спада преко 1300 царинских позиција, међу којима су: разни производи хемијске индустрије: пластичне масе и производи од пластичних маса (нпр. пластични затварачи за флаше), каучук и производи од каучука и гуме; бакар и производи од бакра (нпр. жица од рафинисаног бакра, фолије без подлоге од рафинисаног бакра); алуминијум и производи од алуминијума (жица од нелегираног алуминијума); неке машине и уређаји (нпр. проточни грејачи воде); производи од камена, гипса, цемента, бетона, азбеста и сличних материјала; керамички производи; железнички и трамвајски вагони, трактори веће снаге, путничка и теретна возила у растављеном стању, шасије, каросерије, часовници, намештај, играчке; природно и вештачко крзно; производи од крзна.⁴⁹³

Дакле, велики део производа српске индустрије већ је увелико изложен конкуренцији из ЕУ. Користи и трошкови које поједини индустријски сектори имају су неједнаки. Неки сектори су на добитку, док други имају високе трошкове реструктурирања и прилагођавања захтевима тржишта. Због тога је потребно да у оној мери, у којој је то могуће, током преговора о чланству договорити прелазне периоде за поједине гране и секторе привреде, како би се омогућило истинско прилагођавање индустрије стандардима ЕУ. То ће углавном бити могуће за поједине гране прехранбене

⁴⁹¹ Канцеларија за европске интеграције, Влада Републике Србије, <http://www.seio.gov.rs/crбија-и-еу/историјат.6.html>

⁴⁹² Изузеци се односе на неке рибарске производе, телетину и вино, док је трговина текстилним производима обухваћена билатералним споразумима.

⁴⁹³ Група аутора, Европски покрет у Србији, Водич кроз политике ЕУ, Трговина, Београд, 2011, стр. 141.

индустрије.⁴⁹⁴

Према одредбама ССП, Србија је била у обавези да од 1. фебруара 2015. године укине све субвенције својој индустрији. Укидање субвенција требало би да погоди оне области и државна предузећа која су до сада једино и пословала уз помоћ државе (нпр. Железара Смедерево, Србијагас, Симпо). Влада такође, треба да докаже да је помоћ коју је давала у периоду после почетка примене ССП била у складу са правилима ЕУ (у овом периоду помоћ се одобравала под одређеним условима).⁴⁹⁵

Уколико се неке субвенције задрже, важно је да се разлози за њихово задржавање аргументовано представе Европској комисији и на тај начин добије преко потребно време за спровођење суштинских реформи појединих сектора.

2.2. ИПА фондови Европске уније – инструмент финансијске помоћи Европске уније потенцијалним кандидатима и кандидатима за чланство

Европска унија пружа финансијску помоћ земљама потенцијалним кандидатима и кандидатима за чланство кроз различите фондове и програме помоћи. Укључивање у ССП за Србију је значило и да су јој доступна средства претприступне помоћи предвиђена програмом CARDS.

У периоду 2002-2004. године, из овог програма издвојено је 960 милиона евра за Србију и Црну Гору, са приоритетним циљевима реформе јавне управе, правосуђа, царинског система, економског опоравка и економских реформи, заштити животне средине, као и развоју цивилног друштва и унапређењу система образовања.⁴⁹⁶

Укупна финансијска помоћ ЕЕЗ коју је пет земаља западног Балкана примило у периоду 1991-1999. године износила је 4,8 милијарди евра, али је била веома неравномерно распоређена.⁴⁹⁷

У оквиру средстава CARDS програма (помоћ Заједнице за обнову, развој и стабилизацију) за период 2000-2006. године Србија и Црна Гора укупно су добиле 2,6 милијарди евра, највише у облику хуманитарне помоћи и помоћи за изградњу

⁴⁹⁴Исто.

⁴⁹⁵Канцеларија за европске интеграције, Влада Републике Србије, Структуре и процедуре за успешне преговоре о приступању ЕУ, Београд, 2013,

http://www.seio.gov.rs/upload/documents/publikacije/struktura_procedure.pdf

⁴⁹⁶Увалић М., Транзиција у Србији, ка бољој будућности, Завод за уџбенике, Београд, 2012, стр. 284.

⁴⁹⁷Највише средстава добила је БиХ 43%, Албанија 21%, СРЈ 20% (углавном КиМ 1998-1999), а мали део добиле су Хрватска и Македонија. Највише помоћи додељено је у облику хуманитарне помоћи до 1999. године у износу од 3.277 милиона евра.

институција.⁴⁹⁸

Од 2006. године Савет ЕУ је увео нови инструмент који је заменио све претходне инструменте финансијске помоћи – инструмент за претприступну помоћ ИПА.

У буџетском периоду 2007-2013 Србији је биланамењено око 1,4 милијарди евра, највише средстава од свих земаља региона, тј. око 200 милиона евра годишње, а за буџетски период 2014-2020 за Србију је опредељен исти износ.⁴⁹⁹

Искуства земаља Централне и Источне Европе које су постале чланице ЕУ, показала су да ефикасно коришћење бесповратне помоћи ЕУ и усклађивање домаћег законодавства са правом ЕУ представља најефикаснији модел реформе и опоравка привреде и индустрије. Чланице ЕУ користе структурне фондове ЕУ у много већим износима (ЕК је ограничила износ који свака држава чланица може да добије из структурних фондова на највише 3,6% њеног БДП). Да је чланица ЕУ, Србија би теоријски могла да користи, са садашњим нивоом БДП, највише 1,2 милијарди евра. Србија користи бесповратну помоћ у износу од 200 милиона евра годишње, што је око 0,7% српског БДП.

Пројекти су до 2014. године финансирани према компонентама које је одредила ЕУ, а у буџетском периоду 2014-2020. године примењује се нова методологија, која подразумева финансирање према стратешким приоритетним областима. Због тога је Влада Србије донела одговарајуће стратешке планове о потребама за развојном помоћи у периоду 2014-2020. године.⁵⁰⁰

Имајући у виду да ИПА пројекти имају обавезну форму, потребно је обучити запослене у јавној администрацији, посебно на локалном нивоу за израду и спровођење ових пројеката.

2.3. Споразум ЦЕФТА – предворје за улазак у Европску унију

ЦЕФТА (Central European Free Trade Agreement) односно Споразум о слободној трговини у Средњој Европи је ступио на снагу 2006. године, чиме је створена зона слободне трговине за чланице: Албанија, БиХ, Црна Гора, Македонија, Србија, Хрватска (иступила након ступања у чланство ЕУ јула 2014. године), Молдавија и Косово. У области енергетике потписан је Уговор о енергетској заједници и оформљен

⁴⁹⁸Instrument of Pre-accession Assistance (IPA)

⁴⁹⁹Канцеларија за европске интеграције, Влада Републике Србије, www.seio.gov.rs

⁵⁰⁰Канцеларија за европске интеграције, Национални приоритети за међународну помоћ (НАД) за период 2014-2017. године са пројекцијама до 2020. године, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/medjunarodna_pomoc/pregled_medjunarodne_pomoci/prioriteti_2014_17.pdf

заједнички секретаријат са циљем да се осигура енергетска повезаност и сигурност снабдевања. Примена одредби ЦЕФТА споразума такође представља припрему за чланство у СТО.⁵⁰¹

ЦЕФТА либерализује више од 90% трговине у региону и други је по важности (после ЕУ) спољнотрговински партнер Србије, са више од 16% у укупној размени са светом. Извоз учествује са више од 30%, а увоз око 10%, што значи да је регионално тржиште једно од ретких тржишта на којем Србија остварује суфицит у размени.⁵⁰²

Табела број 63: Робни извоз Србије у земље ЦЕФТА, 2005-2010. година

Извоз у мил.евра	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ук. извоз	3.598	5.116	6.437	7.428	5.961	7.393
Хрватска	157	199	241	295	199	231
БиХ	597	596	760	909	725	822
Македонија	209	238	318	334	306	360
Црна Гора	/	490	694	875	599	609
Косово	152	191	222	209	211	239
Албанија	17	27	58	52	50	99
укупно	1.133	1.742	2.294	2.675	2.090	2.361
% укупног извоза	31,5	34,0	35,6	36,0	35,1	31,9

Извор: ЦЕФТА веб сајт⁵⁰³

Србија остварује стални пораст у робној размени у региону ЦЕФТА, а остварује се и стално повећање међусобне размене чланица, као и повећање обима размене у оквиру исте привредне гране. Све до светске економске кризе, Србија је брже повећавала извоз на територију ЦЕФТА, него у остатак света.

Индустријски производи чине 76% од укупне размене Србије са ЦЕФТА. Структура извозних производа су: црна и обојена металургија, разни пољопривредни и прехранбени производи, хемијски производи, гума и фармацеутска индустрија, електрична енергија и други. На страни увоза, највеће учешће имају: производи од гвожђа, светло уље и минерално уље, кокс, мрки угаљ и лигнит, дрво и намештај и пољопривредно-прехранбени производи.⁵⁰⁴

⁵⁰¹ Хрватска, Албанија, Македонија и Молдавија су чланице СТО. Србија, БиХ и Црна Гора су у преговорима за чланство и имају статус посматрача.

⁵⁰² Учешће држава ЦЕФТА у 2012. години у укупном извозу Србије износи 32,4% и 10,4% у укупном увозу

⁵⁰³ http://192.232.255.119/~cefta/sites/default/files/Cefta_trade_statistics_1H-2013-2k.pdf

⁵⁰⁴ Подаци ЦЕФТА веб сајт и ПКС

Табела број64: Робна размена Србије и ЦЕФТА, 2010-2013. година

Земља	2010		2011		2012		2013	
	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз
БиХ	1.093,5542,8		1.212,3694,4		1.111,6487,3		1.219,9521,5	
Црна Гора	809,9151,8		901,5112,5		814,7	108,3	862,0	160,9
Македонија	478,7269,8		531,1	322,8	490,9	298,8	581,7	261,6
Хрватска	311,2	394,3	466,4	467,2	402,5	513,2	198,3	201,3
Албанија	131,0	8,1	127,1	22,6	87,6	13,9	120,1	16,6
Молдавија	5,4	22,9	9,6	66,4	13,2	80,3	14,7	79,8
УНМИК/Косово	391,3	4,0	369,9	3,1	379,4	12,1	536,9	13,8
ЦЕФТА укупно	3.221,0	1.393,1	3.617,9	1.689,0	3.299,9	1.513,9	3.533,6	1.255,5
Свет укупно	10.245,6	16.818,4	12.226,9	19.578,8	11.841,9	18.176,6	15.170,3	21.068,6
ЦЕФТА/Свет	31,4%	8,3%	29,6%	8,6%	27,9%	8,3%	23,3%	6,0%

Извор: ЦЕФТА веб сајт

Укупна робна размена Србије са ЦЕФТА у 2013.години износи 4.789,1 милиона долара што је 0,5% мање у односу на 2012. годину. Извоз у ЦЕФТА износио је 3.533,6 милиона долара и већи је за 7,1%, док је увоз у вредности од 1.255,5 милиона долара ибележи пад од 17,1% у односу на 2012.годину. Суфицит у робној размени износио је 2.278,1 милиона долара и већи је за 27,6% у односу на 2012. годину. После земаља ЕУ, Србија највише извози у државе ЦЕФТА (БиХ, Македонија, Црна Гора).⁵⁰⁵

У укупном извозу Србије у ЦЕФТА у 2013.години,производња прехранбених производа и пића учествује са 25,8%; производња хемикалија и хемијских производа 10,7%; пољопривреда, лов и услуге 7,9%; производња осталих машина и уређаја 5,4%; производња производа од гуме и пластике 5,2%; производња основних метала 5,1%; производња електричне енергије, гаса и топле воде 4,6%; производња кокса и деривата нафте 3,4%; производња производа од осталих минерала 3,3%; производња целулозе, папира и прерада папира 3,1%; производња металних производа, осим машина 2,9%; производња моторних возила и приколица 2,4%; производња намештаја и сличних производа 2,4%; производња других електричних машина и апарата 2,2%; производња коже и предмета од коже, обуће 2,1%; вађење сирове нафте и гаса, услуге 1,8%; производња одевних предмета и крзна 1,8%; прерада и производи од дрвета и плуте 1,5%; производња текстилних предива и тканина 1,3%; производња радио, тв и комуникационе опреме 1,2%; рециклажа 1%.⁵⁰⁶

У укупном увозу Србије из ЦЕФТА у 2013.години, производња прехранбених производа и пића учествује са 13,9%; производња основних метала 11,7%; производња

⁵⁰⁵<http://www.kombeg.org.rs/Komora/udruzenja/UdruzenjeTrgovine.aspx?veza=1404#statistika>

⁵⁰⁶ЦЕФТА веб сајт, http://192.232.255.119/~cefta/sites/default/files/Cefta_trade_statistics_1H-2013-2k.pdf

хемикалија и хемијских производа 10,6%; производња електричне енергије, гаса и топле воде 9,4%; производња других електричних машина и апарата 6,4%; пољопривреда, лов и услуге 6,0%; производња кокса и деривата нафте 5,5%; производња производа од осталих минерала 5,0%; прерада и производи од дрвета и плуте 3,7%; производња целулозе, папира и прерада папира 3,3%; производња металних производа, осим машина 3,1%; производња производа од гуме и пластике 2,8%; рециклажа 2,7%; производња осталих машина и уређаја 2,6%; вађење угља 2,5%; производња намештаја и сличних производа 2,3%; производња дуванских производа 1,7%; производња текстилних предива и тканина 1,7%; производња моторних возила и приколица 0,8%; издавање, штампање и репродукција 0,7%; вађење сирове нафте и гаса, услуге 0,5%; узгој, искоришћавање шума и услуге 0,5%; производња осталих саобраћајних средстава 0,5%.⁵⁰⁷

Из података се закључује да највећи обим трговине у оквиру ЦЕФТА имају производи нижег степена обраде, односно производи средњег нивоа техничке софистицираности, као што су аутомобили, машине и електрична опрема. Са друге стране, поређење извоза Србије са структуром увозне тражње земаља ЦЕФТА показује висок коефицијент подударности.

У трговини са земљама ЦЕФТА постоје и баријере које поједине чланице намећу са циљем заштите своје индустрије, у облику сложених административних и компликованих процедура на границама, за производе нижег или средњег нивоа техничке софистицираности. Због тога постоји општанегативна слика о ЦЕФТА региону као несигурном за потенцијалне инвеститоре.⁵⁰⁸

Повећање обима трговине у оквиру ЦЕФТА могло би да се постигне тако што би земље међусобно координисале активности усклађивања техничких прописа и стандарда за сектореса више потенцијала за међусобну размену, или успостављањем заједничког регулаторног тела.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ Исто.

⁵⁰⁸ Симић Ј., Ђурић Д., Михајловић М., ЦЕФТА и извозна оријентација земаља Западног Балкана, Школа бизниса, 3/2011, Београд, 2011, стр. 2-3.

⁵⁰⁹ Пајевић М. и група аутора, ЦЕФТА 2006-Успутна станица или одскачна даска за Европску унију, ISAC Policy Perspective, ISAC Fund, Београд, 2011.

2.4. Спољнотрговинска размена Србије и Европске уније

Са применом Прелазног трговинског споразума (ПТС) и Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП), Србија је од 1. јануара 2014. године завршила процес либерализације увоза индустријске робе и пољопривредних производа и производа рибарства из ЕУ, али ће одређени пољопривредни производи и даље задржати заштиту. Просечна царинска заштита на увоз робе из ЕУ од 2014. године до уласка у чланство ЕУ износиће 0,99%, док је 95,1% царинских линија у потпуности либерализовано.⁵¹⁰

(1) Подаци о обиму трговине са Европском унијом показују стални пораст од 2000. године, све до 2009. године, када услед светске економске кризе долази до пада од око 25% у односу на 2008. годину. После 2009. године долази до опоравка међусобне трговине, извоз и увоз стално расту.

Табела број 65: Трговинска размена Србија – Европска унија, 2001-2014. година

Година	Извоз	Извозни индекс	Увоз	Увозни индекс	Баланс	Покривеност увоза извозом %
2001	1,104	121	2,740	123	-1,636	40.3
2002	1,305	118	3,530	129	-2,225	37
2003	1,316	100	3,842	109	-2,526	34.2
2004	1,604	122	5,000	130	-3,396	32.1
2005	2,116	132	4,577	92	-2,461	46.2
2006	2,962	139	5,696	125	-2,734	52
2007	3,603	-	7,687	-	-4,084	46.9
2008	4,029	112	9,073	118	-5,044	44.4
2009	3,196	79.3	6,533	72	-3,337	48.9
2010	4,235	132.5	7,069	108.2	-2,834	59.9
2011	4,866	114.9	8,035	113.7	-3,169	60.6
2012	5,132	105.4	8,599	108.8	-3,467	59.68
2013	6,907	128.8	9,560	106.6	-2,653	72.25
2014	7,204	104.4	9,803	102.3	-2,599	73.49

Извор: РЗС, Месечни статистички билтен, 1/2014

У периоду 2001-2014. године укупни извоз Србије растао је по просечној годишњој стопи од 15%, и достигао скоро 6 пута већу вредност у 2014. години (7,2

⁵¹⁰ Група аутора, Европски покрет у Србији, Водич кроз политике ЕУ, Трговина, Београд, 2011, стр. 142.

милијардеевра) у поређењу са 2001. годином (1,1 милијарде евра). У истом периоду вредност укупног увоза Србије је расла и повећана је око три пута (просечна годишња стопа раста вредности увоза из ЕУ за исти период је 12%).⁵¹¹

ЕУ је најзначајнији трговински партнер Србије, са сталним учешћем од 45-55% после 2000. одине, односно 62,2% у укупној спољнотрговинској размени 2013. године.⁵¹²

Табела број 66: Најзначајнија извозна тржишта Србије, 2004-2013. година

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Аустрија	2,7	2,7	2,9	3,4	4,2	2,5	3,2	3,7	3,8	3,9
БиХ	17,8	16,6	11,7	11,8	12,2	12,2	12,5	12,8	13,4	14,2
Бугарска	1,7	2,1	2,4	2,5	2,3	2,4	2,4	2,5	2,4	2,5
Црна Гора	-	-	-	10,5	11,7	10,0	10,1	10,2	11,1	11,0
Хрватска	4,2	4,4	3,9	3,8	4,0	3,3	3,8	4,1	4,2	4,1
Француска	3,8	3,6	3,7	3,3	4,0	3,3	3,4	3,8	3,9	3,8
Немачка	10,1	9,7	9,9	10,6	10,4	10,4	10,5	10,4	10,1	10,4
Грчка	3,4	2,7	2,4	2,1	1,9	1,6	1,7	1,8	2,1	1,9
Мађарска	3,4	2,9	2,8	2,8	3,0	3,1	3,0	3,1	3,0	3,1
Италија	12,7	14,5	14,4	12,4	10,3	9,4	10,3	11,3	12,5	14,4
Македонија	7,3	5,8	4,7	5,0	4,5	5,2	5,2	5,3	5,4	5,4
Холандија	1,4	1,7	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,7	1,6	1,7
Румунија	3,5	2,9	2,8	3,0	3,7	5,8	5,3	5,0	4,9	5,4
Русија	4,3	5,0	4,8	5,1	5,0	4,7	5,0	4,9	4,8	5,0
Словенија	4,4	4,2	3,9	4,6	4,5	4,1	4,2	4,1	4,0	4,2
В.Британија	2,3	1,9	1,8	1,7	1,4	1,3	1,4	1,4	1,6	1,5
Укупно	83,3	80,7	73,8	73,7	72,1	70,6	83,6	86,1	88,8	82,6

Извор: РЗС

Подаци показују да су најзначајнији партнери у извозу Србије Немачка и Италија. Највећи дефицит у спољној трговини је са Немачком, где постоји стално ниска покривеност увоза извозом. У трговини са Италијом робни дефицит се стално смањује, захваљујући СДИ из Италије које су покренуле извоз ка тој земљи. Слична

⁵¹¹<http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/35/95/MSB-01-2014.pdf>, стр. 46-48.

⁵¹²РЗС

тенденција постоји и у трговинској размени са Словенијом и Грчком.⁵¹³

Извоз у Немачку растао је брже од укупног, а увоз спорије. Размена са Италијом имала је спорији раст од укупне, као и са Турском и Грчком (код увоза ово се може објаснити већим учешћем производа из Кине на, што је смањило удео већине осталих земаља). Брзи раст увоза карактеристичан је за размену са Русијом (раст увоза енергената услед пораста цена као и ефекти зоне слободне трговине). Са Словенијом је остварен снажан раст размене (постоје велики потенцијали због некадашње повезаности у оквиру СФРЈ, али и услед доласка малопродајне компаније која је знатно поспешила размену, пре свега, извоз у Србију).⁵¹⁴

Највећи удео у укупном увозу чине индустријски и то неосетљиви производи који су ослобођени царине почетком 2009. године. Они у просеку чине половину увоза из ЕУ, што значи да половину увоза чине производи који не конкуришу домаћим, или су комплементарни домаћој производњи или су пак важни инпути (основна средства, репро-материјали, делови). Царине на ове производе имале су углавном само фискалну сврху, те ослобађање од таквих царина значи ослобађање привреде и грађане од додатних намета. Осетљиви индустријски производи нису значајно променили свој удео у укупном увозу. Удео врло осетљивих и најосетљивијих је опао (укупно посматрано са 33% на 32%), док је удео најмање осетљивих (либерализованих потпуно 2012. године) благо порастао (са 11% на 14%) у прве три године примене споразума.⁵¹⁵

Према подацима о структури извоза Србије у ЕУ, до 2012. године водећи производи у извозу на тржиште ЕУ били су пољопривредни производи (шећер, малине, кукуруз); аутомобилске гуме, минералне сировине, гвожђе и челик и производи од ових метала. Од 2012. године највише се извозе електричне машине, апарати и уређаји, а од 2013. године, друмска возила. Поред тога, на тржиште ЕУ извозе сеповрће и воће, обојени метали, одећа (нарочито чарапе у оквиру лон послова), производи од каучука, минералне руде и отпатци метала. Увоз из ЕУ чине: путничка возила и делови, индустријске машине за општу употребу, електричне машине, апарати и уређаји, нафтни деривати, медицински и фармацеутски производи.⁵¹⁶

У 2013. години дошло је не само до пораста већ и до преокрета у структури извоза Србије. Извоз је порастао на 11 милијарди евра, односно за 25% у односу на претходну

⁵¹³ Исто.

⁵¹⁴ Анализа извршена на основу података РЗС, Месечни статистички билтен, 1/2014, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/35/95/MSB-01-2014.pdf> стр. 46-48.

⁵¹⁵ РЗС, Месечни статистички билтен, 1/2014, <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/35/95/MSB-01-2014.pdf> стр. 46-48.

⁵¹⁶ Исто.

годину. Томе је највише допринео извоз аутомобила компаније Фиат Србија.

(2) Коефицијент подударности извоза Србије са увозном тражњом ЕУ, показује ниске вредности све до 2013. године, када долази до благог пораста. Овај коефицијент показује и да структура извоза Србије у ЕУ није прилагођена потребама ЕУ.

Табела број 67: Коефицијент подударности извоза Србије и увоза ЕУ

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
0,51	0,50	0,51	0,48	0,46	0,48	0,47	0,48	0,47	0,48	0,50	0,59	0,73

Извор: Еуростат и РЗС

Највећи део српског извоза чине производи ниског степена финализације за којима у ЕУ постоји ниска увозна тражња, а то су производи код којих Србија једино има конкурентску предност.

Улагања у аутоиндустрију и повећање извоза аутомобила Фиат Србија довело је до повећања обима и структуре извоза, ипак у извозу још увек доминирају производи ниског нивоа додате вредности и ниског степена финализације. Са друге стране, структура извоза Србије још увек није прилагођена потребама највећег циљног извозног тржишта - ЕУ.

У поређењу са подацима о спољнотрговинској размени са ЕУ и ЦЕФТА у периоду 2001-2013. година брже је расла спољнотрговинска размена са ЕУ, него извоз и посебно увоз из земаља ЦЕФТА. То показује да постоји већи потенцијал за размену са земљама ЕУ, пошто постоји већа и разноврснија понуда и тражња, док су индустрије западног Балкана углавном комплементарне.

У структури извоза Србије, у 2013. години, према стандардној међународној трговинској класификацији (СМТК, Рев. 4), имају производи сектора 7 (машине и транспортна средства 31%), сектора 6 (производи сврстани према материјалу 20%) и нултог и првог сектора (храна, пиће и дуван 17%).⁵¹⁷

⁵¹⁷РЗС

Табела број 68: Извоз три главне производне активности – учешће и обим 2013. године

Земље	СМТК, Рев. 4 Сектори	Учешће, у %	Вредност, милиони долара
Бугарска	-сектор 6	22 %	6.494
	-сектор 7	18 %	5.197
	-сектор 3	15 %	4.346
Чешка	-сектор 7	54 %	87.095
	-сектор 6	17 %	28.058
	-сектор 8	12 %	18.723
Хрватска	-сектор 7	24 %	2.813
	-сектор 6	16 %	1.879
	-сектор 3	15 %	1.735
Мађарска	-сектор 7	52 %	56.353
	-сектор 6	12 %	11.460
	-сектор 5	12 %	11.380
Словенија	-сектор 7	36 %	10.201
	-сектор 6	21 %	6.000
	-сектор 5	18 %	5.275
Словачка	-сектор 7	57 %	48.844
	-сектор 6	17 %	14.595
	-сектор 8	9 %	7.371
Србија	-сектор 7	31 %	2.417
	-сектор 6	20 %	2.913
	-сектор 0+1	17 %	4.541

Извор: В.Мићић⁵¹⁸

У поређењу са новим чланицама ЕУ, посебно са Словачком, Чешком, Мађарском и Словенијом, Србија има веома неповољну структуру извоза. То је резултат, пре свега, извоза технолошки комплетних компонента аутомобилске индустрије. То значи да у структури извоза ових земаља учествују компоненте за аутомобиле, које се у Србију тренутно увозе. Уколико би се све компоненте за финализацију аутомобила производеле у Србији, то би имало мултипликаторски ефекат на секторе машиноградње и електронске опреме, што је случај у посматраним земљама.

⁵¹⁸В.Мићић, Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015, стр. 15.

Подаци о структури извоза Србије у Европску унију показују следеће карактеристике:

- у извозу је највише заступљена ресурсно интензивна производња,
- извоз зависи од активности неколико предузећа (до 2011. године Железара Смедерево, Ваљаоница бакра Севојно, Горење, Тигар, Филип Морис, а од 2012. године и Фиат, НИС, Хемијска индустрија Панчево, Хемофарм),
- структура извоза јако је зависна од производње и извоза прехрамбене индустрије,
- постоји висока међузависност извоза и увоза, тј. предузећа највећи извозници су истовремено и предузећа највећи увозници.

Оваква структура извоза индустрије Србије у ЕУ не може бити одржива на дужи рок, и зато се мора тражити дугорочно решење. Индустрија Србије мора постати извозно конкурентна и комплементарна са увозном тражњом Уније, а то се може постићи једино подизањем индустрије на виши технолошки ниво. Потребно је, пре свега подстицати оне гране и секторе који имају производе више додате вредности.

2.5. Ефекти светске економске кризе на индустрију Србију, чланице Европске уније и земље Југоисточне Европе

Економски опоравак од последица светске економске кризе у земљама ЈИЕ, почео је 2010. године, што показују подаци Еуростата о индексима производње прерађивачке индустрије у периоду 2008-2014. година.

Подаци о индексу производње прерађивачке индустрије у децембру сваке посматране године (основни месец за поређење децембар 2007. године, последњи месец пре почетка економске кризе), показују да је у односу на децембар 2007. године, у децембру 2008. године прерађивачка индустрија ЕУ имала за 13% мањи ниво производње, док је у децембру 2009. године он био мањи за 16,2%. То значи да је највећи пад био у последњем тромесечју 2008. године, док је у 2009. години пад био знатно мањи. Опоравак је видљив већ од 2010. године, у децембру те године ниво производње био је за 4,7% већи него у децембру 2008. године, док је у односу на децембар 2007. године био мањи за 8,9%.

Табела број 69: Индекси производње прерађивачке индустрије, децембар 2007=100

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ЕУ	87,0	83,8	91,1	91,8	89,1	91,2	92,2
Словачка	86,3	94,6	104,1	112,9	119,6	131,6	130,9
Пољска	90,9	96,6	107,8	123,4	114,7	121,8	128,8
Румунија	85,6	91,7	101,5	102,7	104,9	117,1	122,0
Турска	84,8	89,6	105,0	108,0	108,3	115,7	119,1
БиХ	135,2	110,7	113,9	110,3	105,8	119,2	118,9
Литванија	95,7	86,7	100,3	105,0	115,9	113,7	116,2
Естонија	78,8	70,8	97,2	105,8	111,5	108,8	116,1
Норвешка	98,0	95,8	98,3	99,1	102,0	106,0	110,7
Ирска	88,7	85,3	98,1	95,0	96,2	95,5	110,0
Летонија	85,4	77,9	92,3	100,3	108,9	111,3	108,0
Белгија	95,0	91,4	102,3	101,6	103,0	105,3	-
Чешка	84,3	84,3	91,5	97,3	92,3	98,8	105,2
Македонија	89,7	106,4	92,9	98,1	95,1	100,7	103,4
Немачка	88,1	83,7	95,6	97,1	96,5	100,2	100,4
Мађарска	76,5	78,4	83,3	90,6	89,0	94,1	99,5
Аустрија	93,1	88,7	95,7	101,8	98,8	100,3	-
Данска	95,0	79,3	87,0	93,2	89,6	95,1	97,6
В.Британија	90,7	89,4	93,5	94,1	92,4	93,1	95,4
Холандија	86,5	88,2	92,7	95,9	95,0	96,7	93,6
Словенија	79,4	82,6	92,1	88,0	84,1	87,4	91,0
Бугарска	89,1	75,9	81,9	79,9	83,5	84,0	89,0
Србија	89,1	86,6	85,9	83,4	86,8	83,0	88,7
Луксембург	73,6	84,0	89,1	84,3	84,1	90,4	-
Португалија	89,4	88,5	90,6	86,0	85,9	89,9	85,1
Малта	91,5	88,5	92,7	87,3	97,2	87,7	85,0
Француска	86,0	82,4	87,4	86,9	84,2	84,5	84,8
Хрватска	94,1	87,0	84,0	89,1	81,4	79,6	83,3
Италија	86,1	80,8	86,7	85,2	78,4	77,8	78,5
Финска	83,4	78,8	83,3	87,1	81,5	79,8	78,3
Шведска	80,6	75,2	84,2	78,8	77,4	77,3	76,2
Грчка	91,0	84,9	81,8	68,7	69,8	70,0	71,5
Шпанија	78,2	78,0	77,5	75,8	68,3	70,5	70,8

Кипар	95,6	85,3	81,9	76,4	65,3	60,3	-
-------	------	------	------	------	------	------	---

Извор: Еуростат

После 2010. године долази до успоравања динамике раста прерађивачке индустрије у свим посматраним земљама, те је на крају 2014. године ниво производње прерађивачке индустрије био за 1,1% изнад нивоа у 2010. години.

Прерађивачка индустрија је једино у Словачкој повећала производњу за 30,9%, док су периферне земље ЕУ забележиле највећи пад (Кипар за 40%, Шпанија за 29,2%, Грчка за 28,5%).

Немачка, као највећа и најзначајнија индустрија ЕУ је у децембру 2014. године имала индекс физичког обима производње прерађивачке индустрије, који је за 0,4% већи него у децембру 2007. године. То показује да се немачка индустрија опоравља од последица економске кризе, али да тај опоравак још увек није на толиком нивоу да покрене индустрије других земаља ЕУ. Са друге стране, опоравак није потребан низу земаља које су превазишле ниво из 2007. године. ту спадају Словачка, Пољска, Румунија, Литванија, Естонија, Ирска, Летонија и Белгија. Ове земље имају значајан извоз аутоиндустрије и индустрија високих технологија, те је код њих удар економске кризе био знатно ублажен.

Подаци показују да у групи земаља које нису чланице Европске уније, Турска, БиХ и Норвешка, имају највеће стопе раста прерађивачке индустрије у децембру 2014. године у односу на децембар 2007. године.

3.Оквири нове индустријске политике Републике Србије у процесу европских интеграција

Процес транзиције, који траје више од две деценије, имао је велике негативне последице на индустрију Србије. Томе је увелико допринео погрешан модел развоја, заснован на увозу и развоју сектора услуга, на који су се надовезали процеси приватизације и реструктурирања, који су уместо да покрену индустријска предузећа и доведу до новог запошљавања, имали потпуно супротан ефекат.

Од почетка транзиције, све до 2011. године није постојала никаква стратегија развоја индустрије, ни са њом повезана индустријска политика. Развој индустрије одвијао се стихијски, уз стално присутан процес деиндустријализације и дезинвестирања. Пословно окружење није било подстицајно за развој било какве производне делатности. Резултат је неповољна структура извоза, ниске стопе раста индустрије, високе стопе незапослености, општа неликвидност и неконкурентност.

Неповољна структура извоза показатељ је ниског нивоа конкурентности српске индустрије. Иако је после 2012. године дошло до позитивних промена, по појединим секторима и одсецима (специјалне индустријске машине, саобраћајна возила, ауто делови, електричне машине и уређаји и телекомуникациони апарати), ипак је још увек високо учешће производа за репродукцију и роба широке потрошње. Учешће извоза у БДП износи 44,9%, што сврстава Србију на 55. место, од 144 земаља.⁵¹⁹

Промене до којих је дошло после 2012. године, ипак се не могу означити искључиво позитивним, пошто је индустрија Србије још увек веома зависна од увоза капиталних средстава и нових технологија. Због тога се неминовно намеће закључак да је хитно потребно решавања нагомиланих проблема у индустрији Србије.

Као приоритетни задатак у развоју индустрије Србије јавља се решавање три групе проблема, и то: (1) низак ниво технолошке и тржишне способности индустријских капацитета и производних линија (асортимана); (2) неефикасност пословања (што је у корелацији са незадовољавајућим нивоом продуктивности и снижавањем трошкова производње) и (3) незадовољавајући ниво квалитета производа и услуга по међународно прихватљивим конкурентским разредима (потреба утврђивања маркетинг елемената – марка, дизајн).⁵²⁰

⁵¹⁹ World Economic Forum, Report on Global Competitiveness 2014/2015

⁵²⁰ Глигоријевић Ж., Бошковић Г., Стратегическо управление на развитието и подобряване на конкурентоспособността на промишлеността на Сърбия, Алтернативи, Университет за национално и световно стопанство, Софија, 2009, стр. 112.

При решавању ових проблема, неопходно је консултовање стратешких докумената развоја индустрије Европске уније, као и поједних земаља чланица. То значи да је у циљу стварања конкурентне индустријске структуре у периоду који претходи чланству, као и самог чланства, потребно је следити принципе нове индустријске политике Уније.

Нова индустријска политика Србије, дакле, мора да буде прилагођена неопходним структурним реформама потребним за чланство у Европској унији, као и константном унапређењу конкурентности индустрије, како би она била конкурентна не само на тржишту Уније, већ и на другим извозним тржиштима.

3.1. Нови стратешки приступ развоју индустрије

У периоду транзиције у Србији, донет је велики број стратешких докумената који су, да су спроведени могли да омогуће већи привредни раст. Од 1990-их година донето је преко 80 различитих стратегија, што значи да је сваке године доношено око десетак таквих докумената. Они нису били међусобно усаглашени, а далеко од тога да су били спровођени. Стратегије су биле документи који нису спровођени, а проблеми индустрије само су се продубљивали и ескалирали са појавом светске економске кризе 2009. године у тој мери да су довели до тога да се коначно почне са применом новог модела раста, заснованог на подстицању производње и извоза.

Модел раста заснован на принципима Вашингтонског консензуса после 2010. године замењен је моделом који се заснива на повећању извоза, привлачењу страних директних инвестиција и смањењу јавне потрошње. Због тога се период после 2010. године означава као трећа фаза транзиције у Србији.

Услед немогућности даљег развоја заснованог на принципима Вашингтонског консензуса и услед деловања светске економске кризе, може се рећи да је промена модела раста пре изнуђен, него заиста жељени правац даљег развоја.

(1) Потребна промена модела раста и опредељеност на реиндустријализацију огледају се у документима:

- Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020. године, МАТ и ФРЕН, из 2010. године,

- Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије за период 2011–2020, Влада Републике Србије, из 2011. године,

-Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Група за реиндустријализацију, САНУ, из 2013. године,

-Стратегија развоја предузетништва и конкурентности за период од 2015-2020. године, Влада Републике Србије, из 2015. године.

Према Посткризном моделу економског развоја, на који се ослањају потоњи стратешки документи, нови модел економског развоја, треба заснивати на развоју индустрије, уз пројектовани раст БДП од 6,9%. Кључно место будућег развоја, стога, припада индустријској политици.

У новом моделу економског развоја кључно место имају индустрија, пољопривреда, инвестиције и извоз, институционалне реформе и развој инфраструктуре. Главни циљеви нове стратегије које треба постићи до 2020. године су: просечни годишњи раст БДП од 5,8%, просечан раст индустријске производње од 6,9%; БДП по становнику од 8.000 евра; раст извоза на нивоу од 65% БДП; повећање инвестиција на нивоу од 28% БДП (годишњи раст од 9,7%) или 15 милијарди евра годишње; прилив СДИ око 2,3 милијарде евра годишње, и отварање 430.000 нових радних места.⁵²¹

Наведени циљеви били су нереални, имајући у виду стање у коме се налазила српска индустрија, те су због тога били неоствариви у зацртаном временском року. Ипак, Посткризни модел економског развоја значајан је као први документ у коме се истиче потреба за стварањем нове индустријске политике, која би била заснована на извозној концепцији развоја индустрије.

(2) На основу Посткризног модела економског развоја Влада Србије је у јуну 2011. године донела „Стратегију и политику развоја индустрије Србије за период 2011-2020. године“. Овај документ означава значајан стратешки заокрет ка реиндустријализацији и спровођењу нове индустријске политике. Као први стратешки циљ Стратегије означен је одржив и динамичан развој индустрије, која је усклађена са стратегијом „Европа 2020“. Основни правац развоја индустрије је изградња нове индустријске структуре у контексту глобалних кретања и потребе усклађивања са директивама Европске уније.

Квантификовани основни циљеви Стратегије се односе на: реструктурирање привреде, реформу јавног сектора, раст извоза, отварање 400 хиљада нових радних места, раст продуктивности и конкурентности, раст инвестиција, побољшање амбијента за прилив СДИ, и као крајњи циљ достизање БДП по становнику од 7,5 хиљада евра до 2020.

⁵²¹ Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020, ФРЕН, USAID, МАТ Економски институт Београд, 2010, стр. 6-16.

године.⁵²²

Да би ови циљеви били остварени потребно је да БДП расте по стопи од 6% годишње, што није било оствариво имајући у виду остварене стопе раста и ситуацију на главним извозним тржиштима индустрије Србије, ЕУ и ЦЕФТА.

Уважавајући примедбе и сугестије Европске комисије, из извештаја са скрининга за преговарачко Поглавље 20 које се тиче индустријске политике, Влада Србије је у марту 2015. године усвојила „Стратегију за развој предузетништва и конкурентности за период 2015-2020. година“.⁵²³

Упоредни приказ два важећа стратешка документа показује да оба имају хоризонтални приступ, уз фокус на стварање повољног пословног окружења за инвеститоре.

Ипак, у „Стратегији и политици развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020. године“, означени су сектори индустрије који би требало да буду окосница будућег развоја Србије. То су: прехранбена индустрија, индустрија аутомобила и других превозних средстава, информационо-комуникационе технологије, металска и фармацеутска индустрија. Стратегија подразумева и спровођење нове индустријске политике и истовремено спровођење политика образовања и тржишта рада, регионалног развоја, малих и средњих предузећа и предузетништва, истраживања и развоја, заштите животне средине, енергетике, као и реформу пореског система.

Са друге стране, „Стратегија развоја предузетништва и конкурентности за период од 2015-2020. године“, представља оквир мера за унапређење предузетништва и конкурентности у наредном средњорочном периоду, који је разрађен у оквиру шест стубова: унапређење пословног окружења, унапређење приступа изворима финансирања, унапређење квалитета радне снаге, подршка за развој иновација, унапређење приступа новим тржиштима и јачање женског предузетништва и предузетништва младих.⁵²⁴

Овај документ означава намеру за успостављањем пословног окружења у складу са стандардима ЕУ.

⁵²²Влада Србије, Стратегија и политика развоја индустрије Србије за период 2011-2020. године, јун 2011. године, стр. 10-12.

⁵²³Министарство привреде, приступ децембар 2015. године, <http://www.privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2015/06/Strategija-mala-i-srednja-preduzeca.pdf>

⁵²⁴Влада Србије, Стратегија и политика развоја индустрије Србије за период 2011-2020. године, јун 2011. године, стр. 10-12

Табела број 70: Упоредни приказ циљева Стратегије и политике развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020. године и Стратегије развоја предузетништва и конкурентности за период од 2015-2020. године

Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020. године	Стратегија развоја предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године
Одрживи и динамичан развој индустрије која може да се уклопи у тржиште ЕУ - динамичан раст инвестиција, - висока стопа раста робног извоза, - висока стопа раста индустријске запослености	Развој привреде: - развој приватне предузетничке иницијативе и развој МСП - раст економије засноване на знању - примена нових технологија, иновативност
Два стратешка заокрета: - први заокрет је структурног карактера са тежиштем на индустријском расту, инвестицијама и извозу - други заокрет је усмерен ка убрзању реформских процеса и европских интеграција.	Стратешки оквир: - мере за унапређење предузетништва и конкурентности у наредном средњерочном периоду
Надовезује се на Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2010. године, из 2010. године, повезује 13 развојних докумената из претходног периода. Има хоризонтални карактер. Утврђена нова индустријска политика Србије као: ревитализација, реструктурирање, развој и конкурентност индустрије Србије.	Замањује Стратегију развоја иновативних и конкурентних МСП и предузетништва у Републици Србији 2008-2013. Једина битна новина у стратешком приступу се односи на: - напуштање механизма директне државне подршке предузећима - изражена намера за стварање повољних услова за пословање
Усклађена са Стратегијом ЕУ 2020.	Наставља се политика пуног уважавања и примене свих докумената који утврђују политику ЕУ у области предузетништва и конкурентности, пре свега Стратегије ЕУ 2020 и Акта о малим предузећима. Усклађеност са регионалним стратегијама: - Регионална стратегија за раст и развој Југоисточне Европе 2020 - Стратегија ЕУ за Дунавски регион
Стратешки циљеви: - успостављање пословног амбијента привлачног за инвестирање - одређивање индустријских сектора у којима Србија има развојну шансу - утврђивање сектора у којима је нужно реструктурирање како би постали профитабилни и конкурентни Нова индустријска структура-изабрани сектори: - индустрија хране - индустрија саобраћајних средстава - информационо-комуникациона технологија - металски комплекс - фармацеутска индустрија.	Стратешки циљеви: - стварање повољног стратешког окружења - бржи укупни раст и развој сектора МСПП - повећање просечне величине предузећа у Србији, мерено кроз више просечне годишње стопе раста прихода - повећање запослености - повећање извоза - повећање предузетничког знања и иницијативе - повећање учешћа производа више фазе обраде и више додате вредности - развој заокружених ланаца снабдевања-производње

	-Равномернији регионални развој МСПП
3 фазе: 1.фаза ревитализације у којој треба покренути процес обнове, консолидације и довођења у функционално стање, посебно великих индустријских система који су у стању мировања и за чију обнову су потребна минимална средства 2. реинжењеринг фаза подразумева експанзију, у оквиру технолошке модернизације средње-ниских технологија и путем постепеног увођења делова високих технологија. 3. развојна фаза у којој долази до промене технолошке структуре индустрије, сељењем производње и радне снаге из ниских и средње-ниских технологија у средње-више технологије.	Унапређење пословног окружења кроз: -Унапређење приступа изворима финансирања -Унапређење квалитета радне снаге -Подршка за развој иновација -Унапређење приступа новим тржиштима -Јачање женског предузетништва и предузетништва младих

Извор: Анализа аутора

Опредељење Владе Републике Србије за промену стратегије развоја и доношење стратешких докумената је само први корак ка стварању нове индустријске структуре.

У том смислу је позитивно то што оба стратешка документа имају за циљ унапређење пословног амбијента (отварање и затварање предузећа, добијање кредита, регистравање имовине, издавање грађевинских дозвола, заштита инвеститора), и подршку малим и средњим предузећима и секторима индустрије који имају компаративне предности.

Један од недостатака Стратегије и политике развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020. године, је то што највише пажње поклања секторским анализама, које су прешироко постављене и уз претпоставке, које је тешко остварити уз постојеће могућности које препознати сектори поседују.

У циљу ефикаснијег подизања конкурентности српске индустрије и извоза, неопходно је базирати се, пре свега, на ужим производним нивоима који су технолошки иновативнији и утичу на раст продуктивности.⁵²⁵

3.2. Потреба постојања стратегије развоја индустрије Србије

Представљена анализа указује на то да Србија нема дефинисану производну оријентацију из које би проистекле стратегија развоја и одговарајућа индустријска политика. Кључна ствар успешне стратегије је постојање јасног плана на основу кога се изграђују конкурентске предности и ублажавају конкурентске слабости.

⁵²⁵Мићић В., Узроци и начини решавања економске кризе у Србији, Школа бизниса, 3/2011, Београд, 2011, стр. 10.

Анализа различитих искустава везаних за различите концепције развоја показује најмање две ствари. Прво, индустријска политика мора органски извирати из концепције развоја, и друго, знатно је успешнија индустријска политика која је заснована на избору циљева везаних за раст, продуктивност и међународну конкурентност.⁵²⁶

Ипак, сама промена модела раста, односно заокрет од извоза заснованог на искоришћавање природних ресурса и производње ниске фазе обраде ка областима које носе високу БДВ није довољна. Потребно је да се нови модел развоја заснива на развоју неколико приоритетних сектора индустрије, развоју домаћег финансијског тржишта и на стварање јаким институција за подршку индустрије. Иако је ово процес који захтева време и финансијска средства, које Србија реално нема, то ипак није недостижни циљ.

Претходна анализа је указала на чињеницу да су главни сектори повећања извоза Србије: прехранбена индустрија, индустрија информационо комуникационих технологија, металска индустрија, ауто индустрија, те креативне индустрије.

Последњих година све се више запажа развој и неспорни потенцијал креативне индустрије, која запошљава све више младих људи у Србији, и за коју је доказано да може бити један од носилаца економије засноване на знању и новог запошљавања.⁵²⁷

Заједничка карактеристика металске и ауто индустрије је да у оба сектора преовлађује по једна фабрика (Железара Смедерево и Фиат Србија), постоји ограничена повезаност са другим предузећима из истог сектора, а производња ова два сектора носи ниску додату вредност.

Са друге стране, сектори прехранбене индустрије, индустрије информационо комуникационих технологија и креативне индустрије су сектори који носе највише стопе додате вредности.

У том смислу, аутомобилска индустрија која тренутно послује у Србији, по моделу компаније Фиат, није добар модел, пошто у структури ове индустријске производње не доминирају производи који су 100% произведени у Србији.

Аутомобилску индустрију би требало развијати према моделу којим су се руководиле Словачка, Румунија и Чешка. Наиме, иако нису имале производњу аутомобила, ове земље су у периоду после 2001. године за веома кратко време постале лидери у ауто

⁵²⁶Савић Љ., Илић М., Мићић В., Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015, стр. 158.

⁵²⁷Према подацима Светске банке, креативне индустрије стварају више од 7% светског БДП, са растом од 10% годишње. У развијеним земљама ОЕЦД ово је сектор са највећим годишњим растом, од 5 до 20% (нпр. Исланд).

индустрији. То је постигнуто, пре свега, давањем субвенција за изградњу погона за склапање аутомобила и производњу ауто делова, а као и фискалних подстицајних инструмената (ослобађање од пореза, директне субвенције).⁵²⁸

До националне производне оријентације могуће је доћи ангажовањем свих стручних и креативних потенцијала земље дефинишући шта су то конкурентске предности и конкурентски недостаци једне земље.

Имајући у виду искуства других земаља, избор уже производне оријентације требало би да буде задатак креатора економских политика у Србији. То значи развој неколико стратешких сектора индустрије, који ће бити основа развоја националне економије. То су, пре свега, они сектори индустрије који носе вишу додату вредност. Ту спадају прехранбена и металска индустрија (због заокруженог ланца производње од сировине до финалног производа), електронска индустрија и индустрија информационо комуникационих технологија (због постојања стручне и релативно јефтине радне снаге и ниских износа инвестиција).

Са друге стране, могуће је развијање туризма и креативних индустрија (филмска и музичка продукција, мода, дизајн, издаваштво, рекламна индустрија, радио, телевизија, штампани медији), које могу дати резултате у смислу новог запошљавања и развоја малих и средњих предузећа, те са њима повезаних сектора услуга.

3.3. SWOT анализа индустрије Србије

Дефинисању нове стратегије развоја индустрије и нове индустријске политике Србије треба да претходи SWOT анализа, која треба да идентификује унутрашње и спољашње предности и слабости, као и шансе и опасности, са циљем да се њиховим сагледавањем и предвиђањем, креира стратегија будућег развоја индустрије на реалним и здравим основама.

Табела број 71: SWOT анализа индустрије Србије

<p>Предности:</p> <ul style="list-style-type: none"> -људски фактор и расположива радна снага -млади образовани кадрови међу незапосленима 	<p>Недостаци:</p> <ul style="list-style-type: none"> -неконкурентност индустријских производа -постојећа индустријска структура -високо учешће примарних и ниско-
--	--

⁵²⁸Torok A., Csuka G., Kovacs B., Veres A., The 'Resurrection' of Industrial Policy in European Union and its Impact on industrial Policy of New Member States, working paper 36, wwwforeurope project, European Commission, 2013.

<ul style="list-style-type: none"> -могућности побољшања и даљег унапређења инвестиционе климе -способност прихватања савремених видова комуникације -укупна пореска стопа -присуство страних банака на финансијском тржишту -географски положај и близина тржишта ЕУ -преференцијални трговински аранжман са Русијом, Белорусијом, Турском и земљама ЕФТА -општи систем преференцијала са САД -споразум у области текстила са ЕУ -слободна трговина у региону ЦЕФТА -близина садашњих чланица ЕУ из ЈИЕ -динамичан раст приватног сектора -расположиви природни ресурси 	<p>технолошких производа у извозу</p> <ul style="list-style-type: none"> -одсуство специјализације извоза -застарела технологија -низак ниво искоришћености капацитета -недовољан прилив СДИ -високи трошкови пословања -недовољан број стратешких инвеститора и партнера -недовољна иновативност и професионално управљање -неразвијено финансијско тржиште -неликвидност и стопа штедње -нефлексибилно тржиште радне снаге -квалитет свих форми инфраструктуре -незавршен процес реструктурирања и приватизације великих привредних система -монополски положај јавних предузећа и неефикасност антимонополске политике -висок ниво корупције, бирократизма и неефикасна државна администрација
<p>Шансе:</p> <ul style="list-style-type: none"> -јачање конкурентност индустрије -продуктивна употреба домаћих индустријских и постојећих људских ресурса -специјализација и концентрација извоза -развој заснован на знању -стимулисање иновација и убрзавање и осавремењавање техничко-технолошког развоја -раст извоза производа виших фаза обраде и технолошке интензивности -нове инвестиције и осавремењавање опреме -повећање искоришћености постојећих капацитета и изградња нових -реформски процеси -развој инфраструктуре 	<p>Опасности:</p> <ul style="list-style-type: none"> -неадекватна улога индустрије у развоју економије -неадекватна стратегија индустријског развоја и на њој заснована индустријска политика -заостајање српске индустрије за индустријама транзиционих земаља -успоравање реформског процеса и неадекватно реструктурирање индустрије -лоше спроведен модел приватизације -светска економска криза -неразвијена предузетничка култура и радна етика -недовољно улагања у истраживања и развој и непостојање сарадње између научних установа и индустрије

-даље унапређење пословног и инвестиционог амбијента или индустријских оквирних услова	-неусклађеност образовног система са захтевима тржишта
-развој предузетништва и МСПП	-успоравање процеса придруживања ЕУ
-развој индустријских инкубатора и кластера	-политичка нестабилност
-развој финансијског тржишта	-присуство монопола и нелојалне конкуренције
-укључивање Србије у међународне транспортне и енергетске коридоре	-висок одлив квалитетних кадрова у иностранство
-интеграција у ЕУ и чланство у СТО	-неповољни демографски трендови
	-пораст социјалних тензија
	-необезбеђени услови одрживог развоја, пре свега еколошких стандарда

Извор: Републички завод за развој, Индустрија Србије 2008, Београд, 2009, стр. 29.

Имајући у виду да би нова стратегија развоја индустрије Србије требало да буде спровођена у сложеним околностима, због кризе индустријског развоја која траје више од 30 година и услед последица светске економске кризе која траје од 2008. године, као и сложеног процеса приступања Европској унији. Постоје и веома велики спољашњи геополитички утицаји, које свакако треба узети у обзир при креирању дугорочне стратегије развоја индустрије.

Географски положај Србије (коридори 7,10 и 11) може бити велика предност за многе гране индустрије, што уз адекватни пословни амбијент, може постати основа за привлачење СДИ и покретач развоја индустрије у веома кратком року.

Велике предности за будући развој индустрије Србије су постојећи уговори о слободној трговини са ЕУ, Руском федерацијом, Турском, ЦЕФТА. Ово су тржишта на која треба рачунати за пласман прехранбене, текстилне, фармацеутске и ауто индустрије. Предности постоје када је у питању постојање стручне и релативно јефтине радне снаге и расположивих природних ресурса.

Шансе српске индустрије постоје у производњи прехранбене индустрије са основом у пољопривредној производњи, текстилне индустрије где постоје капацитети подизани у скоро свим деловима земље у ранијем периоду, металске, машинске индустрије и електронске индустрије за које постоји стручна радна снага. Управо због постојања стручне радне снаге, постоје шансе за развој индустрије и раст извоза појединих грана и продуктивну употребу домаћих индустријских и људских ресурса.

Недостаци, као што су низак ниво СДИ, високи трошкови пословања, недовољни

бројстратешких инвеститора и партнера, недовољна иновативност и недостатак професионалног управљања, могуће је решавати стварањем општег пословног амбијента који би био повољан за пословање и стимулативан за инвестиције. Недостатке у облику неразвијеног финансијског тржишта, велике неликвидности предузећа, непостојања флексибилног тржишта радне снаге, могуће је решавати спровођењем економских реформи, уз подршку Европске комисије. Недостаци постоје и у квалитету свих форми инфраструктуре, на шта се надовезује незавршен процес реструктурирања и приватизације великих привредних система који стварају губитке (ЕПС, Петрохемија, Србијагас, Галеника). Велики изазов у будућности биће одржање геополитичке стабилности, имајући у виду економску и политичку кризу унутар Европске уније (економска криза у појединим чланицама, мигрантска криза и конфликт у Украјини), које успоравају процес приступања Србије у чланство Уније.

3.4. Претпоставке за остварење циљева нове индустријске политике Србије

Претпоставке за остварење циљева нове индустријске политике Србије подразумевају постојање новог стратегијског и правног оквира за ефикасно функционисање индустрије и подстицање извоза оних производа који имају вишу додату вредност.

Извоз квалитетнијих и производа са већом додатом вредношћу, захтева да се: (1) промени структура индустрије и (2) унапреди њена конкурентност. Ова два јако важна задатка треба остваривати у специфичним условима транзиције, дубоке и дуготрајне кризе у индустрији, као и у условима светске економске кризе.⁵²⁹

Требало би дакле, створити претпоставке за реиндустријализацију и изградњу конкурентске предности на новим основама, уз посебну улогу државе и усаглашеност индустријске политике са другим економским политикама.

1. Реиндустријализација би требало да утиче на промену досадашње структуре индустрије у циљу видљивог опоравка индустријске производње и извоза у средњем року и одрживог привредног развоја у дугом року.

У питању је радикалан преокрет у привредном амбијенту, односно у његовој анатомији и физиологији. Да би се то постигло, неопходно је синхронизовати индустријски развој као најделикатнији процес антикризног програма са друга два процеса, фискалном

⁵²⁹Савић Љ., Илић М., Мићић В., Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015, стр. 413.

консолидацијом и анулирањем аутпут геча. Први корак у добром правцу представљају активности које се предузимају у кратком року, али које су у складу са визијом развоја. Антикризни програм, заправо, синхронизује три процеса: (1) фискалну консолидацију, (2) анулирање аутпут геча и (3) индустријски развој. Сва три процеса антикризног програма започињу истовремено, али имају различито време трајања, као и различите домете утицаја на раст перформанси привреде.⁵³⁰

У кратком року то захтева ревитализацију неких постојећих, али и реиндустријализацију, односно изградњу нових индустрија и предузећа које ће постати носиоци развоја. неопходно је стварати индустријску структуру у којој су више заступљене технолошки софистициране гране. Томе би се повећало учешће производа средњег и високог технолошког садржаја.⁵³¹

Имајући у виду све наведено, реиндустријализацију у Србији би требало спроводити по фазама, током процеса преговарања, до ступања у чланство у Европској унији.

У првој фази, основа развоја индустрије требало би да буде прерађивачка индустрија, која има основу у пољопривредној производњи, и где постоје капацитети које је могуће обновити или основати у кратком року. Паралелно би требало развијати металску и фармацеутску индустрију, у којима Србија такође има конкурентске предности.

У другој фази, требало би улагати у индустрије високих технологија. У том смислу, потребно је осмислити нови модел подстицања раста средњих и средње-виших технологија и индустријских сектора, што је модел који се примењује у Европској унији и који би Србија требало да следи. Имајући у виду конкурентске предности, у овој фази би требало подстицати ИКТ индустрију, посебно индустрију софтвера.

2.Изградња конкурентске предности подразумева напуштање концепта изградње конкурентности индустрије на основуниских трошкова рада и природних ресурса, и прихватање нове концепције конкурентности. Она подразумева да се конкурентске предности стичу и одржавају на основу знања, иновација и технолошког развоја, као доминантних фактора продуктивности.⁵³²

У том смислу је потребно осмислити јасне правце развоја индустрије, при чему се мора водити рачуна о давању приоритета појединим секторима индустрије, односно осмислити ужу производну оријентацију, имајући у виду тражњу најважнијих

⁵³⁰ Радна група за реиндустријализацију, САНУ, Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Београд, 2013, стр. 9.

⁵³¹ Савић Љ., Илић М., Мићић В., Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015, стр. 414.

⁵³² Исто, стр. 414.

спољнотрговинских партнера.

Избор уже производне оријентације значи развој неколико стратешких сектора индустрије, који ће бити основа развоја националне економије.

3. Деловање државе највеће ефекте даје у неколико праваца:

- држава одређеним мерама економске политике може стимулисати улагања у индустријску производњу која има перспективу, пре свега у оне секторе који имају највећи извозни потенцијал (прерађивачка индустрија заснована на сировинама пољопривреде и индустрије засноване на знању и продаји софтвера),
- држава треба да делује у правцу привлачења СДИ у градњу производних индустријских погона и запошљавање одређених квалификационих занимања, пре свега у домену примене високих технологија у производњи,
- држава треба да пружи помоћ за увођење система квалитета по међународним стандардима, као и за развој нових технолошких достигнућа која су базирана на зеленим технологијама и ефикасној потрошњи енергије.
- држава треба да пружи подршку малим и средњим предузећима кроз бизнис инкубаторе и кластерску организацију, али и путем стратешких партнерстава и олакшаног приступа изворима финансирања.
- држава треба да обезбеди привлачење страних директних инвестиција стварањем атрактивног амбијента за њихов прилив, а то подразумева најмање три правца деловања: прво, извршити селекцију и одабрати извршан број домаћих предузећа из грана које су саме по себи атрактивне за прилив СДИ, друго, обезбедити њихово суштинско реструктурирање и треће, успоставити софистициране инвестиционе промоционе политике које ће бити и функцији остварења задатог циља.⁵³³

Један од предлога мера за активнију улогу државе могло би бити оснивање посебног министарства индустрије, или сектора за индустрију у оквиру постојећег министарства надлежног за економију, а које би било одговорно за спровођење индустријске политике.

4. Остале економске политике треба да остану у функцији индустријске политике и ефикасног развоја индустрије. Свакако да најважнији утицај на индустрију мора бити путем мера и механизма: (1) политике девизног курса, (2) монетарне политике (камата

⁵³³Бошковић Г., Нужност извозно оријентисане стратегије реиндустријализације Србије, Економске теме, 2/2011, Економски факултет Ниш, 2011, стр. 50.

и контроле ликвидности), (3) фискалне политике (прихода, расхода и дефицита/суфицита), и (4) политике доходака, али и других директних и индиректних мера.⁵³⁴

Политика девизног курса мора бити политика реалног девизног курса, како би се охрабрили извозници и дестимулисали увозници, што је неопходна мера у условима високог нивоа јавног дуга који Србија има годинама.

Неопходно је, такође извршити реформу пореског система како би се стимулисале нове инвестиције и ново запошљавање, као и реинвестирање у домаћу индустрију.

Потребно је такође, подржати одрживи развој индустрије и применити стандарде Европске уније из области екологије. Неке од мера могу бити увођење еколошких пореза и пореских олакшица у циљу заштите животне средине. Мере за прилагођавање српских предузећа на међународне стандарде ISO 9000 су мере које ће изазвати највише трошкова, али и највише користи индустрији.⁵³⁵

Посебну пажњу треба посветити и неценовним факторима конкурентности, као што су: квалитет, дизајн, рокови испоруке, сервис, атести и међународне ознаке квалитета.

Стратегијом техничко технолошког развоја треба подржати техничко технолошку модернизацију производњи којима се обезбеђују неопходне структурне промене и динамизирање привредног раста. Стимулисање трансфера и примене нових технологија треба обезбедити путем заједничких улагања са иностраним партнерима, путем јавно-приватног партнерства, и прилагођавањем прописа из ове области.

Политиком регионалног развоја треба циљано деловати на развој појединих пројеката на регионалном и локалном нивоу, који већ постоје у оквиру стратегија локалног развоја, посебно у мрежу малих и средњих предузећа.

Ефикасно функционисање индустрије, поред осталог, захтева и постојање адекватне физичке и нематеријалне инфраструктуре. Инфраструктура не подразумева само постојање саобраћајница и железнице, већ и развијене телекомуникације, енергетику, али и развијено финансијско тржиште и банкарски систем.

Ипак, најважнија област тиче се регулаторне функције државе, у којој страни инвеститори, као и домаћи инвеститори имају највише примедби. Ово је област која мора у значајној мери да се унапреди поједностављењем административних процедура, смањењем корупције, унапређењем политике конкуренције, јачањем финансијске

⁵³⁴Савић Љ., Илић М., Мишић В., Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015, стр. 419.

⁵³⁵Група аутора, Европски покрет у Србији, Водич кроз политике ЕУ, Животна средина, Београд, 2011, стр. 101.

дисциплине и регулисањем својинских права.⁵³⁶

3.5. Предлог мера за развој индустрије Србије у периоду 2015-2020. година

Једини начин да се Србија брже развија и да отвара нова радна места јесте кроз развој индустрије, унапређење конкурентности и извоза. То није лако постићи, имајући у виду деловање светске економске кризе и противуречности досадашњег развоја индустрије.

Постоје, међутим, примери земаља које су у томе успеле (Словачка, Пољска, Чешка, Исланд). Ове земље су примењивала стратегије развоја индустрије уз фокус на индустријску производњу вишег степена прераде у оним областима у којима постоје компаративне предности, ефикасну употребу земљишта и олакшавање трговине, као и на унапређење вештина радне снаге.⁵³⁷

У том смислу, један од могућих начина за реиндустријализацију, могао би да буде избор приоритетних пројеката које би било могуће реализовати у средњем року.

Табела број 72: Приоритетни пројекти за средњерочни период, 2015-2020. године

Приоритетни пројекти	Потребна средства	Извори средстава
1. Подстицати кластере ауто и металске индустрије	100 милиона евра	Буџет Србије ЕУ фондови
2. Иновирати систем подстицаја инвеститорима, домаћим и страним за инвестирање у секторе	У зависности од предложених пројеката	Буџет Србије

⁵³⁶Савет страних инвеститора у Србији, Бела књига 2015, <http://www.fic.org.rs/projects/white-book/white-book.html>

⁵³⁷Torok A., Csuka G., Kovacs B., Veres A., The `Resurrection` of industrial Policy in European Union and its Impact on industrial Policy of New Member States, working paper 36, wwwforeurope project, European Commission, 2013, стр. 36.

са високом додатом вредношћу		
3. Подстицати формирање земљорадничких задруга	10 милиона евра	Буџет Србије ЕУ Фондови
4. Подстицаји за производњу и извоз меда	24 милиона евра	Буџет Србије
5. Ревитализација железничке инфраструктуре	5 милијарди евра	Повољни кредити Буџет Србије Јавно приватно партнерство
6. Отварање карго центра у Нишу	30 милиона евра	Буџет Србије
7. Стварање кластера програмера са циљем извоза програма	8 милиона евра	Буџет Србије ЕУ фондови
8. Установити лабораторију за декларисање прехранбених производа	10 милиона евра	Буџет Србије ЕУ фондови
9. Заштита географског порекла прехранбених производа	10 милиона евра	Буџет Србије
10. Обнављање бања и подстицање здравственог туризма	400 милиона евра	Буџет Србије Приватизација
11. Ревитализација постојећих предузећа прехранбене индустрије (нпр. Хисар Прокупље, Будимка Ваљево)	200 милиона евра	Буџет Србије
12. Оснивање нових предузећа прехранбене индустрије (мини хладњаче и мини сушаре)	200 милиона евра	Буџет Србије Приватне инвестиције
13. Подстицаји за креативну индустрију	80 милиона евра	Буџет Србије ЕУ фондови
14. Подстицаји иновационим пројектима	200 милиона евра	ЕУ фондови Буџет Србије
15. Оснивање Развојне банке Србије	500 милиона евра	Кредит ЕБРД
Укупно	1.772 милиона евра	

Извор: Предлог аутора

Имајући у виду да је привреди Србије потребан годишњи раст БДП од 4-6%⁵³⁸ како би се у наредном периоду обезбедио стабилан развој и смањење незапослености, то је преко потребно деловати брзо и циљано у оним областима индустрије где се резултати могу постићи уз релативно ниска улагања и уз резултате у кратком року.

Зато би једно од решења могло бити селектовање 15 приоритетних пројектата за период 2015-2020. година. То би могли бити:

1.Завршити процес приватизације, пре свега компанија Галеника и Петрохемија, у најкраћем могућем року. Обуставити покривања губитака компанија Србијагас, ЕПС, Путеви Србија, извршити реструктурирање ових компанија.

3.Завршити изградњу путних коридора кроз Србију, и хитно ревитализовати железничку мрежу, уз изградњу нових деоница.

4.Формирати Националну развојну банку која би под повољним условима (до 5% камате) финансирала развојне пројекте, уз додатне повластице за неразвијена и депопулисана подручја Србије. Ова институција би требало да буде под надзором Државне ревизорске институције, како би се избегле евентуалне злоупотребе.

5.Подстицати прехранбену индустрију и посебно подржати удруживање малих произвођача у земљорадничке задруге, улагати у изградњу система за наводњавање, хладњача и складишних капацитета. Пошто на међународном тржишту највишу цену постижу производи са чистих подручја, органски и традиционални производи, то су неопходна улагања у заштиту географског порекла производа, као и подстицање органске производње.

6.Ревитализовати постојеће капацитете орехрамбене индустрије, попут Хисар Прокупља и Будимка Ваљево. Ова предузећа би уз релативно ниска улагања могла да обнове производњу, која би била замајак за развој региона јужне и западне Србије.

7.Улагати у ревитализацију бањских лечилишта и капацитета за развој туризма, што не захтева велика улагања, а може, у кратком року да подстакне развој прехранбене индустрије и пратећих услужних делатности.

8.Подстаћи удруживање малих предузећа из сектора информационо комуникационих технологија у кластере како би били конкурентни на међународном тржишту. Ова област индустрије има велике потенцијале у запошљавању младих, високообразованих

⁵³⁸ Економски институт, МАТ и ФРЕН, Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020. године, Београд, 2010.

људи.

9. Подстаћи развој сектора креативне индустрије која има потенцијал за запошљавање и самозапошљавање младих, посебно у градским срединама.

Пројекте треба пре свега усмерити на промену производне структуре индустрије у три правца: на индустрије средњих и нижих технологија, које имају висок ниво додате вредности и које су до сада показале да могу бити носиоци извоза (прехранбена и металска индустрија), на индустрије средњих технологија у којима Србија може имати компаративних предности (аутомобилска и машинска индустрија) и на индустрије средњих и високих технологија у којима Србија такође може имати компаративних предности због постојања природних ресурса и стручне радне снаге (електроника, програмирање, туризам, креативне индустрије).

Имајући у виду повољан географски положај Србије, који је једна од компаративних предности за развој не само свих видова транспорта, већ и индустрије, која би могла да има користи у повећању конкурентности и продуктивности. За индустрију Србије су од највеће важности паневропски Коридори 7 и 10, и то у друмском, речном, железничком, ваздушном и интермодалном транспорту.

Процена Европске комисије је да Србија годишње губи више од 330 милиона евра због тога што се роба не транспортује преко територије Србије железницом, а транспорта железницом нема јер модернизација железнице још увек није завршена.⁵³⁹

Према доступним подацима, потребна средства за изградњу Коридора 10 и за модернизацију железница су 5,2 милијарди евра.⁵⁴⁰

Релативно мали подстицаји у овим секторима могу довести до битних резултата у развоју индустрије, подизању њене конкурентности и повећању извоза, не само у ЕУ, већ и на друга тржишта (ЦЕФТА, Русија, Кина, азијске земље).

Имајући у виду да Србија нема средстава за велике инвестиције, треба се прво фокусирати на јефтиније пројекте. Предложене приоритетне мере и пројекти за период 2015-2020. година, укупне вредности од 1.772 милиона евра, могу бити финансирани пројектима јавно приватног партнерства, из фондова ЕУ и из сопствених извора.

⁵³⁹ Модернизација железница у Србији требало би да буде један од приоритета имајући у виду да је ово најјефтинији начин транспорта робе до главних извозних тржишта индустрије Србије.

⁵⁴⁰ Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре републике Србије, септембар 2015. године, <http://www.mgsi.gov.rs/cir>

3.7. Хармонизација нове индустријске политике Србије са индустријском политиком Европске уније

Интеграција привреде Србије са тржиштем Европске уније добила је на интензитету са отварањем преговора о чланству у јануару 2014. године. То значи да Србија улази у вишу фазу односа са ЕУ када је у обавези да усваја и примењује право ЕУ у свим областима. Усклађивање законодавства са правом Европске уније врши се постепено током приступања, а тај процес траје и после ступања у чланство.

Право Европске уније обухвата изузетно велики број аката, директива, уредби, одлука, препорука и пресуда Европског суда правде. Директиве се директно транспонују у правни систем земље кандидата, док се уредбе директно примењују оног тренутка када земља постане чланица Уније.⁵⁴¹

Законодавство Европске уније није предмет преговора, пошто се о њему не преговара, већ се оно пресликава у правни систем. Оно о чему се преговара су рокови за примену појединих прописа. За земљу кандидата је од веће важности да пажљиво и детаљно анализира ефекте одређених прописа на привреду и индустрију, од брзине којом ће одређене прописе да усваја.

3.6.1. Преговарачко поглавље 20: Индустријска политика и предузетништво

Право ЕУ се у оквиру преговарачког Поглавља 20 које се односи на индустријску политику, састоји од начела индустријске политике Уније и инструмената који су садржани у меморандумима, препорукама и закључцима Савета ЕУ избог тога их није потребно директно преносити у домаће законодавство.⁵⁴²

Изузетак представљају Директива о борби против закаснелог плаћања у комерцијалним трансакцијама⁵⁴³ и препорука Европске комисије у вези дефинисања микро, малих и средњих предузећа, садржане у документу Акт о малом бизнису⁵⁴⁴.

Имајући у виду да су оба ова документа већ уграђена у законодавство Србије, односно да се већ примењују, очекујесе да ће у преговорима по овом поглављу Европска

⁵⁴¹ Мишчевић Т., Придруживање Европској унији, Стубови културе, Београд, 2005.

⁵⁴² ЕУ Инфо Центар у Београду, Преговарачка поглавља, Београд, 2014, стр. 24.

⁵⁴³ European Commission, Directive on combating late payment in commercial transactions, Dir 2011/7/EU

⁵⁴⁴ European Commission, Small Business Act, 2014, https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act_en

комосија одредити једно мерило за затварање поглавља које ће се односити на израду стратегије индустријске политике. У том смислу биће постављено питање ревизије постојеће Стратегије и политике развоја индустрије Републике Србије 2011-2020-године, која је од стране Европске комисије оцењена као незадовољавајућа, као и питање секторских политика (нпр. питање учешћа у програму Европске уније за конкурентност малих и средњих предузећа, COSME).⁵⁴⁵

Искуства земаља централне и источне Европе које су постале чланице ЕУ, показала су да ефективно коришћење развојне бесповратне помоћи ЕУ и хармонизовање домаћег законодавства са законодавством ЕУ представљају најефикаснији модел за реформу економије и јачање конкурентности домаће индустрије. Пример је Мађарска чија се индустријска политика током приступања ЕУ заснивала претежно на хоризонталном приступу, односно на стварању услова за јачање конкурентности, модернизацији индустрије и инапређењу регулативе за пословање индустрије. Акцент је, такође, био на привлачењу СДИ, унапређењу извоза и квалитета индустријских производа.⁵⁴⁶

Индустријска политика Словеније током приступања ЕУ заснивала се на развоју предузетништва и малих и средњих предузећа, развоју индустрија комуникационих технологија, побољшању пословног окружења за индустрију и образовању одговарајућег кадра. Индустријске политике Литваније и Летоније такође су биле усмерене на развој малих и средњих предузећа, унапређење квалитета и подстицај извоза. Све ове земље морале су да усвоје строге захтеве стандарда квалитета и безбедности потрошача.⁵⁴⁷

Највећа примедба Европске комисије у области индустријске политике за Хрватску и Црну Гору била је та да стратешки документи постоје, али да нема доказа о њиховом спровођењу.⁵⁴⁸

Хрватска је 2008. године донела документ Индустријска политика Републике Хрватске у припремама за приступање европској унији, који је представљао стратегију индустријске политике Хрватске за период приступања ЕУ.⁵⁴⁹

Овај документ је влада Хрватске поднела Европској комисији и он се сматра кључним за покретање процеса реструктурирања и приватизације у секторима челика и

⁵⁴⁵Радна група Националног конвента о ЕУ за Поглавље 20, Извештај са трећег састанка, Београд, 2015.

⁵⁴⁶Исто.

⁵⁴⁷ Torok A., Csuka G., Kovacs B., Veres A., The `Resurrection` of industrial Policy in European Union and its Impact on industrial Policy of New Member States, working paper 36, wwwforeurope project, European Commission, 2013, стр. 6.

⁵⁴⁸Европска комисија, Извештаји о напретку Хрватске и Црне Горе, за 2012. годину

⁵⁴⁹Министарство спољне политике и европских послова,
<http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/5/p20.pdf>

бродоградње које је Комисија означила кључним за отварање и затварање поглавља. Ови сектори су у дугом временском периоду правили губитке и добијали државне субвенције, што је према правилима ЕУ забрањено. Ови сектори су приватизовани, а са давањем субвенција је коначно прекинуто са уласком Хрватске у чланство ЕУ у јулу 2013. године. Поред тога, Хрватска је донела стратегије за развој у секторима текстилне и индустрије коже, хемијске индустрије и туризма, што су сектори од стратешког значаја за индустрију Хрватске.⁵⁵⁰

Током приступања Хрватске Европској унији, посебно се водило рачуна о делу индустријске политике усмереном на државну помоћ и усклађивање правила о додели државне помоћи са правом Европске уније, као и о реструктурирању великих државних предузећа. Захтев Европске комисије био је да се у стратешким документима о развоју индустрије нађе средње решење између захтева поглавља 8 (политика конкуренције) у делу који се односи на примену правила о контроли државне помоћи и поглавља 20, где се државна помоћ посматра позитивно (важан елемент за спровођење индустријске стратегије) када се она користи за подизање конкурентности, подршку истраживању и развоју и интернационализацији пословања.⁵⁵¹

Искуства земаља скорашњих чланица и оних које су још увек у процесу преговора су од посебног значаја за дефинисање нове индустријске политике Србије, које заједно са препорукама из годишњих извештаја Европске комисије о напретку и извештаја са скрининга за ово поглавље представљају основне смернице креатора нове индустријске политике Србије.

Европска комисија је, у годишњим извештајима о напретку Србије, поставила захтеве по питању завршетка процеса приватизације, обустављања доделе државне помоћи и њено усклађивање са правилима ЕУ, питања заштите животне средине и питања везана за подстицање предузетништва и равномерног регионалног развоја. Сва ова питања могу бити обухваћена новом индустријском политиком.

У извештају са скрининга за поглавље које се тиче индустријске политике, Европска комисија је оценила да је индустријска политика Србије *ad hoc*, селективна и усмерена највише на предузећа у приватизацији и реструктурирању. Због тога Комисија тражи систематичнији приступ, већу помоћ за мала и средња предузећа, потпуну примену директиве о закаснелим плаћањима и поштовање правила Европске уније о додели

⁵⁵⁰ Министарство привреде Хрватске, Индустријска стратегија Републике Хрватске, 2014-2020. године, Загреб, 2014

⁵⁵¹ <http://www.euractiv.rs/eu-i-zapadni-balkan/2239-hrvatska-zavrila-pregovore-lan-eu-2013-godine->

државне помоћи.⁵⁵²

Очекује се да ће Европска комисија као мерило за затварање овог поглавља за Србију, слично као и за Хрватску и Црну Гору, поставити доношење новог стратешког документа, односно нове стратегије развоја индустрије и са њом повезане индустријске политике, као и проверу спровођења донетих стратешких докумената (стратегије развоја индустрије и стратегије развоја малих и средњих предузећа) на сваке две године.⁵⁵³

Због тога је потребно иновирати постојећу стратегију развоја индустрије, или донети нову, те успоставити јасна мерила за праћење напретка на њеном спровођењу.

3.6.2. Модел нове индустријске политике Србије

Индустријска структура Србије у садашњем тренутку, није конкурентна на свом главном извозном тржишту, Европске уније. Због тога, одрживи привредни развој у периоду преговора о чланству у коме се Србија налази, мора бити у функцији развоја извозно оријентисане индустријске производње, и то оне која може бити конкурентна на тржишту Уније, али и на другим тржиштима (БРИКС, азијске земље).

Нова платформа за вођење економске политике Србије треба да буде у складу са трендовима развоја који постоје у глобалној привреди. У питању су значајне промене које обухватају: (1) модел капитализма, (2) главне фокусе индустријских политика и (3) нове приоритете технолошког развоја.⁵⁵⁴

Модел капитализма умногоме се разликује од оног у који је Србија закорачила са деценијом заостатка у односу на друге земље социјалистичког блока. То се пре свега односи на схватање капитализма, као пре свега, државног приступа уређењу економских односа у условима глобализације. У том смислу, фокуси индустријских политика све више се померају ка појединим секторима и развоју малих индивидуалних предузећа. Појављују се и нови захтеви технолошког развоја које доноси старење становништва и високи стандарди заштите животне средине.

Имајући у виду ове факторе, то значи да Србија мора да усвоји нови концепт производне оријентације који је заснован на развоју конкурентности индустрије и

⁵⁵²Канцеларија за европске интеграције, Влада Републике Србије, Извештаји са скрининга, интерни документи, 2015. и 2016.

⁵⁵³Европска комисија, Извештаји са скрининга за поглавље 20, 2015.

⁵⁵⁴Радна група за реиндустријализацију, САНУ, Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Београд, 2013, стр. 11.

развоју економије засноване на знању.

Не само да је потребан одабир нове производне оријентације, већ и нове стратегије развоја усмерене на промену извозне структуре индустрије Србије. Нова индустријска политика дакле, треба да буде концепт реиндустријализације, односно промене структуре индустрије, за чије су спровођење потребне велике капиталне инвестиције за које држава нема ни времена, ни новца. Због тога је потребно применити потпуно нове начине и мере за запомерање структуре извозака производима који нове виши ниво додате вредности.

Усклађивање индустријске политике Србије са индустријском политиком Европске уније подразумева процес од неколико година (према проценама 6-8 година)⁵⁵⁵ преговарања и усклађивања законодавства и стратешких докумената из ове области са стратегијама и правом Европске уније. Овај процес, такође, подразумева и коришћење финансијске помоћи Европске уније у стварању такве индустријске структуре, која ће бити конкурентна на заједничком тржишту Уније.

У циљу побољшања конкурентске позиције индустрије Србије потребно је ускладити домаће законодавство са законодавством и стандардима Европске уније, пре свега са системом квалитета ISO и техничким стандардима. Достизање ових стандарда подразумева високе трошкове, које предузећа (посебно мала и средња предузећа) не могу сама да поднесу, због чега је улога државе од пресудног значаја.

У новом концепту вођења економских политика, суштински значај имају државом вођене индустријске политике, углавном сконцентрисане на гране размењивих производа (извоз и замена увоза). Индустријске политике се формулишу за приоритетне секторе. У приоритетне секторе спадају: сектори са компаративним предностима и сектори са конкурентским предностима.⁵⁵⁶

Овакав приступ би требало да следи и Србија, односно, нова индустријска политика Србије требало би да има комбиновани приступ, како хоризонтални, тако и секторски. Основа таквог приступа требало би да будепривлачење нових инвестиција, подједнако домаћих као и страних, те да се заснива на:

- Реиндустријализацији заснованој на новом моделу развоја извозне индустрије,
- Новој индустријализацији у складу са компаративним предностима и структури извозне тражње, односно изградњи нових погона оних производних сектора за

⁵⁵⁵Мишчевић Т., Србија у процесу придруживања Европској унији, Службени гласник, Београд, 2009.

⁵⁵⁶Радна група за реиндустријализацију, САНУ, Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Београд, 2013, стр. 13.

- којима постоји извозна тражња (прехранбена, аутоиндустрија, металска индустрија, индустрија информационо-комуникационих технологија),
- Реструктурирању индустрије, посебно великих погона који би се још увек могли користити (у металској и прехранбеној индустрији индустрији),
 - Промени структуре извозне индустрије ка производњи више додате вредности, посебно на изградњи капацитета за прераду пољопривредних производа,
 - Обезбеђењу повољних извора финансирања за индустрију,
 - Креирању повољног пословног окружења за инвестиције,
 - Подстицању развоја предузетништва, малих и средњих предузећа,
 - Реформи пореског система, смањење пореза на зараде за производне секторе, пореске олакшице за нове инвестиције,
 - Реформи образовног система, прелаз на дуални систем образовања.

Дакле, Србија треба да направи сопствени модел индустријске политике, која би била састављена из мера хоризонталне и вертикалне индустријске политике, односно истовремено стварање повољног пословног окружења за развој индустрије, уз подстицање развоја оних сектора индустрије који имају потенцијале за извоз, са основним циљем за изградњу нове индустријске структуре компатибилне са извозном тражњом Европске уније и других извозних тржишта.

Нова индустријска структура требало би да буде успостављена реиндустријализацијом и стварањем нове индустријске структуре, што су процеси засновани на ревитализацији постојећих капацитета и изградњи нових, у оним секторима у којима постоји конкурентска предност. То су сектори прерађивачке индустрије са основом у пољопривредној производњи, затим металска и аутоиндустрија, индустрије високих технологија, пре свега софтверска индустрија, као и креативна индустрија.

ЗАКЉУЧАК

Термин индустријска политика односи се на различите концепте и теорије овог појма, који се крећу у опсегу од обезбеђења повољног окружења за развој индустрије, до циљане државне интервенције у појединим индустријским секторима.

Постојање бројних дефиниција термина индустријска политика говори о сложености самог концепта. Са једне стране, постоје дефиниције које дефинишу оно што

индустријска политика није или не може бити. Са друге стране, постоје теорије које дефинишу концепт вођења активне индустријске политике, у распону од специфичних мера на нивоу предузећа, преко регионалних планова развоја, до стратешких докумената развоја на националном нивоу.

Оно што је сигурно јесте чињеница да су економски најразвијеније земље света, у неком тренутку свог развоја, примењивале мере активне индустријске политике.

Ипак, постојање и вођење активне индустријске политике последњих година везује се са појавом светске економске кризе, после 2008. године, када долази до повећаног интересовања за вођење активне индустријске политике у већини индустријски развијених земаља.

Обновљено интересовање за индустријску политику иницирано је притисцима да се смањи стопа незапослености и стимулише развој, те да се смањи зависност појединих индустријских сектора од финансијских услуга.

Дакле, у многим земљама се појављује нови приступ вођењу индустријске политике, који се означава термином нова индустријска политика. По овом, новом схватању, индустријска политика није само субвенционисање или ослобађање од пореза појединих делатности, грана или сектора индустрије, већ је то концепт усмерен на креирање стратегијске сарадње између приватног и јавног сектора, са циљем да се унапреди продуктивност и конкурентност индустрије на дуги рок.

У овом раду је, анализом индустријских политика САД, Јапана, Кине, као и источноазијских земаља и земаља у транзицији, у потпуности доказана посебна хипотеза, да што је већи степен развоја индустрије појединих земаља, то је виши укупни економски и друштвени развој у тим земљама (мерено стопама извоза, степеном конкурентности и стопама раста БДП).

У раду је потврђена и посебна хипотеза да у САД, Јапану, источно-азијским земљама и новоиндустријализованим растућим економијама (Бразил, Индија, Кина, Руска Федерација) индустријска политика има приоритетно место у политици развоја, и ужива институционалну подршку. У наведеним државама постоје јасно диференциране стратегије развоја индустрије и са њима повезана индустријска политика, посебно у периоду после појаве светске економске кризе.

У овом раду је, такође, доказано да у земљама у транзицији постоји тенденција да индустрија успостави корак са осталим гранама привреде, али да још увек нема апсолутну институционалну подршку у тим земаљама. Анализом коришћених мера индустријске политике у појединим периодима и посебно утицајем светске економске

кризе на обим производње и извоз индустрије у земљама у транзицији, са друге стране је доказано да су већи економски развој имале оне земље у транзицији које су водиле активну индустријску политику.

Индустријска политика Европске уније, настајала је паралелно са осталим секторским политикама ове економске заједнице, те се заједно са њима мењала и еволуирала, посебно са сталним проширењима. Основни циљ индустријске политике Европске уније, међутим, увек је био исти, а то је унапређење конкурентности индустрије Уније на међународном тржишту, како би се постигле високе стопе запослености и животног стандарда грађана Уније.

Остали циљеви индустријске политике Европске уније су: стварање подстицајног пословног окружења повољног за предузетничку иницијативу, развој предузећа, подстицање активности истраживања и развоја, помоћ прилагођавању индустрије структурним променама из окружења.

Индустријска политика Европске уније, дакле, комбинује инструменте бројних заједничких политика и укључује инструменте који делују на функционисање заједничког тржишта (заштита конкуренције, стандардизација, приступ тржишту, државна помоћ) и инструменте који се односе на способност индустрије да се прилагоди променама из окружења (стабилан макроекономски амбијент, повољно пословно окружење).

У овом раду једоказана хипотеза да је индустријска политика Европске уније сложени концепт чије познавање је неопходно у смислу усклађивања индустријске политике земље кандидата за чланство.

Анализом достигнутог нивоа конкурентности индустрије Европске уније и појединих њених чланица и анализом утицаја светске економске кризе на индустрију Европске уније, доказано је да су се оне земље чланице Уније, које су имале привредну структуру засновану на развоју индустрије и извоза, брже опоравиле од последица економске кризе од оних чланица које немају такву привредну структуру.

Историјски посматрано, **индустрија је била темељ економског развоја у Србији** после Другог светског рата, да би услед економских и политичких криза 1980-их и 1990-их година дошло до скоро потпуне деиндустријализације.

После 2000. године, а посебно са почетком примене Споразума о стабилизацији и асоцијацији 2009. године почиње дубља економска интеграција Републике Србије са Европском унијом, док од 2014. године почиње период преговарања по поглављима у коме се очекује да Република Србија своје законодавство и индустријску структуру

прилагоди захтевима које носи чланство у Европској унији.

Имајући у виду стратешки циљ Србије, чланство у ЕУ, то би стратешки документи Европске уније у области индустријске политике, требало да буду смернице за креаторе стратешких докумената Републике Србије.

Од посебног је значаја усклађивање стратешких планова развоја индустрије са стратегијом Европа 2020, која комбинује мере и инструменте различитих секторских политика, са основним циљем унапређења конкурентности индустрије и смањења стопе незапослености.

После демократских промена из 2000. године, у Србији је до 2010. године спровођен модел привредног развоја заснован на принципима Вашингтонског консензуза, односно на либерализацији, дерегулацији и увозу, чиме је уз лоше спроведен концепт приватизације, практично уништена домаћа индустрија. У тренутку када је постало јасно да је такав концепт развоја неодржив, почела је светска економска криза, чији су ефекти погодили ионако слабу индустрију. Због тога је прелаз на нови модел развоја који би био заснован на развоју индустрије и извоза, био не само изнуђен, већ и једино могућ.

Влада Републике Србије је средином 2011. године усвојила Стратегију и политику развоја индустрије Републике Србије за период 2011–2020. године, по угледу на документ Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020. године, из 2010. године.

Ово је својеврсна прекретница имајући у виду да је Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије за период 2011–2020. године, први документ којим се најављује системски заокрет модела економског развоја у Србији, ка развоју индустрије, односно реалног сектора економије.

Са променом модела привредног развоја дошло је и до промена у структури извоза Србије, тако да од 2012. године у извозу доминирају индустријски производи, највише аутомобилске индустрије (захваљујући извозу компанији Фиат Србија). Ипак, иако подаци показују да је дошло до побољшања структуре извоза од 2013. године, озбиљно побољшање структуре извоза индустрије Србије биће могуће тек са темељном променом привредне структуре.

Анализом индикатора стопа раста БДП, извоза и коефицијента подударности извоза са увозном тражњом главног извозног тржишта, Европске уније, дошло се до сазнања да је индустрија Србије у великом делу неконкурентна и неподударна.

У циљу да се што пре постигну услови за чланство у Европској унији, неминовно је да

се изабере таква стратегија привредног развоја Републике Србије, која ће у центар пажње ставити унапређење конкурентности индустрије и њену одрживост на дуги рок. Из нове стратегије развоја индустрије Србије требало би да буде креирана нова индустријска политика, коју треба ускладити са стратешким документима Европске уније, тако да у фокусу буде подизање конкурентности индустрије и њена усмереност на извоз.

У овом раду је потврђена генерална хипотеза истраживања, да је индустријска политика у Републици Србији делимично усклађена са елементима индустријске политике Европске уније, будући да је 2011. године донет нови стратешки документ који се искључиво односи на развој индустрије. Са друге стране доказано да је индустријска политика област у којој је потребно усклађивање са индустријском политиком која важи у Европској унији, имајући у виду да се степен конкурентности индустрије Србије налази на ниском нивоу, те да је током процеса приближавања чланству у ЕУ потребно приближити степен конкурентности индустрије Србије степену конкурентности индустрије Европске уније.

Досадашња искуства земаља скорашњих чланица Европске уније показују да процес придруживања подразумева потпуно прилагођавање пословном окружењу и индустријској политици Уније. Због тога се у креирању нове индустријске политике Србије мора узети у обзир нова индустријска политика Европске уније, саржана у стратегији Европа 2020. Циљеви ове стратегије би требало да буду смернице за конципирање нове националне стратегије индустријског развоја, и са њоме повезане нове индустријске политике Србије. То су пре свега, циљеви унапређења конкурентности и стварања нове индустријске структуре, у којој би доминирала производња оних сектора који носе више стопе додате вредности.

У раду је доказана појединачна хипотеза да процес европске интеграције Србије подразумева формулисање адекватне индустријске политике, примерене индустријској политици Европске уније.

Имајући у виду искуства других земаља, које су захваљујући добро постављеној индустријској структури, у кратком року превазишле последице светске економске кризе, неопходно је адекватним мерама индустријске политике успоставити структуру индустрије која би била омогућила економски развој током периода приступања чланству и самог чланства у Европској унији. Тиме би били испуњени економски критеријуми неопходни за ступање у чланство у Унији.

У раду је доказана појединачна хипотеза да процеси транзиције и глобализације, уз

ефекте владајуће економске кризе, захтевају брзи развој инструмената и мера индустријске политике у Србији и њихову адаптацију сталним променама. Наиме, процес транзиције имао је велики негативни ефекат на развој индустрије Србије, у тој мери да су поједини индустријски сектори потпуно девастирани. Паралелно се одвијао процес деиндустријализације, што је довело до девастације индустрије, која је била основа привредног развоја у претходним периодима.

На основу анализе економских ефеката процеса придруживања Србије Европској унији и достигнутог нивоа конкурентности индустрије Србије потврђена је појединачна хипотеза да индустријска политика Републике Србије још увек није хармонизирана са свим елементима индустријске политике Уније.

Кроз истраживање које је обухватило историјски развој индустрије у Србији по појединим периодима друштвено-економског развоја, мерено обимом индустријске производње, доказано је у целокупном периоду после Другог светског рата, индустријска политика у Србији није постојала, а развој индустрије био је обухваћен широм стратегијом привредног развоја. Ипак, одређени резултати у развоју индустрије остварени су током 1960-их и 1970-их година. Затим долази до стагнације 1980-их година и велике кризе 1990-их година, на шта се надовазују ефекти транзиције и неадекватно одабраног модела привредног развоја у периоду 2000-2010. година. После 2010. године долази до благог опоравка индустрије Србије, који је још увек недовољан да би обезбедио стабилан привредни раст током периода приступања чланству Србије у Европској унији.

SWOT анализом индустрије Србије, те анализом индикатора степена компатибилности индустрије Србије са индустријом ЦЕФТА и степена компатибилности индустрије Србије са индустријом Европске уније, утврђена је висока извозна подударност извозне тражње са тржиштем ЦЕФТА и висока неподударност извозне тражње са тржиштем Уније.

Нова стратегија развоја индустрије Србије мора да буде заснована на извозу и повећању конкурентности и иновативности оних сектора индустрије које носе већу додату вредност. То су они сектори који могу довести до повећања извоза на средњи рок. Због тога је извозно оријентисана стратегија развоја индустрије Србије, заснована на производњи оних производа за којима постоји извозно тржиште једино могућа у садашњем тренутку.

Нова индустријска политика Србије у годинама које претходе чланству, као и за само чланство у Европској унији, требало би да буде хоризонтално опредељена на

обезбеђење повољног пословног амбијента за развој индустрије и приватне иницијативе, уз секторски приступ на подстицање оних индустријских области које носе вишу додату вредност и могу бити конкурентне на тржишту Европске уније, али и на другим извозним тржиштима.

Јачање конкурентности прерађивачке индустрије и стварање нове индустријске структуре у корист оних области које носе вишу додату вредност требало би да буде основа нове индустријске политике Србије. Потребно је, дакле, осмислити концепт нове индустријске политике, који би био заснован на реиндустријализацији и новој индустријализацији у корист идентификованих сектора.

За испуњење циљева нове индустријске политике Србије, потребно испунити бројне претпоставке. Пре свега је потребно уредити амбијент за пословање идустирије, као што су порески систем, стабилна монетарна политика и девизни курс, те завршити радове на изградњи путних коридора кроз Србију, кроз завршетак саобраћајница и модернизацију железнице.

Потребно је створити повољне услове за долазак инвеститора, како домаћих, тако и страних. Субвенције као мотив за улагање требало би, за сада, да буду врста прелазног решења које резултате даје у кратком року.

Образовна политика требало би да буде усмерена на реформе целокупног образовног система како би био усклађен са захтевима тржишта рада. То подразумева доношење дугорочне визије и стратегије образовања на свим нивоима, која би била усклађена са дугорочном визијом и стратегијом развоја индустрије.

Дакле, секторске економске политике требало би да буду у функцији спровођења нове индустријске политике, са основним циљем унапређења међународне конкурентности индустрије Србије.

Са друге стране, финим мерама нове индустријске политике потребно је подстицати приоритетне секторе индустрије, односно оних сектора који имају компаративне предности и могу да осигурају раст извоза на средњи и дуги рок. То су пре свега, прехранбена индустрија, аутоиндустрија, металска и електро индустрија, индустрија информационо комуникационих технологија и креативне индустрије.

За разлику од извоза аутоиндустрије који се одвија скоро искључиво због извоза компаније Фиат Србија (која је истовремено највећи извозник и највећи увозник), извоз прехранбене индустрије заснива се на примарној пољопривредној производњи, уз заокружен систем производње, те стога носи више стопе додате вредности. Србија има компаративних предности у индустрији информационо-комуникационих технологија,

због постојања стручне и релативно јефтине радне снаге.

Имајући у виду да Србија нема средстава за инвестиције у високе технологије, треба се прво фокусирати на јефтиније пројекте. У периоду 2015-2020. година, основни задатак креатора економске и индустријске политике Србије требало би да буде избор 15-20 приоритетних мера и пројеката за развој индустрије и предузетништва, које би било могуће реализовати у средњем року. Средства за спровођење ових мера могуће је пронаћи у пројектима јавно приватног партнерства, фондовима Европске уније, или обезбедити финансирање из сопствених извора.

Нова индустријска политика, би требало да произилази из нове стратегије привредног и индустријског развоја Републике Србије. Опредељење за извозно оријентисану стратегију развоја индустрије, и са њом повезану индустријску политику, мора постати државни пројекат око кога треба окупити све постојеће снаге и то би требало да буде питање од националног значаја по коме би требало постићи национални консензус.

Истраживање представљено у овом раду је, међутим, имало извесна ограничења. Ограничења су пре свега, у могућности примене концептуалног оквира за релевантну анализу посматраних феномена, у изабраним земљама, на нивоу Европске уније, и у Републици Србији. Основна ограничења била су везана за постојање и доступност адекватних статистичких података, доступност дугорочних временских серија података, упоредивост података, њихову свеобухватност, квалитет и аурност.

Због тога се неке анализе и добијених резултата могу прихватити уз извесне резерве. Спроведена анализа може бити релевантна за постављање основа будућих практичних решења из посматране научне области. Са друге стране, неки од резултата истраживања указују на неопходност формирања јединствене статистичко-информационе основе са функцијом креирања јавних политика у овој области, а што је обиман задатак на коме би требало ангажовати релевантне државне институције.

ЛИТЕРАТУРА

Књиге:

1. Budzinski O., Schmidt C., European Industrial Policy: Economic Foundations, Concepts and Consequences, Marburg, 2006.
2. Budzinski O., Modern Industrial Economics and Competition Policy: Open Problems and Possible Limits, University of Southern Denmark, Esbjerg, 2009.

3. Brulhart M., Matthews A., Forthcoming in El-Agraa, The European Union: Economics & Policies, Cambridge University Press, 2007.
4. Глигоријевић Ж., Бошковић Г., Индустијски менаџмент, Економски факултет Ниш, Ниш, 2009.
5. Група аутора, Трговина, Водич кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011.
6. Група аутора, Национални програм за интеграцију у ЕУ, Влада Републике Србије, Београд, 2008.
7. Група аутора, Србија и регион СЕФТА, Привредна комора Србије, Биро за регионалну сарадњу, Београд, 2008.
8. Ђатовић Д., Економија Србије, Мегатренд универзитет, Београд, 2007.
9. Ђатовић Д., Јованцаи А., Основи макроекономије, Универзитет Мегатренд, Београд, 2014.
10. Ђатовић Д., В.Грбић, Економска политика, Мегатренд универзитет, Београд, 2009.
11. Дамњановић К, Кнежевић А, Поповић Д, унутрашње тржиште: Основи пословног права ЕУ, Институт за економска и социјална истраживања, Београд, 2006.
12. Динан Д, Све ближе Унија, Увод у европску интеграцију, Службени гласник, Београд, 2009.
13. Grant W., The Political Economy of Industrial Policy, London, 1982
14. Група аутора, Водич кроз ИПА II, инструмент за претприступну помоћ 2014-2020, Европски покрет у Србији, Београд, 2014.
15. Група аутора, Водич кроз програме Европске уније 2014-2020, Европски покрет у Србији, Београд, 2014.
16. Група аутора, Извештај о развоју Србије у 2008. години, Републички завод за развој, Београд, 2009.
17. International Monetary Fund, World Economic Outlook, Focus on Transition Economies, September 2000.
18. Јовановић М, Европска економска интеграција, Економски факултет, Београд, 2004.
19. Јањевић М., приређивач, Реформски уговор из Лисабона, Службени гласник, Београд, 2008.
20. Кроња Ј., Водич кроз стратегију Европа 2020, Европски покрет у Србији, Београд, 2011.
21. Кораћ С., Индустијска политика, Економика, Београд, 1991.
22. Lanqing L., Breaking Through, The birth of China's Opening-up Policy, Beijing, 2009.

23. Lawton C. Thomas, *European Industrial Policy and Competitiveness, Concepts and Instruments*, Macmillan press, London, 1999.
24. Mahony M., Van Ark B., *EU Productivity and Competitiveness: An Industry Perspective: Can Europe Resume the Catching-up Process*, European Commission, Brussels, 2004.
25. Марсенић Д., *Економска структура и привредни раст Југославије, Савремена администрација, Београд, 1981.*
26. Мирић О., *Регионална политика Европске уније као мотор економског развоја, Европски покрет у Србији, Београд, 2009.*
27. Мишчевић Т., *Придруживање Европској унији, Стубови културе, Београд, 2005.*
28. Мишчевић Т., *Србија у процесу придруживања Европској унији, Службени гласник, Београд, 2009.*
29. Лопандић Д., *Србија и Црна Гора на путу ка Европској унији, Европски покрет у Србији, Београд, 2003.*
30. Mendoza J., Rouhier S., *European Industrial Policy*, European Commission, Brussels, 2012.
31. Meyer-Sramer, *Industrial policy in Europe*, 1995.
32. Petrakos G., *The Regional Dimension of Transition in Eastern and Central European Countries: An Assessment*, Eastern European Economics, 2003.
33. Прокопијевић М., *Европска унија, Увод, Службени гласник, Београд, 2009.*
34. Републички завод за статистику, *Различите публикације*
35. Републички завод за развој, *Индустрија Србије 2008, Београд, 2009.*
36. Robinson J., *Industrial Policy and Development: A Political Economy Perspective*, Harvard University, 2009.
37. Rodriguez-Pose A., Fratesi U., *Regional Business Cycles and the Emergence of Sheltered Economies in the Southern Periphery of Europe*, Gatton College of Business and Economics, 2007.
38. Савић Љ., *Економика индустрије, Економски факултет у Београду, Београд, 2013.*
39. Савић Љ., Илић М., Мићић В., *Економика индустрије, Економски факултет Крагујевац, 2015.*
40. Социјално економски савет Републике Србије, *Ефекти приватизације у Србији, Београд, 2011.*
41. Chang E., *Industrial policy in East Asia-Lessons for Europe*, University of Cambridge, 2006.

42. Тодић Д., Животна средина, Водич кроз политике ЕУ, Европски покрет у Србији, Београд, 2011.
43. Увалић М., Транзиција у Србији, ка бољој будућности, Завод за уџбенике, Београд, 2012.
44. Freeman С., China`s Trade and Industrial Policies, Washington, 2010.
45. Foreman-Peck J, Federico G, European Industrial Policy-the twentieth-century experience, Oxford UK, 1999.
46. Horvath Z., Handbook on the European Union, Hungarian National Assembly, Budapest, 2007.
47. UNIDO, Rethinking Industrial Policy, UNIDO, 2007.
48. UNIDO, Industrial Development Report 2009, UNIDO, 2009.

Извештаји, стратешки документи и студије:

49. Влада Републике Србије, Стратегија и политика развоја индустрије Србије за период 2011-2020. године, 2011.
50. Влада Републике Србије, Стратегија пољопривредног и руралног развоја Републике Србије у периоду 2014-2024. године, Службени гласник РС 85/2014, 2014.
51. Влада Републике Србије, Стратегија развоја предузетништва и конкурентности за период од 2015-2020. године, Београд, 2015.
52. Dheret С., Morosi М., Towards a New Industrial Policy for Europe, EPC issue Paper, No. 78, 2014.
53. European Commission (2010b) Communication from the Commission EUROPE 2020 a strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM (2010) 2020 final, Brussels, 2010.
54. European Commission, Annual Growth Survey: advancing the EU's comprehensive response to the crisis, COM (2011)11, Brussels, 2011.
55. European Commission, European Competitiveness Report 2013, Member States Competitiveness Performance and Implementation of EU Industrial Policy, 2013.
56. European Commission, Report on Single Market Integration and Competitiveness in the EU and its Member States, 2015.
57. European Commission, EU Industrial Structure Report 2013, Competing in Global Value Chains, 2013.
58. European Commission, European Competitiveness Report 2013, Towards Knowledge-driven Industrialisation, SWD (2013) 347, 2013.

59. Канцеларија за европске интеграције, Национални приоритети за међународну помоћ (НАД) за период 2014-2017. године са пројекцијама до 2020. године, Београд, 2014.
60. OECD, Seizing the benefits of ICT in a digital economy, Paris, 2003.
61. OECD, Information Economy – Sector definitions based on the International Standard Industry Classification (ISIC 4), Working Party on Indicators for the Information Society, DSTI/ICCP/IIS(2006)2/FINAL, Paris, 2006.
62. OECD, OECD Digital Economy Outlook 2015: An overview of the digital economy, Paris, 2015.
63. OECD, OECD Fact book 2015-16: Economic, Environmental and Social Statistics, Paris, 2016.
64. Радна група за реиндустријализацију, САНУ, Нацрт стратегије реиндустријализације Србије, Београд, 2013.
65. Савић Н., Основе Програма монетарне реконструкције и економског опоравка Југославије, Југословенски преглед, бр. 1, 1994.
66. UNIDO, Structural Change in the World Economy: Main features and Trends, Working paper, No. 24/2009, 2009.
67. UNIDO, Industrial development report 2011, Vienna, 2011.
68. UNIDO, Industrial Development Report 2016, Vienna, 2016.
69. ФРЕН, USAID, МАТ, Економски институт, Посткризни модел економског раста и развоја Србије 2011-2020, Београд, 2010.
70. World Economic Forum, Report on Global Competitiveness 2014/2015
71. World Bank, EY Attractiveness Survey, ICT Industry in Serbia, 2015.

Чланци:

72. Aiginger K., A Systemic Industrial Policy to Pave a New Growth Path for Europe, WIFO, Vienna, 2012.
73. Ацић С., Индустријска политика у неуређеном институционалном окружењу-случај Србије, Зборник радова, Институционалне промене као детерминанта привредног развоја Србије, Економски факултет Крагујевац, 2005
74. Ацић С., Јевтић М., Transition and Effectiveness of Industrial Policy, Case Study for Serbia, Electronic International Interdisciplinary Conference 2012, September, 3. - 7. 2012,

75. Bollino A., *Industrial Policy, A Review of European Approaches*, Lexington Books, London, 1983.
76. Бошковић Г., Шушић В., *Стратегије индустријализације неких земаља у развоју*, Економски факултет Ниш, 2011.
77. Бошковић Г., *Нужност извозно оријентисане стратегије реиндустријализације Србије*, Економске теме, 2/2011, Економски факултет Ниш, 2011.
78. Bruton H., *A Reconsideration of Import Substitution*, *Journal of Economic Literature* 36, 2006.
79. Veugelers R., *Manufacturing Europe's future*, *Bruegel blueprint* 21, 2013.
80. Gual J., *The Coherence of EU Policies on Trade, Competition and Industry*, CEPR Discussion Paper No. 1105, 2010.
81. Глигоријевић Ж., Бошковић Г., *Стратегическо управление на развитието и подобряване на конкурентоспособноста на промишленоста на Србија*, *Алтернативи*, Университет за национално и световно стопанство, Софија, 2009.
82. Grabas C., Nutzenadel A., *Industrial Policies in Europe in Historical Perspective*, WIFO, Working Paper No. 15, 2013.
83. Dheret C., *Sharing the same vision – The cornerstone of a new industrial policy for Europe*, European Policy Centre, Discussion Paper, 2014.
84. Dequech D., *Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox Economics*, *JPKE Journal*, 2007.
85. Di Lorenzo T., *The Political Economy of National Industrial Policy*, *Cato Journal*, vol. 4, 1984.
86. Dullien S., *Why the Euro Crisis Threatens the European Single Market*, European Council on Foreign Relations, ECFR/64, 2012.
87. Драшковић Б., *Слом индустријског сектора у Србији-Постоје ли шансе за реиндустријализацију*, Институт економских наука, Београд, 2014.
88. Dubnick M., *Industrial Policy and the States*, *Publius: The Journal of Federalism* 15, Philadelphia, 1985.
89. Dullien S., *Why the Euro Crisis Threatens the European Single Market*, European Council on Foreign Relations, ECFR/64, 2012.
90. Kroeber A., *China's industrial and foreign trade policies: what are they and how successful have they been*, *China Economic Quarterly*, 2005.

91. Lerner J., Boulevard of Broken Dreams, Why Public Efforts to Boost Entrepreneurship and Venture Capital Have Failed and What to Do About It, Princeton, 2009.
92. Linden G., China Standard Time: A Study in Strategic Industrial Policy, UC, Berkeley, Vol. 6, 2004.
93. Meyer-Sramer J., Industrial policy in Europe, 1995, <http://www.meyer-stamer.de/1995/euro.htm>
94. McMillan M., Rodrik D. "Globalization, Structural Change and Productivity Growth" in M. Vacchetta and M. Jansen (Ed.), Making Globalization Socially Sustainable, pp. 49-84, Geneva: ILO/WTO Publications, 2011.
95. Micossi S., How the EU Crisis is Permanently Changing EU Institutions, Policy Insight No 65, Centre for Economic Policy Research, 2013.
96. Мићић В., Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије, Београд, 2015.
97. Мићић В., Индустријска политика Европске уније, Економски хоризонти, Крагујевац, 2008.
98. Moravcsik A., Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, International Organization 45, 1, 1991.
99. Navarro L., Industrial Policy in the economic literature, Recent theoretical developments and implications for EU policy, European Commission, 2003.
100. Naudé W. A., Rossouw S., Early International Entrepreneurship in China: Extent and Determinants, Journal of International Entrepreneurship, 2010.
101. Николић И., Приватизација у Србији, између еуфорије и разочарања, Економски институт Београд, 2011.
102. Обадић А., Индустријска политика као дио економске политике, Економски преглед 52 (5-6), Економски институт Загреб, 2001.
103. Остојић С., Осврт на искуства приватизације-поука или не, Привредна изградња, Економски факултет Суботица, 2002,
104. Owen G., Industrial Policy in Europe since the Second World War: What has been learnt, ECIPE Occasional Paper No. 1/2012, Brussels, 2012.
105. Page J., The East Asian Miracle: Four Lessons for Development Policy, World Bank Conference on Macroeconomics, 1994.
106. Pianta M., An Industrial Policy for Europe, Conference on Alternative Economic Policy in Europe, London, September 2013.
107. Поповић В., Грујић Б., Робна и регионална структура извоза пољопривреде и

- прехрамбене индустрије Србије, *Агроекономика* 63-64, Београд, 2014.
108. Rodrik D., *InstitutionsRule*, *Journal of Economic Growth*, Vol. 9(2), 2002.
 109. Rodrik D., *Getting Institutions right*, Harvard University, 2004.
 110. Rodrik D., *Industrial Policies for the Twenty-First Century*, Harvard University, 2004.
 111. Rodrik D., *Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion*, *Journal of Economic Literature*, Vol.XLIV, 2006.
 112. Rodrik D., *Normalizing industrial policy*, Harvard University, September 2007.
 113. Rodrik D., *The Return of Industrial Policy*, *Business World Online* edition, April 2010.
 114. Rueda-Cantuche J.M., Sousa N., Andreoni V., Arto I., *The Single Market as an Engine for Employment Growth through External Trade*, Joint Research Centre, IPTS, Seville, 2012.
 115. Савић Љ., *Индустријска политика у функцији одрживог развоја, Одрживи развој у СЦГ: Институционално прилагођавање решењима и пракси у ЕУ*, Економски факултет Београд, 2006.
 116. Савић Љ., *Економика индустрије, Српска индустријализација за двадесетпрви век*, *Индустрија* 1/2009, Економски Институт, Београд, 2009.
 117. СЕЕДЕВ, *Анализа трендова у производњи и трговини пољопривредних производа из Војводине у односу на производњу и трговину у Србији, региону, ЕУ исвету*, Нови Сад, 2012.
 118. Sakoh K., *Japanese economic success: industrial policy or free market*, *Cato Journal*, vol. 4, 1984.
 119. Sharp M., *Industrial Policy and European Integration: Lessons from Experience in Western Europe over the last 25 years*, Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe, Working Paper No.30, London, 2003.
 120. Smith S., *Industrial Policy in Developing Countries*, Economic Policy Institute, Washington, 2000.
 121. Soete L., *From Industrial to Innovation Policy*, *Journal of Industry Competition and Trade*, vol 7, 2007.
 122. Takada M., *Japan's Economic Miracle: Underlying Factors and Strategies for the Growth*, IR 163, 1999.
 123. Torok A., Csuka G., Kovacs B., Veres A., *The 'Resurrection' of Industrial Policy in European Union and its Impact on industrial Policy of New Member States*, working paper 36, *wwwforeurope* project, European Commission, 2013.

124. Стојановић Б., Међународне валуте: од тетрадрахме до евра, Трећи део: Амерички долар и појава евра, Банкарство 4, Факултет за међународну економију, Београд, 2013.
125. Chang H., Industrial policy in East Asia-Lessons for Europe, University of Cambridge, 2006.
126. The Economist, Picking Winners, Saving Losers, August 2010.
127. Valila T., Industrial policy: Boundaries and Instruments, EIB Conference in Economics, Luxembourg, 2006.
128. Fuangkajonsak W., Industrial policy options for developing countries, 2006.
129. Warwick G., Beyond Industrial Policy, OECD, Science, Technology and Industry Policy Papers, No 2, 2013.
130. Walser C.D.: Industrial Policy in the Process of Transition, (Dissertation Nr. 2208), Verlag Paul Haupt Bern, Stuttgart, Wien, 1999.

Документи Европске уније:

131. European Commission, XXII Ind Report on Competition Policy, Brussels: European Commission, 1992
132. European Commission, An Industrial Competitiveness Policy for the European Union, Brussels, 1994
133. European Commission, Implementation of Council Resolutions and Conclusions on Industrial Policy, SEC (95)437
134. European Commission, Competitiveness of European Enterprises in the face of globalisation, COM (98)718, 1998
135. European Commission, Industrial Policy in an Open and Competitive Environment: Guidelines for a Community Approach, EC, COM(2002) 714
136. European Commission, Industrial policy in an enlarged Europe, COM (2002)714
137. European Commission Fostering structural change: an industrial policy for an enlarged Europe, COM274, 2004
138. European Commission, Implementing the community Lisbon Programme: a policy framework to strengthen EU manufacturing-towards a more integrated approach for industrial policy, COM474, 2005
139. European Commission, A New Industry Policy, Making the EU a More Attractive Place for Industry, MEMO/05/352, 2005

140. European Commission, Ex-post estimates of costs to business of EU environmental legislation, Final report, Brussels, 2006
141. European Commission, Green Paper, The European Research Area, New Perspective, Public Consultation Results, European Research Area (ERA), 2008
142. European Commission, EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM (2010) 2020 final, Brussels 2010
143. European Commission, Governance, Tools and Policy Cycle of Europe 2020, 2010
144. European Commission, Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union, 2010
145. European Commission, Innovation Union, COM (2010) 546, Brussels
146. European Commission, Eurostat Yearbook 2012
147. European Commission, Eurostat Yearbook 2013
148. European Commission (2010) Communication from the commission to the European Parliament and the Council – enlargement strategy and Main Challenge 2010-2011. European Commission, 2010
149. European Commission (2010a) An integrated Industrial Policy for the Globalization Era Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage, COM (2010) 614, 2010
150. European Commission, Directive on combating late payment in commercial transactions, Dir 2011/7/EU, 2011
151. European Commission, European Competitiveness Report, Towards Knowledge-based Reindustrialization, SWD 347, 2013
152. European Commission, For a European Industrial Renaissance, COM, 2014
153. European Commission, EU Structural Change 2015, Brussels, 2015

Веб извори:

154. Агенција за приватизацију Владе Републике Србије, <http://www.priv.rs>
155. American Recovery and Reinvestment Act, 2009, <https://www.washington.edu/research/gca/recovery/>
156. European Commission, Directorate General for Enterprise and Industry, <http://ec.europa.eu/enterprise/dg/>
157. EU Law database, http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_en.htm
158. European Council, <http://www.european-council.europa.eu/the-institution?lang=en>
159. European Commission, http://ec.europa.eu/europeaid/what/development-policies/documents/communication_transition_en.pdf

160. European Central Bank, <http://www.ecb.europa.eu/pub/html/index.en.html>
161. European Parliament, <http://www.europarl.europa.eu/>
162. Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat>
163. European Commission, The EU Customs Union,
http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/en/customs_en.pdf
164. Канцеларија за европске интеграције, <http://www.seio.gov.rs>
165. Министарство привреде Републике Србије, <http://www.privreda.gov.rs>
166. Народна банка Србије, www.nbs.rs
167. Привредна комора Србије, www.pks.rs
168. Републички завод за статистику, www.stat.gov.rs
169. Rodrik D., <http://www.sss.ias.edu/faculty/rodrik/papers>
170. United Nations, <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>
171. World Economic Forum, <https://www.weforum.org/>
172. UNCTAD Stat, <http://unctadstat.unctad.org/EN/>
173. World Bank Doing Business Report, <http://www.doingbusiness.org/reports>
174. World Bank, www.worldbank.org